O R I J E N T A L N I   I N S T I T U T   U   S A R A J E V U
MONUMENTA TURCICA HISTORIAM SLAVORUM
MERIDIONALIUM ILLUSTRANTIA
Tomus primus

Serija I
ZAKONSKI SPOMENICI

Sv. 1

KANUNI I KANUN-NAME

ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI, ZVORNIČKI, KLIŠKI, CRNOGORSKI I SKADARSKI SANDŽAK

Saopštavaju
Dr. Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić i
Dr. Hazim Šabanović

S A R A J E V O
1 9 5 7

O R I J E N T A L N I   I N S T I T U T   U   S A R A J E V U
MONUMENTA TURCICA HISTORIAM SLAVORUM
MERIDIONALIUM ILLUSTRANTIA
Tomus primus

Serija I
ZAKONSKI SPOMENICI

Sv. 1

KANUNI I KANUN-NAME

ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI, ZVORNIČKI, KLIŠKI, CRNOGORSKI I SKADARSKI SANDŽAK

Saopštavaju
Dr. Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić i
Dr. Hazim Šabanović

S A R A J E V O
1 9 5 7

Uredništvo:
Dr. BRANISLAV ĐURĐEV, NEDIM FILIPOVIĆ I HAMID HADŽIBEGIĆ

Štamparski zavod »Veselin Masleša«, Sarajevo (Za štampariju P. Grinfelder)

SADRŽAJ

Strana

PREDGOVOR 5

UVOD 7

A

Zakonski spomenici za Bosnu i Hercegovinu 9

I

Kanuni za Bosnu i Hercegovinu iz XV vijeka (Nedim Filipović) 11
1) Kanun o vlasima Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine 12
2) Kanun o vlasima oblasti Pavlovića iz 1485 godine 12
3) Kanun o vlasima Kraljeve zemlje iz 1489 godine 13
4) Kanun rudnika Kreševa iz 1489 godine 14
5) Kanun o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima Deževici i Dusini iz 1489 godine. 15

II

Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz 1516 godine (Dr Hazim Šabanović) . 18

III

Kanun-nama za Bosanski sandžak iz 1530 godine (Dr Branislav Đurđev) . 34

IV

Kanun-nama za Bosanski, Hercegovački i Zvornički sandžak iz 1539 godine (Dr Branislav Đurđev) 48

V

Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz 1542 godine (Dr Hazim Šabanović) . 59

VI

Bosanska kanun-nama iz 1565 godine (Hamid Hadžibegić) 70

VII

Kanun-nama Zvorničkog sandžaka iz 1548 godine (Nedim Filipović) . . . 93

VIII

Zakon o carini Srebrenice (Nedim Filipović) 122

IX

Kanun-nama Kliškog sandžaka iz 1574 godine (Nedim Filipović) 125

X

Kanun-nama za Hercegovački sandžak iz 1637-38 godine (Hamid Hadžibegić) 141

1*

Strana

B

Zakonski spomenici za Crnu Goru 151

I

Odredbe o nekim brdskim i malisorskim plemenima iz 1497 godine (Dr Branislav Đurđev) 153

II

Crnogorske kanun-name iz deftera iz 1523 godine (Dr Branislav Đurđev) . 156
1) Nova kanun-nama vilajeta Crne Gore prema carskoj zapovijesti . . 160
2) Kanun-nama vilajeta Crne Gore prema starom defteru 166

III

Kanun-nama za Crnu Goru iz deftera od 1529—1536 godine (Dr Branislav Đurđev) 169

IV

Kanun-nama za Crnu Goru iz Dukađinskog deftera iz 1570 godine (Dr Branislav Đurđev) 173

V

Kanun-nama za Skadarski sandžak iz deftera od 1529—1536 godine (Muhamed Mujić) 178

VI

Kanun-nama za Skadarski sandžak iz 1570 godine (Muhamed Mujić) . . 183
Registar (Hamid Hadžibegić) 189

želji da zadovolji prijeku potrebu naše istoriske nauke Orijentalni institut pokreće izdavanje zbirke turskih dokumenata za istoriju naših naroda i zemalja pod turskom vladavinom.

Da je Orijentalni institut mogao da pristupi ovom poslu, prije svega, treba zahvaliti na razumijevanju na koje je naišao kod organa narodne vlasti i kod nekih naučnih institucija. Akademski savjet FNRJ 1951 godine je dao sredstva za kraći boravak Branislava Đurđeva u Carigradu radi arhivskih istraživanja. Na osnovu izvještaja Branislava Đurđeva načinjen je plan rada u Carigradskom arhivu (Başvekâlet arşivi). *Iduće, 1952 godine jedna ekipa u sastavu Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Metodije Sokolski i Dušanka Šopov, poslata od Akademskog savjeta i Arhivskog savjeta FNRJ, snimila je iz Carigradskog arhiva sve kanun-name i najstarije deftere koji se odnose na sandžake na našoj teritoriji. U aprilu 1953 Savet za prosvetu, nauku i kulturu NR Srbije poslao je Branislava Đurđeva i Nedima Filipovića na jednomjesečni rad u Carigradski arhiv da skupe materijal za Prvi srpski ustanak i da dopune snimanje dotada skupljenog materijala. U januaru 1956 radili su Branislav Đurđev i Hamid Hadžibegić u Carigradskom arhivu. Za vrijeme tih boravaka skupljen je najvažniji materijal koji sa materijalom iz naših i drugih arhiva pretstavlja osnovu na kojoj se moglo započeti sa sistematskim objavljivanjem.*

Orijentalni institut smatra svojom dužnošću naročito da istakne da je rad na ostvarenju svoje zamisli mogao započeti zato što je naišao na veliko razumijevanje kod tadašnjeg pretsjednika Savjeta za nauku i kulturu FNRJ druga Rodoljuba Čolakovića.

Ova zbirka će se zvati »Monumenta turcica historiam Slavorum Meridionalium illustrantia«. Ona će biti uređivana sa stanovišta potreba naše istoriske nauke. Prema tome uredništvo će odlučivati šta će i kako će se šta objavljivati. Uzevši to u obzir, uredništvo će donositi odluke da li će se pojedini izvori saopštiti u turskom tekstu

i prevodu, samo u prevodu ili u regestima i izvodu. Uredništvo će voditi brigu da objavljeni izvori budu tako saopšteni da omogućuju punu kritiku izvora.

Iz napred navedenog je jasno da će ova zbirka biti ograničena na turske dokumente koji se odnose na istoriju naših zemalja pod turskom vladavinom. Pri tome se misli isključivo na turska zvanična dokumenta, akta, popise, sudska dokumenta i tome slično, jednom riječi na arhivski materijal. Orijentalni institut nije u mogućnosti da odmah započne sa zbirkom koja bi odgovarala onakvim publikacijama kakva su, na primjer, Monumenta Germaniae historica. Kada će Orijentalni institut biti u stanju da sistematski počne objavljivati i istoriske izvore druge vrste pitanje je vremena i razvitka samog Instituta i njegovoga rada.

Zasada Orijentalni institut predviđa u ovoj zbirci ove serije:

1) Zakonski spomenici gdje će se objavljivati turski zakonski spomenici koji se odnose na sandžake na našoj teritoriji i okolne sandžake, kao i opšte zakonske zbirke.

2) Defteri gdje će se objavljivati zemljišni popisi (tahrir defterleri), poreski i finansiski popisi.

3) Fermani, berati i akta.

4) Sidžili.

Prema potrebi uredništvo će uvesti i druge serije.

Transkripcija će u ovoj zbirci biti ista kao u Prilozima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, odnosno transkripcija koju Orijentalni institut sprovodi u svim svojim izdanjima.

U ovoj prvoj svesci redakcija nije uspjela da do kraja provede ujednačeni način objavljivanja, pa u tom pogledu postoje dosta velike razlike među autorima.

U opširnim popisnim defterima pojedinih sandžaka poslije uobičajenog uvoda u kome se, pored konvencionalnih pohvala bogu i vladajućem sultanu, daje ime povjerenika, pod čijim se nadzorom vršio popis sandžaka, ime pisara koji je popisivao sandžak i datum početka i svršetka popisa, dolazi pred osnovnim tekstom popisnog deftera kanun-nama kao kodificirana zbirka carskih odredaba (kanuna) koje, u saglasnosti sa šeriatom, regulišu u ekonomskom, fiskalnom, administrativno-sudskom pogledu odnose u jednom sandžaku. Te odredbe uključuju u sebe neke od osmanske vlasti prihvaćene norme običajnog prava oblasti u kojoj je taj sandžak uspostavljen.

Ovdje se objavljuju kanun-name za pojedine sandžake posebno od deftera kojima pripadaju. Tako je postupljeno, prije svega, iz praktičnih razloga. Obrada brojnih deftera koji su se očuvali nije laka stvar i trajaće dugo. Našoj nauci su potrebni izvori koji daju podatke o najkrupnijim linijama ekonomskog i društvenog života jugoslovenskih naroda pod turskom vlašću. Njih treba izdati što je moguće brže. Osim toga mnogi defteri neće biti publikovani u cjelini, nego samo u sažetim izvodima. Ali osim praktičnih razloga za ovakav postupak postoje i metodski razlozi. Neke kanun-name izvjesnih sandžaka očuvane su samo u prepisima, a da se defteri čiji su one bile sastavni dio nisu očuvali. Ali je drugi metodski razlog za odvojeno publikovanje sandžačkih kanun-nama, po našem mišljenju, još opravdaniji. Odredbe kanun-nama iz »starih deftera« prenošene su u kanun-name »novih deftera«. Prijeko je potrebno olakšati upoređenje među takvim kanun-namama, a potrebno je omogućiti lakše upoređenje i među kanunnamama različitih sandžaka. Ponekad je kanunnama »novog deftera« tako tekstualno bliska kanun-nami »starog deftera« da se može govoriti o recenziji (ponekad i o gotovo doslovnom tekstu) ranije kanun-name. Tada je moguće saopštiti kanunname kao što je u ovoj knjzi učinio N. Filipović sa Zvorničkom kanun-namom.

Iz najstarijih očuvanih opširnih popisa Bosanskog i Hercegovačkog sandžaka proizlazi da do potkraj XV vijeka nije bilo posebnih kanun-nama za ta dva sandžaka. U opširnom defteru Hercegovačkog sandžaka od 1477 godine postoji, u osnovnom tekstu popisa, samo jedan kanun koji se odnosi na vlahe toga sandžaka. U opširnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine, opet u osnovnom tekstu popisa, ima tri kanuna (zakona), od kojih se dva odnose na rudarska mjesta

Kreševo i Fojnicu, a jedan na vlahe toga sandžaka. Uostalom zbirka sandžačkih kanun-nama koju je izdao Omer Lutfi Barkan pokazuje da se sandžačke kanun-name počinju uvoditi kao stalna zakonodavna praksa tek početkom XVI vijeka. Ta činjenica je u tijesnoj vezi sa razvitkom Osmanskog carstva i evolucijom njegove upravne i zakonodavne prakse.

Za one sandžake koji su nastali tek u XVI vijeku, ne treba ni isticati da najranije kanun-name koje se na njih odnose potiču iz vremena prvog popisa tih novoosnovanih sandžaka. U sačuvanim kanun-namama bosanskih sandžaka upada u oči da su mnoge odredbe kanun-nama najstarijeg sandžaka, Bosanskog sandžaka, prihvaćene, a često i doslovno prenesene, u kanun-name ostalih sandžaka.

Prema istraživanjima izvršenim u turskim i našim arhivima, nije se sačuvao naročito veliki broj kanun-nama sandžaka Bosanskog ejaleta, a za neke od tih sandžaka nije do danas pronađena ni jedna kanun-nama. Tako mi ne posjedujemo ni jednu kanun-namu Pakračkog, Krčkog i Bihaćkog sandžaka. Što se tiče Požeškog sandžaka, koji se jedno kraće vrijeme nalazio u sastavu Bosanskog ejaleta, kanun-name koje se odnose na taj sandžak nismo u ovu, prvu knjigu uvrstili iz dva razloga. Prvo što te kanun-name regionalno ne spadaju u ovu zbirku, a drugo što se ne odnose na ono vrijeme kad se taj sandžak nalazio u sklopu Bosanskog ejaleta. U ovu knjigu nisu ušle objavljene zapovijesti za Srebrenicu iz rukopisa »Kanun-namei sultanî ber mucebi örfi osmanî« (Bibl. Nat. Paris, anc. fonds turc 39 — izd. Babinger, 26—35), jer to nisu u pravom smislu kanun-name, a Srebrenica je tada pripadala Smederevskom sandžaku. Od objavljenih kanun-nama nije uvrštena ona koju je objavio Č. Truhelka (Glasnik Zem. muzeja XXVIII—1916), jer je ona kompilacija opštih kanun-nama, fetvi i kanun-name za Bosanski sandžak, od koje se sačuvao bolji rukopis. Ali nije opravdano što su za ovu knjigu vršena istraživanja samo u turskim i našim arhivskim i rukopisnim zbirkama, pa čak nije uzeta u obzir ni kanun-nama za Bosnu čiju je sadržinu objavio Belin, a kod nas preveo St. Novaković. Orijentalni institut nije imao sredstava za sistematsko istraživanje u evropskim bibliotekama niti za pribavljanje mikrofilmova rukopisa bosanskih kanun-nama koji su poznati iz kataloga. Nadamo se da ćemo na kraju jednom sveskom koja će sadržati naknadne dodatke izravnati ovaj nedostatak.

U ovoj knjizi date su kanun-name koje se odnose na Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru.

Kao mjerilo za raspored materijala ove knjige uzeli smo teritorijalni i hronološki princip. Najprije su dati hronološkim redom kanuni iz XV vijeka, koji se nalaze u popisima Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka. Iza toga dolaze hronološki poređane kanun-name Bosanskog, Hercegovačkog, Zvorničkog i Kliškog sandžaka. Zatim slijede kanun-name koje se odnose na Crnu Goru. Nadamo se da ovakav raspored osigurava najveću preglednost.

A

ZAKONSKI SPOMENICI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

I

KANUNI ZA BOSNU I HERCEGOVINU IZ XV VIJEKA

Od materijala koji je pripremljen za ovu knjigu hronološki su najstariji kanuni koji se odnose na vlahe Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka i kanuni rudničkih trgova Kreševa i Fojnice. U opširnom defteru Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine dat je kanun vlaha te oblasti. U sumarnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1485 godine nalazi se kanun vlaha Oblasti Pavlovića. Opširni defter toga sandžaka iz 1489 donosi kanun vlaha Kraljeve zemlje. Međusobno upoređeni, ti kanuni pokazuju da su njihove odredbe o vlasima gotovo istovjetne. Očevidno je da su u tim kanunima preuzete naše stare odredbe o vlasima. To potvrđuje poređenje tih kanuna sa sličnim kanunima o vlasima drugih naših oblasti.

Kanuni o rudničkim trgovima Kreševu i Fojnici opravdavaju pretpostavku Vladislava Skarića da su u našim feudalnim državama Srbiji i Bosni postojali pisani rudarski zakoni kao i posebni zakoni o rudničkim trgovima. U nešto opširnijem kanunu o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima i rudničkim selima Dežavici i Dušini izričito se pominje »kraljev zakon« (Kanuni kral) o srebrenoj rudi kao i carinama koje su na pojedine artikle plaćali građani trga Fojnice.[1]) Vidi se da su Turci bili preuzeli te odredbe iz kraljeva vremena. Stoga taj kanun pretstavlja dragocjen izvor za proučavanje uticaja naših srednjevjekovnih ustanova i zakona na novu, tursku vlast.

---

[1]) O položaju rudarskog mjesta Srebrenice, o »srebreničkom zakonu«, plaćanju carine o tom mjestu u doba prije turskog osvojenja vidjeti: Tatomir Vukanović, Srebrenica u srednjem veku, Gl. Zem. muzeja, I, 1946, str. 51—80. U tom radu kaže se da su Visoko, Deževice, Fojnica i Kreševo bili slobodni i nisu imali carine (str. 70). Rudarska kolonija u Srebrenici imala je svoje sudije (purgare) (str. 79—80).

I razmatranje Hamdije Kreševljakovića o tragovima rudarske cehovske organizacije pod turskom vlašću u Bosni vode nas, i nehotice, u doba prije uspostave turske vlasti u toj pokrajini i stoje u skladu sa iznesenim podacima o posebnom položaju rudarskih mjesta u vremenima prije turskog osvojenja. Vidjeti: H. Kreševljaković, Vareš kao glavno središte gvozdenog obrta u Bosni i Hercegovini do 1891 godine, Gl. Zem. muzeja, LIV, 1942, str. 409—460.

1. KANUN O VLASIMA HERCEGOVAČKOG SANDŽAKA IZ 1477 GODINE

Ovaj kanun nalazi se u opširnom popisnom defteru Hercegovačkog sandžaka iz 1477 godine. Njegove odredbe gotovo su istovjetne sa odredbama kanuna o vlasima oblasti Pavlovića iz 1485 i odredbama kanuna o vlasima Kraljeve zemlje iz 1489 godine. Očevidno je da su u tim kanunima preuzete naše stare odredbe o vlasima. To potvrđuje poređenje tih kanuna sa sličnim kanunima o vlasima drugih naših oblasti.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 5.

جماعت افلاقان ولايت هرسك قانونلرى بودركه ذكر اولنور خضر[1] الياس كونى

ديمكله معروف اولان كونده هر يلده اودن اوه بر فلورى و بر قوزيلو قيون ياخود

بهاسى اون اكى اقچه و بر قوچ ياخود بهاسى اون بش اقچه و يررلر و هر اللى اودن

اكى قوچ ياخود بهاسى التمش اقچه و اللى اوه بر جركه ياخود بهاسى يوز اقچه و يررلر

و بونلردن غيرى سفر اوليجاق هر اون اودن سلاحيله بر اشكونجى چقار سفره بله اشر

بو ذكر اولانلر ادا اولندقدن صكره ساير عوارضاتدن معاف و مسلملر دررلر.

Zakoni skupine vlaha vilajeta Hercegova

Jesu ovo što se navodi:

Na dan koji po imenu poznat kao dan Hizr-Il'jasa[2]) daju oni svake godine s kuće na kuću 1 filuriju (zlatnik), 1 ovcu sa jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovna ili kao njegova vrijednost 15 akči. Na svakih 50 kuća oni daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na svakih 50 kuća 1 čergu (šator) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Osim svega ovoga, kad bude pohod, iz svakih 10 kuća izlazi 1 konjanik pod oružjem i na konju učestvuje u pohodu. Pošto sve pomenuto bude izvršeno, oni su oslobođeni i oprošteni od ostalih nameta.

2. KANUN O VLASIMA OBLASTI PAVLOVIĆA IZ 1485 GODINE

Ovaj kanun nalazi se u sumarnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1485 godine.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 18.

جماعت افلاقان ولايت پاولى خاصه[3] ميرلوا قانونلرى بودركى هر اودن ييلده برر

فلورى و بر قوزيلو قيون ياخود بهاسى اون اكى اقچه و بر قوچ ياخود بهاسى اون بش

[1]) U originalu حضر

[2]) Đurđev-dan

[3]) U originalu حاصه

اقچه ویرورلر و اللی اودن اکی قوچ یاخود[2] بهاسی التمش اقچه و اللی اوه بر چرکه
یاخود[3] بهاسی یوز اقچه ویرورلر بوذکر اولانلری هر ییلده خضر[4] الیاس کونی دیمکله
معروف اولان کونده ویرورلر و بوندن غیری سفر اولدوغی وقت هر اون اودن بر
اشکونجی چقار سلاحیله سفره بله اشر بو خدمت[5] ادا اولندقدن صکره سایر
عوارضاتدن معاف و مسلم دررلر اما مجرد اولانلری نسنه ویرمزلر اولندکلرندن صکره
ذکر[6] اولان موجبنجه انلر داخی رسمین ویرورلر.

Skupina vlaha zemlje Pavlovića, has mirlive

Njihov je zakon ovo:

Oni daju godišnje od svake kuće po 1 filuriju, 1 ovcu s jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovna ili kao njegovu vrijednost 15 akči. Od 50 kuća daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na 50 kuća 1 čergu (šator) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Sve ovo spomenuto oni daju na dan koji je poznat pod imenom dan Hizr-Il'jasa. Osim toga, kad bude pohod, od svakih 10 kuća izlazi jedan konjanik i pod oružjem učestvuje u pohodu na konju. Pošto se izvrši ta služba, oni su oprošteni i oslobođeni ostalih nameta. Ali oni od njih koji su neoženjeni ne daju ništa. Pošto se ožene i oni daju svoje pristojbe po onome što je spomenuto.

3. KANUN O VLASIMA KRALJEVE ZEMLJE IZ 1489 GODINE

Ovaj kanun uzet je iz opširnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka iz 1489 godine.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

ناحیت قلعه[1] مغلای افلاقان بونلر درکی خارجدن کلوب اوتوروب افلاقیه عادت
ازره رسم و یرب سنجاق بکی ازره حاصلدر عن جماعت افلاقان ولایت قرال خاصه[2]
میرلواء بوسنه

قانونلری بودرکی هر بر اودن یلده بر فلوری و بر قوزیلو قیون و یاخود بهاسی اون
اکی اقچه و بر قوچ و یخود بهاسی اون بش اقچه و یردلر و اللی اودن اکی قوچ و

[2]) U originalu یاحود
[3]) U originalu یاحود
[4]) U originalu حضر
[5]) U originalu خذمت
[6]) U originalu دکر
[1]) U originalu قلمه
[2]) U originalu حاصه

يخود بهاسی التمش اقچه و اللی اوه بر چرکه یاخود بهاسی یوز اقچه ویروردلر بو ذکر
اولان هر بر یلده خضر[3] الیاس کونی دیمکله معروف اولان کونده ویردلر و بونلردن
غیری سفر اولدوغی وقت هر اون اودن بر اشکونجی چقر سلاحیله سفره بلا[4] اشر و
بوخدمت تمام ادا اولدقدن صکره سایر عوارضاتدن معاف و مسلّم دررلر امّا مجرد
اولانلری نسنه ویرمز اولندکدن صکره بو ذکر اولان موجبنجه رسملرین ویردلر سابقا
مولانا ولدان اول ازره قید اتمشلر اما قانون بو درکی توتون اعتبار یله ورله[5] اول ازره
دفتره ثبت اولندی.

Vlasi nahije tvrđave Maglaj

To su vlasi koji su došli svana, naselili se i daju pristojbu po vlaškom običaju a prihod od njih je (upisan) na sandžak-bega. Oni spadaju u skupinu vlaha kraljeve zemlje i has su mirlive Bosne.

Njihov je zakon ovo:

Oni daju od svake kuće godišnje 1 filuriju, 1 ovcu s jagnjetom ili kao vrijednost toga 12 akči, i 1 ovna ili kao njegovu vrijednost 15 akči. Na 50 kuća oni daju 2 ovna ili kao njihovu vrijednost 60 akči i na 50 kuća 1 čergu (šator) ili kao njenu vrijednost 100 akči. Ovo što je pomenuto oni daju svake godine na dan koji je po imenu poznat kao dan Hizr-Il'jasa[1]). Pored svega ovoga, kad bude pohod, iz svakih 10 kuća izlazi 1 konjanik i pod oružjem učestvuje u pohodu na konju. Pošto ta služba bude izvršena, oni su oprošteni i oslobođeni ostalih nameta. Ali neoženjeni između njih ne daju ništa. Pošto se ožene, daju svoje pristojbe po onome što je spomenuto. Ranije je gospodin Vildan tako upisao. Ali je zakon to da se daje po dimu (tütün). Tako je ubilježeno u (ovaj) defter.

4. KANUN RUDNIKA KREŠEVO IZ 1489 GOD.

Kanun o rudniku Kreševu kao i kanun o rudniku Fojnici i njegovim pomoćnim rudnicima, koji dolje slijede iza kanuna rudnika Kreševa, opravdavaju pretpostavku Vladislava Skarića da su u našim feudalnim državama Srbiji i Bosni postojali pisani rudarski zakoni kao i posebni zakoni o rudničkim trgovima. U nešto opširnijem kanunu o rudniku Fojnici kao i njegovim pomoćnim rudnicima, selima Deževici i Dusini, izričito se pominje »kraljev zakon« (kanun-i kıral) o srebrenoj rudi kao i carinama koje su na pojedine

---

[3]) U originalu حضر

[4]) t. j. بیله

[5]) U originalu وله

[1]) Đurđev-dan

artikle plaćali građani trga Fojnice.[1]) Stoga taj kanun pretstavlja dragocjen izvor za proučavanje uticaja naših srednjevjekovnih ustanova i zakona na novu, tursku vlast.

Kanun o rudniku Kreševu nalazi se u opširnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine. Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

بو ذكر اولان كبي كومش معدنيدر ايل فتح اولالدن بارو قانون بو موجبجه دركه
ذكر اولنور طوپراقلرين قازيوب قويي اغزنه جقردقلری وقت روده نام طوپراقلرندن
عشراری النور و كندواره باقی قلان طوپراقلرين ياقوب خالص[1]) كميش اولدقدن صكره
كيرو اول كميشك عشری النور و عملدار الدوغی طوپراغی كه فرونه قايناتمغچون
قويجاق جميع خرج عملدار اوزرنه‌در رعايانك اكا نسنه ويروب قايناتماقدر خالص[2])
كميش ايلماكده معاونتلری يوقدر و معدنجی اولانلر خراج و اسپنجه و يرمزلر ايودن ايوه
برر فلوری ويررلر و حبوبات جنسندن هر نه وارسه عادت اوزره عشرلرين ويررلر قوان
و بستان و خنزير رسمين ويررلر و دكرمنلرندن و قيونلرندن رسم ويرمزلر و جميع
عوارض و تكاليف ديوانيدن معاف و مسلم دررلر اللرنده بو وجهله حكم همايون
واردر كرو اول موجبنجه دفتره ثبت اولندی.

Ovo pomenuto selo je rudnik srebra. Otkako je zemlja osvojena zakon (o njemu) je ovakav kako se pominje: Kada iskopaju svoju zemlju i kad je iznesu do otvora jame, od njih se uzima desetina na njihovu zemlju po imenu ruda. Pošto svoju zemlju koja im preostane, stave na vatru i pošto se dobije srebro, ponovo se od toga srebra uzima desetina. Kada amaldar stavi zemlju koju je uzeo u peć da bi je istopio, sav trošak pada na amaldara. Raja je dužna da mu da drvo (nesne) i da je istopi. Ona ne pomaže pri (konačnom) dobivaju srebra. Oni koji su rudari ne daju harač i ispendžu. Oni daju s kuće na kuću po jednu filuriju (zlatnik). Kakvog god ima žita, na njega po običaju daju desetinu. Daju pristojbu na košnice, bostane, i svinje. Ne daju pristojbu na svoje mlinove i ovce. Oslobođeni su i oprošteni od svih nameta i divanskih tereta. U rukama imaju takvu carsku zapovjest, pa je tako ponovo uneseno u defter.

5. KANUN O RUDNIKU FOJNICI I NJEGOVIM POMOĆNIM RUDNICIMA DEŽAVICI I DUSINI IZ 1489 GODINE

I ovaj kanun nalazi se u opširnom popisnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1489 godine.

Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, br. 24.

---

[1]) U originalu حالس

[2]) U originalu حالص

بو ذکر اولان خوینجه ادلو معدنك و یماقلری و دژاویجه[1] و دوسنه ادلو کویلرك قانونلری بو موجبجه‌در کی ذکر اولنور اسکی دفترده خراجلرین و اسپنجه‌لرین ویره‌لر دیو قید اولنمش صکره خراجدن و اسپنجه‌دن انجنوب درکاه معلایه حللرین عرض ادیجك درکاه معلادن حکم همایون ویرلوب شویله امر اولنمش کی اودن اوه برر فلوری ویره‌لر و حبوبات جنسنوك و رودا نام طپراقلرینك عشرین ویره‌لر و خاص اولان کمیشدن خالص[2] اولدقدن صکره عشرلرین ویره‌لر و جمیعی دیوانیدن معاف و مسلّم اولالر دیو امّا معدنجی اولمیان کمسنلر عادت ازره خراجلرین و اسپنجه‌لرین و عشرلرین و سالارلقلرین[3] ویره‌لر دیو حکم ویرلمش کیرو اول ازره قید اولندی و التون معدننك قانون قرال بارو ثلث ثلثا[4] ادوب ثلثن عامل الورمش کرو اول موجبنجه قید اولندی و شهرده اتوران پاپوجچی و درزی و اتمکجی اولان کمسنه‌لردن هر هفته‌ده برر اقچه النورمیش و مذکور شهرلونك باجی قرال زمانندن بارو بال مومی و پنیر و زیتون یاغی و بونلره بنزر نسنه‌لر یوکندان دردر اقچه النور یمیش و بر چوقا پاستاوندن دردر اقچه النور یمیش و سوجی و تخیل یوکندن اکیشر اقچه النور یمش اتا[5] یمك اچون کاتور یجك نسنه النماز ایمش و کیرو ارپه یوکندن دخی دردر اقچه النور یمیش و بر قفتانلق بو یالو اغریز صاتون النسه کی اون اکی لقدر بر اقچه النور و بر کبه النسه صاتون النذن بر اقچه النور و اق اغریزدن طقوز لقدن بر اقچه النور یمش و چره یوکندن صاتان کمسنه‌دن بر اقچه النور النذن نسنه یوق و بر صغر دروسندن بر اقچه النور و بر صغردن بر اقچه النذن و بر اقچه صاتاندان النور و طشرادن قیون کتورب صاتاندان اکی قیونه بر اقچه النور و قصّابدان بوغزلدوغی قیوندان درد قیونه بر اقچه النور و جانوردن داخی بر اقچه النذان و بر اقچه صتاندان النور و جانور باسترمه‌سن صاتون الوب شهردن غیری یره التملو اولیجاق بر اقچه النور[6] کرکسه شهرلو اولسون و کرکسه طشرادن اولسون و اون یمردادان بر یموردا آلنور و اون چولمکدن

[1] U originalu دژاویحه

[2] U originalu حالص

[3] U originalu سالالطرین

[4] mjesto ثلثان

[5] mjesto آته

[6] u originalu النو

بر چوللك النور و اوچ دلكودر سندن بر اقچه النور و اوج صبان دمورندن بر اقچه آلنور
آلان كمسنه ويرر و پولوغ دمورلرندن بر اقچه النور و آلت چپادان بر اقچه النور و طباّقلر
يپراغندن بر يوكدن صتاندان بر اقچه النور و صو ازرنده اودون كتوران كمسنه‌لردن اون
اقچه‌دن بر اقچه النور و تختادن اون تختده[7] بر تختـه[8] النور و كردك دكرى قز اوغلاندن
اتوز اقچه النور و طول عورتدن اون بش اقچه النور بوندان اوّل اهل معدن اودن اوه بر
فلورى و يره اهل معدن اولميانلر خراج و اسپنجه و عشر و سالارلق ويروب اتمكجى
و پاپوججى و كوركجى اولانلر هفتده برر اقچه ويروب قوان رسمين و خنزير رسمين
و دكرمن رسمين و يرميالر ديو دفتره قيد اولنمشيدى شمدكيحالده فلورى رفع اولوب
ساير رعايا كبى خراج و اسپنجه و ساير رسوم كرو قلان رعايا كبى ادا ادوب ذكر اولان
پاپوججى‌دن و كوركجى و اتمكجى‌لردن برر اقچه النمايوب همان رعايا كبى خراج و
اسپنجه و عشر و سالارلق و ساير رسوم ادا ايده‌لر اول ازره دفتره ثبت اولندى .

Zakoni ovog pomenutog rudnika Hojnice i njegovih pomoćnih rudnika i sela Dežavice i Dusine ovakvi su kako se pominje:

U starom defteru je zabilježeno: »Neka daju svoj harač i ispendžu«. Docnije kad su, nezadovoljni zbog harača i ispendže, izložili svoje stanje Visokoj Porti, izdana je s Visoke Porte carska naredba i ovako je naređeno: »Neka daju s kuće na kuću po jednu filuriju (zlatnik). Od žita i od svoje zemlje koja se zove ruda neka daju desetinu. Neka dadu desetinu od čistog srebra, pošto postane čisto. Neka budu oslobođeni i oprošteni od svih divanskih nameta. Ali neka lica koja nisu rudari po običaju daju svoj harač, ispendžu, desetinu i salariju«. Tako je naređeno i ponovo je tako ubilježeno. A kraljev zakon o zlatnoj rudi mjesto polovine uspostavio je dvije trećine i jednu trećinu od nje uzimao je amil. Ponovo je tako ubilježeno. Svake sedmice uzimana je po 1 akča od lica koja su papučari, krojači, i pekari, koji su stanovali u gradu. Kao badž od pomenutih građana uzimane su od kraljeva vremena po 4 akče od tovara voska, sira, maslinova ulja i njima sličnih stvari. Od smotka čohe uzimalo se po 4 akče. Od tovara vina i žita uzimalo se po 2 akče. Kad se donosilo konju za hranu, nije se ništa uzimalo. Isto se i od tovara ječma uzimalo po 4 akče. Kad se kupi agriz u boji za jedan kaftan (ogrtač), što iznosi 12 lakata, uzimalo se 1 akča. Kad se uzme jedno ćebe, od kupca se uzimala 1 akča. Od bijelog agriza uzimalo se na 9 lakata 1 akča. Od tovara luči od lica koje proda uzima se 1 akča,

7) u originalu تختده

8) U originalu تخته

a od kupca ništa. Od goveđe kože uzima se 1 akča. Od jednog govečeta uzima se od kupca 1 akča, a od prodavca 1 akča. Od onoga ko svana dotjera ovce i proda ih uzima se na dvije ovce 1 akča. Od mesara uzima se od ovaca koje zakolje na 4 ovce 1 akča. I od svinje uzima se 1 akča od kupca, a 1 akča od prodavca. Kada (neko) kupi svinječu sušenicu i kada treba da je odnese u neko drugo mjesto van grada, uzima se 1 akča. Bilo od građanina, bilo od (nekog) svana od 10 jaja uzima se 1 jaje. Od 10 zemljanih posuda uzima se 1 posuda. Od 3 lisičje kože uzima se 1 akča. Od 3 ralična gvožđa uzima se 1 akča. Od plužnih gvožđa uzima se (po) 1 akča. Od 6 motika uzima se 1 akča. Od lista štavljača kože uzima se na tovar od prodavca 1 akča. Od lica koja vodom plave drvo uzima se na 10 akči 1 akča. Od dasaka uzima se na 10 dasaka 1 daska. Kao mlađarina uzima se od djevice 30 akči. Od udovice uzima se 15 akči. Prije ovoga zabilježeno je u defter da rudari daju s kuće na kuću 1 filuriju (zlatnik), da oni koji nisu rudari daju harač, ispendžu, desetinu i salariju, a da oni koji su pekari, papučari, i krznari (kürkçü) daju sedmično po 1 akču, a da ne daju pristojbu na košnice, pristojbu na svinje i pristojbu na mlin. Sada je ukinuta filurija i neka poput ostale raje daju harač, ispendžu i ostale pristojbe kao i preostala raja. Neka se ne uzima po 1 akča od pomenutih papučara, krznara i pekara, nego neka isto kao i raja daju harač, ispendžu, desetinu i salariju i ostale pristojbe. Tako je uneseno u defter.

II

KANUNNAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ 922/1516 GODINE

Original kanunname Bosanskog sandžaka koja se ovdje objavljuje nalazi se na početku deftera o sumarnom popisu Bosanske live (Defter-i mücmel-i livâ-i Bosna) koji je završen u prvoj dekadi muharema 922 = 5-14 februara 1516 godine. U kratkom uvodu toga deftera poslije dove na persiskom kaže se turski da je to sumaran popis Bosanske live, da su u njemu prikazani prihodi carskih hasova, timara sandžakbega, zaima, timarnika i gradskih posada. Zatim se napominje da je taj popis izvršen po nalogu sultana Selima I i da je kao emin-popisivač fungirao defterdar (ed-defterî) Abdulkerim sin Abdullahov, a kao pisar (kâtib) Jusuf sin Hasum-Jakubov. Na kraju uvoda nalazi se navedeni datum kad je popis završen, a zatim slijedi tekst ove kanun-name.

Koliko se sada zna ova kanunnama pretstavlja najstariji kompletan turski zakonik za Bosanski sandžak, pa se stoga nameće pitanje da li je prije 1516 godine, kada je ona izdata, bila donesena neka kompletna kanunnama za taj sandžak. U samoj kanunnami nema nikakvih elemenata koji bi na to ukazivali. Osim toga poznata su nam dva deftera o ranijim popisima Bosanskog sandžaka, jedan sumaran popis iz 1486,[1]) a drugi detaljan iz 1489 godine,[2]) ali se ni u njima ne nalazi kanunnama za ovaj sandžak, nego samo pojedinačni kanuni, odredbe o raznim povlašćenim redovima, povlasticama nekih naselja i slično. Tek u defteru o popisu iz 1516 godine imamo ovu kompletnu kanunnamu Bosanskog sandžaka. Samo se na osnovu činjenice što se ta niti slična kanunnama ne nalazi u ranijim poznatim defterima niti drugdje, ne bi smjelo, bez ikakvih ograničenja, zaključiti da dotle nije bila donesena neka kompletna kanunnama za ovaj sandžak. Ni u defterima o najranijim popisima drugih san-

---

[1]) Arhiv Pretsjedništva vlade (Başbakanlık arşivi) u Istanbulu, Tapu defter Bosanskog sandžaka br. 18.

[2]) Tapu defter istog sandžaka u istom arhivu br. 24.

džaka nema kanunnama za te sandžake.[3]) Ali sandžačkih kanunnama nema uvijek ni u kasnijim popisima iz XVI stoljeća, premda znamo da su one postojale, pa tako nisu morale biti zavedene ni starije kanunname ovoga sandžaka u sve kasnije njegove popise.[4]) S druge strane spomenuti stariji defteri Bosanskog sandžaka nisu bili jedini popisi toga sandžaka. Od pada bosanskog kraljevstva i osnivanja Bosanskog sandžaka 1463 godine pa do 1516 godine, kada je nastala ova kanunnama, vršen je više puta popis toga sandžaka.[5]) Prvi popis izvršen je svakako odmah poslije okupacije Bosne, a svakako prije 1469 g. jer imamo pouzdan dokaz da je tada Bosna bila popisana.[6])

Dalje znamo na osnovu dubrovačkih izvora da je jedan popis Bosne vršen i 1475 godine,[7]) a kao dokaze da su ti popisi vršeni 1485 i 1489 imamo sačuvane deftere o tim popisima. Vjerovatno je izvršen još neki popis prije 1516 godine pa je moguće da je prilikom nekog od tih popisa donesena i kanunnama za ovaj sandžak. Kako god bilo ova kanunnama zasada pretstvalja najstariji poznati kompletan turski zakonik za Bosanski sandžak.

Vjerovatno su pojedine sandžačke kanunname sastavljali »emini-pripisnici« na osnovu instrukcija Porte pa bi prema tome ova kanunnama bila djelo spomenutog Abdulkerima sina Abdulahova. Ni poslije upornih traganja o njemu nismo mogli saznati nešto više od onoga što nam je o sebi sam kazao. Uz svoje ime on je naveo i

---

[3]) Najstariji zasada poznati popis jedne turske oblasti pretstavlja Defter-i sancak-i Arvanid koji je sastavljen 1432 godine. Izdao ga je nedavno turski istoričar profesor ankarskog univerziteta Dr. H. Inalcik, ali u njemu nema kanunname za spomenuti sandžak. Sačuvan je znatan broj deftera iz druge polovine XV stoljeća, ali je prof. Ömer Lûtfi Barkan najstariju sandžačku kanunnamu, koju je unio u svoj zbornik kanunnama (XV ve XVI ïncï asïrlarda Osmanlï imperatorluğunda ziraî ekonominin hukûkî ve mâlî esaslarï. Birinci cilt Kanunlar. Istanbul 1945), našao tek u jednom defteru za livu Hudavendigâr iz 1487 godine (n. d. str. 1—6) premda to nije najstariji popis toga sandžaka. Sve ostale kanunname u tome zborniku potiču iz XVI i XVII stoljeća, tačno od 1516 pa dalje, iako su mnogi sandžaci na koje se one odnose bili popisivani znatno ranije.

[4]) Ima više deftera o popisima pojedinih sandžaka u kojima nema sandžačkih kanunnama dok se one nalaze u nekim starijim popisima istih sandžaka.

[5]) Turci su još 1455 godine, dakle znatno prije propasti bosanske države, popisali onaj dio Bosne koji su tada držali u svojoj vlasti. (Vidi Tahrir defter br. 544 u istom arhivu). Štaviše oni su u svoje deftere ponekad unosili i neke oblasti koje još nisu bili ni okupirali. (Vidi, napr., deftere za Pakrački sandžak u istom arhivu br. 348 i 612).

[6]) Naime u jednom hudžetu sarajevskog kadije iz 1469 godine, kojim se rješava spor između seljaka sela Dusine, u Kreševskoj nahiji, i nekog ajana Davud-bega navodi se uz svjedoke i carski defter kao dokazno sredstvo. (V. [Hazim Šabanović], Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća. Sarajevo 1949, str. 179—182).

[7]) U zapisniku sjednice Vijeća umoljenih od 7 jula 1475 godine stoji između ostalog:

Prima pars est de donando Turcho, qui venit ad faciendum descriptionem Bosne, qui misit ambassiatam ad dominium nostrum cum dono petiarum 4 zambelloti. Cons. Rog. 22, 216 po Ć. Truhelka, Turski slovjenski spomenici dubrovačke arhive. Sarajevo 1911, str. 179. Samo se možda ova vijest odnosi na popis Hercegovine koja je tada doista popisivana.

svoje zvanje izrazom e d - d e f t e r î što znači defterdar.[8]) Samo je u vrijeme kada je Adbulkerim popisivao Bosanski sandžak bilo više defterdara. Prvo rumelinski māl- (ili hazīne-) defterdār koji je bio glavni defterdar na Porti pa se po tome nazivao i bašdefterdarom. Zatim anadolski māl- (ili hazīne-) defterdār. Osim toga svaki je ejalet ili beglerbegluk imao i svoga timar-defterdara. A iz gornjeg zapisa ne vidi se kakav je defterdar bio ovaj emin niti smo to mogli doznati iz drugih pristupačnih izvora. Jedino što možemo sa sigurnošću tvrditi jeste da on tada nije bio ni rumelinski ni anadolski māl- (odnosno hazīne-) defterdar, jer su na tim položajima u to vrijeme bile druge ličnosti. Zbog svega toga se može pretpostaviti da je Abdulkerim sin Abdulahov tada bio rumeliski timar-defterdar i da je u tome svojstvu izvršio spomenuti popis Bosanskog sandžaka i kodifikovao ovu kanunnamu.

Original u Arhivu Pretsjedništva vlade (Başvekâlet arşivi) u Istanbulu. Defter Bosanskog sandžaka br. 56. list 3v.—5v.

Izdanje: O m e r L ű t f i B a r k a n, XV ve XVI-ncı asırlarda Osmanlı imperatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt. Kanunlar, Istanbul 1945, str. 395—399 (na osnovu orginala, turskom latinicom.

Prevod: H a z i m Š a b a n o v i ć, Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz godine 922/1516. Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju naših naroda pod turskom vladavinom I, 1950, str. 163—166 (prema gornjem izdanju).

قانون نامهٔ ولايت بوسنه

لواء بوسنهده وضع اولنان زعامتلر و تيمارلر خصوصنده واقع اولان [امر] عالي شان سلطاني بودركه

بو دفتر جديد سلطانيده وضع اولنان زعامتلر تبديل و تغيير اولونميه بر تيمار بر تيماره بر قريه بر اخر تيماره قاتلميه و تذكرهلو تيمارلري بوزوب تذكره سوز ايلميهلر و تذكره سوزي تذكرهلو ايلميهلر حالى ازره طورب محلول اولدقجه اول زعامتلره معادل ينه اول ولايتدن معزول

[8]) Da riječ e d - d e f t e r î ne znači ništa drugo nego defterdar upućuju brojne istovremene analogije u dokumentima. Ovdje je dovoljno navesti samo dvije:

1) Među svjedocima koji su potpisali Jahja-pašinu vakufnamu od 3 redžepa 912 = 19 novembra 1506 godine navode se među ostalim: mevlâna Kivâmuddîn ibn ʿIsā ed-defterî i mevlâna Pîr Muhamed ibn Muhamed el-Džemâlî ed-defterî. Za obe te ličnosti znamo na osnovu brojnih dokumenata i narativnih izvora sasvim pouzdano da su u to vrijeme bile defterdari i to prvi, glavni, rumeliski a drugi anadolski defterdar. (Vidi E l e z o v i ć, Turski spomenici I, 504 sa nap. 2 i str. 505 sa nap. 1). 2) U vakufnami Mustafa-paše Milojevića od prve dekade muharema 920 = 26 februara do 5 marta 1514 godine među svjedocima navedena su i dva defterdara i to sada Pîr Muhamed kao prvi, rumeliski i Šems-čelebi kao anadolski. Tu je kod oba imena upotrebljen oblik defterdar isto onako kao što je u prvom slučaju kod oba imena upotrebljen oblik ed-defteri (Isto str. 506).

اولانلاره ویریلب اخر سنجاقلر معزوللرنه ویرلیه هر سنجاغك محلولی ینه معزولنه ویرلوب غیر سنجاق معزولنه ویرلیه و اخر سنجاقدن کلب بوسنه ولایتنده زعامت و تیمار تصرف ایدنلر اولرنه کیتمك سبب عزلدر زعماادن و ارباب تیماردن بوسنه‌ده ساکن اولب هر خدمتده بولونمیوب حاضر اولینلری سنجاق بکی اولان بکلر بکی اولانه عرض ایلیه بکلر بکیلر دخی تذکره‌لو اولان تیمارلری و زعامتلری پادشاه اسلام خلّد الله ملکه الی یوم القیام حضرتلرنه عرض ایدب ذکر اولنان زعامتلره و تیمارلره معادل زعامت و تیماردن معزول اولانلاره ویریلب تبدیل و تغییر اولنمیه و زعما و ارباب تیمارك جزئی بهانه ایله[1] تیمارلری النمیه مکر امر اولنان خدمته وارمیالر و امر پادشاهی‌یه مخالف ایش ایشلیالر ویاخود[2] قتل نفس اتمش اولالر اول دخی سنجاق بکی .و قاضی مکتوبلری ایله[1] معلوم اولوب اول مکتوبلر حفظ اولنه بغیر جریه معزول اولدم دیو شکایت ایدنلره اول مکتوبلر ایله[1] جواب ویرله شویله‌که سنجاق بکینك و قاضینك غیر واقع عرض ایتدکلری[3] ظاهر اولوب مذکور سوباشی مظلوم اولورسه تیماری و زعامتی مقرر قلنوب سنجاق بکی و قاضی عزل اولنه‌لر اکر بو ذکر اولنان قانونه مخالف بر نسنه بکلربکی مراد ایدنسه دفتردار اولان تنبیه ایدوب منع ایده یازمیه

و بوسنه ولایتنده قدیم و جدید چفتلکلر دفتر جدید سلطانیده تعیین اولنان اقچه هر بری خزانهٔ عامره ایچون[4] تسلیم ایتدکدنصکره[5] حقوق شرعیه و رسوم عرفیه‌لری مرفوع اولوب بونلاردن کمسنه نسنه طلب اتمیه ایدرسه دخی مسموع اولمیه مکرکه خیانه‌لردن طلب اولنه

ویکی پازار احتسابی و احضاری ایله[1] خداوندکار کردون اقتدار خلّد الله ملکه الی یوم القرار حضرتلرینه خاص اولوب حقوق شرعیه و رسوم عرفیه‌سی ژژنه و توابعنده اولان معادنله بله خزانهٔ عامره‌یه ضبط اولنور

اما سیاست پادشاهی اجراسی ایچون سنجاق بکی جانبندن بر کمسه یکی بازارده اوتورب[6] قاضی معرفتیله لازم کلان سیاستی ایدوب و دیار اسلامدن کافر جانبنه ایو آت

---

[1] M. اله [2] M. یاخوذ [3] M. اتدکلری
[4] M. اجون [5] M. اتدکدنصکره [6] M. اتورب

و سلاح و الات حرب و قتال الوب کتمکدن منع ایده‌لر صاتدرب اقچه‌سی کافرلره ویروب ایو اتی و الات حربی الی قویالر اما رشوتن الوب مخفی دستور ویروب کوندرمکدن حذر ایده‌لر

و زعما و ارباب تیار و اهالی حصار رعیتلرینك حاصللرین تعشیر اتمکده تأخیر اتمیه‌لر بونك کبی بدعتلر و ظلملر ایدن هرنه طایفه‌دن ایسه عزل اولا

اوج حصارلرنه کفایت مقداری ذخیره التمك ایچون بارکیر الوب عادت ازرنه اجرتلرنه وفا ایدجك مقداری اقچه‌ء خلقدن و حصار ارنلرندن اولی کلان اسلوب ازره جمع ایدوب صاحبلرنه ویره‌لر کمسه‌دن زاید اقچه النمیه

و اوجلازده اولان حصارلردن برسی ترمیم و تعمیر بیورلسه مملکتدن خانه‌دن خانیه سره خور یازیلب حصار بیمغه سوریلب بوسنه ولایتنك جمله قلعه‌لرنه مرمتجی تعیین اولنان یتمش سکسان مقداری معاف کفره که استادلردر جمع اولب اول دیارده معمارلق خدمتی ایچون تیار تصرف ایدن معمار معرفتی ایله[1] قلعه‌لر یاپلوب تمام اولوب اقچه بکلکدن ویرله کمسه‌دن اقچه صالمیالر

و سنجاق بکلرینك ادمیلری و سوباشیلری و ایشلرین مقاطعتیه دوتان عامللری قانون ازره جرملرین الدقلارندن صکره ویوده‌لری دخی حق سیاست دیو نسنه‌لرین المیالر بونك امثالی بدعتلر رفع اولندی مملکتده قاضیلر اولانلار منع ایده‌لر ممنوع اولمیانلاری عرض ایده‌لر حقلارندن کلنه قضاة عرض اتمزسه مستحق عزل اولالر

و صلبه و قطع یده و حدّه و تعزیره مستحق اولانلاره عقوبتلرین و سیاستلرین ایدوب نسنه‌لرین المیه‌لر

و شول جرم که قانون نامه‌ده نه الناجاغی تعیین اولنمشدر زیاده النمیه

و شول خرسوزلر که صلبه مستحق‌در زندانی بوزدی دیدکاری مسموع اولمز قچوردان عامل و یا ویوده قچوردوغی خرسوزی بولالر بولمزلرسه[7] یرنه صلب اولنالر

و اول دیارك عامللری یدی و سکز اقچه‌لق باغ صاتلسه اکی اقچه و یا بربچق اقچه باج الورلارمش امدی هر نسنه کیم بازاره کلب صاتلور عربه ایله[1] کلندن و یوکله

[7]) U origin. riječ ponovljena: بولمزلارسه

کلندن باج النور و شول نسنه که قیمتی قرق اقچـه اولا صاتلا اندن دخی بر اقچه باج النور و الّا بش اقچه و اون اقچه‌لق نسنه‌دن باج النمیه و بدعت احداث اولنمیه

و بعض یرلرده پولاچـنه دیو خانه‌دن خانه‌یه[8] درت اقچـه النورمش النمیه قانون قدیم خانه‌دن[9] خانه‌یه[8] اکی اقچـه النور برین سنجـاق بکی و برین تیمار اری الور بوندن زاید نسـنه النمیـه

و اوتلوق عشری دیو بعض یرلرده خانه‌دن[9] خانه‌یه[8] بشر اقچـه النور دفترده حاصل بغلانمش اولان یرلردن النه شول یرده کیم اوتلوق تیماره حاصل بغلانمش دکلدر نسـنه الیـه‌لر کمسیه ظلم و حیف اولنمیه

و بعض یرلرده قدیم کافر زماننندن برو کلیسا اولیان یرلرده کلیسـا احداث اولنمش انک کبی جدید احداث اولنمش کلیسالر یقدرلب و ایچلرنده اتورب تجسّس احوال ایدب دیار کفاره خبر ایدن کفره نك و پاپاسلرك محکم حقلرندن کلنه و سیاستلر اولنه

و یوللارده خاچلر وضع اولنمش هدم اولنوب من بعد اتدرمیـه‌لر و ایدرلرسـه ایدنلره سیاست اولنه و قنغی قاضینك قاضیلغنده اولوب منع و دفع ایتمسه[10] عزلنه سبب اولا

پادشاه ظل الله حضرتلرینك فرمان عالی شـان واجب الاذعانلری ایله[1] یونس پاشـا معرفتیله بوسنه ولایتنده بیك نفر اقنجی یازلمشدر که دیار اسلامك دایره‌سن حفظ ایدوب اوج قلعه‌لرنه ذخیره[11] وارمالو اولسه سپاهیلر ایله[1] خدمتی بیله ادا ایده‌لر احتیاط اولدوغی یرده بش یوزی بر نوبتده وارب و بش یوزی بر نوبت اخرده اداء خدمت ایلیالر و ذکر اولان اقنجی‌لره و اتلارنه کمسه یوك یوکلتمیالر و بونلاری کمسه اتنه قوللانمیه پادشاه اسلام خـلد ملکه الی یوم القیام حضرتلری خدمتندن غیری قوللق و خدمت تکلیف اتمیه‌لر و ایام فترتده و اوان خوفده که جمله‌سی بیك نفردر بیقصور اداء خدمت ایده‌لر بونلارك باشتنه‌لرینك عشر شرعیّه‌لری و جمیع رسوم عرفیه‌لری و عوارض دیوانیه‌لری و جمله تکالیف موضوعه‌لری رفع اولنوب بو جمله نك مقابله سنده خزانهٔ عامره ایچون یلده دفتر جدید خاقانیده مفصل تعین اولنان اقچه‌لرك اسلوب ازره بیـك نفر اقنجی یوز بیـك اقچه ویره‌لر اوغوللارندن نسنه النمیه خدمت پادشاهی‌یه وارمین اقنجی‌یه سیاست اولنه اقچه‌لری النمیه

8) M. خانیه 9) M. خاندن 10) M. اتمسه 11) M. زخیره

یکی بازار و سنیچه و ینوقلاری ایچون اسکندر پاشا و فیروز بك و یونس پاشا امن طریق ایچون احداث اتدکاری واروشلرده و پریبوی واروشنده یکرمیشر نفر وینوق واروب ذکر اولان واروشلارك هر برنده اولر یپوب تمکن ایلیب بکلیالر شویله که اول یوللارده بر کمسه هلاك اولسه و یا مالی ضایع اولسه هر قنغی واروشه یقین اولورسه اول واروشی بکلینلره تضمین اتدره‌لر[12] دیو امرآء ماضیه ایله[1] بو وجهله معاهده اتمشلردر

برود و نرتوه وینوقلارندن اللیشر نفر وینوق اوج یرلرده اولان قلعه‌لری بکلیالر

و اللی نفر وینوق اق حصار قلعه‌سنی بکلیالر انلارك نوبتی تمام اولیجق اللی نفر وینوقه دخی کلوب نوبتی تمام اولان کیدوب نوبته کلانلر بکلیالر

و سین قلعه‌سن اللی نفر وینوق بو اسلوب ازره بکلیالر وارمیانلره سیاست اولا اقچه‌لری النمیه

و بو ولایتك وینوقلارینك اوغوللارنه وقرنداشلرنه و توابعنه قدیم الایامدن بدل جزیه هر نفره اوتوزر[13] اقچه تعیین اولنمشدر ذکر اولنان اوتورز[13] اقچه خزانهٔ عامره ایچون[4] ادا اتدکلرندن صکره اسپنجه و یا غیر نسنه تکلیف اولنمیه

اما وینوق زوایدندن ارلانلار رعیت یرلرین تصرف ایتیه‌لر و رعیت یرلرین وینوق زراعت و خراست[14] اتسه منع ایدوب رعیته ویره‌لر

اگر وینوق زوایدندن بر کمسه رعیت یرین تصرف اتسه هم عشر النه و هم اسپنجه النه

اگر وینوقلاردن بری خراجلو رعیت باشتنه‌سن تصرف اتسه هم خراج النه و هم اسپنجه النه و هم عشر النه

اگر وینوق زوایدندن بدل جزیه یلده اوتوز[3] اقچه و یرنلردن بری رعیت یرلرین و یاخود[2] خراجلو باشتنه تصرف اتسه کندونك یلده ادا ایده کلدوکی اوتوز اقچهء بدل جزیه خزانهء عامره ایچون النب[15] و ذکر اولنان باشتنه‌نك خراجن دخی خزانهء عامره ایچون الوب واسپنجه سن و عشرین سپاهیلر الالر

و وینوقلارك اتلارین سنجاق بکی ادمیلری ومباشرلری بنمیه‌لر و اتلوق[16] بچمکه و قوروتمغه و اودون طاشتمغه سورمیالر و قوللانمیالر پادشاه اسلام خلد ملکه الی یوم القیام

12) U orig. riječ ponovljena. 13) M. اتوزر 14) Treba: حراثت

15) = النوب 16) = اوتلوق

حضرتلرینك خذمتندن غیری خدمت تکلیف اولنمیه اما خدمته وارمین وینوغه محکم
سیاست اولنه اقچه‌لری النمیه .

KANUNNAMA BOSANSKOG VILAJETA[9])

Uzvišena carska [zapovijed], koja je izdana o zeametima i timarima što su osnovani u Bosanskoj livi,[10]) jest slijedeće:

Neka se zeameti i timari, koji su upisani u ovaj novi carski defter[11]) ne mijenjaju i ne zamjenjuju. Neka se ne pripaja jedan timar [drugom] timaru, niti neko selo [jednog timara] drugom timaru.

Neka se tezkireli timari ne kvare i ne pretvaraju u tezkiresiz timare.[12]) [Isto tako] neka ne tezkiresiz timari ne pretvaraju u tezkireli timare, [nego] neka stoje onakvi kakvi su. A kad ostanu upražnjeni [m a h l u l], neka se opet daju ljudima toga vilajeta, koji su lišeni posjeda (m a z u l)[13]) jednakih tim zeametima odnosno timarima, a neka se ne daju ljudima lišenim posjeda iz drugih sandžaka.

Neka se upražnjeno leno svakog sandžaka dodijeli opet čovjeku lišenom posjeda u tome sandžaku, a neka se ne daje čovjeku lišenom posjeda u nekom drugom sandžaku.

Ako oni koji su došli iz drugog sandžaka posjeduju (t e s a r r u f) zeamet ili timar u Bosanskom vilajetu, odu svojim kućama, zbog toga će biti lišeni posjeda.

Ako zaimi i timarnici, stanuju u Bosni a ne dođu na svaku službu (hizmet) neka onaj ko je sandžakbeg izvijesti onoga ko je

---

[9]) Arapska riječ v i l a j e t (ar. vilāyet) znači »kraj, veća ili manja oblast, pokrajina, zemlja pa i čitava država«. Ona se susreće i u zvaničnim turskim aktima u svim tim značenjima, ali isto tako i u značenju svih upravnih jedinica od najviših, ejaleta, do najnižih, nahija. Ovdje je ta riječ upotrebljena kao sinonim sa terminom sandžak ili liva.

[10]) Ar. l i v a (tačno livā') = s a n d ž a k (t. sancak) znači prvotno »zastava«, a kao vojno-upravni termin »veća vojno-administrativna jedinica kojom je upravljao sandžak-beg ili mir-i liva«.

[11]) O riječi d e f t e r ili t e f t e r koja ima više značenja i koja ovdje znači »turski katastarski popis« v. L. F e k e t e, Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung I, Budimpešta 1955, str. 69, nap. 3. N o v i c a r s k i d e f t e r znači »defter o posljednjem popisu«, ovdje defter u kome je donesena ova kanunnama dok izraz s t a r i d e f t e r (defter-i atîk ili defter-i köhne) ne znači nikada ništa drugo nego prethodni, raniji popis.

[12]) Ovi termini označuju dvije grupe na koje su se dijelili timari obzirom na način sticanja. T e z k i r e l i t i m a r znači doslovno 'timar sa teskerom, potvrdom', tj. preporukom koju je kandidatu izdavao beglerbeg, namjesnik provincije, i na osnovu koje mu je centralna vlada izdavala carski b e r a t, diplomu u dodeljivanju timara. T e z k i r e s i z t i m a r znači doslovno 'timar bez teskere' tj. timar za koji beglerbeg nije izdavao teskeru na osnovu koje bi Porta izdala berat o dodjeljivanju timara, nego je na takav timar izdavao berat sam beglerbeg neposredno i o tome samo izvijestio Portu. To su bili manji timari sa najviše 6000 akči vrijednosti rentnog prihoda. Više o tome vidi. H. H a d ž i b e g i ć, Rasprava Ali-Čauša iz Sofije o timarskoj organizaciji u XVII stoljeću. GZM 1947, 139—205.

[13]) M a z u l (ar. ma'zūl) zove se svaki funkcioner koji je svrgnut sa svoga položaja, kao i svaki posjednik lena kome je ono oduzeto bez obzira na red kome je pripadao i rang u kome se nalazio; ovdje se misli samo na zaime i timarnike koji zbog izvjesnih razloga izgube leno, obično privremeno.

beglerbeg o onima koji nisu prisutni. [A ako su to posjednici] tezkireli timara ili zeameta, neka i beglerbeg izvijesti o tome Njegovo Veličanstvo islamskog padišaha — bog mu ovjekovječio carstvo do sudnjega dana! — pa neka se [njihova lena] daju onima koji su lišeni zeameta odnosno timara jednakih spomenutim zeametima odnosno timarima, a neka se ne vrši nikakva izmjena ni zamjena tih timara odnosno zeameta.

Neka se zaimima i timarnicima ne oduzimaju njihovi timari [odnosno zeameti] zbog neznatne krivice (c u z' i b e h a n e), nego samo ako ne dođu na naređenu službu (h i z m e t) ili urade neki posao protivno carskoj zapovijedi ili izvrše ubistvo. O tome pak neka sandžakbeg i kadija izvijeste svojim pismima; neka se ta pisma čuvaju i neka se na osnovu tih pisama odgovori onima koji bi se potužili govoreći: »Svrgnut sam bez krivice (cerime)«. Ako se, međutim, ustanovi da su sandžakbeg i kadija izvijestili ono što ne stoji i da je spomenutom subaši[14]) učinjena nepravda, neka mu se njegov timar odnosno zeamet potvrdi, a sandžakbeg i kadija neka se svrgnu.

Ako bi beglerbeg htio [da učini] nešto što je protivno ovome spomenutom zakonu, neka ga onaj ko je defterdar[14a]) upozori, neka to spriječi i neka ne piše [ono što je protuzakonito].

Pošto se za svaki od starih i novih čifluka[14b]) u Bosanskom vilajetu preda državnoj blagajni taksa,[15]) koja je određena u novom car-

---

[14]) Ovaj turski termin sastavljen je od riječi s u, koja je vjerovatno kineskog porijekla, a u starom turskom jeziku znači 'vojska' i turske riječi b a š, 'glava', pa prema tome s u b a š a (t. subaşı) znači prvotno 'vojni zapovjednik, glavar, vojvoda'. Tokom istoriskog razvoja izvršena je znatna diferencijacija dužnosti organa koji su se zvali subaše. U najranijem periodu osmanske istorije subašom se zvao vojno-administrativni upravnik manje oblasti u jednoj provinciji, a naročito većih naselja; svako znatnije mjesto imalo je svoga subašu. Prema tome može se reći da su subaše tada bili lokalni vojno-administrativni komandanti. Već u XV i XVI vijeku subašom se nazivaju i vojno-administrativni upravnici pograničnih vilajeta, većih pograničnih oblasti koje su se zvale subašiluci. Najduže se naziv subaša održao u značenju andministrativnog i policiskog organa manjih mjesta i nahija. Takove subaše nalazimo u svim manjim oblastima, malim srednjevjekovnim župama, rudarskim centrima, kasabama, varošima i trgovima. Oni su bili ili sandžakbegove subaše, organi postavljeni direktno od sandžakbega dotičnog sandžaka, ili pomoćnici vojvode u njegovom sjedištu ili njegovi punomoćnici (zastupnici) u pojedinim oblastima vojvodaluka. Najposlije subašom se zvao svaki posjednik većeg lena, ziameta, svaki zaim.

[14a]) Misli na pokrajinskog mal-odnosno hazine defterdara, šefa finansija Rumeliskog ejaleta u koji je tada spadao i Bosanski sandžak. Defterdar je pravno i stvarno bio podređen beglerbegu provincije, ali je u mnogim poslovima bio neovisan od njega. Mogao je da direktno saobraća sa Portom bez znanja pa i protiv volje beglerbega. Defterdar je bio dužan da poznaje sve političke i finansiske propise i da u potrebnim slučajevima upoznaje beglerbega s njima. Nije smio da ga sluša ako je ovaj naređivao nešto što nije bilo osnovano na zakonu, a pogotovu ako je bilo protuzakonito. Šta više morao je upozoriti beglerbega ako je on htio da uradi nešto što je protuzakonito. U tom smislu ima se shvatiti i ova odredba.

[14b]) O značenju termina č i f t l i k i čiflucima uopšte vidi O. L. B a r k a n u Islâm Ansiklopedisi s. v. ç i f t l i k ili prevod H. H a d ž i b e g i ć a u Godišnjaku Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, godina II, 1950, 287—298.

[15]) U orig. stoji a k č a (t. akçe) aspra, vrsta sitnog srebrnog novca koji je u Osmanskoj državi važio kao osnovna novčana jedinica. Ovdje je ta riječ upotrijebljena umjesto riječi resim 'pristojba' jer su sve pristojbe obračunavane u akčama.U ovo vrijeme vrijedilo je 50 akči jedan dukat.

skom defteru, s njih se ukidaju šerijatski porezi[16]) i običajne pristojbe[17]) pa neka od njih niko ništa više ne traži. A ako tko zatraži, neka ga ne slušaju. Neka se traži samo od nomada (h a y m a n e).[18])

Novi Pazar sa svojim prihodima ihtisab[19]) i ihzar[20]) postao je krunski domen (hass) njegovog Veličanstva svemoćnog cara, bog mu ovjekovječio carstvo do sudnjega dana! — pa su njegovi šerijatski porezi i običajne pristojbe zajedno sa Žežnom[21]) i majdanima u njenom području uzapćeni za carsku blagajnu.

Samo neka u Novom Pazaru, radi izvršavanja carskih kazni (s i y a s e t)[22]) sjedi jedno lice od strane sandžakbega i neka ono u

---

[16]) U orig. stoji h a k u k - i š e r i y e i znači ovdje poreze koji su ustanovljeni šerijatom, muslimanskim kanonskim pravom. U tu kategoriju spadali su u prvom redu zekat (muslimanski vjerski porez), ušur i haradž (porezi na proizvode), džizja (= glavarina koju su plaćali nemuslimani) i carine.

[17]) R u s u m - i ö r f i y e su razne pristojbe koje je propisala država svojim zakonima u skladu sa šerijatskim pravom, a na osnovu lokalnih običaja. Ovamo spadaju sve vrste trošarine na tržištima, nedeljnim i godišnjim sajmovima, sve rajinske takse na osobe i posjede, takse na stoku i sve ostale sitne takse, globe i sl. Oni porezi, nameti i radovi (kuluci) koji nisu dopušteni šerijatom zvali su se t e k â l î f - i ö r f i y e (= običajni nameti), t e k â l î f - i š â k k a (= teški nameti) i t e k â l î f - i m e v z ū a (= nametnute obaveze).

[18]) U orig. stoji h a y m a n e. Ta riječ znači 'nomad', stanovnik koji nije stalno nastanjen u nekom mjestu. Ali ona ovdje znači stanovnike koji nisu upisani kao raja spahije ili stanovnike koji uopšte nisu upisani u defter.

[19]) I h t i s a b (ar. ihtisāb) je jedna od brojnih ustanova koje su osmanski Turci preuzeli od ranijih islamskih država. Ona se u pravilu zvala h i s b a, a organ koji je stajao na čelu te ustanove zvao se m u h t e s i b. On je bio dužan da bdije nad cjelokupnim javnim i privatnim životom građana. U taj široki okvir njegove djelatnosti spadao je i nadzor nad radom i poslovanjem u čaršiji i na tržištu. Tu se muhtesib javlja kao organ koji kontroliše i nadzire rad zanatlija, trgovaca, esnafa, a naročito poslovanje na tržištima. On je određivao cijene robi donesenoj na trg, kontrolisao mjere i utege i izvršavao kazne zbog prekršaja propisa iz oblasti njegovog djelokruga i nadležnosti. U praksi se nadležnost muhtesiba vrlo rano svela uglavnom na tržnu inspekciju. U tome smislu on se javlja i u osmanskoj državi. Muhtesib je imao pravo da naplaćuje izvjesne takse za kupoprodaju na trgovima kako se to vidi i iz odredaba kanunnama. Te takse zvale su se takođe i h t i s a b. U tome smislu je taj termin upotrebljen u ovoj kanunnami.

[20]) I h z a r (ar. ihzār) kao pravni termin tumači se obično kao služba pozivanja i privođenja sudu izvjesnih lica. Organ koji je vršio tu službu zvao se m u h z i r. Ali takovo značenje ove riječi ovdje ne bi imalo mnogo smisla. Stoga mislim da ihzar u ovome i sličnim slučajevima znači dolazak muhtesiba na lice mjesta, na trg, da odredi cijenu nekoj robi. Za taj posao on je naplaćivao određene takse koje su se zvale i h z a r ili i h z ā r i j a.

[20]a) Misli na vladajućeg sultana Selima I (1512—1520).

[21]) Majdan Žežna (ژژنه) spominje se zajedno sa Novim Pazarom i u nekoliko potvrda koje je izdao Dželal, emin tih rudnika od 1514 do 1615 godine. (Vidi E l e z o v i ć, Turski spomenici I, 815—910. Samo je tamo svugdje ovo mjesto pročitano kao »Drina« mjesto Žežna kako se lijepo vidi u originalima tih potvrda).

[22]) Riječ s i j a s e t (ar. siyāset) znači prvotno 'vođenje, rukovođenje (državom, domaćinstvom)'; zatim 'politika', a kao pravni termin u turskom ona je značila 'kažnjavanje težim tjelesnim kaznama pa čak i smrtnom kaznom već prema težini krivičnog djela'. U tome smislu ona se upotrebljava u zakonima.

saglasnosti s kadijom izvršuje potrebne kazne.[23]) I neka oni sprečavaju da se iz islamske zemlje uzme i u strane nevjernika izveze dobar konj, oružje, te ratno i borbeno oruđe. Neka prisile nevjernike da im to prodaju i neka plate što vrijedi, a dobra konja i ratno oruđe neka zadrže. Samo neka se čuvaju od toga da ih šalju, i da im izdaju dozvolu potajno, primivši mito.

Neka zaimi, timarnici i čuvari gradova ne odlažu pobiranje desetine od prihoda svoje raje. Onaj koji uvodi takve novotarije i vrši tako nasilje, neka se svrgne bez obzira kome god redu pripada.

Neka se uzmu konji za dostavljanje dovoljnog kontigenta hrane (z a h i r e) u pogranične gradove i neka se od naroda i od gradske posade na uobičajeni način sakupi tolika svota novaca, koja je po običaju dovoljna za njihovu najamninu (ücret), i neka se da njihovim vlasnicima. Neka se ni od koga ne uzima više novaca.

Ako se naredi da se popravi i opravi neka od pograničnih tvrđava, neka se popišu serahori[24]) po pokrajini s kuće na kuću i neka se dotjeraju da prave tvrđavu. Neka se sakupe majstori tj. onih sedamdeset do osamdeset [od izvanrednih nameta] oslobođenih kršćana, koji su određeni da popravljaju (m e r e m e t ç i) sve gradove u Bosanskom vilajetu. Neka se gradovi grade pod nadzorom (m a r i f e t) neimara koji uživa timar za neimarsku službu u toj zemlji. Kad se posao završi, neka se novac dā iz državne blagajne (b e ğ l i k), a neka se novac ni od koga ne utjeruje.

Pošto sandžakbegovi ljudi i njegove subaše kao i amili[25]) koji drže njegove prihode[26]) pod zakup (m u k a t a'a),[27]) naplate njegove

---

[23]) Iz ove odredbe vidi se da je neposredna politička uprava u Novom Pazaru bila povjeravana naročitim organima koji su imali šira ovlaštenja. Kako sličnu odredbu ne nalazimo za druga mjesta Bosanskog sandžaka, nameće se pitanje zašto je Novi Pazar imao poseban status. To je bilo stoga što je Novi Pazar po svom geopolitičkom, saobraćajnom i privrednom značaju imao izuzetan položaj pa je morao i u administrativnom pogledu dobiti poseban status, koji se znatno razlikovao od redovnog uređenja. Naime po redovnom turskom upravnom uređenju u Novom Pazaru kao carskom hasu sjedio bi samo neki emin ili amaldar toga hasa kao što je stvarno i bilo. Ali pored toga emina sjedio je u Novom Pazaru još »jedan sandžakbegov čovjek, koji je u saglasnosti s kadijom izvršavao potrebne kazne«. To je obično bio subaša, vojvoda, musellim ili kajmakam koje tamo nalazimo i kasnije, sve do kraja XVII st. Stoga je Novopazarska oblast, premda je od osnutka Bosanskog sandžaka pa do XVIII st. bila u sastavu toga sandžaka, za razliku od ostalih oblasti toga sandžaka, pretstavljala neki corpus separatum u tome sandžaku, dok napokon nije postala zaseban sandžak sa središtem u Novom Pazaru (poslije 1790 godine).

[24]) S e r a h o r, d ž e r a h o r ili č e r a h o r zvao se pripadnik posebnog odreda turskih pomoćnih trupa u pograničnim provincijama; regrutovani su iz redova kršćanskog stanovništva pograničnih oblasti, a služili su kao radnici pri izgradnji i popravci tvrđava, naročito na krajini, pri izgradnji puteva, sječi šume koja je smetala prolaz vojsci, na čišćenju močvara, kopanju rovova i prenosu vojnih tovara. Vidi I. H. U z u n ç a r ş ı l ı, Osmanlı Tarihi sv. II str. 562.

[25]) Termin a m i l (ar. ʿāmil) i a m a l d a r susreću se ne samo u najstarijim turskim zvaničnim dokumentima na turskom jeziku nego i u pismima turskih vlasti na srpsko-hrvatskom jeziku već od druge polovine XV st.

Naziv a m a l d a r je složen od ar. imenice a m a l (tur. izgovor a m e l) »posao, rad«, pl. aʿmāl i per. d a r (od dašten). Riječ a m i l, upotrebljava se od najstrarnjnh vremena u čitavom islamskom svijetu kako u svom osnovnom značenju, preduzetnika nekog posla' tako i kao tehnički termin u značenju

(sandžakbegove) globe (c u r u m) po zakonu, neka njegove vojvode[28]) više ništa ne uzimaju pod imenom otkupa od tjelesnog kažnjavanja (h a k k - i s i y a s e t).[29]) Takve novotarije su dokinute; neka to spriječe oni koji su kadije u pokrajini. One koji ne poslušaju, neka prijave da se kazne kako treba. Ako to kadije ne prijave, neka zato budu svrgnuti.

Oni koji su zaslužili vješanje, otsijecanje ruke, teže šibanje (h a d d) ili lakše šibanje (t a z i r), neka se izvrše te kazne (u k u b e t i s i y a s e t), a neka im ne uzimaju ništa [u novcu].

A za one krivice (curm), za koje je u kanunnami određeno koliko će se uzeti, neka se ne uzima više.

A za one kradljivce koji su zaslužili vješanje, ne važi [izgovor odgovornih] koji bi rekli: »Provalio je tamnicu [i pobjegao]«. Neka amil ili vojvoda pronađe kradljivca kome je dopustio da pobjegne. Ako ga ne pronađu, neka oni mjesto njega budu obješeni.

Amili te pokrajine uzimali su po dvije ili jednu i po akču trošarine (bac)[30]) i onda, kad se proda maslo u vrijednosti od sedam i osam akči. Stoga što god se donosi na trg i prodaje, trošarina (bac) se uzima na ono, što se doveze kolima i što se donese tovarom.

Isto tako uzeće se jedna akča trošarine (b a c) ako se proda nešto u vrijednosti od četvrdeset akči. Inače, neka se ne uzima tro-

---

'upravnog činovnika uopšte', a u prvom redu 'nižeg poreskog činovnika'. U područjima gdje je persiski uticaj bio jači, mjesto arapskog naziva a m i l, upotrebljavao se u istom smislu persiski oblik a m a l d a r još od X stoljeća. Ali su se ovi nazivi upotrebljavali još od vremena Abasida u svim muslimanskim zemljama, u značenju 'zakupnika poreza' i 'privatnog činovnika, koji sakuplja poreze u ime zakupnika'. U tom smislu upotrebljavao se i oblik ʿummāl (pl. od a m i l) i oblik a m i l l e r. U osmanskoj državi upotrebljavala su se još početkom XV vijeka sva tri naziva najčešće u smislu zakupnika hasova uopšte, a državnih dohodaka posebno. Kako su i carine davate u zakup to su ti nazivi mogli značiti i carinik ako je carine pobirao on sam. Zakupnici su upravu zakupljenih dohodaka često povjeravali svojim činovnicima, eminima, zabitima i drugim službenicima.

[26]) U orig. upotrebljena riječ iş 'posao', ali se ovdje mora prevesti sa 'prihod, dobro'.

[27]) Zakupljivanje hasova i državnih prihoda vršeno je na taj način da amil ili amaldar plati posjedniku hasa, državi ili feudalcu, najednom ili u ratama pogođenu sumu paušalno ili otsjekom. To plaćanje ili zakupljivanje paušalno ili otsjekom zvalo se m u k a t a ili i l t i z a m, a tako su se zvali i prihodi koji su na taj način davati u zakup. Zakupnici su pobirali zakupljene prihode sami ili preko svojih ljudi koji su se zvali emini i zabiti. Na području zakupljenih prihoda oni su često dobijali i civilno-administrativnu i policajnu vlast isto onako kao što su tu vlast imale subaše i vojvode na području svoga subašiluka odnosno vojvodaluka.

[28]) O značenju termina v o j v o d a u osmansko-turskoj administraciji vidi Historiski pregled, Beograd 1955 br. 1, str. 44—48.

[29]) H a k kʿ- ĭ s i y a s e t doslovno bi značilo 'pravo kažnjavanja', a kao pravni termin to znači 'otkupnina od tjelesne kazne' isto kao i njen sinonim b e d e l - i s i y a s e t.

[30]) B a d ž (tur. bac) znači trošarina koja se naplaćuje na trgovima, mostovima, skelama itd. Često puta znači i unutrašnju carinu uopće pa je u tim slučajevima sinonim sa terminom đ u m r u k (t. gömrük). Pojedine vrste trošarine odnosno carine određuju se bliže riječima koje se stavljaju u prisvojni odnos sa ovom riječi kao b a c - i b a z a r 'tržna trošarina'. Umjesto izraza b a c upotrebljava se često riječ r e s i m 'pristojba'.

šarina (b a c) na ono čemu je vrijednost pet do deset akči i neka se ne uvode novotarije.

Na nekim mjestima uzimalo se na ime poljačine,[31]) s kuće na kuću po četiri akče, pa neka se to ne uzima. Stari je zakon da se s kuće na kuću uzimaju dvije akče; jednu akču uzima sandžakbeg, a jednu timarnik. Neka se ne uzima ništa preko toga.

U nekim mjestima uzima se na ime desetine na travarinu (o t l u k ö ş r i) s kuće na kuću po pet akči. [Od sada] neka se [taj porez] uzima [samo] u onim mjestima u kojima je to u defteru upisano kao prihod, a neka ništa ne uzimaju u onom mjestu u kome travarina (otluk) nije upisana kao prihod timara. Neka se nikom ne čini nasilje i nepravda!

Podignute su crkve u nekim mjestima u kojima one nisu postojale od starog nevjerničkog vremena. Neka se takve novopodignute crkve dadu porušiti; a oni nevjernici i popovi koji, boraveći u njima, uhode stanje i dojavljuju u nevjerničke zemlje neka se kazne strogo i neka se kazne teškim tjelesnim kaznama (siyaset).

Neka se poruše krstovi koji su postavljeni na putevima i neka se ne dopušta da ih ubuduće postavljaju. A ako ih postave, neka se kazne tjelesnom kaznom oni koji to urade. A onaj kadija u čijem se kadiluku to dogodi pa to ne zabrani i ne spriječi, to će biti razlog da se svrgne.

Uzvišenim fermanom njegovog veličanstva padišaha, sjene božije, kome se (fermanu) treba pokoravati, a u sporazumu (m a r i f e t) s Junus-pašom,[32]) upisano je u Bosanskom vilajetu hiljadu akindžija da čuvaju granice (d a i r e) islamskih zemalja.

Ako bude potrebno da se u pogranačne gradove (k a l'a) dostavlja hrana (z a h i r a) neka oni skupa sa spahijama vrše i tu službu (h i z m e t). U mjesto koje nije opasno neka ih ide pet stotina u jednoj smjeni, a pet stotina u drugoj smjeni i neka tako vrše službu (h i z m e t).

Neka niko [ne upotrebljava] spomenute akindžije [za svoj posao] i [neka niko] njihove konje ne tereti svojim tovarima. Neka ove niko ne upotrebljava za svoj posao. Neka ih neopterećuju nikakvim drugim kulukom (k u l l u k) ni službom (h i z m e t) osim službe (hizmet) Njegovom veličanstvu islamskom vladaru, da mu se ovjekovječi carstvo do sudnjega dana!

Neka oni, kojih ima svega hiljadu, besprijekorno vrše službu (h i z m e t) u vrijeme primirja (f e t r e t) i u časovima opasnosti.

Sa njihovih baština[33]) ukinuta je šerijatska desetina (ö ş r-i ş e r i y e) i sve običajne pristojbe (r ü s û m-i ö r f i y e) i divanski nameti (a v a r ı z-ı d i v a n i y e)[34]) i svi nametnuti tereti

---

[31]) P o l j a č i n a (u tur. polaçine) = p o l j a r i n a, od p o l j a k odnosno p o l j a r a oboje opet od p o l j e, znači u turskom pristojbu koju je raja plaćala u novcu feudalcima i sandžakbegu na ime čuvanja usjeva. Ko je plaćao samog poljara, feudalac ili seljaci, kao što je kasnije bilo, ne zna se, ali se zna da su ga feudalci postavljali.

[32]) Misli se svakako na onoga Junus-pašu koji je u međuvremenu od kraja 1512 do 13 oktobra 1515 godine bio dva puta sandžakbeg Bosanskog sandžaka. Koju je varoš osnovao u Novopazarskoj oblasti sada se ne zna.

[33]) U orig. stoji b a š t i n a.

[34]) O toj vrsti nameta više v. Islam Ansiklopedisi s. v. a v a r ı z.

(tekâlif-i mevzu'a)[35]. Kao naknadu za sve to neka oni daju za carsku blagajnu godišnje iznos (akçe) koji je detaljno (mufassal) određen u novom carskom defteru i to po načelu, da hiljadu akindžija [daje] stotinu hiljada akči. Neka se od njihovih sinova ne uzima ništa.

Akindžija koji ne dođe na carsku službu, neka se kazni teškom tjelesnom kaznom (siyaset), a neka mu se ne uzima novčana kazna (akçe).

Neka u varoši[36] koje su radi obezbjeđenja puteva za vojnuke[37] Novog Pazara i Sjenice[38] osnovali Skender-paša,[39] Firuz-beg[40] i Junus-paša i u varoš Priboj[41] dođe po dvadeset vojnuka i neka oni u svakoj spomenutoj varoši sagrade kuće pa se tu nastane i čuvaju [te varoši]. Oni su s bivšim zpovjednicima napravili ugovor na ovaj način: Ako na tim putevima neko pogine ili mu propadne imetak, neka se svi čuvari one varoši kojoj [taj put] bude bliže, prisile da naknade štetu.

Neka po pedeset ljudi od vojnuka Broda[42] i Neretve[43] čuvaju gradove, koji se nalaze u pograničnim oblastima.

Neka pedeset vojnika čuva grad Akhisar.[44] Kad se završi njihova smjena neka tada dođe [drugih] pedeset vojnika, a oni čija se

---

[35]) Termin tekâlif-i mevzua je vjerovatno sinonim sa terminom tekâlif-i örfiye.

[36]) U orig. stoji varoš. O značenju te riječi u turskim dokumentima v. Fekete n. d., indeks.

[37]) O vojnucima v. Đurđev, O vojnucima s osvrtom na razvoj turskog feudalizma na pitanje bosanskog agaluka. Sarajevo 1947 = GZM, n. s. II, 1947, 75—137.

[38]) U orig. stoji tako da se može čitati Senica i Sinici, a poznato staro mjesto i župa odnosno nahija u oblasti Starog Vlaha.

[39]) Misli na dugogodišnjeg bosanskog sandžakbega, kasnijeg rumeliskog beglerbega i napokon vezira Skender-pašu. On se prvi put javlja kao sandžakbeg Bosanskog sandžaka 21 januara 1478 godine (Truhelka, n. d. str. 202—203). Na tome je položaju ostao do kraja ljeta 1480 g. Prije oktobra te godine imenovan je rumeliskim beglerbegom, ali je prije avgusta 1485 g., opet upućen u Bosnu gdje je ostao do proljeća 1490 kada je imenovan kubevezirom i ostao na tome položaju sve do 1496, a onda je umirovljen i ostao u miru do 1499 kada je reaktiviran i opet upućen u Bosnu, prije 16 aprila 1499 g., u kojoj je ostao do smrti 1505 godine. (Više o njemu vidi Hazim Šabanović, Bosanski sandžakbeg Skender, Beograd 1956 = Istoriski glasnik br. 1, 1955 str. 111—128). Varoš koju je osnovao Skender-paša jeste današnja Nova Varoš, jer se ta varoš u XVI stoljeću nazivala Skender-pašinom Varoši i Skender-pašinom Palankom. Ali kada je to bilo ne znamo tačno. Možemo tvrditi samo da to nije bilo za njegovog prvog ni drugog begovanja na Bosni, do proljeća 1490 g., jer se ona ne spominje u popisima ovoga sandžaka iz 1485 i 1489 g. Prema tome ovu je varoš Skender-paša osnovao za svoga trećeg begovanja u Bosni (1499—1505) pa na osnovu toga možemo zaključiti da je Nova Varoš osnovana najkasnije 1505 godine. Ova varoš ni 1516 godine, kada je nastala ova kanunnama, nije bila dobila svoje današnje ime nego da se i tada zvala Skender-pašinom Palankom (varoši) kako je zovu i putopisi XVI v. U jednom izvoru iz 1530 godine imamo prvi spomen ove varoši pod današnjim njenim imenom, a zatim tek u putopisu Evlije Čelebije.

[40]) To je svakako onaj Firuz-beg ili Feriz-aga što je bio bosanski sandžakbeg od 1505—1512. Koju je on varoš osnovao u ovoj oblasti sada se ne zna.

[41]) To jest Priboj na Limu, u gorovitoj oblasti Starog Vlaha s obje strane Hodova Potoka na podnožju planine Crnog Vrha, s jedne, i Bihaća s lijeve strane Lima.

smjena završila neka idu, a [grad] neka čuvaju oni koji su došli na smjenu.

Neka i grad Sinj[45]) na isti način čuva pedeset vojnika.

Oni koji ne dođu na svoju smjenu neka se kazne tjelesnom kaznom (s i y a s e t), a neka im se ne uzimaju novčane kazne (a k ç e).

Na sinove, braću i rođake[46]) vojnuka ovog vilajeta bilo je od davnih vremena određeno po trideset akči tzv. b e d e l-i c i z y e (otkup od glavarine) na svaku osobu. I pošto plate državnoj blagajni po trideset spomenutih akči, neka im se ne nameće rajinska pristojba (i s p e n c e)[47]) ili nešto drugo.

Ali neka oni koji su vojnučka rezerva (z e v â i d) ne pritežavaju (t e s a r r u f) rajinsku zemlju.

A ako vojnuk obrađuje i zirati rajinsku zemlju, neka mu se to zabrani i neka je daju raji.

Ako neko od vojnučke rezerve uživa rajinsku zemlju neka mu se uzme i desetina (ö ş ü r) i rajinska pristojba (i s p e n c e).

Ako neko od vojnuka uživa haračku rajinsku baštinu neka mu se uzme i harač i ispendža i desetina.

Ako zemlju nekog rajetina ili haračku baštinu uživa neko od one vojnučke rezerve koja godišnje plaća trideset akči naknade za glavarinu (b e d e l-i c i z y e), neka se od njega naplati za državnu blagajnu onih trideset akči bedel-i cizye, koje on sam godišnje plaća, a neka mu se naplati za državnu blagajnu i harač spomenute baštine, a njenu ispencu i njenu desetinu neka uzmu spahije.

Neka sandžakbegovi ljudi i njegovi mubaširi ne jašu konje vojnuka. I neka ih (vojnuke) ne tjeraju i ne upotrebljavaju da im kose i suše sijeno, niti da im dogone drva. Neka se oni ne opterećuju nikakvom drugom službom (h i z m e t) osim službe Njegovog veličanstva islamskom vladaru — da mu carstvo traje do sudnjeg dana!

Ali neka onog vojnuka, koji ne dođe na službu kazne teškom tjelesnom kaznom (s i y a s e t), a neka mu se ne uzimaju novčane kazne (a k ç e).

---

[42]) U orig. jasno stoji Brod; ovdje se pod tim imenom misli na Vilajet Brod, administrativnu jedinicu iz prve privremene upravne podjele i uređenja Bosanskog sandžaka. Ovaj se vilajet tako nazvao po istoimenoj srednjevjekovnoj župi i kasnijoj turskoj nahiji Brodu, a obuhvatao je nahije Bobovac, Lašvu, Brod, Lepenicu, Maglaj i Ozren.

[43]) Pod Neretvom ovdje se misli na Vilajet Neretvu koji se sastojao prvotno od dvije nahije: Neretve sa gradom Konjicom i Rame sa Prozorom.

[44]) = Današnji Prusac koji se u srednjem vijeku zvao Biograd. Odatle turski naziv Akhisar. Turci su ga definitivno zauzeli 1501 godine.

[45]) Mjesto u Dalmaciji. Turci su ga zauzeli 1513 godine.

[46]) U orig. upotrijebljena riječ t e v a b i što bukvalno znači 'pripadnici, pratnja', ali obzirom da se radi o vojnucima mislim da je ovdje treba prevesti sa 'rođaci ili srodnici'.

[47]) I s p e n d ž a spada u tzv. rajinske pristojbe (rüsûm-i reiyet). Te je pristojbe plaćala sva raja. Za muslimansku raju ta je taksa bila različita po nazivu, prema bračnom i imovnom stanju odnosno vrsti posjeda i zanimanja. Za nepovlaštenu hrišćansku raju ta je taksta bila jedinstvena i po iznosu i po imenu. Ona se zvala i s p e n d ž a, a iznosila je po 25 akči na svaku haračku glavu. Prema tome mišljenje Fekete-a da je ispendže sinonim sa džizjom (n. d. na više mjesta, v. indeks) mora se potpuno odbaciti.

III

KANUN-NAMA ZA BOSANSKI SANDŽAK

IZ 1530 GODINE

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 157 — započet 1 rebi I 935 (13-VI-1528), završen 1 muharema 937 (25-VIII-1530).

Defter ima 562 lista. Kanun-nama se nalazi na listu 2 v. — 5, a odredba o primićurima na listu 5 v.

Ova kanun-nama je objavljena ranije u Glasniku Zemaljskog muzeja III-1948, 189-200, u turskom tekstu arapskim pismom i u prevodu i u zbirci kanun-nama Barkan, Kanunlar, 399—401, u turskom tekstu latinicom.

Ovdje se ova kanun-nama objavljuje na osnovu originala. Prilikom revizije teksta ispravljene su neke pogreške, a to je isto učinjeno i u prevodu.

قانون نامهء لواء بوسنه

محروسهء سرايده واقع اولان كيل[1] اللى[2] وقيه‌در بغدايك كله‌سنه[3] اون بيشر
اقچه[4] و اريه و ارزن و جودار و هلدنه و مرجمك و فيك و مردمك جمله‌سنك على السّويه[5]
هر بر كله‌سنه اونر اقچه و علفك كله‌سى بيشر اقچيه[6] نرخ قونلمشدر و شيره‌نك هر

---

[1]) كيل keyl znači merenje, ali ovde kao subst. concr. = كيله.

[2]) U ovom rukopisu, kao uostalom u mnogim starijim rukopisima, ponovljeni konzonant u turskim rečima ima teşdid. U rukopisu krajnje ى ima stalno dvije tačke ispod slova.

[3]) كيله‌سنه.

[4]) Riječ اقچه je redovno pisana u rukopisu sa ج.

[5]) السّويّه. Krajnje يه u rukopisu pisano je jednom dugom crtom i dvije tačke ispod nje.

[6]) اقچه‌يه. Krajnje ه imenice, ako je nastavak يه, u starijim rukopisima se izostavlja. Ovo se naročito javlja kod dativa.

مدره‌سی که سکزی بر حمل اولور یدیشر اقچه قیمت دوتلوب و کیاهك هر عربه‌سنه یکرمی اقچه نرخ تعیین[7a] اولنوب دفتر جدیده قید اولنمشدر

و سیاست پادشاهی اجری‌سی[7] ایچون سنجاقبکی جانبندن بر کمسه نفس یکی بازارده اوتورب قاضی معرفتیله لازم کلن سیاستی ایدوب و دیار اسلامدن کافر جانبنه ایوات و سلاخ و الات حرب و قتال الوب کتمکدن منع ایده‌لر صاتدرب اقچه‌سن کافرلره ویرب ایو اتی و الات حربی الیقویه‌لر امّا رشوتن الوب مخفی دستور ویرب کوندرمکدن حذر ایده‌لر

و زعما و ارباب تیمار و اهالیء حصار رعیتلرنك[8] حاصللرن تعشیر ایتمکده تأخیر ایتمیه‌لر[9] بونك کبی بدعتلر و ظلم ایدن هر نه طایفه‌دن ایسه عزل اولا

و اوج حصارلرنه کفایت مقدار (sic!) ذخیره التمك[10] ایچون بار کیر الوب عادت اوزره اجرتلرنه و فایده‌جك مقدار اقچه خلقدن و حصار ارنلرندن اولی کلان اسلوب اوزره جمع ایدوب صاحبلرنه ویره‌لر کمسه‌دن زیاده اقچه النمیه

و اوجلرده اولان حصارلردن برسی تعمیر و ترمیم بیورلسه مملکتدن جره‌خور[11] یازلوب حصار یاپمغه سوریلب بوسنه ولایتنك قلعه‌لرنه معافیت اوزره مرمتجی[12] و نجار[13] تعیین اولنان اوستادلر[14] جمع اولوب اول دیارده معمارلق خدمتیچون[15] تیمار تصرّف ایدن معمار معرفتیله قلعه‌لر یاپلوب تمام اولوب اقچه بکلکدن ویرله کمسه‌دن اقچه صالمیه‌لر

---

[7] اجراسی.

[7a] Napisano redovno u ovom rukopisu تعـين taʿayyün, ali će to biti grafička odlika a ne V forma od عين.

[8] رعیّتلرنك.

[9] ایتمه‌یه‌لر. U rukopisu ima mnogo primera nejednakog pisanja.

[10] ایلتمك.

[11] جراخوار, ali se ta riječ različito piše (osim gore napisanog još i جره‌خوار، سراخوار، سراخور itd).

[12] مرّمتجی (od ar. مرّمة).

[13] نجّار.

[14] استادلر perz.. riječ koja se u značenju majstor, zanatlija inače piše اوستا).

[15] خدمتی ایچون.

و سنجاقبکلرنك ادملری[16] و سوباشیلری و ایشلرین مقاطعیه[17] دوتان عامللری قانون اوزره جرملرین الدقدن صکره بدل سیاست دیو نسنلون[18] الیه‌لر بونك امثال (sic!) بدعتلر رفع اولندی مملکتده قاضی اولنلر منع ایدوب ممنوع المیانلری عرض ایده‌لر حقلرندن کلنه شویلکه[19] قاضیلر عرض اتمیه‌لر مستحق عزل اولالر و صلبه و قطع یده و حدّه و تعزیره مستحق[20] اولنلره عقوبتلرن و سیاستلرن ایدوب نسنه‌لرن[21] الیه‌لر و شول جرمکه[22] قانون نامه‌ده نه الناجغی تعیین اولنمشدر زیاده النمیه و شول خرسوزلر که صلبه مستحق‌در زندانی بوزدی کتدی دیدو کلا[ر]ی مسا[مو]ع[23] اولمز قاچوران عامل ویا ویوه‌ده[24] قاچوردغی خرسوزی بوللو[25] بولمزلرسه یرنه صلب اولنه

و اول دیارك عامللری یدی و سکز اقچه‌لق یاغ صاتلسه اکی اقچه و یا بر اقچه الورلارمش امدی هر نسنه کم بازاره کلوب صاتلور عربه ایله و یوکله کلمندن باج النور و شول نسنه کم قیمتی قرق اقچه اولا صاتلا اندن دخی بر اقچه باج النور و الّا بیشر و اون اقچه‌لق نسنه‌دن باج النمیه و بدعت احداث اولنمیه

و بعض یرلرده پولاچنه دیو خانه‌دن خانیه[26] درت اقچه النورمش النمیه قانون قدیم [اوزره] خانه‌دن خانیه اکی اقچه النور سابقا دفتر عتیق موجبنجه بر اقچه‌سن سنجاقبکی و برین تیمار اری الورمش حالیا پولاچنه دیو قید اولان اکی اقچه صاحب تیماره قید اولنمشدر سنجاقبکی جانبندن دخل اولنمیه

---

[16]) U rukopisu: ادیلری.

[17]) مقاطعه‌یه.

[18]) نسنه‌لرینی.

[19]) شویله که.

[20]) مستحقّ.

[21]) نسنه‌لرینی.

[22]) جرم که.

[23]) Na tom mjestu je u rukopisu oštećen papir.

[24]) ویووده، ویوده.

[25]) بوله‌لر، بولالر.

[26]) خانه‌یه.

اوتلق عشر دیو بعض یرلرده خاندن خانیه بشر اقچه النور و بعض یرده عشر قید اولنمشدر عشر النور دفترده حاصل قید اولان یرلردن النه شول یرلرده کیم اوتلق تیماره حاصل بغلنمش دکلدر نسنه المیه‌لر کمسنیه[27] ظلم و حیف اولنمیه

و بعض یرلرده قدیم کافر زماننده کلیسا اولمیان یرلرده کلیسا احداث اولنمش و دفتر عتیقده دخی کلیسا یازلمیان یرلرده جدید کلیسالر احداث اولنمش انوك کبی جدید احداث اولنان کلیسالر یقدریلوب و ایچنده اوتوب تجسس[28] احوال ایدوب دیار کفاره خبر ایدن کفره‌نك و پاپاسلروك محکم حقلرندن کلنه و سیاستلو اولنه و یوللرده حاجلر[29] وضع اولنمش هدم اولنوب من بعد ایتدرمیه‌لر و ایدنلره سیاست اولنه و قنقی[30] قاضینك قاضیلغنده اولوب منع و دفع ایتمسه عزلنه سبب اوله

و مرحوم اسکندر پاشا و فیروزبك و یونس پاشا امن طریق ایچون احداث ایتدوکلری واروشلرده و پر بوی واروشنده یکرمشر نفر و ینوق و اروب ذکر اولان واروشلرك هر برنده اولر یاپوب تمکین ایلیوب بکلیه‌لر شویلکه اول یوللرده بر کمسه هلاك اولوب و یا مالی ضایع اولسه هر قنقی واروشه یقین اولورسه اول واروش بکلینلره تضمین ایتدوره‌لر دیو امراء ماضیه ایله بو وجهله معاهده ایتمشلر مزبور وینوقلر بعضی فوت و بعضی اخر یرلره کوچوب حالیا ذکر اولان واروشلر کما کان حفظ و حراست اولنماق ایچون اوزرلرنده ساکن اولان کفره دربندجی تعیین اولنوب هر خانیه اوتوزر اقچه جزیه و اکی قیونه بر اقچه عادت اغنام و هر اکی خانه‌دن بر کله بغدای و بر کله اریه و هر نفردن اونر اقچه اسپنجه قید اولنوب و سایر رسم بوستان و شیره اولان یرلرده عشر شیره و سایر خردواتلرین ویروب مادامکه حفظ و حراست ایلیوب کمسنه‌نوك مالنه و جاننه ضرر اولمیه ذکر اولان دربندجیلر جمیع عوارض دیوانیدن[31] و تکالیف عرفیه‌دن معاف اولالر

---

[27] کمسنه‌یه.

[28] تجسّس.

[29] خاچلر ، حاچلر.

[30] قنغی.

و لواء بوسنه‌ده خاصلرده و سایر تیمارلرده پولاچنه[32] دیوالنان اکثر اقچه خضر الیاس کوننده النور

و رسوم کیاه قید اولنان یرلردن و عشر کواره ماه اغستوس غره سنده واقع اولور و عشر کواره دخی اون قواندن بر قوان النور اوندن اقل[33] و یا زیاده اولسه هر قواندن بر بچق اقچه رسم النور

و رسم بوستان که اکثر اقچه‌یه قید اولنمشدر قاسم کوننده النور و بوندن غیری کلم و شلغم و سیر و پیاز واقع اولسه عشر النور

و چفتلکلرك مقاطعه‌لری رفع اولنوب عشر و سالاریه ویرلمك امر اولنوب و رعایادن چفتلکلرده ساکن اولنلر رعیت قید اولنوب اللرنده بولنان یرلر تصرفلرنده ابقا اولنوب حاصللری صاحب تیماره بغلنمشدر

و خاصلرده و سایر تیمارلرده خاصه قید اولان ترلالر و چایرلر و باغلر و اشجار مثمره‌نك و دکرمنلرك سابقا ولایت مزبوره یازلدقده طپو ایله ویرلمیوب باقی قلانلرك بعضی معین متصرفلری اولمامغله هلاك و خراب[34] اولوب و بعضی سپاهیلر و رعایا تصرفلرنه دشمك ایله خاصه‌لقدن چقوب عرض اولندقده طالبلره طپو ایله ویرلمك امر اولنمغین بین الطالبین ندا ایتدرلوب هر کیم زیاده ایتدی ایسه انوك اوزرنه مقرّر اولنوب و طپولری النوب خزانهٔ عامره‌یه تسلیم اولنوب ◦ یرلر صاحبلری اوزرلرنه قید اولندیکی[35] زراعت و حراثت ایدوب عشرلرین و سالارّیه‌لرن و رسم اسیابلرین و عشر چایرلرین ویره‌لر

---

[31]) عوارض دیوانیّه‌دن .

[32]) U rukopisu na ovom listu stoji بولاجنه .

[33]) اقلّ .

[34]) U rukopisu napisano حراب .

[35]) اولندی که ، اولندی کی .

قانون باج سرای

بغدای یوکندن اکی اقچه و سایر ترکه‌دن دخی یوك باشنه اکی اقچه باج النور و طوز یوکندن درت اقچه و کتان یوکندن درت اقچه و بونج یوکندن درت اقچه و انجیر و قورو اوزم یوکندن درت اقچه و تازه اوزم یوکندن اکی اقچه النور و بال یوکندن درت اقچه و ساده یاغ صاتلسه قرق اقچه‌ده بر اقچه باج النور و خنّا[36] و بویه یوکندن دردر اقچه و بنیر[37] یوکندن اکی اقچه النور

و ایچ ایلدن کلن متاع یوکندن اکی اقچه النور و کفاردن مسلمانلر کتوردکی چوقه یوکندن بیشر اقچه و کافرلر کتوردکی چوقه یوکندن اوتوز اقچه النور

صابون و غیر متاع یوکندن درت اقچه و زیت یاغ یوکندن سکز اقچه النور و قلای و بالیق یوکندن درت اقچه النور تکنه ایله بازار کونی صاتلان طوزدن درت اقچه النور و اسیر صتاندن[38] اکی اقچه و الاندن اکی اقچه و آت صاتندن[38] اکی اقچه و الاندن دخی اکی اقچه النور و صغر صتاندن بر اقچه و صغر الاندن بر اقچه النور و قصاب بوغزلدوغی صغردن درت اقچه النور و صاتلان قیوندن اکی قیونه بر اقچه و یازلو قصاب و غزلدوغی قیوندن و قوزیدن دردندن بر اقچه النور و یاش یمش یوکندن اکی اقچه النور و اخلط و طاغ یمشی یوکندن بر اقچه النور

و اکی قیون باسترمه‌سندن بر اقچه و اودون یوکندن بر اقچه و چیره‌نك اکی یوکندن بر اقچه و بر عربه درکدن بر اقچه و بر عربه اوتلوقدن بر اقچه و صوغان یوکندن اکی اقچه و کستانه یوکندن اکی اقچه و جوز و بادام یوکندن اکی اقچه و شیروغن[39] یوکندن درت اقچه النور و کلم یوکندن بر اقچه و بازار کوننده دمور صاتدوقلری یردن بچق اقچه النور و بازار کوننده زیت یاغی صاتدوقلری یردن صتاندن بر اقچه النور

---

[36] قنا ، حنّا .

[37] پینیر ، پنیر .

[38] J rukopisu jedna ista reč različito napisana.

و دمور یوکندن اکی اقچه و خارجدن کلوب صاتلان شیره یوکندن درت اقچه و یرلو میخانجیدن[40] یوکده اکی اقچه النور

اورتو کبه‌سندن بر اقچه و اغریز (؟) صاتلدوقده قرق اندازه‌ده بر اقچه النور دخی اکسك صاتلسه نسنه النماز و اکی موتاب چولدن بر اقچه و بر یوك توبره صاتندن بر اقچه النور و صغر دریسندن بر اقچه و یوك باغلنوب شهردن متاع کتملو اولسه یوکدن اکی اقچه باج النور و اتمکجیلر فرونندن بر اقچه النور

و رسم عروس اعلاسندن التمش اقچه و ادنی سندن[41] قرق اقچه و کافر قیزلرندن اوتوز اقچه و بیوه‌نك اعلاسندن اوتوز اقچه و اوسطندن یکرمی اقچه و ادناسندن[41] اون بیشر اقچه النور

قانون احتساب

طوز یوکندن کی بازار کونی تکنه ایله صاتلور بیشر و التیشر اقچه النور و بالیق یوکندن سکزر اقچه و کتان یوکندن اونر اقچه و یاغ یوکندن اکیشر اقچه و میوه یوکندن برر اقچه و کستانه یوکندن بر اقچه و جوز یوکندن بر اقچه و بازار کونی بز صتاندن اکیشر اقچه و بازار کونی زیت یاغین صتاندن اکی اقچه و کمسنه نوك بورجین الیوردکده بیکده یکرمی اقچه و اکسك صاتدوقلرنده قج درهم اکسك صاترسه اول مقدار جریمه النور

قانون سر عسسان

و عسس‌لق دخی هر ایده هر بر دکاندن برر اقچه و کیجه ایله چارسوده[42] طوتلان کمسنه نوك جریمه سنك نصفین سوباشی و نصف اخرین دخی عسس الور

---

[39]) شرلغان ، شیرلغان .

[40]) میخانه جیدن .

[41]) U rukopisu je riječ nejednako pisana.

[42]) چارشیده ، چارشوده .

لواء[43] مزبورده[44] پرمكور اولانلر متصرّف اولدقلری باشتنه‌لريله معاف و مسلّم اولوب كندولر و اوغللری خراج و اسپنجه و عشر حبوبات و رسم غنم و رسم سايره و عوارض ويرميوب مال ميری جمعنده خراجچيلره و امينلره معاونت ايدوب و ساير خدمات ميريه واقع اولدقچه كندولره لازم اولان خدمتلری ادا ايده‌لر ديو امر اولنمغين وجه مشروح ازره[45] دفتر جديده قيد اولندی مادامكه اداء خدمت ايدوب قصورلری اولميه دفترده قيد اولندوغی ازره معاف و مسلّم اولوب كندولردن و اوغللرندن دفتره مخالف نسنه طلب اولنميه و كندولر مرد اوليجاق يرلرينه اوغللری پرمكور اولالر

KANUN-NAMA BOSANSKE LIVE[1])

Kila (mjerica)[2]) koja važi u zaštićenom (gradu) Sarajevu iznosi pedeset oka. Za kilu pšenice po petnaest akči za ječam, proso, raž, heljdu, sočivo i bob (?)[3]), za sve podjednako, za svaku kilu po deset akči, a za kilu zobi po pet akči stavljeno je narha (određene cijene).[4]) U novom defteru (defteri cedid) je zapisano da se drži cijena od sedam akči za svaku medru[5]) vina — a osam medri čine jedan tovar — i da se odredi narh od dvadeset akči za svaka kola sijena.

Radi izvršenja carskih kazni neka sandžakbegov čovjek[6]) sjedi u Novom Pazaru[7]), neka potrebne kazne izvršuje sa znanjem kadije,

---

[43]) Ova odredba o primićurima je pisana od druge ruke nego ostali tekst. Jezičke osobine, odnosno način pisanja, su takođe drugi.

[44]) U rukopisu: مزبوره ده.

[45]) اوزره.

[1]) Liva (ar. = zastava) sandžak.

[2]) Kile (ar.) je mjerica koja je u raznim mjestima u razno vrijeme imala različitu vrijednost izraženu u okama. U Carigradu je iznosila 18—22 oka. Nešto kasnija kanun-nama za Bosanski, Hercegovački i Zvornički sandžak određuje da kila u Sarajevu iznosi 66 oka.

[3]) Kod ovog prevoda nije sve sigurno. Riječ هلدنه je vjerovatno iz našeg jezika. Za riječ فيك u rječnicima stoji da znači neku vrstu divljeg pasulja, ali i grahovica. Ovdje je prevedeno sa riječju bob. Za riječ مردمك u Zenkerovom rječniku jedino ima objašnjenje sa smislom namirnice. Kod njega stoji da مردمك i مرجك imaju isto značenje: sočivo (leutille, Lilse). Vjerovatno se radi o dvije vrste sočiva. Uporedi ovdje str. 65, nap. 3 i 4.

[4]) Narh (perz.) je cijena za životne namirnice koju je kadija propisivao, dnevna cijena (ona se i zove narhi ruzi).

[5]) Hamer je medra (kod njega Modra) prevodio sa »Butte« (putunja). Medre, metre ili medare je mjera za zapreminu i to za tečnosti (uporedi: Kraelitz, Kanunname, Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 29).

[6]) Bukvalno: neko od strane sandžakbega.

[7]) Zašto baš u Novom Pazaru. Vidi str. 29 prim. 23.

pa neka oni sprečavaju da dobar konj, oružje, ratni i borbeni pribor budu kupljeni i odu iz islamskih zemalja na stranu nevjernika. Neka prisile nevjernike da ih prodadu, neka im njihov novac dadu, a dobrog konja i ratni pribor neka zadrže. Neka se pak čuvaju od toga da prime od njih mito, dadu tajno dozvolu i da ih propuste.

Zaimi, timarlije i ljudi od posada tvrđava pri procjeni ušura (desetine) od žetve raje neka ne zakašnjavaju. Ko čini takve novotarije i nepravde, biće smjenjen, ma od kog reda bio.

Radi slanja hrane u dovoljnoj količini u pogranične tvrđave neka uzmu konje. Da bi se njihova najamnina po običaju isplatila, količinu novca neka skupe na uobičajeni način od naroda i posada tvrđava, pa neka dadu vlasnicima (konja). Ni od kog neka se ne uzima više novca.

Ako se zapovjedi da se popravi i opravi jedna od tvrđava koje su na granicama, neka se popiše džerahor[8]) iz pokrajine i neka se potjera da gradi tvrđavu, neka se skupe majstori koji su određeni za tvrđave bosanske provincije[9]) kao zidari[10]) i tesari, a oslobođeni su poreza, pa neka se grade tvrđave uz nadzor[11]) graditelja koji uživa timar radi građevinske službe u toj zemlji. Kada se završi, novac neka se da iz državne kase. Ni od koga neka se novac ne utjeruje.

Sandžakbegovi ljudi i subaše, kao i amili[12]) koji njihove poslove drže pod zakupom, pošto uzmu po zakonu globe[13]), neka pod nazivom »ekvivalenat za kaznu« (bedeli siyaset) ništa od njih[14]) ne uzimaju. Tome slične novotarije su ukinute. Oni koji su zemlji sudije neka spriječe, a neka izvjeste o onima koje nisu mogli spriječiti. Ti će biti kažnjeni. A sudije će zaslužiti otpust, ako ne izvjeste. Kada izvršuju kazne[15]) nad onima koji su zaslužili vješanje, sječenje ruke, veliko i malo batinjanje,[16]) neka ništa od njih ne uzimaju. A od one globe, za koju je u kanun-nami određeno da se nešto uzima, više neka se ne uzima. Ne smije se čuti da kažu: »Oni razbojnici koji su zaslužili vješanje[17]) provalili su zatvor i otišli«. Amil ili vojvoda, koji ga je pustio da pobjegne, neka nađe razbojnika koga je pustio da pobjegne. Ako ga ne nađe, neka umjesto njega bude obješen.

---

[8]) Riječ dolazi od جرا cera (perz. skrać. od ar. جراية) što znači plata i خور (od perz. خوردن = jesti). Džerahor je u prvo vrijeme bio plaćenička vojska.

[9]) U tekstu stoji: vilajet.

[10]) Meremmetci znači: zidar koji popravlja (od ar. مرمّة).

[11]) Bukvalno: sa znanjem.

[12]) Amili (ar. amil), kao što se vidi i po ovoj kanun-nami, bili su pobirači prihoda uz zakup (mukatu). Amil, međutim, nije značilo prosto zakupnika nego je vršio uz to i izvesnu upravnu službu.

[13]) Cürm i cerime znači: prestup, ali i globu. U kanun-namama ta riječ se gotovo isključivo uzima u značenju globe.

[14]) Bukvalno: ništa njihovo (misli se na one koji se kažnjavaju).

[15]) U tekstu stoji: ukubetlerin ve siyasetlerin. Riječi ukubet i siyaset znače u ovom slučaju isto, kaznu.

[16]) Hadd (ar.) je batinjanje iznad osamdeset udaraca, a tazir (ar.) je manje batinjanje, ispod osamdeset udaraca.

[17]) Bukvalno: zaslužni vešala.

Amili te zemlje, ako se proda maslo u vrijednosti sedam i osam akči, uzimali su dvije ili jednu akču. Sada, bilo šta da na pazar dođe i prodaje se, od onoga što kolima i tovarom dođe uzima se badž.[18]) A nešto što ima vrijednost četrdeset akči i proda se, od toga se takođe uzima badž jedna akča. Ali, od nečega što ima vrijednost pet i deset akči neka se ne uzima badž. Novotarija neka se ne obnavlja.

Na nekim mjestima pod imenom poljačina[19]) od kuće se uzimalo četiri akče; neka se ne uzima. Po starom zakonu uzima se od kuće dvije akče. Ranije, prema starom defteru (defteri atik), jednu akču od toga je uzimao sandžakbeg, a jednu akču timarlije. Sada su dvije akče koje su zabilježene kao poljačina uvedene za gospodara timara. Od strane sandžakbega neka ne bude mješanja.

Pod imenom desetina (ušur) od sijena na nekim mjestima se od kuće uzima po pet akči, a na nekim mjestima je desetina uvedena, pa se desetina uzima. Neka se ona uzima od zemljišta koja su u defteru upisana kao prihod.[20]) Na onim mjestima na kojima sijeno nije vezano za timar kao prihod ništa neka se ne uzima. Neka ni prema kome ne bude nasilja ni nepravde.

Na nekim mjestima podignuta je crkva gdje iz starog nevjerničkog vremena nije bilo crkve. Na mjestima gdje ni u starom defteru crkva nije zapisana nove crkve su podignute. Neka se naredi da se takve novopodignute crkve razore, a sa nevjernicima i popovima koji u njima sjede, vrše špijunske poslove i šalju izvještaje u nevjerničke zemlje, neka se strogo postupi i neka se kazne. A na putevima su postavljeni krstovi. Od sada, kada se oni sruše, neka ne dozvole da ih naprave. Oni koji ih prave neka budu kažnjeni. U kadiluku kojeg kadije to bude, ako ne spriječi i ne otkloni, biće uzrok za njegov otpust.

U varoši koje su podigli pokojni Iskender paša, Firuz beg i Junus paša[21]) radi sigurnosti puta i u varoš Priboj prispjelo je po dvadeset vojnuka,[22]) pa su načinili ugovor sa bivšim upravnicima na ovaj način: da u svakoj od spomenutih varoši naprave kuće, nastane se i čuvaju ih, i to tako, ako na tim putevima neko nastrada ili izgubi svoje imanje, kojoj varoši bude blizu, neka se šteta naplati od čuvara te varoši. Neki spomenuti vojnuci su poumirali, a neki su se preselili u druga mjesta. Pošto su sada, da bi se spomenute varoši štitile i čuvale kao ranije, u njima nastanjeni nevjernici imenovani kao derbendžije,[23]) na svaku kuću je po trideset akči džizje[24]) i na dvije

[18]) Bac (badž — perz.) carina, taksa na robu koja se dovozi ili provozi.

[19]) O poljačni vidi: Č. Truhelka, Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni GZM XXVII, 168, a naročito prim. 1 na istoj strani. Poljačina se plaćala za poljara (deştiban).

[20]) Misli se na prihod upisanu na spahiju, feudalnu rentu.

[21]) Vidi: str. 32, prim. 39 i 40. Junus paša je bio sandžakbeg dva puta: 1512—1513 i 1514—1515 (GZM XXVII 169, Hrv. encikl. III, 149).

[22]) O vojnucima vidi moju raspravu u GZM za 1947.

[23]) Derbendci ili dervendci od derbend ili dervend (klanac) i znači čuvara puteva i sprovodnika putnika u visokim planinama. O derbendžijama Gliša Elezović (Južna Srbija br. 28 od 1-VI-1923); vidi takođe spis Ali Čauša GZM za 1947, 158, 190.

[24]) Glavarina.

ovce jedna akča ovčarine (âdeti agnâm),[25]) od svake dvije kuće jedna kila pšenice i jedna kila ječma i od svakog čovjeka po deset akči ispendže[26]) zavedeno, pa još da daju porez za bašte, a na zemlji gdje ima vina desetinu od vina i druge sitnice. Dogod čuvaju i paze, a ničijem imanju ni životu ne bude štete, spomenute derbendžije neka budu oslobođene svih divanskih tereta i vanrednih nameta (avarızı divaniye ve tekâlifi örfiye).[27])

U Bosanskoj livi po dvije akče koje se uzimaju na hasovima i drugim timarima pod imenom poljačina uzimaju se na Đurđevdan (Hızr Ilyas günü).

A dažbine na sijeno od mjesta gdje su zavadene i desetina (ušur) od košnica dospijeva prvog avgusta. Desetina od košnica uzima se takođe od deset košnica jedna košnica. Ako je od deset manje ili više, od svake košnice uzima se jedna i po akča dažbine.[28])

Dažbina od bašte koja je zavedena po dvije akče uzima se na Mitrovdan (Kasım günü). A osim toga, ako bude kupusa, repe, bijelog i crnog luka, uzima se desetina (ušur).

Mukate[29]) sa čiftluka su ukinute, pa je zapovjeđeno da se daje desetina (ušur) i salarije.[30]) A oni od raje koji stanuju na tim čiftlucima zapisani su kao raja, i zemlje koje im se nalaze u rukama ostavljene su u njihovom posjedu,[31]) a prihodi od njih[32]) pripali su[33]) gospodaru timara.

Izvješteno je da su neke njive, livade, vinogradi, voćke i mlinovi, koji su na hasovima i ostalim timarima upisani kao hasa,[34]) ostali takvi ali da su propali i opustjeli, jer nisu imali određene držaoce, pošto ranije pri popisu spomenute provincije nisu dati sa tapijom, a neki da su padom u posjed spahija i raje prestali biti

---

[25]) Adeti agnam se zove još resmi ganem ili koyun resmi.

[26]) Inače se ispendže plaćalo po 25 akči. Tu dažbinu su plaćali svi odrasli muškarci hrišćani koji pripadaju raji. Kod muslimanske raje odgovara tome porezu çift resmi, odnosno bennak i mucerred. Ispendže se plaćalo početkom marta i raja na timarima davala je spahiji. Uporedi: Kraelitz, Kanunname, Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 28 i 44. Naročito je jasno objašnjeno šta je ispendže u kanun-nami koja se zove »Kanunname i cedid el-yevm yumelu bihi« (zbirka kanun-nama br. 1 (stari br. 1054). Orijentalnog instituta II, list 118 v. — 119). Ako je musliman imao zemlju upisanu u defteru na hrišćanina, i on je plaćao ispendže. — Etimologija te riječi nije jasna.

[27]) Avarizi divaniye ve tekâlifi örfiye su uvedeni kao vanredni tereti za ratne potrebe, pa su posle postali stalne dažbine (uporedi: Hammer, GOR², I, 656; II, 669; Uzuncarsili, Kuruluşundan Osm. teşkilatı, odeljak voynuklar).

[28]) To znači na svakih deset košnica se daje jedna, a od onih košnica koje prostaju pri podjeli na deset plaća se jedna i po akča od svake košnice.

[29]) Mukata (mukata'a ar.) znači u ovom slučaju plaćanje otsjekom, razrezom. U defterima stoji za takvo zemljište upisano b e r v e c h i m a k t u i određena suma novca.

[30]) Salariye ili salarlik (od perz. salar = komandant, zapovjednik, poglavar) dažbina u naturi koja se uzimala zajedno s desetinom od žita. Vidi o salariji: Č. Truhelka, Hist. podloga agr. pitanja u Bosni, GZM XXVII, 165-166.

[31]) Tasarruf ovde znači »svojinu« raje na feudalnoj zemlji, njeno gazdinstvo.

[32]) Hasillari = njihovi prihodi, prihodi od njih (sc. feudalcu), feudalna renta.

[33]) Bukvalno: vezani su.

[34]) Hassa = termin za zemlje na kojima seljaci nemaju »posjeda«. Odgovara donekle ustanovi terra dominicata, indominicata u evropskom feudalizmu.

hasa.[35]) Kako je zapovjeđeno da se dadu sa tapijom onima koji traže, izvršena je licitacija između onih koji traže. Kogod je dao više, na njega je upisano. Uzete su od njih tapijske pristojbe i predate carskoj blagajni, pa su zemljišta na njihove vlasnike uvedena, koji da rade i obrađuju i da daju desetine (ušur), salarije, mlinarine i desetine od livada.

Zakon sarajevskog badža (carine)

Od tovara pšenice dvije akče, a od ostalih žita takođe na jedan tovar dvije akče uzima se kao badž. Od tovara soli četiri akče, od tovara lana četiri akče, od tovara pirinča četiri akče, od tovara smokava i suva grožđa četiri akče, a od tovara svježeg grožđa dvije akče se uzima. Od tovara meda četiri akče, a ako se proda maslo, na četrdeset akči uzima se jedna akča badža. Od tovara kne[36]) i boje po četiri akče, a od tovara sira po dvije akče se uzima.

Od tovara robe koja iz zemlje dolazi uzima se po dvije akče. A od tovara čohe koju muslimani donesu od nevjernika po pet akči, od tovara čohe pak koju nevjernici donesu po trideset akči se uzima.

Od tovara sapuna i druge robe četiri akče, a od tovara maslinova ulja osam akči se uzima. Od tovara kalaja i ribe uzima se četiri akče. Od soli koja se kablom[37]) na pazarni dan prodaje uzima se četiri akče. Od onoga ko proda roba dvije akče i ko uzme (roba) dvije akče, a od onoga ko proda konja dvije akče i od onoga ko kupi konja takođe dvije akče se uzima. Od onoga ko proda vola jedna akča i od onoga ko kupi vola jedna akča se uzima. Od vola koga mesar zakolje uzima se četiri akče. Od prodatih ovaca na dvije ovce jedna akča, a od četiri ovce ili jagnjeta koje zakolje upisani[38]) kasapin jedna akča se uzima. Od tovara svježeg voća se uzima dvije akče. Od tovara jabuka divljaka i mušmula uzima se jedna akča.

Od dvije ovčije pastrme jedna akča i od tovara drva jedna akča, od dva tovara luča jedna akča, od jednih kola direka jedna akča, od jednih kola sijena jedna akča, od tovara luka dvije akče, od tovara kestena dvije akče, od tovara oraha i badema dvije akče, od tovara suzama četiri akče se uzima. Od tovara kupusa jedna akča, i od mjesta gdje se na pozarni dan prodaje gvožđe pola akče se uzima. Od mjesta gdje se prodaje maslinovo ulje na pazarni dan uzima se od prodavca jedna akča.

Od tovara gvožđa dvije akče, a od tovara vina koje se spolja donese[39]) i prodaje četiri akče, i od mjesnog mehandžije na tovar dvije akče se uzima.

---

[35]) Bukvalno: izašli su iz hasaluka.

[36]) Kna (hena) je koren ili prašak od Lavsonia inermis; upotrebljavala se za bojen'e nokata i kose.

[37]) Tekne = kabao, korito; ovdje specijalna drvena posuda za so.

[38]) U rukopisu stoji يازلو y a z l u, što znači l e t n j i, ali se to može čitati i y a z ı l ı (= upisan). U paralelnom tekstu u zbirci kanun-nama br. 1 popisa kanun-nama (stari br. 1054) Turskog arhiva Zem. muzeja (II, list 63 v.) stoji napisano يازيلو. Prema tome je jasno da se i na ovom mestu ima čitati y a z ı l ı.

[39]) Bukvalno: koje spolja dođe.

Od ćebeta (pokrivača) jedna akča, a pri prodaji agriza[39a] na četrdeset endaza[40]) se jedna akča uzima. Ako se manje prodaje, ništa se ne uzima. Od dva konjska pokrovca jedna akča, a od onoga koji proda tovar torbi jedna akča se uzima. Od volovske kože jedna akča, a ako u tovar uvezana roba treba iz grada da se iznese[41]) od tovara se uzima dvije akče badža. Od pekarske peći uzima se po jedna akča.

A mladarina (resmi arus)[42]) se uzima od bogatih šezdeset, od siromašnih četrdeset akči, od nevjerničkih djevojaka po trideset akči, a od udovica od bogatih trideset akči, od srednjeg stanja dvadeset akči, a od siromašnih petnaest akči.

Zakon ihtisaba (tržišne takse)[43])

Od tovara soli koja se pazarnog dana sa kablom prodaje uzima se po pet i šest akči. Od tovara ribe po osam akči, od tovara lana po deset akči, od tovara masla po dvije akče, od tovara voća po jedna akča, od tovara kestena jedna akča, od tovara oraha jedna akča, od onoga koji pazarnog dana prodaje platno po dvije akče, od onoga koji pazarnog dana prodaje maslinovo ulje dvije akče, kada nekom utjera zajam, na hiljadu akči naplaćuje dvadeset akči, a pri prodaji jeksik (manjkavom) mjerom, koliko je drama manje prodao onoliko se globe uzima.

Zakon zapovjednika noćnih čuvara (seri asesan)[44])

Taksa za noćne čuvare (aseslik)[45]) takođe svakog mjeseca od svakog dućana po jedna akča (se uzima). Polovinu globe od lica koje bude uhapšeno noću na čaršiji uzima subaša, a drugu polovinu noćni stražar.

[39a]) Riječ se ne nalazi u rječnicima.

[40]) Endaze mjera za fine tkanine, manja od aršina (12 palaca).

[41]) Bukvalno: ode.

[42]) Zove se još i resmi arusane ili gerdek değeri — değürü (posljednje u najstarijoj osm. kanun-nami Mehmeda Osvajača — izd. Kraelitz).

[43]) Ihtisab je zapravo tržišni red, tržna policija, dužnost muhtesib-a koji je kontrolisao od kadije određene dnevne pijačne cijene (narh), mjere i čitavo poslovanje na pijaci. Uporedi: Hammer, Staatsverf, I, 152. Inače pod istim naslovom se u Hamera i u bosanskoj kanun-nami koju je objavio Č. Truhelka (GZM XXVIII, 452—3, 457) govori o samom poslovanju na trgu. Kako je u ovoj kanun-nami riječ samo o taksama i kaznama koje je pobirao muhtesib, to je riječ ihtisab gore slobodnije prevedena. To značenje daje i rječnik Sami-beja.

[44]) Ass ili ases (ar.) noćna patrola, noćni stražar. Seri asesan je bio zapovjednik tih patroldžija; običnije se zvao ases başı. — Noćni čuvar se običnije zvao perz. pasban ili pasvan.

[45]) Ta se taksa zvala i asesiye (Hammer, Staatsverf. I, 247).

Pošto je zapovjeđeno da oni koji su u spomenutoj livi primićuri[46]) sa svojim baštinama budu slobodni i oprošteni (od dažbina), da ne daju oni sami i njihovi sinovi ni harač, ni ispendže, ni ušur od žita, ni ovčarinu (resmi gamen) niti ostale poreze ni namete, nego da pomažu skupljačima harača i eminima[47]) pri skupljanju dobra carskog, a kada budu druge carske službe, da njima obavezne službe vrše, to je u novi defter zavedeno na spomenuti način. Dogod vrše službu i nemaju greške, neka budu slobodni i oprošteni (od dažbina) kako je zavedeno u defteru, a od njih i njihovih sinova neka se ništa protivno defteru ne traži. A kada oni umru, neka na njihova mjesta njihovi sinovi postanu primićuri.

[46]) Kako je napisano trebalo bi izgovarati premićur. U većini naših srednjevekovnih spomenika takođe se piše tako. O knezovima i primićurima moje rasprave »Nešto o vlaškim starješinama pod turskom upravom«. (GZM LII) i »O knezovima pod turskom upravom« (Istoriski časopis I-1948, 132—166), kao i kratki sadržaj referata na Prvom kongresu istoričara.

[47]) Nadzornik na carskim hasovima, odnosno prihodima.

IV

KANUN-NAMA ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI I ZVORNIČKI SANDŽAK

IZ 1539 GODINE

Orijentalni institut u Sarajevu — Zbirka kanun-nama br. 1, list 37 v. — 39 v. — 1 muharema 946 (19-V-1539).

Ova kanun-nama je ranije objavljena u Istorisko-pravnom zborniku, sv. 3—4, Sarajevo 1950, 227—240. Prevod ove kanun-name je objavio i Č. Truhelka u svojoj raspravi »Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni« (Glasnik Zemaljskog muzeja XVII-19, 200—202). Truhelkin prevod nije sasvim ispravan.

Ovdje se ova kanun-nama objavljuje na osnovu rukopisa. Kako je prepis kanunname u rukopisu dosta loš, moralo se načiniti nekoliko konjektura. To je jasno označeno u tekstu, pa je objašnjeno i u primjedbama.

بوسنه و هرسك و ازورنیق سنجاقلرنده واقع اولان قانون بیان ایدر

نفس سرایده اوّل بغدای و ارپه و مخلوط و غیری[1] هر نه ایسه که کله[2] ایله
بیع اولنور [و کله‌سی][3] التمش التی وقیه‌در بغدایك کله‌سی اون بشر اقچه‌یه و ارپه‌نك
کله‌سی اون اقچه‌یه و مخلوطك[4] کله‌سی بشر اقچه‌یه و شیره‌نك کله‌سی که اکا
مدره درلر [و][3] سکزی بر حملدر یدیشر اقچه‌یه و کیاهك عربه‌سی یکرمشر
اقچه‌یه تعیین اولندی

---

1) U rukopisu stoji و غیری مخلوط , što ne može nikako biti.

2) کیله

3) Ovo je prijeko potrebno umetanje da bi se razumio smisao.

و ذکر اولنان سنجاقلرده یساق اولنوب کپه‌نك و جبه و قلیج و ات و دمور فی الجمله که دار الحربده دوشمان انوکیله [استفاده ایتمکدن][5] وهم اولنه کمسنه التمیه[6] ایلده‌نك محکم حقندن کلنوب سیاست اولنـه و یوللرده اولور اولمز کیمسینك[7] النده آلت حرب[8] قومیه‌لر

و سنجاق بکلری و صوباشیلری و ارباب تیمار و حصار ارلری و غیری طائفه رعیتلرینك تعیین اولنان [وجه][9] اوزره محصوللرین تعشیر ایده‌لر وقت دکلدر دیمیه‌لر رعایایه مضایقه ویرمیه‌لر رعایا طلب ایدیجك بر ساعت تأخیر ایتمیه‌لر ایدرلر ایسه سبب عزل اولنه

و اوجده حصارده ذخیره لازم اولیجاق[10] خانه‌دن خانه‌یه بشر اقچه جمع اولنوب ویره‌لر زیاده بر اقچه طلب اولنمیه

و سنجاق بکی آدملری و صوباشیلری و عامللری و غیری طائفه بر کمسنك قانون اوزره جریمه‌سن الدقدن صڭره[11] سیاست جریمه دیو زیاده بر نسنه‌سن المیه‌لر بونك کبی بدعتلر رفع اولندی و رعایانك چایرلرین اوتارمیه‌لر و اودون و یم و بغدای و غیری صالقون[12] ایدوب نسنه المیه‌لر و رعایانك اوزرندن جمله بدعتلر رفع اولندی رعایایه هیچ بر نسنه تکلیف اتدرمیه‌لر و چایرلرین بجدرمك[13] و آت بکلتمکیچون[14] رعایایه

---

[4]) مخلوط je u rukopisu na ovom mjestu napisano bez tačke.

[5]) U rukopisu izraza استفاده ایتمکدن nema, ali je na tom mjestu prepisivač izostavio neki sličan izraz.

[6]) U rukopisu stoji: و التمیه

[7]) Mislim da je ispravno u rukopisu, da je to genitiv od کیم sa sufiksom 3 lica. Moglo bi se shvatiti da je prepisivač i tu pogriješio i da treba da stoji کمسنه‌نك što se u starijem pismu može sresti napisano کیمسنك

[8]) U rukopisu: خرب.

[9]) Potrebno umetanje.

[10]) U rukopisu: اولنجاق

[11]) Pisanje sagir nun-a sa tri tačke je velika rijetkost, ali se u ovom rukopisu sreta.

[12]) صالغین ، صالغن ، صالغون

[13]) بچدرمك

[14]) بکلتمك ایچون

مضایقه ویروب ذکر اولنان قانون اوزره مملکت قاضیلری منع ایده‌لر ممنوع اولمیانلری باب اعلایه عرض ایده‌لرکه حقلرندن کلنه شیله که قاضیلری یازوب عرض اتمیجك سبب عزل اولنـه

و صلب و قطع ید و حدّ و تعزیر اولانلرك عقوبتلرین اتدکلرندن صکره نسنه‌لرین المیه‌لر و شول نسنـه که قانون نامده[15] تعیین اولنمشدر اندن زیاده نسنه‌لرین الميـه‌لر و شول خرسوزکه صلبـه مستحق اوله اقچه‌سین الوب زنداندن قاچدی و بوزدی و کسدی دیو عذر مقبول اولمز و یوده‌لر قاچوردوکی[16] خرسوز و یوده‌دن طلب اولنـه بولمز ایسه یرینه صلب اولنه

و عامللر بالق و غیری نسنه صاتلدغی وقت یدی سکز اون اقچه‌دن ایکی اقچه طلب ایدرلریمش[17] انك کبی نسنه صاتلدوغی وقت قرق اقچه‌دن بر اقچه النـه زیاده نسنه المیه‌لر منع اولنه

و پولیاچنـه[18] دیو ایکشر اقچـه النه صاحب تیماره تعیین اولنمشدر غیری کمسنه‌یه نسنه یوقدر المیه‌لر

و بعضی یرلرده رسم اوتلق خانه‌دن خانیه[19] بشر اقچـه قید اولنمشدر و بعضی یرلرده اوتلق عشری قید اولنمشدر عشر النه

و شول یرلرده که قدیم کلیسا اولمیوب صکره‌دن احداث اولمش کلیسالری ییقوب بوزه‌لر و بر قاضینك قاضیلغنده منع اتمیه سبب عزل اولور

و دربندلرده و مخوف[20] یرلرده [دربندجیلر][21] که دربنـدلری حفظ ایلمکیچون تعیین اولنمشدر آینده و رونده‌لركماللرین و کندولرین حفظ ایده‌لر اکر ضرر مترّتب

---

15) Treba نامه‌ده

16) قاچوردوغی

17) ایدرلر ایمش

18) Običnije je pisano پولاچنه

19) خانه‌یه

اولورسه انلر باشلریله و ماللریله چکه‌لر و ذکر اولنان دربندلرده خانه‌دن خانه‌یه اوتز اقچه اسپنجه و خانه‌دن خانه‌یه برر کله بغدای و برر کله آرپه قید اولنمشدر و باغاری وار ایسه باغلردن عشر شیره و رسم بوستان و خرده‌وآتلری سایر رعایا کبی قید اولنمشدر و کیاه اولدوغی یرده عشر کیاه ویره‌لر و بعضی یرلرده اولمیوب اندن هیچ نسنه قید اولنمامشدر نسنه المیه‌لر و جمله تکالیف[22] عرفیه‌دن معاف اولالر

و لواء بوسنه‌ده و غیری یرلرده النان اکیشر اقچه خضر الیاس علیه السلام کونده واقع اولور و رسم کیاه و رسم کواره قید اولنان یرلرده تمام اغستوسك غرّه‌سنده واقع اولور و رسم کواره اون قوان اولدوغی یرده بر قوان النه و اون قوان اولمدوغی یرده که سکز و یاخود طقوز اوله[23] اندن قوان باشنه برر بچق اقچه النه زیاده النمیه و رسم بوستان اکیشر اقچه قاسم کوننده النه و بونلردن غیری کلم و پیاز و هر نه ایسه عشر النه[24]

و اسپنجه دخی کافردن یکرمی بشر اقچه النه و بوتوردن[25] که اولی‌در یکرمی اکیشر اقچه النه و ارکن بوتوردن که بالغ اوله اون اکیشر اقچه النه و مسلمان و کافر فوت اولمش اوله اول کمسنه کچن سنه‌نك محصولندن اخذ ایلدیسه تمام اسپنجه‌سن ویرر زیرا تداخل‌در جزیه‌دن افرازدر انك ایله عمل اولنه و اسپنجه وقتی مارت‌در مارت آینك اکنجی اوچونجی کوننده لازم [اولور]

و چفتلکلروك مقاطعه‌لری رفع اولنوب عشر و سالاریه قید اولندی و سالاریه دخی یوز دمدده اوچ دمددر و یوز کله‌ده اوچ کله‌در زیاده اولنمیه و چفتلکلرنده

---

[20]) U rukopisu: محوف

[21]) Potrebno umetanje radi razumjevanja teksta.

[22]) U rukopisu: تکلیف

[23]) اولا

[24]) U tekstu: و بونلردن غیری هر نه ایسه کلم عشر و پیاز عشر النه što nije sasvim razumljivo. Ja sam gore navedeno saopštio s pozivom na paralelni tekst bosanske kanun-name iz 1530 godine gdje stoji و بوندن غیری کلم و شلغم و سیر و پیاز واقع اولسه عشر النه (str. 000).

[25]) پوتور ، پوطور

بولنان خیمانه‌لر[26] کیرو کما کان یرلرنده رعیت قید اولنب سپاهی‌یه بغلنمشدر چفتلك صاحبی دخل ایلمیه زراعت ایده کلدکلری یرلره متصرف اولوب کمسنه دخل ایلمیه

و بر رعیت کندو یوندن کتمش اوله و بر اخر کمسنه انك یرینه یازلمش اولسه صکره اول رعیت دونوب کیرو یرینه کلیجك مزبورك یرین قاضیلر الیویره‌لر اکر طپولیوب دخی الدیسه افندیلر شرع اوزره خرجین آلیویروب کیرو باشتنه‌سن صاحبنه ویره‌لر کمسنه مانع اولمیه

و خاصلرده[27] و سایر یرلرده[28] اولان رعایایی کمسنه رنجیده اتمیه و اتدرمیلر و خاصه[29] قید اولنان باغلر و تارله‌لر[30] و چایرلر و اشجار مثمره‌نك و دکرمنلرك سابقا ولایت مزبوره یازلدقده طپو ایله صاتلمیوب بعضی متصرف اولنمامغیله[31] هلاك و خراب اولوب و بعضی[32] دخی سپاهی‌لر تصرفلرنده اولماغیله خاصه‌لقدن چقوب عرض اولندقده طپو ایله طالبه ویرمك امر اولنوب بین الطالبین ندا اتدریلوب هر کیمك اوزرنده زیاده ایله قرار ایدرسه اکا ویروب و اوزرینه قید اولنوب رسم طپوسی خزانه عامره‌یه[33] ایصال ایچون آلنوب قید اولنمشدر که حراثت[34] و زراعت ایدوب عشرین و سالاریه‌سن ویره و رسم آسیابلرین دخی ویره‌لر

و شول اسیاب که آلتی آی مقداری جاری اولوب یورویه اون بش اقچه رسم ویره و شول آسیاب که تمام اون ایکی آی جاری اولوب یورویه اندن اوتوز اقچه رسم النه

[26]) U tekstu: جیمانه‌لر

[27]) U rukopisu: حاصلرده

[28]) U rukopisu: سایرلرده

[29]) U rukopisu: حاصّه

[30]) تارلالر

[31]) U rukopisu: اولنماغیله, što ne može biti.

[32]) U rukopasu: بعضلر

[33]) U rukopisu: آمره‌یه

[34]) U rukopisu: خراست (Tako je redovno pisana ta riječ u ovoj zbirci).

و شول آسیابلر که اوچ آی جاری اولوب یوریه طقوز اقچه رسم النه و رسم اسیاب یکی تره که دکرمنه کلدوکی کبی لازم اولور اول وقت النه

و شول خیمانه لرکه کلوب بر قریه ده اوتوره لر قریهٔ مذکوره که ساکندر آنده رعیت قید اولنمامشدر بر آخر سپاهی نك رعیتیدر اندن اول ساکن اولدغی قریه صاحبی رسم دخان التیشر اقچه آلی بیلور فاما ییل تمام اولیجاق آلور اولمیجق الیماز[35] و اکر اول کمسنه اول ساکن اولدوغی قریه ده اکوب بچرسه سپاهی یه عشرین ویردوکدن صکره رسم دخان انك کبی کمسنه دن الیمز[35]

و اکر بو رعیت بر آخر قریه ده اکوب بچسه کندو زراعت یرلرین خالی[36] قیوب اکمسه تنبیه اولنه بعد التنبیه اکرسه ایکی عشر لازم اولور برین صاحب ارضه و برین رعیت قید اولدوغی یرده ویرور صاحب [رعیت][37] عشر الور صاحب ارض یدیدن سکزدن الور

و رسم کواره هر کیمك یرنده دوررسه عشر و رسم اکا عاید اولور

و بر یرده بش قرنداش و یا زیاده اولسون بری فوت اولیجاق یردن حصه سی طپویه مستحق اولور یرلرومز مشاع[38] در دیمك فائده اتمز طپویه مستحقدر

و بر طاغ که اورمانلق اوله و بر قاچ قریه نك ماییننده اوله و معین سنورلری دخی اولورسه اول طاغ قیروب آچدقلرنده بالته لرنه یرده بولشدیسه آنده سنور قویالر قره طاغ کمسننك[39] دکلدر احیاء موات[40] ایدنکدر کمسه دخل ایلمیه و فیلوری

[35]) Mjesto آلەمز ، الاماز

[36]) U rukopisu: حالی

[37]) Potrebno umetanje radi razumjevanja teksta.

[38]) U rukopisu: مشا

[39]) کمسنەنك

[40]) U rukopisu احیاء مات. Mislim da treba konstrukcija da glasi kako sam gore naveo, a da je u rukopisu (i nekim dokumentima) nastalo pod uticajem mistike (oživljenje mrtvih, strašni sud).

ادا ایدر کمسنلردن[41] زیاده نسنه طلب اتمیه‌لر فیلوریسن ادا اتدکدن صکره کمسنیه[42]

دخل ایلمیه و جمیع تکالفدن معاف اوله‌لر

شویله بیله‌سز علامت شریفه اعتماد قله‌سز

تحریرا فی اوائل محرم الحرام من شهور سنه ستة و اربعین وتسعمائه بمقام[43] قسطنطنیه

OBJAŠNJAVA ZAKON KOJI VAŽI ZA BOSANSKI, HERCEGOVAČKI I ZVORNIČKI SANDŽAK

U gradu Sarajevu pšenica, ječam, suražica[1]) ili bilo što drugo što se otprije kilom (mjericom)[2]) prodaje — a kila toga iznosi šezdeset i šest oka — određeno je po petnaest akči za kilu pšenice, deset akči za kilu ječma, po pet akči za kilu suražice, a za mjeru[3]) vina koja se zove medra — a njih osam čine jedan tovar[4]) — po sedam akči, te za kola sijena po dvadeset akči.

Budući da je u spomenutim sandžacima zabranjeno, neka niko ne izvozi vojničke kabanice,[5]) oklope, sablje, konje, željezo i sve ono za šta bi se moglo slutiti da bi se neprijatelj u neprijateljskoj zemlji mogao tim poslužiti. Ko to izvozi,[6]) neka se s njim strogo postupi i kazni. A na putevima u rukama bilo koga od tih[7]) neka ne ostavljaju oružje.

---

[41]) کمسنه‌لردن

[42]) کمسنه‌یه

[43]) U rukopisu: بمام.

[1]) Mahlut (ar.) je u XVI vijeku bio mješavina pšenice i raži (vidi turski prevod Feketeova predgovora publikaciji deftera za Ostrogonski sandžak — Belleten XI, broj 42, 314). Za izraz suražica (kaže se još i napolica) vidi Vukov rječnik.

[2]) Kile (ar.) je mjerica koja je u raznim mjestima u razno vrijeme imala različitu težinu u okama. U Carigradu je kila iznosila 18—22 oke. Po kanunnami iz 1530 godine kila (mjerica) u Sarajevu je iznosila 50 oka.

[3]) U tekstu stoji: ve şirenin kilesi. Mislim da se tu može ne prevesti sa riječju kila (mjerica) nego kao mjera uopšte.

[4]) Medra, metre i medare je mjera za zapreminu i to za tečnosti (uporedi: Kraelitz, Kanun-name, Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 20). »Medra ili pint je težila 8 oka, a u čabru stajalo je osam pintova« — navodi D. Popović prema defterima za Mađarsku (Glasnik Ist. dr. u N. Sadu I, 45). Ovdje stoji حمل što znači teret, tovar.

[5]) کپه‌نك kepenek = kabanica. Ovdje će biti vojnička kabanica.

[6]) ایلده‌نك (što je čudnovato pisano) može se shvatiti dvojako: 1) da dolazi od iletmek, što bi značilo da hoće da se kaže da onaj koji iznosi ratni pribor treba da bude kažnjen i 2) da dolazi od riječi eyletmek, što bi značilo da treba da bude kažnjen onaj koji dopusti da se to čini (eyletmek kao faktitiv od eylemek). Ali će prije biti prvo značenje nego za drugo.

Sandžakbezi, subaše, timarlije, tvrđavski ljudi i ostali neka uzimaju ušur (desetinu) od žetve svoje raje prema tome kako je određeno. Neka ne kažu da nije vrijeme i neka raju ne tlače. Kada raja zatraži, neka ne zakašnjavaju ni jedan sat. Ako to čine, biće uzrok za svrgnuće.

A ako na granici u tvrđavi bude potrebna opskrba, neka se skupi po pet akči od svake kuće i neka to dadu. Više od toga neka se ne traži ni akča.

A sandžakbegovi ljudi, subaše i amili[8]) ili drugi, pošto prema zakonu uzmu od nekog globu, neka ne uzimaju ništa više od njih pod nazivom »siyaseti cerime« (globa za zločin).[9]) Tome slične novotarije su ukinute. Neka ne napasaju na rajinskim livadama. Neka ne uzimaju drvo, jelo, žito i drugo nešto namećući terete. Sve novotarije koje pogađaju raju su ukinute.[10]) Neka ne dopuste da se na raju nešto nameće. Neka zemaljske sudije po spomenutom zakonu spriječe da terete raju prisiljavanjem da kose livade i čuvaju konje. O onima koje nisu mogli spriječiti[11]) neka izvijeste Visoku Portu da budu kažnjeni. Ali, ako sudije ne napišu i ne izvijeste, biće uzrok njihovom otpuštanju.

Kada izvrše kaznu nad onima koji su osuđeni na vješanje, sječenje ruke, veliko i malo batinjanje,[12]) ništa od njih neka ne uzimaju. A od onoga što je u kanun-nami predviđeno, neka ništa više od toga ne uzimaju. Ne može se primiti da uzme novac od razbojnika koji je zaslužio vješanje, pa da se izgovara »Pobjegao je iz zatvora, razbio ga i provalio«. Neka se od vojvode traži razbojnik koga su vojvode pustile da pobjegne. Ako ga ne nađe, neka na njegovo mjesto bude obješen.

Kada se proda riba ili drugo nešto, amili su tražili dvije akče od sedam, osam do deset akči. Kada se prodaje tako nešto, neka se od četrdeset akči uzme jedna akča.[13]) Više ništa neka se ne uzima. Neka to bude spriječeno.

A pod nazivom »poljačina« neka se uzimaju po dvije akče. Ona je određena gospodaru timara. Drugi ništa tu nemaju, neka ne uzimaju.[14])

Na nekim mjestima je zavedeno od kuće po pet akči kao travarina (resmi otluk), a na nekim mjestima je uveden ušur (desetina) od sijena, (tu) neka se uzme ušur.

---

[7]) Znači: od tih koji iznose.

[8]) Amili su držali te prihode od globa pod zakupom.

[9]) »Siyaseti cerime« je jedan od naziva dopunske takse koju su svojevoljno uvodili oni koji su uzimali globu. Kanun-nama iz 1530 zabranjuje sličnu dopunsku taksu koja se tamo zove »bedeli siyaset«.

[10]) Slobodnije prevedeno. Doslovno: »Sa raje su sve novotarije ukinute«.

[11]) Doslovno: » O onima koji nisu spriječeni neka izvjeste«...

[12]) Tazir je, međutim, batinanje do 80 štapa.

[13]) Ovo se odnosi na badž (vidi sličan tekst u kanun-nami iz 1530).

[14]) O poljačini (koja se inače zove »adeti« ili »resmi deştibane«) vidi odredbu kanun-name iz 1530. U bosanskom sandžaku je poljačina bila redovna taksa od svake kuće, dok sremske kanun-name pod tim nazivom navode globu za potricu.

A na onim mjestima gdje nije bilo stare crkve kasnije sagrađene crkve neka se poruše i razore. Ako kadija u svom kadiluku ne postupi,[15]) biće uzrok za njegovo otpuštanje.

A u klancima i na opasnim mjestima derbendžije koji su imenovani za čuvanje klanaca neka obezbjeđuju imovinu i ličnosti prolaznih putnika. Ako nastane šteta, oni odgovaraju svojim glavama i imanjem. U spomenutim derbendima (klancima)[16]) zavedeno je po deset akči ispendže od svake kuće, po jedna kila (mjerica) pšenice od kuće i po jedna kila ječma.[17]) A ako imaju vinograde, od vinograda ušur (desetina) od vina, resmi bostan (dažbina od bašte) i sitnija davanja su zavedena kao kod ostale raje. Na mjestu gdje ima sijena, neka daju ušur od sijena, a na nekim mjestima gdje ga nema, od toga nije ništa uvedeno, ništa neka se ne uzima. Neka budu oni oprošteni svih izvanrednih (nešerijatskih) nameta (tekâlifi örfiye).[18])

Po dvije akče koje se uzimaju u Bosanskoj livi (sandžaku) i na drugim mjestima dospjevaju na dan Hizr Iljasa (Đurđevdan)[19]) — alejhiselam. A travarima (resmi giyah) i pčelarima (resmi küvare) na mjestima gdje su zapisane dospjevaju baš prvog avgusta.[20]) Tamo gdje ima deset košnica, uzima se jedna košnica, gdje nema deset košnica, gdje je osam ili devet, tamo se na jednu košnicu uzima po jedna i po akča kao pčelarina. Više neka se ne uzima. A kao resmi bostan (dažbina za vrt) po dvije akče neka se uzima na Mitrovdan (Kasim günü). Osim toga, ako bude kupusa, luka ili drugog, uzima se ušur (desetina).

Kao ispendže, pak, neka se od nevjernika uzima po dvadeset i pet akči. Od poturice koji je oženjen nek se uzme po dvadeset i dvije akče. A od poturice momka koji je punoljetan uzima se dvanaest akči.[21]) Ako bi musliman ili nevjernik umro, ako je on pokupio žetvu od prošle godine, plaća čitav ispendže, jer je to zaostatak; on

---

[15]) Bukvalno: ne spriječi.

[16]) Ovdje se misli na derbendžiska sela.

[17]) U tekstu ove kanun-name nije spomenuto da su derbendžije plaćali i džizju (glavarinu). U ranijoj kanun-nami za bosanski sandžak iz 1530 god. (str. 43) stoji da su derbendžije od svake kuće plaćali po 30 akči džizje, na svake dve ovce jednu akču kao ovčarinu, na svake dve kuće po jednu mjericu (kilu) pšenice i jednu mjericu ječma, a svaki čovjek je plaćao 10 akči ispendže i ono što je kasnije ovdje spomenuto.

[18]) Iz svih saopštenja izlazi da su debrendžije bile oproštene od dažbina avarizi divaniye, odnosno tekâlifi örfiye. To im je bila glavna povlastica.

[19]) Ovo se odnosi na poljačinu.

[20]) Po starom kalendaru, jer je turska sunčana godina po julijanskom kalendaru.

[21]) Kanun-name inače jasno dijele ispendže kao dažbinu hrišćana (odnosno zimija) od resmi čifta koji su plaćali muslimani, a što je odgovaralo dažbini ispendže. Ali se još na jednom mjestu (u herc. kanun-nami (str. . . .) vidi da su neoženjeni muslimani plaćali 6 ili 7 akči ispendže. Inače i u toj kanun-nami stoji da ostali muslimani plaćaju resmi čift i da puni resmi čift iznosi 22 akče. Hrišćani su plaćali 25 akči od svake odrasle glave, dok ovdje ispendže poturica iznosi u akčama isto koliko puni resmi čift, a neoženjene poturice plaćaju 12 akči. Ovih 12 akči u iznosu se poklapa sa resmi bennak sremske kanun-name iz 1588/9 godine, ali se tamo ne određuje po tome da li je musliman oženjen ili neoženjen nego po tome da li ima puni čift ili nema.

se odvaja od džizje (glavarine).[22]) Neka se tako postupa. Vrijeme za ispendže je mart; naplaćuje se[23]) drugog ili trećeg dana mjeseca marta.

Mukate sa čiftluka su ukinute, pa je uveden ušur (desetina) i salarija.[24]) A salarija iznosi na sto snopova tri snopa, i na sto mjerica (kila) tri mjerice.[25]) Više neka se ne uzima. A nomadi koji se nalaze na njihovim čiftlucima ponova kao i ranije upisani su na svojim mjestima kao raja i podvrgnuti[26]) spahiji. Gospodar čiftluka[27]) neka se ne miješa. Oni (nomadi) su uživaoci[28]) zemlje koju obrađuju, pa neka se niko ne miješa.

Ako bi neki rajetin sa svoje zemlje otišao, a neko drugi bio na njegovoj zemlji upisan, kada se kasnije taj rajetin opet vrati na svoje mjesto, neka mu kadije povrate njegovo zemljište. Ako je onaj, pak, uzeo sa tapijom, efendije (kadije) neka po šerijatu naplate njegov trošak i neka mu dadu, a baštinu neka predadu njenom posjedniku.[29]) Neka niko to ne sprečava.

Neka niko ne ugnjetava raju koja je na hasovima i drugim zemljama i neka to ne dopuste. Pošto je izvješteno da su od vinograda, njiva, livada, voćnjaka i mlinova, koji su ranije pri popisivanju spomenutog vilajeta upisani kao hasa i nisu prodati sa tapijom, neki nemajući vlasnike propali i opustjeli, a neki, pak, pošto se nalaze u posjedu spahija da su prestali biti hasa,[30]) zapovjeđeno je da se tapijom dadu onome ko traži. Stoga je zavedeno da se

---

[22]) Ovim hoće da se kaže: ako je neki rajetin umro između kupljene žetve i vremena za naplate dažbine ispendže, da se ispendže ne naplaćuje od onoga koji te godine plaća džizju i drži tu zemlju nego od onoga koji je prošle godine pokupio žetvu, ako je to bio umrli seljak od njegove ostavštine.

[23]) Doslovno: postaje potreban.

[24]) Ova odredba o ukidanju mukata čiftluka nalazi se i u bosanskoj kanun-nami iz 1530 godine.

[25]) Na ovom mjestu u kanun-nami stoji da se salarija uzima u iznosu od 3%, dok rečenica na kraju, koja se samo može odnositi na ušur i salariju, kaže da se uzima sedmina, odnosno osmina. Ta se razlika ne može tumačiti odredbom Sulejmanove kanun-name o uzimanju u snopu i sa gomile, jer gornji tekst i pri uzimanju u kilama predviđa 3%.

Salarija se nije uzimala tamo gdje je spahija hranio svog konja rajinskom zobi i sam je od raje, kad otsjedne (G-ik Zem. muz. III, 215, prim.). Truhelka ima pravo kada tumači salariju kao descensus u evropskom feudalizmu (G-ik Zem. muz. st. ser. XXVII, 165). Stoga se ne može primiti primjedba Gordlevskog (Государства Сельцукидов М. Азии 95, prim. 5) da riječ salariye ne dolazi od perz. riječi salara (سالار) nego od turskog korjena sal (صال).

[26]) Bukvalno: vezani za.

[27]) Znači: gospodar bivšeg mukata čiftluka.

[28]) Mutesarif (mutesarrif) u ovom slučaju je posjednik rajinskog individualnog gazdinstva na feudalnoj zemlji, posjednik kmetske sesije, ili jasnije: posjednik »potčinjene baštine«.

[29]) Znači: ako je onaj koji je uzeo zemlju za vrijeme otsutnosti prvobitnog posjednika dao resmi tapu, kadije treba isto tako da vrate zemlju prvobitnom posjedniku, ali da naplate od prvobitnog posjednika troškove, koje je imao onaj koji je dao resmi tapu, a da isplate onome što je dao tapijsku taksu.

[30]) Bukvalno: izašli iz hasaluka.

između onih koji traže održi licitacija, pa na kome više ostane, onome da se dade i neka se na njega upiše. Neka se od njih uzme resmi tapu (tapijska pristojba) radi slanja carskoj blagajni, a oni neka ih obrađuju i kultivišu i neka daju ušur i salariju, a takođe neka daju dažbine od mlinova (resmi asiyab).[31])

Onaj mlin koji šest mjeseci vremena radi,[32]) neka daje petnaest akči kao dažbinu, a onaj mlin koji čitavih dvanaest mjeseci radi, od toga se uzima trideset akči kao dažbina, a od onih mlinova koji rade tri mjeseca neka se devet akči uzme kao dažbina. A mlinarina (resmi asiyab) dospjeva čim novo žito počne dolaziti u mlin, u to vrijeme neka se uzima.

A oni nomadi koji dođu i nastane se u jednom selu, a u spomenutom selu gdje stanuju nisu upisani kao raja nego su raja drugog spahije, gospodar toga sela u kome stanuju može od njih uzeti po šest akči kao dimninu (resmi duhan). Samo, kad se navrši godina, može uzeti. Ako nije navršena, ne može uzeti. A ako taj koji se nastanio u selu sije i kosi, pošto dade spahiji ušur (desetinu), od takvog ne može uzeti dimninu.

Ako neki rajetin u drugom nekom selu sije i kosi, a sopstveno obradivo zemljište ostavi pusto i ne sije, neka bude opomenut. Ako poslije opomene posije, potrebno je (da dade) dva ušura: jedan daje gospodaru zemlje (sahibi arz), a drugi na mjestu gdje je zapisan kao raja. Gospodar raje uzima ušur (desetinu), a gospodar zemlje uzima sedminu odnosno osminu.[33])

Od pčelarine (resmi küvâre) na čijem zemljištu stoji (košnica) ušur i dažbina tome pripada.

Ako na nekoj zemlji ima pet ili više braće, pa jedan od njih umre, njegov dio zemlje podliježe tapiji.[34]) Ne koristi reći: »Naša je zemlja izmješana«, ona potpada pod tapiju.

A jedna planina koja je šumovita, pa se nalazi između nekoliko sela, a ona šta više imaju određene granice, pri krčenju planine na mjestu gdje su se sjekire srele tamo se stavlja granica.[35]) Gora nije ničija. Ona je onog ko oživi pusto mjesto. Niko neka se u to ne miješa. On plaća filuriju. Neka ni od koga ništa više ne traže. Pošto plati svoju filuriju,[36]) neka se ne čini pritisak ni prema kome. Neka budu oslobođeni svih nameta (tekâlif).

Tako da znate. Vjerujte časnom znaku.

Pisano početkom mjeseca časnog muharema godine devetsto četrdeset i šeste u prestonici Carigradu.

---

[31]) Ova odredba je prenijeta iz bosanske kanun-name, odnosno deftera iz 1530 godine, gdje je ovo jasnije izloženo.

[32]) Bukvalno: kreće i okreće.

[33]) Znači da gospodar zemlje uzima ušur i salariju. Ovo se ne slaže sa naprijed navedenom odredbom o salariji (vidi: prim. 25).

[34]) »Tapuya, mustehik« (bukvalno: zaslužan tapije) je tehnički termin za rajinsku zemlju kada se mora prilikom prenosa platiti tapijska pristojba (resmi tapu). Ona se nije plaćala samo pri nasljedstvu u direktnoj muškoj liniji (sa oca na sina).

[35]) Znači: stavljaju se nove granice između sela tamo gdje su se prilikom iskrčivanja sreli.

[36]) Ovdje se radi o čiftlucima (odnosno baštinama) slobodnim od spahija, koje su davale samo filuriju.

V

KANUNNAMA BOSANSKOG SANDŽAKA

IZ 948/1542 GODINE

Ova četvrta poznata kanunnama Bosanskog sandžaka kodifikovana je prilikom popisa toga sandžaka koji je preduzet u prvoj dekadi rebia I 947 =6 — 15 VII 1540, a završen u drugoj dekadi zu'l-hidže 948 = 28 III — 6 IV 1542 godine. Ona je zavedena u opširnom defteru (Defter-i mufassal-i liva-i Bosna) o tome popisu. Na početku toga deftera (l. 1v—3v) nalazi se uvod u defter, na arapskom jeziku a zatim slijedi ova kanunnama. U uvodu deftera ima nekoliko rečenica koje pomažu razumijevanju same kanunname. Poslije dove popisivač kaže da se, on, kad je dobio carski nalog da izvrši popis Bosanskog vilajeta, trudio da »oživi šeriatske poreze i običajne pristojbe« i da na staru raju upiše harač i pristojbe onako kako je kod nje uobičajeno, a u skladu sa starim carskim defterom; da je ukinuo džizju (glavarinu) i pristojbe sa reda nevjernika koji se zovu vlasi i umjesto džizje i resmova oporezovao ih globalno filurijom vodeći računa o različitim prilikama među njima prema starom običaju koji je važio u vremenima ranijih sultana, a u skladu sa uzvišenim carskim nalogom. U uvodu se dalje izlaže šta je sve uneseno u taj detaljni popis, a zatim se ističe da je kao emin pripisnik fungirao zaim Mustafa, a kao pisar Bajezit, mulazim Visoke porte te datum početka i svršetka popisivanja.

Original u Arhivu Pretsjedništva vlade u Istanbulu. Tapu defter Bosanskog sandžaka br. 211, l. 3 v — 8, pismo neshi.

Izdanje: Omer L. Barkan, n. d. str. 401 (na osnovu originala turskom latinicom i to samo posljednje odredbe o čiflucima).

Prevod: H. Šabanović, Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz godine 948/1541. Prilozi I, 1950 str. 166—167 (na osnovu Barkanovog izdanja).

قانون نامهٔ لواء بوسنه

محروسهء سرایده واقع اولان کیل اللی وقیه‌در و بغدایك کله‌سنه [1] اون بشر اقچه و ارپه و ارزن و جودار و هلدنه و مرجمك و فیك و مردمكً جمله‌سنك علی السوی هر بر کله‌سنه [1] اونز اقچه و علفك کله‌سی بیشر اقچیه نرخ قونلمشدر.

و شیره‌نك هر مدره‌سی که سكزی بر حمل اولور یدیشر اقچه قیمت دوتلوب و کیاهك هر عربه‌سنه یکرمی اقچه [2] نرخ تعین اولنوب دفتر جدیده قید اولنمشدر

و سیاست پادشاهی اجری ایچون سنجاقبکی جانبندن برکمسه نفس یکی بازآرده اوتورب قاضی معرفتیله لازم کلن سیاستی ایدب و دیار اسلامدن کافر جانبنه ایو آت و سلاح و الات حرب و قتال الوب کتمکدن منع ایده‌لر صاتدرب اقچه‌سن کافرلره ویرب ایو آتی و الات حربی الیقویه‌لر امّا رشوتن الوب مخفی دستور ویرب کوندرمكدن حذر ایده‌لر

و زعما و ارباب تیار و اهالیء حصار رعیتلرنك حاصللرن تعشیر ایتمکده تأخیر ایتمیه‌لر بونك كبی بدعتلر و ظلم ایدن هرنه طایفادن ایسه عزل اولا ظلم

و اوج حصارلرنه کفایت مقدار[ی] ذخیره التمك ایچون بارکیر الوب عادت اوزره اجرتلرنه وفا ایده‌جك مقدار[ی] اقچه خلقدن و حصار ارنلرندن اولی کلان اسلوب اوزره جمع ایدوب و صاحبلرنه ویره‌لر کمسه‌دن زیاده اقچه النمیه

واوجلرده اولان حصارلردن بریسی تعمیر و ترمیم بیورلسه مملکتدن جره‌خور یازلوب حصار یاپمغه سوریلب بوسنه ولایتنك قلعه‌لرنه معافیت اوزره مرمّتجی و نجار تعیین اولنان اوستادلر جمع اولوب و اول دیارده معمارلق خذمتچون [3] تیمار تصرف ایدب معمار معرفتیله قلعه‌لر یاپلوب تمام اولوب اقچه بکلکدن ویرله کمسه‌دن اقچه [2] المیه‌لر و کمسنه‌یه اقچه [2] صالمیه‌لر

و سنجاقبکلرك ادمیلری و سوباشیلری و ایشلرین مقاطعیه دوتان عامللری قانون اوزره جریملرین الدقدن صکره بدل سیاست دیو نسنلرن المیه‌لر بونك امثال بدعتلر رفع اولنمشدر مملکته قاضی اولنلر منع ایدوب ممنوع اولمیانلری عرض ایده‌لر حقلرندن کلنه شویلكه قاضیلر عرض ایتمیه‌لر مستحق عزل اولالر

---

[1] = کیله سنه = [2] M. اقچ [3] = خدمت ایچون.

و صلبه و قطـع یده و حدّه و تعزیره مستحق اولنلر عقوبتلرن و سیآستلرن ایـدوب نسنه‌لرن المیه‌لر

و شول جریمکه قانون نآمه‌ده نه آلناجغی تعیین اولنمشدر زیآده النمیه

و شول خرسوزلرکه صلبه مستحقدر زندانی بوزدی کتدی دیـد؛ کاری مسموع اولمز قاچوران عامل و یا ویوده قاچوردغی خرسوزی بوللر[4] بولمزلرسه یرنه صلب اولنه‌لر

و اول دیارده هر نسنه کم بازاره[5] کلوب صاتلور عربه ایله و یوکله کلندن باج النور و شول نسنه کم قیمتی قرق اقچه[2] اولا صاتلا اندن داخی بر اقچه[2] باج النور والاّ بش و اون اقچه‌لق[6] نسنه‌دن باج المیه‌لر و بدعت احداث اولنمیه

و لوآء مزبورده پولاچنه دیو قانون قـدیم خانه‌دن خانیه اکیشر اقچه بولاچنه النور صاحب تیمآره قید اولنمشدر حضر الیاس کوننده النور

و اوتلق عشر دیو بعض یرلرده خانه‌دن خانیه بشر اقچه النور و بعض یرده عشر قـید اولنمشدر عشر النور دفترده حاصل قید اولان یرلردن النه شول یرلرده کیم اوتلق تیماره حاصل بغلنمش دکلدر نسنه الیالر کمسنیه ظلم و حیف اولنمیه

و عشر کیاه و عشر کوآره ماه اغستوس غر سنده واقع اولور

و عشر کواره دخی اون قواندن بر قوان آلنور و یاخود قوان النماسه اقچه[2] طلب اولنسه هر قواندن بر بچق اقچه رسم النور

و رسم بوستآن که اکـیشر اقچه[2] در قاسم کوننده النور و کلم و شلغم و سیر و پیاز واقع اولنسه عشر النور

و بعض یرلرده قـدیم کافر زماننده کلیسآلر اولوب[7] صکره جدید کلیسالر احداث اولنرمش انوك کیب[8] جدید احداث اولنان کلیسالر یقدریلوب و ایچنده اوتورب تجسس احوال ایـدوب دیار کفآره خبر ایدن کفره‌نك و پاپاسلروك محکم حقلرندن کلنـه و سیاستلر اولنه

---

[4]) = بولالر ، بوله‌لر [5]) M. بازاره [6]) = اقچه‌لق ;

[7]) Treba اولیوب. Uporedi odgovarajuću odredbu u prvoj kanunnami ovoga sandžaka.

[8]) = کبی

و یوللرده حاجلر وضع اولنمش هدم اولنوب من بعد ایتدرمیه‌لر و ایدنلره سیاست اولنه و قنغی قاضینك قاضیلغنده اولوب منع و دفع اتمیه عزلنه سبب اوله

و مرحوم اسکندر پاشا و فیروزبك و یونس پاشا امن طریق ایچون احداث ایتدکاری واروشلرده حفظ و حراست اولنماق ایچون اوزرلرنده ساکن اولان کفره دفتر عتیقده دربندجی تعیین اولنمش سایر دربندجیلر عادتی اوزره رسوملرین و عشرلرین ادا ایدرلردی حالیا ذکر اولان وارشلرده ساکن اولان طایفه کفره افلاق اولوب سایر افلاقلر کبی فلوری رسومی وضع اولنوب و قدیمدن دربندجی اولدقلری اجلدن دربند خدمتین ادنلر خدمتلری مقابله‌سنده جمیع عوارض دیوانیدن و تکالیف عرفیه‌دن و سایر بکلر خدمتندن معاف و مسلم اولالر دیو دفتر جدیده ثبت اولندیلر

قانون باج سرای

بغدای یوکندن اکی اقچه و سایر ترکه‌دن دخی یوك باشنه اکی اقچه باج النور و طوز یوکندن درت اقچه و کتان یوکندن درت اقچه و پرنج یوکندن درت اقچه و انجیر و قورو اوزم یوکندن درت اقچه و تازه اوزم یوکندن اکی اقچه النور و بال یوکندن درت اقچه و ساده یاغ صاتلسه قرق اقچه باج النور و خنا و بویه[9] یوکندن درت اقچه و بزیر یوکندن اکی اقچه النور و ایچ ایلدن کان متاع یوکندن اکی اقچه النور و کفاردن مسلمانلر کتوردیکی چوقه یوکندن بش اقچه و کافر کتوردیکی چوقه یوکندن اوتوز اقچه النور صابون و غیر متاع یوکندن درت اقچه و زیت یاغ یوکندن سکز اقچه النور و قلای و بالیق یوکندن درت اقچه النور و تکنه ایله بازار کونی صاتلان طوزدن درت اقچه النور و اسیر صتاندن اکی اقچه و الاندن اکی اقچه و آت صتاندن اکی اقچه و الاندن دخی اکی اقچه النور و صغر صتاندن بر اقچه و صغر الاندن براقچه النور و قصاب بوغزلدوغی صغردن درت اقچه النور و صاتلان قیونه برر اقچه و یازلو قصاب بوغزلدوغی قیوندن و قوزیدن دردندن بر اقچه النور و یاش یمش یوکندن اکی اقچه و اخلط و طاغ یمشی یوکندن بر اقچه النور و اکی قیون باسترمه‌سندن بر اقچه و چیره‌نك اکی یوکندن بر اقچه و بر عربه درکدن بر اقچه و برعربه

---

[9]) U orig. stoji بوب što je svakako pogrešno mjesto بویه kako stoji u prethodnoj kanunnami za isti sandžak.

اوتلوقدن بر اقچه و صوغان یوکندن اکی اقچه و کستانه یوکندن اکی اقچه و جوز و بادم یوکندن اکی اقچه و شیروغن یوکندن درت اقچه النور و کلم یوکندن بر اقچه و بازار کوننده دمور صاتدقلری یردن بچق اقچه النور و بازار کوننده زیت یاغی صاتدقلری یردن صتاندن بر اقچه النور و دمور یوکندن اکی اقچه و خارجدن کلوب صاتلان شیره یوکندن درت اقچه و یرلو میخانجیدن یوکده اکی اقچه النور و اورتو کبه‌سندن بر اقچه و اغریز صاتلدوقده قرق اندازده بر اقچه النور دخی اکسك صاتلسه نسنه آلنماز و اکی موتاب چولدن بر اقچه و بر یوك توبره صاتندن بر اقچه و صغر درسندن بر اقچه و یوك باغلنوب شهردن متاع کتملو اولسه یوکدن اکی اقچه النور و اتمکجیلر فروننندن برر اقچه النور

و رسم عروس اعلا سندن التمش اقچه و ادنی سندن قرق اقچه و کافر قیزلرندن اوتوز اقچه و بیوه نك اعلا سندن اوتوز اقچه و اوسطندن یکرمی اقچه و ادنا سندن اون بیش اقچه النور.

قانون احتساب

طوز یوکندن که بازار کون تکنه ایله صاتلور بشر اقچه النور و بالیق یوکندن سکزر اقچه و کتان یوکندن اون اقچه و یاغ یوکندن اکیشر اقچه و میوه یوکندن برر اقچه و کستانه یوکندن بر اقچه و جوز یوکندن بر اقچه و بازار کون بز صتاندن اکیشر اقچه و بازار کون زیت یاغین صتاندن یوکندن اکی اقچه

و کمسنه‌نوك بورجین الیوردکده بیکده یکرمی اقچه

و اکسك صاتدوقلرنده قچ درهم اکسك صاترسه اول مقدار اقچه جریمه آلنور.

قانون سر عسسان

و عسس‌لق دخی هر آیده هر بر دکاندن برر اقچه و کیجه ایله چارشوده طوتلان کمسنه‌نوك جریمه‌سنك نصفین سوباشی و نصف آخرین دخی عسس الور

***

لوآء مزبورده واقع اولان چفتلکلر قدیم الایامدن مقاطعه ادا ایده کلوب صکره مرحوم ناظر عوض مقاصعه‌لرین رفع ادوب عشر و سالاریه بغلیوب حالیا فرمان همایون ایله لواء مزبوره مجددا کتابت اولندقده چفتلکجیلر سدهٔ سعادته کلوب یرلرمز اکثر ایام

قيش و ياغمورلو يرلر اولوب چفتلكلرمزده واقع اولان محصولاتی سپاهيلر كلوب وقتنده تعشير ايتمه‌مكله بعض خرمنده و بعض ترلاده قالور قيش دوتوب حاصللرمزه ضرر كللی اولور ديو چيفتلكلرينه مقاطعه طلب و رجـا اتدكلرنده اسكی دفتردن زيآده ايله قبول ادنلره جمله چفتلكلرينك يللق حاصلي حساب اولنوب بر وجه نقد يازلمق امر اولنوب حكم همايون وارد اولمغين فرمان همايون موجبنجه دفتر عتيقدن زياده ايلـه قبول ادنلره بر وجه نقد تعيين ادوب رضـالريله دفتر جديده ثبت اولنوب و اللّرينه اول وجهله تمسكلر ويرلدی كي سال بسال تعيين اولنان حاصللرين صاحب تيماره بر وجه نقد ادا ايده‌لر

و چفتلكلرده رعايادن ساكن و متمكن اولنلر رعيت قيد اولنوب اللرنده بولنان يرلر تصرفلرنده ابقا اولنوب حاصللري صـاحب تيماره بغلنمشدر

و يكی فتح اولان يرلرده خارج از دفتر بلا رسوم اولان مزرعه‌لر اوزرلرنده ساكن و متمكن بولنان رعايا فلوريه قيد اولنوب و رعيتدن خالی و خارج از دفتر بلا رسـوم اولان يرلر برسم چفتلك طـالبلره طپو ايله ويرلدوكده بين الطـالبين ندا ايتدرلوب دفتر تسليم اولندوغی تاريخه كلنجـه هر كيم زياده ايتدی ايسـه انوك اوزرينه مقرر اولنوب و طپولری و دفعاتله واقع اولان زياده‌لری خزانهٔ عامره ايصالی ايچون النوب اول وجهله اللرينه تذكره‌لر ويرلشدر يرلر و مزرعه‌لر صاحبلري اوزرلرينه قيد اولندی

و ذكر اولنان يرلرك اكثری دار الحربه متصل مخوف يرلرده واقع اولمغين كماليله زراعت و حراثت اولنمز هر چفتلكه صاحبلری رضـاسيله متحمل اولدوغنـه كوره بر وجه نقد بدل عشر برر مقدار نسنه تعين و تقدير اولنمشدر كماليله زراعت و حراثت[10] اولندقده عادت و قانون اوزره عشرلرين و سالاريه‌لرين و رسم اسيابلرين و عشر چايرلرين ادا اده‌لر

---

[10]) U orig. stoji pogrešno حراست

Kejl koji važi u zaštićenom Sarajevu iznosi pedeset oka.

Određena je cijena kili pšenice po petnaest akči, a ječmu, prosu, raži, heljdi,[1] leći,[2] grahulji[3]) i grahorici,[4]) svemu tome podjednako svakoj pojedinoj kili po deset akči. A kili zobi, po pet akči.

U novom defteru zavedeno je da se drži cijena svakom vedru[5]) vina, a osam vedri sačinjavaju jedan tovar — po sedam akči i da je određena cijena svakim pojedinim kolima sijena po dvadeset akči.

Neka u Novom Pazaru radi izvršavanja carskih kazni (s i y a- ş e t) sjedi jedno lice od strane sandžakbega i neka ono u sporazumu s kadijom izvršuje potrebne kazne; i neka oni sprečavaju da se iz islamske zemlje uzme i u strane nevjernika izveze dobar konj, ratno i borbeno oruđe. Neka prisile [nevjernike] da im to prodaju i neka im plate što vrijedi, a dobra konja i ratno oruđe neka zadrže. Samo neka se čuvaju toga da ih šalju i da im izdaju dozvolu potajno primivši mito.

Neka zaimi, timarnici i čuvari gradova ne odlažu pobiranje desetine od prihoda svoje raje. Onaj koji uvodi takve novotarije i vrši takvo nasilje, neka se svrgne bez obzira kome god redu pripada.

Neka se uzmu konji za dostavljanje dovoljnog kontigenta hrane (zahira) u pogranične gradove i neka se od naroda i od gradske posade (h i s a r e r e n) na uobičajeni način sakupi tolika svota novca, koja je po običaju dovoljna za njihovu najamninu (ü c r e t), i neka se da njihovim vlasnicima. Neka se ni od koga ne uzima više novaca.

Ako se naredi da se popravi i opravi neka od pograničnih tvrđava, neka se popišu čerahori po pokrajini i neka se dotjeraju da prave tvrđavu; neka se sakupe majstori (u s t a d) koji su putem oslobođenja [od izvanrednih poreza] imenovani meremetčijama i nedžarima gradova Bosanskog vilajeta i neka se gradovi grade pod nadzorom (m a ' r i f e t) neimara koji uživa timar za neimarsku službu u toj zemlji. Kad se posao završi, neka se novac dā iz državne blagajne (beğlik), a neka se novac ni od koga ne uzima i neka se ni od koga ne utjeruje.

Pošto sandžakbegovi ljudi i njegove subaše kao i amaldari (' a m i l), koji drže njegove prihode pod zakup (m u k a t a ' a), naplate njegove (sandžakbegove) globe (c ü r m), po zakonu, neka više ništa ne uzimaju pod imenom otkupa od tjelesnog kažnjavanja

---

[1]) U orig. stoji h e l d i n e. Tako i u drugim kanunnamama a i u putopisu Evlije Čelebije.

[2]) U orig. m e r c ü m e k = leća i nije sinonim sa m e r d ü m e k.

[3]) U orig. f i g ili f i k (فيك), a objašnjava se u raznim rečenicama različito. To je divlja biljka koja raste i kod nas, a zove se grahulja; lat. ranije Orobus niger, a sada Lathyrus.

[4]) U orig. m e r d ü m e k ili m ü r d e m e g; To je grahorica, grah-poljak obuhvaćen u plodoredu kultura koje se siju u Popovu Polju u Hercegovini i Dalmaciji; lat. Lathyrus sativus.

[5]) U orig. stoji m e d r e; ja sam tu riječ preveo sa v e d r o, jer mislim da su istog porijekla i značenja.

(b e d e l - i s i y a s e t). Takve novotarije su dokinute; neka to sprijeće oni koji su kadije u pokrajini. One koji ne poslušaju, neka prijave da se kazne kako treba. A ako to kadije ne prijave, zaslužuju da budu svrgnuti.

Oni koji su zaslužili vješanje, otsijecanje ruke, teže šibanje (h a d d) ili lakše šibanje (t a z i r), neka se te kazne (u k u b e t i s i y a s e t) izvrše, a neka im ništa ne uzimaju [u novcu].

A za one krivice (c ü r m), za koje je u kanunnami određeno koliko će se uzimati, neka se ne uzima više.

A za one kradljivce, koji su zaslužili vješanje, ne važi [izgovor odgovornih], koji bi rekli: »Provalio je tamnicu i pobjegao«. Neka amaldar ili vojvoda pronađe kradljivca kome je dopustio da pobjegne. Ako ga ne pronađu, neka oni mjesto njega budu obješeni.

U toj pokrajini sve što se donosi na trg i prodaje, trošarina (b a c) se uzima na ono, što se doveze kolima i što se donese tovarom.

[Isto] tako uzeće se jedna akča trošarine (b a c) ako se proda nešto u vrijednosti od četrdeset akči. Inače, neka se ne uzima trošarina na ono čemu je vrijednost pet do deset akči i neka se ne uvode novotarije.

Na ono što se u spomenutoj livi zove poljačina uzima se po starom kanunu s kuće na kuću po dvije akče poljačine (p o l a ç i n a). Ona je upisana [kao prihod] posjednika timara. Naplaćuje se na Đurđevdan (H ı z ı r I l y a s).

U nekim mjestima uzima se na ime desetine na travarinu (o t l u k ö ş r ü) s kuće na kuću po pet akči a u nekim mjestima upisana je desetina na travarinu pa se uzima desetina. [Od sada] neka se [taj porez] uzima [samo] u onim mjestima u kojima je to u defteru upisano kao prihod, a neka ništa ne uzimaju u onim mjestima u kojima travarina (o t l u k) nije upisana kao prihod timara. Neka se nikom ne čini nasilje i nepravda.

Desetina na sijeno (ö ş r - ü g i y a h) i desetina na košnice (öşr-ü küvare) plaća se prvog avgusta.

[Na ime] desetine na košnice uzima se jedna košnica od deset košnica. Ili, ako se ne uzimaju košnice [nego] se traži novac (akçe), onda se uzima jedna i po akča pristojbe na svaku košnicu.

A pristojba na vrt (r e s m i b o s t a n) iznosi po dvije akče, a naplaćuje se na Mitrovdan (K a s ı m g ü n ü). Ako ima kupusa, repe, bijelog i crvenog luka onda se na to uzima desetina.

U nekim mjestima nisu postojale crkve od starog nevjerničkog vremena pa su poslije podignute nove crkve. Neka se takove nanovo podignute crkve dadu porušiti; a oni nevjernici i popovi koji, boraveći u njima, uhode stanje i dojavljuje u nevjerničke zemlje neka se kazne strogo i neka se kazne teškim tjelesnim kaznama (s i y a s e t).

Neka se poruše krstovi koji su postavljeni na putevima i neka se ne dopušta da ih ubuduće postavljaju. A oni koji to urade neka se kazne teškim tjelesnim kaznama. A onaj kadija u čijem se kadiluku to dogodi pa ne zabrani i ne spriječi, to će biti razlog da bude svrgnut.

Nevjernici koji stanuju u varošima koje su radi obezbjeđenja puteva osnovali pokojni Skender-paša, Firuz-beg i Junus-paša imenovani su u starom defteru derbendžijama da te varoši čuvaju i štite. Oni su plaćali svoje pristojbe i desetine po običaju ostalih derbendžija. Red nevjernika koji sada stanuju u spomenutim varošima postali su vlasi pa su oporezovani pristojbom filurija kao i ostali vlasi. A kako su oni od starine bili derbendžije, neka oni koji vrše derbendžinsku službu, u naknadu za svoju službu, budu oprošteni i oslobođeni od svih divanskih nameta, običajnih tereta i ostalih službi državi. Tako je zavedeno u novom defteru.

ZAKON O SARAJEVSKOM BADŽU

Na tovar pšenice uzimaju se dvije akče tržne takse (bac), a od ostalog žita isto tako po dvije akče na jedan tovar. Na tovar soli uzimaju se četiri akče; na tovar lana, četiri akče; na tovar pirinča, četiri akče; na tovar smokava i suhog grožđa, četiri akče; a na tovar svježeg grožđa, dvije akče; na tovar meda, četiri akče. A ako se proda mladog masla u vrijednosti od četrdeset akči uzima se [jedna akča] baca. Na tovar kne i boje uzimaju se po četiri akče, a na tovar sira, po dvije akče. Na tovar robe koja se donese iz unutrašnjosti uzimaju se po dvije akče. A na tovar čohe koju donesu muslimani iz nemuslimanske zemlje uzima se pet akči, a na tovar čohe koju donesu nemuslimani, po trideset akči. Na tovar sapuna i druge robe uzimaju se četiri akče, a na tovar maslinova ulja, osam akči. Na tovar kalaja i ribe uzimaju se četiri akče. Na so koja se prodaje pazarnim danom teknetom uzimaju se četiri akče. Na roba (sužnja) [uzimaju se] dvije akče od onoga ko ga proda, a dvije akče od onoga ko ga kupi. Na jahaćeg konja uzimaju se dvije akče od onoga ko ga proda, a isto tako dvije akče od onoga ko kupi konja. Na goveče uzima se jedna akča od onoga ko proda goveče a [jedna akča] od onoga ko kupi goveče. Na goveče koga zakolje mesar uzimaju se četiri akče. Na prodate ovce [naplaćuje se] po jedna akča, a na ovce ili jagnjad koje zakolje profesionalni kasapin uzima se po jedna akča na četiri ovce ili četvero jagnjadi. Na tovar svježeg voća uzimaju se dvije akče. Na tovar divljeg voća uzima se jedna akča. Na dvije ovčije pastrme [uzima se] jedna akča; na dva tovara luča, jedna akča; na kola direka jedna akča; na kola sijena, jedna akča; na tovar crvenog luka, dvije akče; na tovar kestena, dvije akče; na tovar oraha i badema, dvije akče; na tovar suzama, četiri akče; na tovar kupusa uzima se jedna akča. A za mjesto na kome se pazarnim danom prodaje gvožđe [naplaćuje se] pola akče. Za mjesto na kome se pazarnim danom prodaje maslinovo ulje uzima se od prodavaoca jedna akča. Na tovar gvožđa uzimaju se dvije akče. A na tovar vina koje se donese s vana i proda, četiri akče, a od mjesnog krčmara (m e y h a n c i), po dvije akče na tovar. Na ćebe za pokrivanje uzima se jedna akča. A kad se prodaje skupocjeno platno onda se na četrdeset endaza uzima jedna akča. A ako se proda manje ne uzima se ništa. Na dva konjska pokrovca uzima se jedna akča; a za tovar torbi (»tobra«) uzima se od prodavaoca jedna akča. Za goveđu kožu, jedna akča. A kad treba da se roba izveze iz grada spakovana u

tovar, onda se na jedan tovar uzimaju dvije akče. Od jedne pekarske peći uzima se po jedna akča.

Na ime mladarine (resmi arus) uzima se od bogatih šesdeset, od siromašnih četrdeset akči. Od nemuslimanskih djevojaka, trideset akči; od bogatih udovica, trideset akči; od onih srednjeg imovnog stanja, dvadeset akči, a od siromašnih, petnaest akči.

ZAKON O IHTISABU

Na tovar soli koja se prodaje pazarnim danom teknetom uzima se po pet akči. Na tovar ribe, po osam akči; na tovar lana, po deset akči; na tovar masla po dvije akče; na tovar voća po jednu akču; na tovar kestena, jedna akča; na tovar oraha, jedna akča. Od onoga koji prodaje platno pazarnim danom, po dvije akče; od onoga koji prodaje vlastito maslinovo ulje pazarnim danom, po dvije akče na tovar.

Kad se za koga brzo utjera njegovo potraživanje iz duga, daje na hiljadu, dvadeset akči.

A kad se prodaje manjkavom mjerom, uzima se onoliko akči globe koliko je grama manje prodato.

ZAKON O ZAPOVJEDNIKU NOĆNIH ČUVARA

Noćni čuvar, pasvandžija (ases) uzima svakog mjeseca po jednu akču na svaki dućan za svoju službu (aseslik). Polovinu globe od lica koja se uhvate noću u čaršiji uzima subaša, a drugu polovinu noćni čuvar.

***

Čifluci koji se nalaze u spomenutoj livi plaćali su od starine otsjekom (mukata). Kasnije je pokojni inspektor (nazir) Ivaz ukinuo plaćanje otsjekom, a zaveo desetinu i salariju. Sada, kada je po carskom nalogu (ferman) ponovno popisivana spomenuta liva, došli su na sretnu Portu zakupnici čifluka (ç i f t l i k ç i) i kazali:

»Naši krajevi su većim dijelom godine hladni i kišoviti predjeli, a spahije ne dolaze da na vrijeme pokupe desetinu od prihoda koje imaju na našim čiflucima pa stoga na neka gumna i na neke njive padne snijeg i mraz pa nastane opća šteta našim proizvodima«.

Zatim su zatražili i zamolili da na svoje čiftluke plaćaju otsjekom (m u k a t a). Budući da je došao carski hukum (zapovijed) kojim je naređeno da se onima koji pristaju da drže čifluke, plaćajući više nego što je zavedeno u starom defteru, obračunaju godišnji prihod svih njihovih čifluka i upiše plaćanje u novcu, to je u smislu carskog fermana onima koji pristaju da drže čifluke plaćajući više nego što je u starom defteru, određeno plaćanje u novcu i to je s njihovim pristankom zavedeno u novi defter. U tome smislu su im date potvrde (temessük) (o pritežavanju čifluka) s tim da iz godine u godinu plaćaju u novcu vlasnicima timara određeni dio svojih prihoda.

Raja koja je nastanjena na čiflucima upisana je kao raja, a zemlje, koje se nalaze u njenim rukama, ostavljene su u njenom posjedu (tesarruf). Njihovi dohodci upisani su vlasnicima timara.

A na raju koja je nastanjena i naseljena na mezrama novoosvojenih krajeva koje (mezre) nisu upisane u defter niti su opterećene pristojbama, — upisana je filurija.

A one zemlje koje su puste, bez raje i koje nisu upisane u defter (»koje su izvan deftera«) i koje nisu opterećene pristojbama kad se daju interesentima tapijom uz resm-i çiftlik, daće se na licitaciju među interesentima. I kad dođe vrijeme predavanja deftera, potvrdiće se onome, ko bude dotle najviše nudio, a uzeće se njihova [resm-i] tapu i [iznos resm-i čiftlika] više puta vršene licitacije da se dostavi carskoj blagajni. Na taj su način date u njihove ruke tezkere, a zemlje i mezre upisane su na njihove vlasnike (sahib).

Budući da se većina spomenutih zemalja nalazi na opasnim mjestima, koja graniče s neprijateljskim teritorijem, — one se ne mogu obrađivati i ziratiti kako treba pa je određeno da kao naknadu za desetinu (bedel-i öşür) [plaćaju] na svaki čifluk neki iznos u novcu uz pristanak njegova vlasnika i prema podnosivosti zemljišta. A kad se mognu kako treba ziratiti i obrađivati, neka onda plaćaju njihovu desetinu i salariju i taksu na mlinove i desetinu na livade po običaju i prema kanunu.

VI

BOSANSKA KANUN-NAMA

iz 1565 godine

Ova se kanun-nama nalazi u Orijentalnom institutu u rukopisu broj 1 (II, list 60v — 64v). Ona je sastavni dio novog opširnog deftera (defter-i cedid-i mufassal) za Bosanski sandžak,[a]) koji je sastavljen pod rukovodstvom Bešareta sina Abdusselamova.

Prema jednoj carskoj zapovjesti Bešaret je s popisom u Bosni otpočeo već 1563 godine.[b]) On je početkom ove godine podnio izvještaj centralnoj vladi o stanju i o nekim problemima u vezi s tim popisom, za koja je tražio uputstva. U spomenutoj zapovijesti iznijeta su ta pitanja i na svako pojedino dat odgovor i objašnjenje. Pri izradi deftera Bešaret se je držao tih direktiva, a u skladu s tim izrađena je i naša kanun-nama, koja je pisana koncem 1565 godine. A to znači da je popis Bosanskog sandžaka trajao tri godine.

Kanun-nama sadrži propise o raznim daćama i o odnosu raje prema spahiji, zatim zakon i carini — trošarini — u Sarajevu (Kanun-ı bac-ı Saray) i zakon o prenosu i ustupanju zemlje uz tapijsku pristojbu (Kanun-ı tapu).[c]) U ovoj kanun-nami važan je i podatak o ukinutim čiflucima.[d])

Ova je kanun-nama prvi put objavljena 1948 godine u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

---

a) Zato se u kanun-nami pod naslovom »drugi način« i »druga vrsta« daju objašnjenja, kako su pojedine odredbe sprovedene kroz defter.

b) Ova carska zapovijest postoji u navedenom rukopisu br. 1 (II, list 52v—54v), a izdata je u Istanbulu početkom ševala 970 god. (između 24 maja i 2 juna 1563). Nedim Filipović objavio je ovu carsku zapovijest u turskom tekstu i prevodu u Glasniku Zemaljskog muzeja od 1950 godine (sv. III—IV. strana 285—294).

c) Pravo na zemlju iza oca davalo se sinu i to bez ikakve pristojbe. Ako dotični nije imao sina, gospodar zemlje (sahib-ı arz) davao je istu uz odgovarajuću pristojbu (tapu) kome je htio. To se vidi iz decizije Kemalpaša-zade, jednog od najistaknutijih turskih pravnika u prvoj polovini XVI vijeka. Prema našoj kanun-nami pravo na zemlju iza sina imao je brat, ali uz tapijsku pristojbu. I to pokazuje da je ovaj zakon iz doba Sulejmana Zakonodavca, jer je 1568 godine ova prednost data kćeri.

d) Iza kanun-name u spomenutom rukopisu br. 1 od lista 64v—82r dolaze propisi opštih kanun-nama iz XVI i XVII vijeka, pisani istom rukom. A na kraju je stavljen datum: mjeseca rebiul-evela 1099 godine (između 5 januara i 3 februara 1688). Od propisa koji se odnose isključivo na područje tadanje Bosne, nalazi se jedan propis o carini u Novoj varoši (da mještani ne plaćaju carine na namirnice i drugo što donesu za potrebe svojih kuća) i jedan podatak za vlahe i drugu raju u nahiji Novosel (koji plaćaju filuriju) da svako domaćinstvo ima da dade mjesto šeriatskih daća i običajnih pristojbi po 100 akči filurijske pristojbe i to polovinu na Đurđevdan, a drugu polovinu na Mitrovdan). Ovdje je kao datum stavljena 1037 godina (koja počinje 12 septembra 1627. i traje do 30 avgusta 1628).

الحمد لله الذى جعل بساط الارض لتمكن اهالى القراء و البلاد و خلق التلال و الجبال و المزارع و المراتع لاجل انتعاش الدواب و سائر العباد و صلى الله على سيد الانبياء و المرسلين و الاقطاب و الاوتاد و على آله و اصحابه و اولاده الامجاد.

اما بعد فهذه دفتر جديد مفصل اللواء بوسنه حماها الله عن الافات و البأساء قد كتب بامر و الى عباد الله حامى بلاد الله سلطان البرين و خاقان البحرين خادم الحرمين الشريفين ظل الله فى الخافقين السلطان بن السلطان سليمان خان بن سلطان سليم خان نصره الله بانور الفتوح الى غاية الدهور و الازمان بامانة اضعف عباد الله العلام بشارت بن عبد السلام الزعيم و بكتابة انحف خليفة رب الاحد مصطفى بن احمد كاتب الدفاتر الخاقانى و سلم الى باب العالى فى اواخر جماذى الاولى من شهور سنة ثلث و سبعين و تسعمأة من الهجرة النبوية.

قانون نامهٔ سراى بوسنه

دفتر عتيقده محروسهٔ سرايده واقع اولان كيل التمش درت و قيه اولوب ويشغراد و برود و قوباش قاضيلقلرينك كيله‌لرى و نرخلرى دفتر عتيقده اكه مخالف عرض اولندقده ذكر اولنان قاضيلقلرينك جمله سنك كيله‌لرى و نرخلرى برابر اولمق و بغداى و مرجمك نرخلرى دفتر عتيقده ايكيشر اقچه و مخلوط و علفك بر اقچه زياده اولمق فرمان اولنمغين ذكر اولنان قاضيلقلرده كيل التمش و قيه[1] اولمق اوزره دفتر جديده قيد اولندى. و بغداى و مرجمك هربر كله‌سنه يكرمى ايكيشر اقچه و مخلوطك كله‌سنه اون اوچر اقچه و علفك كله‌سنه يديشر اقچه نرخ قونيلوب شره‌نك دفتر عتيق موجبنجه هر مدره‌سنه يديشر اقچه قيمت قونلمشدر.

---

[1]) U našem rukopisu br. 1 stoji »altmış akçe« (60 akči). Međutim po samom smislu se može zaključiti, da na tom mjestu treba da bude »altmış vukiye« (tj. 60 oka), jer se govori o težini kejla.

وجه دیگر: سابقا یکی بازار قضاسنده واقع اولان کیل قرق درت و قیه اولوب بغدایك کله‌سنه اون بشر اقچه و مخلوطك کله‌سنه اوتز اقچه و علفك کله‌سنه بشر اقچه نرخ و شره‌نك مدره‌سنه یدیشر اقچه قیمت قونلمشدر زیاده متحمل اولمغین دفتر عتیق موجبنجه بر قرار سابق وجه مشروح اوزره قید اولندی.

وجه دیگر: لواء مزبورده[2] مسلم اوزرینه یازلش باشتنه‌دن رسم چفت یکرمی ایکی اقچه و نیم چفتدن اون بر اقچه رسم النور. و قدیمدن معتادلری تغییر اولنمیوب رسم بناك یکرمی ایکی اقچه و رسم مجرد اون ایکی اقچه النور. بناك هیچ یری اولمیان و یا نیم چفتدن اقل یری اولان اولیه‌دیرلر. مجرد عاقل و بالغ کمسنیه دیرلرکه باباسی [یانده اولوب][3] کسبه و کاره قادر اوله باباسی یانده اولوب کسبه و کاره قادر اولمیان مجرددن رسم النمز و بو رسم مارت اولنده النور.

وجه اخر: دفترده ذمی اوزرینه یازلش باشتنه‌دن یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. و ذمیلرك اولی و کار و کسبه قادر حدبلوغینه یتمش اوغللرندن دخی عادت قدیمه اوزره یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. بعض دربند قریه‌لرده ذمیلرك مجردلرندن اسپنچه النمدوغی محلنده قریه‌لرنده تصریح اولنمشدر.

وجه اخر: دفترده مسلم اوزرنه یازلش باشتنهٔ[4] ذمی الدقده یکرمی ایکی اقچه رسم چفت [ویردو] ذمی اوزرنه یازلش باشتنهٔ مسلم الدقده یکرمی بش اقچه اسپنچه النور. بوستان و کتان کنویر و یونجه و سیر و بیاز و کلمیدن شرع شریف مقتضاسی اوزره فقط عشر قید اولنمشدر غلات اسلوبی[5] اوزره سالاریه النمیه همان عشر النه.

---

[2]) U rukopisu »mezbûre«, a mjesto zahtijeva lokativ »mezbûrda«, kao što je gore stavljeno. Osim toga na svim mjestima u rukopisu dolazi »livai mezbûre« mjesto »livai mezbûr«.

[3]) Ova dopuna teksta izvršena je prema drugim kanun-namama. Vidi obrazloženje kod prevoda.

[4]) U rukopisima se često nailazi na ovaj stari način pisanja imenica u akuzativu.

[5]) Ova se arapska riječ piše i u turskom (اسلوب), a u našem rukopisu stoji (اوسلوب) i to bez posesivnog sufiksa.

عشر كواره: اون قواندن بر قوان النور قوان النمیوب اقچه طلب اولنسه هر قواندن بر بچق اقچه رسم النور. شره‌نك مدره‌سنه یدیشر اقچه قیمت قونلوب بعض مسلم اوزرینه دونم یازیلان باغلرك هر دونمنه دفتر عتیق موجبنجه یدیشر اقچه رسم تقدیر اولنمشدر. تخمین ایله تعیین اولنان دونمدن باغ زیاده اولیجق اول زیاده اولان باغك مقداری قدر رسم دونم النور. سابقا لواء مزبورده بعض قریه‌لر تعشیر اولندقده یدیده و سکزده بر بعض چفتلك و مزرعه‌لرده فقط عشر النوریمش. بو دفعه کلیا قرا و مزارع و چفتلکلرده عشر و سالاریه قید اولنمشدر سکزده بر النه که قرق کیله‌دن بش کیله اولور. من بعد یدیده بر و اونده بر النمیه.

قانون مرفوع شدن چفتلکها: شول قریه و مزرعه‌لر که بعض کمسنه‌لرك جزئی منتله دفتر عتیقده چفتلك قید اولنمغله رعایانك بعض کندو بالته‌لریله اورمان قروب احیا ایلدکلری یرلردن و بعض یکرمی اوتوز ییلدن بلکه ابا عن جد متصرف اولدقلری یرلردن درتده بر قسم النه کلدوکی عرض اولنوب انك کبی علتیله چفتلك قید اولان قرا و مزارع بو دفترده کما کان قریه و مزرعه یازیلوب رعایانك وجه مشروح اوزره اون ییلدن زیاده متصرف اولدقلری یرلر اللرنده ابقا اولنوب متصرف اولدقلری یرلر اوزرلرینه یازلق بیورلمغین وجه مشروح سابق اوزره دفتر جدیده قید اولندی. سابقا چفتلك صاحبی اولنلر اصلا تصرفلری یوغیکن مجرد دفاتر قدیمه‌ده علتیله چفتلك قید اولندوغین و تغلبا بی وجه درتده بر قسم اله کلدکلری تمسك ایدینوب رعایایی یرلرندن قلدرمق ایچون اولرین یاقوب یقمیالر و رعایانك متصرف الدقلری یرلرین بی وجه المیالر. دفتر عتیقده بی رسم اولان چفتلك و زمینلر صاحبلرینك اقرار و اعترافلریله [و] صاحبلری موجود اولمیان چفتلك [و] زمینلر رعایانك معتمدلری و اهل وقوف خبرلریله نمقدار چفتلك [و] زمین اولدوغی معلوم اولوب یرك مقدارینه کوره مسلم اوزرنه یازیلان یرلره امر ایله رسم تقدیر اولنمشدر. ظن و تخمین ایله رسم یرك مقدارندن اقل تقدیر اولنمق واقع اولدیسه تقدیر اولنان چفت و نیم چفتدن زیاده نمقدار تصرف ایدلرسه خارج

رعیت کبی اول زیاده اولان یرك دخی قانون اوزره رسمی النور. بعض محلده باشتنه‌نك ربع و سدس حصه‌سیدر دیو یازلمش چفتلك و زمینده چفت و نیم چفت یازلدوغی فی الحقیقه یرك مقدارینه حمل اولنوب باشتنه‌نك ربع و سدس حصه‌سی الدوغنه احتمال و یرلمیه.

نوع دیکر: جزیه و اسپنچه ستر ایچون دفتر عتیقده بر کدریلوب بی رسم چفتلك یازلمش خراج کذار باشتنه‌لرك متحمل اولنلری حالا تفریق اولنوب کما کان باشتنه یازیلوب فرمان شریف ایله رسم چفتلری حساب اولنمشدر. سابقا باشتنه‌دن ایریلوب باشقه باشقه یازلمش تولا و چایر و باغلرك زمانی مرور ایتمکله باشتنه‌دن ایرلدوغی معلوم اولامغین برکدرلسی ممکن اولمیوب و برکدریلوب چفتلك یازلمش حصه جزوی باشتنه‌لر که اوچی وردری بر باشتنه اولق متحمل دکلدر اول دخی تفریق اولنوب باشقه باشقه باشتنه یازلغه متحمل اولمامغین دفتر عتیق موجبنجه نقل اولنوب تحمللرینه کوره رسملری تقدیر اولنمشدر. جزیه‌لری خصوصی[6] عادل قاضیلر تفتیش و تفقدلرینه حواله قلنمشدر. سرحده قریب و خارجدن زراعت اولنان خالی قریه و مزرعه‌لره کمسنه زراعته رغبت ایتمیوب مزرعه خالی و معطل قلمامغیچون رسم چفت و رسم دونم تقدیر اولنمامشدر[7] همان عشر و سالاریه النه و رسم دونم النمیه. حین تحریرده مسلمانلر تصرفنده بولنان کفره باشتنه‌لرینك یکرمی بشر اقچه اسپنچه سندن اوچر اقچه‌سی عفو بیورلغین یکرمی ایکیشر اقچه رسم چفت یازلمشدر من بعد اوچر اقچه زیاده النمیه. و سابقا اهل غرض سوزیله یازلمش بی نام و بی نشان باشتنه‌لر که اول دیارده بده‌دیرلر رفع بیوریلوب دفتردن اخراج اولنمق بیورلمشدر. شویله که بده‌در دیو رعایا کتم ایدوب متصرف اولدوغی باشتنه سن یازدرممق واقع اولدیسه حمایة اخراج اولنمامشدر. دفترده باشتنه یازلمامق جزیه‌سی النمامغه سبب اولماز. اول رعیت باشتنه‌نك جزیه‌سن تمام ادا ایدوب و یکرمی [ایکی] اقچه رسم چفت ویرر کندو ایچون تکرار رسم بناك ویرمز.

---

[6]) U rukopisu napisano (خصوص), a treba (خصوصی).

[7]) U rukopisu je napisano (اولنمایقدر).

خارج قریه‌دن چفتلك ویردوتن ذمیلر چفت و نیم چفت یازلوب تصرف ایتد کلری
یرك مقداری قدر دونم رسمی یازلمشدر. طپراق سپاهیلری یررسمنی الدقلرندن صکره
بکا یازلمشدر دیو خارج قالمق قصدنه بعضی کندو و بعضی باباسی اسمن تبدیل ایدوب و
بعض کندوبی فوت اولمش دیو یرین اوغلی اوزرنه و بعض دخی اوغلی یازلمشدر دیو خلاف
تقریر ایله یرینه بی وجه اخر اسم یازدررلر ایمش سپاهی ایله آرالرینه اختلاف دوشوب
کلی شکوایه منجر اولدوغی معلوم اولوب کمال جد و اهتمام صرف اولنمشدر. علتلری و
بوبرینه یاردم و تقویتلر ایله یازلق واقع اولدیسه انك کبی یرینه اوغلن یازدورب کندو
خارج قلن رعیتك یررسمی[8] اوغلندن النوب کندو بناك رسمن سپاهی المق ویرینه بی
وجه اخراسم یازدورب سپاهیه یرکیمك اوزرنه یازلمش ایسه رسمن اندن طلب ایله
دیمسی دخی مقبول اولمیوب یری کندو تصرف ایدیجك سپاهی [یر رسمن اندن الیر][9].
اکر رعیت تصرف ایتدوکی ییرك رسمن سپاهی‌یه ویرمك و رعیت اوغللری و قونداشلری
و اقربالری که اخره رعیت قید اولنمیوب حین تحریرده رعایا کتم ایدوب یازدورمامش
اوله‌لر و یاسهوا غفلت وجهیله متروك و غیر مکتوب قالمش اولسه بونلردن سپاهی رسم
رعیت و سائر حقوق شرعیه و عرفیه المق نظام و انتظامه موافق ملاحظه اولنوب قید اولندی.

وجه اخر: بر سپاهینك اون ییلدن زیاده طپراغنده متمکن اولوب وجه مشروح
اوزره خارج قلان رعایانك رسوملری ضبطنه سپاهیلره موقوفجی و عامل و ولایت حاکملری
مانع اولمیه‌لر. و بر رعیت یرین صاتمق ایله رسمندن معاف اولمز سپاهیسنه رسوم رعیتی تمام
ادا ایدر. صاتدوغی یرك رسمی الوب تصرف ایدندن النور. بر کمسنه کندو سفرده
اوللاغله موجود اولمیوب یاحجتی حاضر اولمامق ایله یرلری اسکی صاحبلری اوزرلرینه
[و رعایا][10] تقریر ایله اخر کمسنه اوزرنه یازلمش اولسه مجرد دفتر تمسك دوتلوب شرع
شریفه مخالف کمسنه‌نك یری دفتر موجبنجه اوزرنه یازیلانه حکم اولنمیوب شرع

---

[8]) U rukopisu napisano (یر), a ja mislim da treba (یر).

[9]) Ovdje je tekst dopunjen prema prethodnoj rečenici.

[10]) Ovo je dodato prema kanun-nami za Kliški sandžak.

شريف مقتضاسی اوزره قوی تمسککی اولوب حین تحریرده یره تصرفی اولانه حکم اولنه.

نوع اخر: و دفتر عتیقده بر چفتلك و نیم چفتلك یرده بش و اون حصه‌دار قید اولنلرك هر بری فرادی فرادی تحریره حاضر اولمیوب و تفصیلا انلرك خبرین ویرد کمسنه اولمامغین حالا بر نفری یازیلوب باقیلری شرکا ایله قید اولنمشدر. اسمی ذکر اولنمیان حصه‌دارلره سن دفترده یازلمش دکلسن دیو یرینه شریکلری و سپاهیلری دخل ایتمیه‌لر. بو مقوله چفتلك و زمینده مقید اولان رعایا باشتنه‌ده مرقوم اولان رعایا مقوله سندندر. اون ییلدن زیاده تمکنی اخر قریه‌ده اولمیوب سپاهی و سپاهی زاده و امر ایله معاف و مسلم اولمایجق تصرف اتدکلری یرك حقوق شرعیه و رسوم عرفیه‌سن ویرد کلرندن صکره سایر رعایا کبی اوغللرینك بناك و مجرد رسمنی طپراق سپاهیلرنه ویردلر. بعض چفتلکده منسوخ قرا و مزارعه متمکن اولان رعایانك اللرنده اولان یرلری جزوی اولوب تمام بر چفته وفا ایده‌جك قدریرلری اولمامغین اکثری اطراف و قرا و اخر سنورده یردوتوب زندکانی ایدرلر اکا بناء هر بر اسمك تحتنده چفت و نیم چفت و بناك اشارتی ممکن اولمیوب دفتر عتیق موجبنجه بعد الاسامی حاصل تحتنده رسم چفت و بناك و مجرد قید اولنمشدر.

بر رعیتك یری بر رعیته دخی انتقال ایتدکده بتون چفتدن رسم چفت یکرمی ایکی اقچه و نیم چفتدن اون بر اقچه رسم النور. نیم چفتدن اقل جزوی ییردن ایکی دونمه بر اقچه رسم النور. دفترده مجرد یازلمش رعیت اولی اولیجق یکرمی ایکی اقچه بناك رسمن ویرر. حین تحریرده تصرفنده[11] بر چفتلك یر اولوب یرین کتم ایدوب مجرد یازلمش اولسه متصرف اولدوغی یردن یکرمی ایکی اقچه رسم چفت ویرد تکرار مجرد رسمن ویرمز. اولی [و ارکن] اوغللری اولورسه بناك و مجرد رسمن ویردلر.

فوت اولدقده انك یری علی السویه اوغللرنه منتقل اولور. اوغللری دفتر جدیدده یازلمش اولیجق بابالرندن منتقل اولان یری برابر تصرف ایدوب بر رسمن برابر ویرد کلرندن

[11]) U rukopisu pogrešno stavljeno (**نصرفندن**).

مساعدا کندو رسملرین دخی ویردلر. بو یازلمش اوغلی قالورسه باباسی یرینه کچوب انجق بر رسم چفت ویرد و نیم چفتدن اقل یر اولیجق اوغلی اولی اولسه اکنلو بناك مقوله سندن اولوب همان کندو بناك رسمن ویرد ارکن ایسه مجرد رسمن ویرد یر ایچون تکرار رسم ویرمزلر.[12]

وجه اخر: هیچ یری اولمیوب بناك و مجرد یازلمش رعیت فوت اولدقده رسملری رفع اولنور. اخر ولایته کتدکلرنده رسملری بابالرندن و اقربالرندن طلب اولنمز عودت ایدوب کیرو کلیجك سپاهی کذشته رسملرین بی قصور الور. بابالرندن ایرملیوب بابالریله متمکن اولان بناك و مجرد اتالرینه تابعدر رسملرین اتاسی سپاهیسی الور.[13]

رسم عروسانه: عروسانه ایله پولاچنه تمام [و] سربست اولمیان تیمارلرك نصف بادهواسی سپاهیلره حاصل یازیلوب بادهوانك نصف اخری میر لوایه حاصل یازلمشدر. سنجاق صوباشیلری سپاهیه یازیلان بادهوانك نصفنه دخل ایتمیه‌لر. و رسم عروسانه سپاهینك بکر قزلرندن التمش اقچه و طول عورتندن اوتوز اقچه و شهرلو و رعایانك بکر قزلرندن اوتوز اقچه و طول عورتدن اون بش اقچه النور. کفره‌نك بکر و بیوه‌لرندن دخی کذالك اعلاسندن اوتوز و ادنی سندن اون بش اقچه رسم النور.

وجه اخر: لواء مزبورده دشتبانی دیو هر دخان خانه‌سندن ییلده ایکیشر اقچه پولاچنه النور.

وجه اخر: بلا مانع تمام ییل یورین دکرمندن اوتوز اقچه و التی ای یورین دکرمندن اون بش اقچه رسم النور. دفترده نیم سالده یازیلان دکرمن بلا مانع تمام ییل یوریجك اوتوز اقچه النور. معمول دفترده رسمی یازلمش دکرمن خراب اولدقده رسمن اوجاق صاحبندن سپاهی الور. خراب یازیلان دکرمن معمور اولیجق رسمن طپراق سپاهیسی الور. موقوفجی و عامل دخل ایتمز. نهر صوه اوزرنده اولان دکرمنلرك

[12]) U rukopisu napisano (ویرلر) mjesto (ویرمزلر).

[13]) U rukopisu stavljeno »resim alır«, a riječ »resim« je suvišna. Zbog toga je gore nisam ni stavio.

رسمی دفتر عتیقده اللیشر اقچه قید اولنوب متحمل اولمغین تغییر اولنمیوب بر قرار سابق ینه اللیشر اقچه قید اولندی.

لواء مزبورده خاصه اولان یرلو زمان سابقده امر ایله صاتلوب صاحبلری اول یرلرك حقوق شرعیه و رسوم عرفیه سن صاحب تیماره ادا ایدرکن صاحبلرندن بی وجه النوب سپاهی‌یه حکم اولنورمش من بعد صاحبلرندن النمیه.

وجه اخر: بر سپاهینك رعیتی یازلدوغی یرده متمکن اولمیوب خارج قریه‌ده و اخر لواده ساکن اولسه ساکن اولدوغی قریه‌ده یازلمش اولمایجق زراعتی یوغیسه طپراق سپاهیسنه همان التی اقچه دخان رسمن ویرد. زراعتی اولیجق عشرین صاحب ارضه ویروب ماعدا رسوم رعیتی کندو سپاهیسنه ویرر طپراغنده ساکندر دیو سپاهی دخل ایتمز. لکن اون ییلدن[14] زیاده متمکن و متوطن اولوب یازلمش اولیجق جمله حقوق و رسومین طپراق سپاهیسی الور قدیمی سپاهیسنه رسم ویرمز ایکی جانبده باشتنه‌یه یازلمش ایسه دخی.

بر رعیت سپاهیه وهم فیلوریلو یره یازلسه اون ییلدن زیاده فیلوریلو یرده متمکن اولوب یازلمش اولسه سپاهیسنه رسم رعیت ویرمز اون ییلدن زیاده متمکن اولمیوب یازلمش اولیجق فیلوریلو یرلرك عادت افلاقیه اوزره میری‌یه رسم فیلوریسن تمام اده فیلوریلوبر دوترم دیو سپاهیسنه رسم رعیت ویرمکده تعلل و تزاع ایلمیه.

وجه اخر: بر قریه‌ده باشتنه‌ده مقید اولان رعیت ینه اول قریه‌ده بناك دخی یازلمش اولسه مکرر اولور بناك رسمن ویرمز مکرکه کندو دفتر عتیقده رعیت اولوب صکره اخرك باشتنه‌سن المغیله باشتنه‌یه دخی یازلمش اوله رسم چفت و رسم بناك دخی ویره.

وجه اخر: بر رعیت ایکی قریه‌ده یازلسه حین تحریرده اون ییل متمکن اولوب یازلدوغی قریه‌ده مقرر قلنور قدیمی سپاهیسنه رسم ویرمز تمکن اعتبار اولنور

14) U rukopisu (ییل).

قديم اعتبار اولنمز. خارج قريه‌ده يردوتمق سببيله يازلمش اولسه تصرف ايتدوكى يرك حقوق شرعيه و رسم عرفيه‌سن صاحب ارضه ويروب رسوم رعيتى كندو سپاهيسنه ويرور. باشتنه دخى بر قريه‌ده سهوا ايكى يرده يازلسه رعايا بيننده مشهور و متعارف اولان اسميله مقيد اولان باشتنه مقبولدر. تقرير يازيلوب نامعلوم اولان باشتنه‌دن رسم طلب اولنميه. بر باشتنه ايكى قريه‌ده يازلسه طپراق سپاهيسنه حكم اولنه. دفتر عتيقده بر دكرمن حصه حصه اولوب بر قاچ سپاهيه يازيلوريمش حاليا هر دكرمن طپراغنده يازلمش‌در. سهوا بر دكرمن ايكى قريه‌ده يازلمش اولورسه رسمن طپراق سپاهيسى الور.

وجه اخر: قديمدن اوتلاق ايچون قورينو كلان [و] رسم اوتلاق النه كلمش يرلردن هر سوريدن[15] بر قيون النور. و بر تيمار اراضيسنده يايلاق اولوب خارجدن قيون كلوب اوتندن وصويندن انتفاع ايدوب قشلسه اعلا سوريدن بر قيون كه بهاسى يكرمى اقچه و اوسط سوريدن بر قيون كه بهاسى اون بش اقچه وادنى سوريدن بر قيون كه بهاسى اون اقچه رسم يايلاق النور. دفترده اول قريه‌ده رسم قشلاق يازلمشدر [ديو] مخالفت اولنميه.

نوع ديكر: رعايا عشرلرين اقرب بازاره التمك قانون قديمدر. بازاردن مراد غله صاتيلور بازاردر كه انده قليل وكثير غله صاتلمق جايز اوله. سپاهيلره بو تكليف اولنماز رعايايه [مخصوصدر] انلر عشرلرين و سالاريه‌لرين همان كوى انبارينه ايلده‌لر و رعايا سپاهيلره كفايت مقدارى[16] انبار يپوويرمك قانون قديمدر.

وجه ديكر: قورى صاحبلرى[17] قديمدن ياپراغى و اودونى ايچون قوريه كلان قوريلرن كماكان تصرف ايدرلر. دفترده قورى يازلمامشدر ديو سپاهيسى دخل ايتمز.

---

[15]) U rukopisu je na ovom mjestu napisano nepotpuno (سوردن), dok je na drugom mjestu ispravno napisano (سوريدن).

[16]) Iza ove riječi u rukopisu stoji (مخصوصدر), što je na ovom mjestu nepotrebno. Po mom mišljenju to je ispušteno u gornjoj rečenici iza riječi (رعايايه), te sam je tu i dodao u zagradi.

[17]) U rukopisu »koru sahibleri« napisano je iza »koruna gelen«, a tu ne odgovara nego na početku rečenice, kao što sam gore stavio.

قانون باج سرای[18]

بغدای یوکندن ایکی اقچه و سایر ترکه‌دن دخی یوك باشندن ایکی اقچه باج النور. و طوز یوکندن درت اقچه و پرنج [و] کتان یوکندن دردر اقچه و انجیر یوکندن و قورو اوزم یوکندن دردر اقچه و تازه اوزم یوکندن ایکی اقچه النور. و بال یوکندن درت اقچه و ساده یاغ صاتلسه قرق اقچه [دن بر اقچه][19] باج النور. و حنا یوکندن دردر[20] اقچه و بزر یوکندن ایکی اقچه النور. و ایچ ایلدن کلان متاع یوکندن ایکی اقچه النور. و کفاردن مسلمانلر کتوردیکی چوقه یوکندن اوتوز اقچه النور. و صابون و غیری متاع یوکندن درت اقچه و زیت یاغی یوکندن سکز اقچه النور. و قلای و بالق یوکندن درت اقچه النور. تکنه ایله بازار کونی صاتلان طوزدن درت اقچه النور. و اسیر صتاندن ایکی اقچه و ات صتاندن ایکی اقچه و الاندن ایکی اقچه النور[21]. و صغر صتاندن بر اقچه النور[22]. و قصاب بوغزلدوغی صغردن درت اقچه و صاتیلان قیوندن[23] بر اقچه و یازیلو قصاب بوغزلدوغی قیوندن و قوزیدن دردندن بر اقچه النور. و یاش یمش یوکندن ایکی اقچه و اخلاط و طاغ یمشی یوکندن بر اقچه النور. و ایکی قیون باسدرمه سندن بر اقچه و چیره‌نك ایکی یوکندن بر اقچه [و] بر عربه اوتلوغدن بر اقچه و صوغان یوکندن ایکی اقچه و کستانه یوکندن ایکی اقچه و شیروغن یوکندن درت اقچه النور . و جوز و بادم یوکندن ایکی اقچه و کلم یوکندن بر اقچه و بازار کوننده دمور صاتدقلری یردن بچق اقچه النور. و بازار کوننده زیت یاغ صاتدقلری یردن صتاندن بر اقچه النور. و دمور یوکندن ایکی اقچه و

---

[18]) Ovaj dio o carini u Sarajevu napisan je i na margini jednog rukopisa, koji se nalazi u Orijentalnom institutu pod brojem 33, list 49—49v. Razlike su neznatne, kao što će se vidjeti iz daljih napomena.

[19]) Tekst je dopunjen prema drugim kanun-namama.

[20]) U rukopisu br. 33 (درت).

[21]) U navedenom rukopisu nema teksta o carini na konje.

[22]) Iza ovoga trebalo bi dodati (و الاندن بر اقچه). Vidi objašnjenje kod prevoda.

[23]) Prema drugim kanun-namama trebalo bi (ایکی قیوندن).

خارجدن کلوب صاتلان شیره یوکندن درت اقچه ویرلور[24] میخانه‌جیدن یوکده ایکی اقچه النور و اورتوکبه‌سندن بر اقچه و اکر بز صاتلسه قرق اندازه‌دن بر اقچه النور و دخی اکسك صاتلسه نسنه النمز. و ایکی موتاب[25] جولدن بر[26] اقچه و بر یوك طوبره‌دن صتاندن بر اقچه و صغر دریسندن بر اقچه و یوك بغلیوب شهردن متاع کتملو اولسه یوکدن ایکی اقچه النور. و اتمکجیلر فروننّدن برر اقچه النور.

قانون احتساب

طوز یوکندن که بازار کونی تکنه ایله صاتلور بشر اقچه النور. و بالق یوکندن سکزر اقچه النور. و کتان یوکندن اونر اقچه النور. و یاغ یوکندن ایکشر اقچه و میوه یوکندن برر[27] اقچه و بازار کونی بز صتاندن ایکشر اقچه و بازاکونی زیت یاغی صتاندن یوکندن ایکی اقچه و کمسنه‌نك بورجن الیویرد کده بیکدن یکرمی اقچه و اکسك صاتدقلرنده قاچ درهم اکسك صتارسه اول مقدار اقچه جریمه النور.

قانون سر عسسان

و عسسلق دخی هر ایده هر بر دکاندن برر اقچه و کیجه ایله چارشوده دوتلان کمسنه جریمه‌سنك نصفن[28] صوباشی و نصفن دخی عسس الور.

قانون طپو

رعیتدن و ارباب تیمـاردن و غیریدن یر تصرف ایدرکن بر کمسنه فوت اولوب و یاخود غیبت منقطعه ایله غائب اولسه اوغللری قلورسه تصرفلرنده اولان یرلر طپویه مستحق اولمز. اوغللرینه انتقال ایدوب زراعت ایدوب عشرین و رسومن ویررلر. اوغللری

[24]) Ova je riječ u rukopisu 33 izostavljena.

[25]) U rukopisu napisano (مویتاب).

[26]) Ova riječ u rukopisu br. 33 nije jasno napisana, ali izgleda kao ایکی a ne kao (بر).

[27]) U istom rukopisu napisano (بر).

[28]) U našem rukopisu (نصف), a treba (نصفن).

اولميوب بابا بر قرانداشلری قلسه طپويه مستحق اولور. بی غرض مسلمانلر اول يرك طپوسن وجه كوردكلری اوزره بابا بر قرانداشلری طپوسن ويرر. وجه كوردكلری طپويه قرانداشلری راضی اولميوب فراغت ايلسه سپاهيسی كيمه‌ديلرسه طپويه ويرر و ساير اقرباسی اجنبی حكمنده‌در سپاهی هر كيمه‌ديلرسه ويرر. اولاد ذكوری و بابا بر قرنداشی قالمايجق سپاهی كيمه‌ديلرسه طپويه ويرمك قانون قديمدر.

وفات ايدن كمسنه‌نك اولاد ذكوری و بابا بر قرنداشی قلمادوغی يرده شول ير كه متوفانك بالته‌سيله اچلوب ترلا و ياخود چاير اولوب عرق جبينی ايله امكی و اقچه‌سی خرج اولنوب اچلمش اولسه اول يرلری و چايرلری قزلری اولوب طالبه اولسه‌لر قزلرينه ويرلك فرمان اولنمشدر. لكن قزلری دخی قرنداش كبی بی غرض مسلمانلر تقدير ايتدكلری طپويی سپاهی‌يه ويره‌لر. مادامكن قزلری اول اصل يرلره طالبه اولوب بی غرض مسلمانلر تقدير ايلدكلری طپويه ويره‌لر اخره ويرلميوب انلره ويره‌لر.

و زراعت اولنوب عشر و رسم ويريلور يرلركه رعايا و غيريلر متصرفلردر سپاهيسی معرفتی يوغيكن كمسنه‌يه صاتمق وهبه ايتمك دخی حسب القانون جايز دكلدر. اكر ايلسه‌لر سپاهيسی فسخ ايتمكه قادردر يير كيرو اسكی صاحبی اوزرنده قلور. لكن فراغت ايلدك ديو الندن الوب دخی طپويه ويرمك جايز دكلدر مكركه اسكی صاحبی طيب خاطرله[29] يردن فراغت ايليه.

نوع ديكر: و اوچ ييل علی التوالی خالی و بطال قلوب سوردلين يرلری سپاهيسی طپو ايله ويرمك قانون قديمدر. و ايكی قريه اراسنده معين و ممتاز سنور اولميوب يرلری مشاع تصرف اتسلر ولايت كتب اولندقده هر رعيتك محصولی كه زراعت ايده كلمشدر صاحب تيماره حاصل [قيد] اولنمشدر رعيتلو رعيتن تعشير ايدر[30] و برير

---

[29]) U rukopisu je napisano u množini (خاطرلرله), iako za to nema potrebe. Biće da je prepisivač pogriješio.

[30]) U rukopisu je napisano (رعيتلر), a mislim da treba (رعيتلو). Ovdje se želi istaknuti, da u ovom slučaju spahija uzima desetinu samo od svoje raje. Sličan propis imamo na jednom mjestu kod Ali Čauša (Glasnik Zemaljskog muzeja za 1947 godinu, strana 177), gdje se veli: (اول قريه‌لروك سپاهيلری رعيتلو رعيتلرندن عشر و رسمن الورلر), što znači: »... spahije tih sela uzeće desetinu od svoje raje«.

طپویه مستحق اولوب سپاهیسی رعیتدن طپو الیوب طپو ویرسه بعد زمان یرینه اخر
سپاهی کلوب النده طپونامه‌ك یوقدر دیو طلب ایتسه نسنه النمز. کافرك مسلمان
اوغلی ویا بابا بر مسلمان قرنداشی و یاخود خلافنجه مسلمانك کافر اوغلی و بابا بر کافر
قرنداشی [قالسه اوغلی بلاطپو و قرنداشی] بی غرض مسلمانلرك تقدیر ایلدوکی
طپو ایله مستحق اولور.

Hvala bogu koji je učinio površinu zemlje podesnom za stanovanje žitelja sela i gradova i koji je stvorio brežuljke i planine, njive i pašnjake za opstanak životinja i ostalih stvorova. Da bog blagoslovi prvaka vijesnika i poslanika, vodića i velikana, njegovu porodicu,njegove drugove i slavne potomke.

Poslije toga, ovo je novi opširni registar[1]) za sandžak Bosnu, da je bog sačuva od nesreća i nevolja. Napisan je po zapovijesti upravitelja božjih robova, zaštitnika božjih zemalja, sultana dvaju kontinenata,[2]) cara dvaju mora,[3]) sluge dvaju časnih svetišta,[4]) sjene božje na istoku i na zapadu, sultana sina sultanova Sulejmana Hana sina sultana Selima Hana — neka ga bog pomogne s najsjanijim pobjedama do kraja svijeta i vijeka — a pod rukovodstvom Zaima Bešareta sina Abdusselamova, najslabijeg roba sveznajućeg boga, i pismom pisara carskih deftera Mustafe sina Ahmedova, najnemoćnijeg halife jedinog boga. A predan je Visokoj Porti krajem džumadel-ula devet sto sedamdeset i treće godine od Poslanikove Hidžre.[5])

SARAJEVSKA KANUN-NAMA

Kada je izloženo da u starom defteru (defter-i atik) kejl (»keyl« ili »kile«) što se upotrebljava u budno čuvanom Sarajevu iznosi 64 oke, a da se kile i cijene u kadilucima Višegrad, Brod i Kobaš u starom defteru ne podudaraju s time, naređeno je da kile i cijene svih spomenutih kadiluka budu jednake i da cijene pšenice i sočiva budu po dvije akče više nego što je u starom defteru, a miješanog i zobi po jednu akču, te je u novi defter (»defter-i cedîd«) zavedeno da u navedenim kadilucima kejl bude 60 oka. A za svaku kilu pšenice i sočiva stavljena je cijena po 22 akče, za kilu miješanog po 13 akči, a za kilu zobi po 7 akči. Širi je stavljena vrijednost prema starom defteru za svaku medru po 7 akči.

---

[1]) Za »defter-i mufassal« (opširni defter) Ajni Ali veli, da je u njemu zapisana raja svakog sela, njena desetina i novčane pristojbe kao i pojedini zemaljski proizvodi.

[2]) Misli se na evropski i azijski dio tadanje Osmanske imperije.

[3]) Crno i Sredozemno more.

[4]) Dva časna svetišta jesu Kaba sa svojim dvorištem (Al Mesğid al-Harâm) i džamija u Medini (Mesğid al-Nebijj).

[5]) Džumadel-ula p 37 godine po Hidžri počinje 24 novembra, a završava se 23 decembra 1565 godine.

Drugi način — Prije je kejl koji je važio u kadiluku Novi Pazar iznosio 44 oke, te je bila stavljena cijena za kilu pšenice po 15 akči, za kilu miješanog po 10 akči, za kilu zobi po 5 akči, a vrijednost za jednu medru šire po 7 akči. Pošto ne može podnijeti više, to je prema starom defteru zavedeno po prijašnjem zaključku na obrazloženi način.

Drugi način — U spomenutom sandžaku od baštine upisane na muslimana uzima se pristojba na čifluk (resm-i çift) 22 akče, a od pola čifluka (nim çift) 11 akči pristojbe. Ne mijenjajući ono što je kod njih uobičajeno od starina, uzima se pristojba bennak (resm-i bennak) 22 akče, a pristojba mudžerred (resm-i mücerred) 12 akči. Bennak kažu onom oženjenom, koji nema nikako zemlje ili koji ima zemlje manje od pola čifluka. Mudžerred vele pametnom i odraslom čovjeku, koji je kod oca i koji je sposoban za privređivanje i zaradu.[6]) Od mudžerreda koji je kod oca,, a nije sposoban za privređivanje i zaradu, ne uzima se pristojba. Ova se pristojba uzima početkom marta.

Drugi način — Od baštine koja je u defteru upisana na nemuslimana (»zimmî« — štićenik) uzima se 25 akči ispendže (ispence). I od oženjenih sinova nemuslimana koji su sposobni za zaradu i privređivanje i koji su postali punoljetni uzima se po starom običaju 25 akči ispendže. U nekim derbentskim selima od nemuslimana mudžerreda ne uzima se ispendže, što je na odgovarajućem mjestu kod njihovih sela izričito spomenuto.

Drugi način — Kada nemusliman uzme baštinu koja je u defteru upisana na muslimana, daće »resm-i çift« 22 akče, a kada musliman uzme baštinu koja je upisana na nemuslimana, uzeće se 25 akči ispendže.

Od bostana, lana, konoplja, djeteline, bijelog i crnog luka i od kupusa zavedena je samo desetina, kao što iziskuje časni šeriat. Neka se ne uzima salarija kao kod žitarica, neka se uzima samo desetina.

Desetina od košnica (öşr-ü küvâre) — Od deset košnica uzima se jedna košnica. Ako se ne uzme košnica, nego se bude tražio novac, uzeće se od svake košnice jedna i po akča pristojbe. Od vinograda koji su na neke muslimane upisani po dunumu, određena je prema starom defteru pristojba po 7 akči za svaki dunum. Ako vinograd ima više dunuma nego što je otprilike određeno, uzeće se pristojba po dunumu (resm-i dönüm), koliko bude iznosio taj veći vinograd.

Prije, kada se u spomenutom sandžaku u nekim selima kupila desetina, uzimalo se od sedam i od osam jedan, a u nekim čiflucima i njivama samo desetina. Ovaj put u svim selima, njivama i

---

[6]) Ovdje je bilo potrebno dopuniti turski tekst, kao što je to navedeno u napomeni 7. Prema tekstu u rukopisu prevod bi bilo: »Mudžerred vele odraslom i pametnom čovjeku, čiji je otac sposoban za privređivanje i zaradu«. Međutim ovdje je cilj istaknuti oporezivanje punoljetnog muškarca, koji je u zajednici s ocem, a sposoban je za samostalnu zaradu.

čiflucima zavedena je desetina i salarija. Treba da se uzme osmina, što čini od 40 kila pet kila. Ubuduće neka se ne uzima ni sedmina niti desetina.[7])

Zakon o ukinutim čiflucima — Izviješteno je da se od nekih zemalja, koje je raja oživjela iskrčivši šumu svojim sjekirama, i od nekih zemalja, koje oni uživaju 20, 30 godina, šta više s koljena na koljeno, uzima četvrti dio zato, što su to ona sela i njive, koja su uz neznatnu obavezu nekih osoba zavedena u starom defteru kao čifluk. Stoga je naređeno, da se sela i njive što su s takvom pogreškom zavedeni kao čifluk, upišu u novi defter kao sela i njive kao što su i bili, a da se zemlje koje raja posjeduje na opisani način više od deset godina ostave u njihovim rukama i da se zemlje koje posjeduju upišu na njih, te su u novi defter zavedene na gore obrazloženi način.

Oni koji su prije bili gospodari čifluka (çiftlik sahibi), da bi odstranili raju s njihovih zemalja, neka ne pale i ne ruše njihove kuće i neka bez ikakve podloge ne oduzimaju zemlje, koje raja posjeduje, pozivajući se — i pored toga što uopšte nisu imali pravo posjedovanja — samo na to što su u starom defteru bile pogrešno zavedene kao čifluk i što su oni bez ikakve podloge nasilno uzimali četvrti dio.

Za čifluke i površine koje su u starom defteru bez pristojbi saznalo se koliki su čifluci i površine po potvrdi i priznanju njihovih gospodara, a za čifluke i površine čiji gospodari nisu bili po izjavama pouzdane raje i vještaka, te je po naređenju za zemlje upisane na nemuslimane određena pristojba prema veličini zemlje. Ako se bude dogodilo da je približnom procjenom određena manja pristojba, nego što iznosi zemlja, koliko budu posjedovali više od procijenjenog čifluka i pola čifluka, uzeće se po zakonu pristojba i za taj višak zemlje, kao od raje koja je izostavljena (koja nije unesena u defter).

---

[7]) U rukopisu broj 1 (III, list 131v) imamo jednu fetvu o salariji, koja glasi:

»Prijašnje su spahije uzimale od Zejdova čifluka desetinu, deseti snop. Ako sadanji spahija bude rekao: »Ja ću uzeti osmi snop«, da li po šerijatu može uzeti osmi snop? A ako može, može li tražiti da se ovrše, iako je Zejd vojnik.

Odgovor: Salarija odgovara hrani. Ako spahija hrani svoga konja rajinskom zobi, a i sam bude jeo rajinska jela, ne može se uzeti salarija, protivno je zakonu. A ako od raje ne uzima ništa, nego želi uzeti salariju, može uzeti osmi snop, ali će spahija sam da ovrše. Raja ne treba da ovrše, nije obavezna. Kad bude uzeo u snopu, smatra se da je uzeta desetina od slame. Nema desetine od slame. — Hajruddin, muftija u Sarajevu«.

Nadalje u istom rukopisu (II, list 70v) govori se o desetini i salariji i ističe, da se od prinosa pšenice, ječma, zobi i raži uzima desetina i salarija (»öşür ile salarya«) i to od osam kila jedna kila, a od svakog mudda (mjera za žito od 20 kila) 2,5 kile.

Slično je i u kanun-nami Sulejmana Zakonodavca iz prvih godina njegove vladavine. Osim toga tu je navedeno, da se od nauta, sočiva, boba, pamuka i lana ne uzima salarija, nego samo desetina. — H. Hadžibegić, Kanun-nama sultana Sulejmana Zakonodavca, Glasnik Zemaljskog muzeja za 1949—50 godinu.

To što je »çift« i »nim çift« upisan na čifluku i površini, koji su na nekim mjestima upisani navodno kao četvrtina i šestina baštine, ima se stvarno odnositi na količinu zemlje. Neka se ne smatra da je to četvrtina i šestina baštine.

Druga vrsta — Od baština koje potpadaju pod harač, a koje su u starom defteru spojene radi prikrivanja džizje (cizye) i ispendže (ispence) i upisane kao čifluk bez pristojbe (bi resim çiftlik), sada su odvojene one koje mogu podnijeti, te su upisane kao baštine, kao što su i bile. A njihove pristojbe »resm-i çift« računate su prema časnoj zapovijesti. Pošto je prošlo dosta vremena, otkako su njive, livade i vinogradi koji su prije izdvojeni iz baštine i upisani zasebno, te se ne zna da su izdvojeni iz baštine, to ih je nemoguće bilo spajati. A i male djelomične baštine koje su spojene i upisane kao čifluk, a od kojih ni tri ni četiri ne mogu biti jedna baština, pošto se opet one ne mogu rastaviti i zavesti kao zasebne baštine, prenesene su u novi defter prema starom defteru, a pristojbe su im određene prema njihovoj podnošljivosti. Pitanje njihovih džizji prepušteno je kontroli i ispitivanju pravednih sudija.

Pošto niko ne želi da sije pusta sela i njive koje su blizu granice i koje se siju sa strane (tj. koje obrađuju zemljoradnici iz drugih sela), da te njive ne bi ostale puste i neobrađene, to nije određena za njih pristojba »resm-i çift« niti »resm-i dönüm«. Neka se od njih uzme samo desetina i salarija, a neka se ne uzima »resm-i dönüm«.

Kod kršćanskih baština, koje su prilikom popisa bile u posjedu muslimana, od 25 akči ispendže oproštene su po 3 akče, te je upisana pristojba »resm-i çift« po 22 akče. Neka se ubuduće ne uzima višak od 3 akče.

Baštine koje su bez imena i znaka, koje se u tim zemljama nazivaju »bede«, a koje su prije po riječima zlonamjernih ljudi bile upisane, ukinute su, te je naređeno da se iz deftera izbace. Ali ako se je dogodilo, da raja — s izgovorom da je »bede« — krije svoju baštinu i neće da je upiše, ona u svrhu zaštite nije brisana. Neupisivanje baštine u defter ne može biti razlog, da se džizja od nje ne naplati. Ta će raja u potpunosti platiti džizju za tu baštinu i daće dvadeset [i dvije] akče pristojbe »resm-i çift«. Za se neće ponovo davati pristojbu »resm-i bennak«.

Kod nemuslimana (zimmî) koji drže čifluk i zemlju izvan sela upisan je »çift« i »nim çift« i prema količini zemlje koju drže upisana je pristojba po dunumu (dönüm resmi).

Pod izgovorom »pošto su spahije te zemlje (»toprak sipahileri«) uzeli na nju jednu pristojbu, na me je upisana«, a u namjeri da ostanu izvan (deftera), neki su mijenjali svoje a neki očevo ime, a neki su prikazujući sebe umrlim upisivali svoju zemlju na svoga sina, a neki su opet suprotno izjavi da mu je sin upisan, mjesto njega bez ikakva načina upisivali drugo ime. Saznalo se je da je između spahije i njih nastajao spor i da je to dovodilo do mnogih pritužbi, pa je tome posvećena puna ozbiljnost i pažnja.

Ako je to upisivanje nastalo njihovim uzrokom i njihovim međusobnim pomaganjem i zalaganjem, nije se moglo usvojiti da se

pristojba rajetina, koji je mjesto sebe upisao svoga sina, a sam ostao izvan (deftera), uzme od njegovog sina, a da spahija uzma njegovu pristojbu »bennak«, kao ni to da on mjesto sebe bez ikakva načina upiše drugo ime, a da kaže spahiji »na koga je zemlja upisana, od njega traži njenu pristojbu«. Ako on sam bude zemlju držao, spahija će od njega uzeti pristojbu na zemlju. Ako je raja prilikom popisa zatajila i nije upisala, da je rajetin davao spahiji pristojbu na zemlju koju je držao, a rajinski sinovi, braća i rođaci nisu biti upisani kao raja drugom, ili je to nehotimično iz zaboravi izostavljeno i nije upisano, smatrano je da odgovara redu i poretku te je zapisano, da spahija od ovih uzima rajinske pristojbe i ostale šeriatske i običajne daće.

Drugi način — U pogledu prikupljanja pristojbi od raje, koja je preko deset godina nastanjena na zemlji jednog spahije, a koja je na opisani način izostavljena, neka ne prave smetnju spahijama poreznici (mevkûfcu), amaldari (âmil) i vilajetske kadije (vilajet hâkimleri).

Prodajom zemlje raja se ne oslobađa svoje pristojbe, nego u potpunosti ima da daje rajinske pristojbe svome spahiji. Pristojba od prodanog zemljišta naplaćuje se od onoga, koji ju je uzeo i koji je posjeduje.

Ako neko bude na putu i ne bude prisutan, ali mu dokazna isprava ne bude pri ruci, te njegove zemlje budu upisane na stare posjednike ili na izjavu raje na drugog čovjeka, neka se suprotno šeriatu — držeći se samo deftera — ne dosuđuje ničija zemlja prema defteru onom, na koga je upisana, nego neka se dosudi, kako to časni šeriat iziskuje, onom koji ima jak dokaz i koji je tu zemlju posjedovao prilikom popisa.

Druga vrsta — Ukoliko od pet deset suvlasnika (şüreka), koji su u starom defteru upisani na zemlji jednog čifluka ili pola čifluka, nije svaki bio prisutan popisu, a nije bilo nikog ko bi za njih opširno dao obavještenje, to je samo jedan upisan, a ostali su zavedeni kao suvlasnici. Onim suvlasnicima čije ime nije spomenuto neka se njihovi suvlasnici i spahije ne miješaju u njihovu zemlju govoreći »ti u defteru nisi upisan«.

Raja koja je upisana na ovakvom čifluku i zemljištu je kao raja koja je zavedena na baštini. Ako preko deset godina ne budu nastanjeni u drugom selu, a nisu spahije niti spahiska djeca (sipahi zade), niti su na osnovu naredbe oprošteni i oslobođeni, onda, pošto na zemlju koju posjeduju dadu šeriatske daće (hukûk-i şer'iye) i običajne pristojbe (rusûm-i örfiye), oni će svojim zemljišnim spahijama dati za svoje sinove pristojbu »bennak« i »mücerred«, kao i ostala raja.

Pošto su na nekom čifluku neznatne zemlje u rukama raje, koja je nastanjena u brisanim selima i njivama, te pošto oni nemaju zemlje koliko odgovara jednom potpunom čifluku, to većina njih drži zemlju u okolici u selima i na drugom području, te se tako prehranjuje. Zato nije bilo moguće naznačiti ispod svakog imena »çift«, »nim çift« i »bennak«, nego je prema starom defteru poslije imena ispod prihoda upisana pristojba »çift«, »nim çift« i bennak«.

Kada zemlja jednog rajetina pripadne drugom rajetinu, uzima se na ime pristojbe »resm-i çift« 22 akče, a od pola čifluka 11 akči. Od nešto zemlje manje od pola čifluka uzima se na dva dunuma jedna akča pristojbe. Ako rajetin upisan u defteru kao »mücerred« bude oženjen, daće na ime pristojbe »bennak« 22 akče. Ako prilikom popisa bude u njegovu posjedu zemlje kolik jedan čifluk, ali on bude svoju zemlju zatajio, te bude upisan kao »mücerred«, on će na zemlju koju drži dati 22 akče na ime pristojbe »resm-i çift«, a neće ponovo davati pristojbu »mücerred«. Ako bude imao sinova oženjenih [i neoženjenih], oni će dati pristojbu »bennak« odnosno »mücerred«.

Kada rajetin umre, njegova zemlja prelazi na njegove sinove podjednako. Ako njegovi sinovi budu upisani u novom defteru, a zemlju koja im je pripala od oca budu zajednički uživali, pored toga što će zajedno dati za nju pristojbu, daće i svoje pristojbe. Ako iza njega bude ostao upisan jedan sin, on će doći na mjesto oca i daće samo jednu pristojbu »resm-i çift«. A ako bude imao zemlje manje od pola čifluka, a sin mu bude oženjen, ubrojiće se u one koji su »ekinlü bennak« (oženjen koji ima nešto malo zemlje) i daće samo svoju pristojbu »bennak«. Ako bude neoženjen, daće pristojbu »mücerred«, za zemlju neće ponovo dati pristojbu.

Drugi način — Kada umre rajetin koji nema nikako zemlje, te je upisan kao »bennak« i »mucerred«, ukidaju se njegove pristojbe. Kada raja ode u drugi vilajet, njihove se pristojbe neće tražiti od njihovih očeva i rodbine. Kada se povrate i dođu natrag, spahija će uzeti bez manjka sve prošle pristojbe. »Bennak« (oženjeni) i »ücerred« (neoženjeni) koji nisu odvojeni od svojih očeva vezani su za njihove očeve. Spahija njihova oca uzeće njihove pristojbe.

Mlađarina (resm-i arûsane) — Mlađarina i poljačina potpuno, a kod timara koji nisu slobodni polovina badihave (badihava[8]) upisana je spahiji kao prihod, a druga polovina upisana je sanddžakbegu kao prihod.[9]) Neka se sandžakbegove subaše ne miješaju u polovinu badihave koja je upisana na spahiju. Na ime mlađarine od spahiskih djevojaka uzima se 60 akči, a od udovica 30 akči, a od građanskih i rajinskih djevojaka 30 akči, a od udovica 15 akči. A od kršćanskih djevojaka i udovica uzima se također pristojba, od boljih 30 akči, a od onih slabijeg imovnog stanja 15 akči.

Drugi način — U spomenutom sandžaku uzima se kao »deştbani« od svakog domaćinstva po dvije akče poljačine.[10])

---

[8]) U pristojbe zvane »badihava« spada hlađarina (resm-i arûs«), novčane kazne (»cürm-ü cinayet«), prenosna pristojba (»çiftlik tapusa«), pristojba na zemljište pod kućom (»ev yeri tapusu«) i dimarina («tütün resmi« ili »dütün resmi« ili »resm-i duhan«).

[9]) O slobodnim timarima vidi napomenu 79 kod mog prevoda navedene kanun-name sultana Sulejmana na strani 320—321.

[10]) Prema rječniku Jugoslavenske akademije poljarina je isto što i poljačina. Kod nas u Istočnoj Bosni upotrebljava se poljak i poljačina, a u zapadnoj Bosni poljar i poljarina. U turskom tekstu ove Bosanske kanun-name stoji naš izraz poljačina (»polaçina«).

D r u g i n a č i n — Od mlina koji bez smetnje radi cijelu godinu uzima se 30 akči pristojbe, a od mlina koji radi šest mjeseci 15 akči. Ako mlin koji je u defteru upisan na pola godine bude bez smetnje radio cijelu godinu, uzeće se 30 akči. Kada se poruši mlin, kojeg je pristojba zapisana u važećem defteru, spahija će za njeg uzeti pristojbu od vlasnika odžaka. Kada se popravi mlin, koji je upisan da je u ruševnom stanju, porez na njega uzeće zemljišni spahija (toprak sipahisi). Poreznik i amaldar ne mogu se miješati. Pristojba od mlinova na rijeci Savi zavedena je u starom registru po 50 akči, te pošto može podnijeti, nije izmijenjena nego je opet po pređašnjem zaključku upisana po 50 akči.

U spomenutom sandžaku u prošlo vrijeme prodavane su po naređenju hassa zemlje (hassa olan yerler), te iako su njihovi posjednici davali timarniku šeriatske daće (hukûk-i şer'iye) i običajne pristojbe (rusûm-i örfiye) na te zemlje, oduzimane su od njihovih posjednika bez ikakve podloge i dosuđivane spahiji. Neka se ubuduće ne oduzimaju od njihovih posjednika.

D r u g i n a č i n — Ako raja jednog spahije ne bude nastanjena na zemlji gdje je upisana, nego bude stanovala izvan sela i u drugom sandžaku, a ne bude upisana u selu u kojem stanuje i ne bude imala zemljoradnje daće zemljišnom spahiji (toprak sipahisi) samo šest akči dimnine (duhan resmi).[11]) Ako bude imala zemljoradnje, desetinu od nje daće gospodaru zemlje (sahib-i arz), a ostale rajinske pristojbe (rusûm-i raiyet) daće svom spahiji. Ali ako bude nastanjena preko deset godina i bude upisana, onda će sve poreze i pristojbe naplaćivati spahija te zemlje (toprak sipahisi). Svom starom spahiji neće davati pristojbi, pa makar bila upisana na baštini na dvije strane.

Ako jedan rajetin bude upisan i kod spahije i na filurijskoj zemlji, a bude nastanjen na filurijskoj zemlji više od deset godina i upisan, neće davati rajinske pristojbe svom spahiji. Ako ne bude više od deset godina nastanjen, a bude upisan, onda za filurijske zemlje neka po vlaškom običaju (âdeti eflakiye) dade državnoj kasi filurijsku pristojbu u potpunosti. S motivacijom »ja držim filurijsku zemlju« neka se ne izvlači od davanja rajinske pristojbe svome spahiji i neka se ne protivi.

D r u g i n a č i n — Ako rajetin koji je upisan u jednom selu na baštini, bude u tom selu ponovo upisan kao »bennak«, to će značiti da je dva puta upisan, te neće dati pristojbu »bennak«. Ali ako on bude kao raja u starom defteru, a kasnije zbog toga što je uzeo baštinu drugog, bude upisan i na baštini, onda neka dade »resm-i Çift« i resm-i bennak«.

D r u g i n a č i n — Ako jedan od raje bude upisan u dva sela, utvrdiće se u onom selu, u kojem je prilikom popisa bio nastanjen deset godina i gdje je upisan. Neće davati pristojbi svome starom spahiji. U obzir se uzima nastanjenost, a staro se ne računa. Ako bude

---

[11]) Uporedi s kanun-namom za sandžake Bosnu, Hercegovinu i Zvornik. Str.... Opšti propisi o tome nalaze se u rukopisu br. 1 (I, list 69 i 75v).

zapisan izvan sela zato što drži zemlju, šeriatske daće i običajne pristojbe za zemlju koju posjeduje davaće gospodaru zemlje (sahib-i arz), a rajinske pristojbe davaće svom spahiji.

Ako baština bude u jednom selu pogrešno zapisana na dva mjesta, uvažiće se baština koja je upisana pod imenom koje je poznato i uobičajeno među rajom. Neka se napiše izvještaj i neka se ne traži pristojba od nepoznate baštine. Ako jedna baština bude upisana u dva sela, neka se dosudi spahiji te zemlje (toprak sipahisi).

U starom registru (defter-i atik) jedan se mlin uzimao dio po dio i upisivao na nekoliko spahija. Sada je svaki mlin upisan na svom području. Ako jedan mlin bude nehotimično upisan u dva sela, pristojbu na njega uzeće zemljišni spahija (toprak sipahisi).

D r u g i n a č i n — Od zemalja koje se od starina čuvaju za ispašu i na koja se je uzimala travarina (resm-i otlak), uzeće se od svakog stada po jedna ovca. Ako na jednoj timarskoj zemlji bude ljetna ispaša (yaylak), te budu ovce dolazile iz vana i koristile se njenom travom i vodom i budu zimovale, uzeće se pristojba na tu ispašu (resm-i yaylak), od najboljeg stada jedna ovca čija je vrijednost 20 akči, a od srednjeg stada jedna ovca čija je vrijednost 15 akči, a od slabog stada jedna ovca čija je vrijednost 10 akči. Neka se ne protivi time što u registru nije u tom selu upisana pristojba za zimovalište (resm-i kışlak).

D r u g a v r s t a — Stari je zakon, da raja donosi svoju desetinu na najbliži pazar. Od pazara se misli pazar na kojem se prodaje žito, tj. da je na njemu dozvoljeno prodavanje žita na malo i na veliko. Ovo se ne traži od spahija, nego to spada isključivo raji. Oni treba da donesu svoju desetinu i salariju u hambar sela. Stari je zakon da raja pravi spahijama hambar koliki je dovoljan.

D r u g i n a č i n — Gajeve, koji se od starina čuvaju radi lišća i drva, koristiće kao i dosada posjednici tih gajeva. Pod izgovorom da u defteru nije upisan gaj, njihov se spahija ne može miješati.

Zakon o carini u Sarajevu

Od tovara pšenice uzimaju se 2 akče carine, a i od ostalog žita 2 akče od tovara. Od tovara soli uzimaju se 4 akče, od tovara pirinča i lana po 4 akče, od tovara smokava i od tovara suhog grožđa po 4 akče, a od tovara svježeg grožđa 2 akče. Od tovara meda uzimaju se 4 akče carine; a ako se prodaje čisto maslo, od 40 akči jedna akča. Od tovara trgovačke robe, koja dolazi iz unutrašnjosti, uzimaju se 2 akče. Od tovara čohe, koju budu donijeli muslimani iz kršćanske (strane) zemlje, uzima se 5 akči; a od tovara čohe koju bude donio kršćanin (stranac) 30 akči. Od tovara sapuna i druge robe uzimaju se 4 akče, a od tovara maslinovog ulja 8 akči. Od tovara kalaja i riba uzimaju se 4 akče. Od soli koja se pazarnim danom prodaje čabrom (tekne) uzimaju se 4 akče. Od onog koji proda zarobljenika uzimaju se 2 akče i od kupca 2 akče; a od onog koji proda konja 2 akče i od kupca 2 akče. Od onog koji proda goveče uzima se 1 akča.[12]) Od govečeta koje zakolje mesar uzimaju se 4 akče, od

[12]) Ovdje je izostavljeno »ve alandan bir akçe« (i od kupca jedna akča).

prodane ovce (bravčeta) po 1 akča,[13]) od ovaca i jagnjadi koje zakolje registrovani mesar od svako četvero 1 akča. Od tovara svježeg voća uzimaju se 2 akče. Od tovara divljaka i mušmula uzima se 1 akča. Od dvije bravije pastrme uzima se 1 akča, od dva tovara luča 1 akča, od jednih kola greda (direk) 1 akča, od jednih kola sijena 1 akča, od tovara crnog luka 2 akče, od tovara kestena 2 akče, od tovara sezamovog ulja 4 akče. Od tovara oraha i badema uzimaju se 2 akče, od tovara kupusa 1 akča. Za mjesto na kome se pazarnim danom prodaje željezo uzima se pola akče. Od mjesta na kome pazarnim danom prodaju maslinovo ulje uzima se od prodavaoca 1 akča. Od tovara željeza uzimaju se 2 akče ,od tovara šire (vina) što dolazi iz vana i što se prodaje 4 akče, od mjesnog krčmara od tovara 2 akče. Od ćebeta za pokrivanje uzima se 1 akča, a ako se prodaje tkanina (bez)[13a]) od 40 endazeta 1 akča, a ako se prodaje manje, ne uzima se ništa. Od dva pokrovca od kozije dlake uzima se 1 akča, od jednog tovara torbi od prodavaoca jedna akča, od goveđe kože 1 akča. A ako se povežu tovari i trgovačka roba treba da ide izvan grada, od tovara 2 akče. Od pekarske peći uzima se 1 akča.[14])

Zakon o tržnom nadzorništvu

Od tovara soli što se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se po 5 akči. Od tovara riba uzima se po 8 akči. Od tovara lana uzima se po 10 akči. Od tovara masla uzimaju se 2 akče, od tovara voća po 1 akča; od onog koji pazarnim danom prodaje tkaninu (bez) po 2 akče, od onog koji pazarnim danom prodaje maslinovo ulje od tovara 2 akče. A kada se omogući da neko naplati svoj dug, na hiljadu akči uzima se 20 akči. Kada neko manjkavo prodaje, za koliko drama manje proda, toliko se akči uzima za kaznu.

Zakon o zapovjedniku noćnih čuvara

Za noćno čuvanje uzima se također svakog mjeseca od svakog dućana po 1 akča. Polovinu kazne od onog koji se u čaršiji noću uhvati uzima zapovjednik (subaşi), a polovinu noćni čuvar.

Zakon o tapiji (Kanun-i tapu)

Ako neko od raje i od posjednika timara i od drugih posjedujući zemlju umre ili nestane tako da je s njim svaka veza prekinuta, a ostanu mu sinovi, zemlje koje su im u posjedu neće potpasti pod tapiju, preći će na sinove, te će ih oni obrađivati i davati na njih desetinu i novčane pristojbe. Ako ne budu imali sinova, nego

---

[13]) U Bosanskoj kanun-nami od 1530 godine stoji od dva brava. Str.... U našoj kanun-nami biće da je prepisivač izostavio riječ »iki« (dva).

[13a]) U tekstu bosanske kanun-name od 1530 god. na ovom mjestu je napisano اغريز, a u ovoj kanun-nami اكرير. Možda je prepisivač ovdje izostavio jednu tačku te je mjesto »igriz« napisao »eğer bez«. Uporedi s napomenom 50 kod Hercegovačke kanun-name.

[14]) Kod srebreničkog badža, koji je objavio Skarić, navodi se carina samo od nekih gore navedenih artikala, ali je visina te carine kod njega veća, jer je iz kasnijeg vremena. Tako od tovara soli, pirinča, i meda uzimalo se u Srebrenici po 6 akči (mjesto 4), od tovara ulja 12 akči (mjesto 8), od tovara grožđa 6 akči (mjesto 2 akče).

iza njih budu ostala braća po ocu,[15]) potpašće pod tapiju. Kako nepristrani muslimani procijene tapijsku pristojbu (tapu) za tu zemlju, tako će njihova braća po ocu za nju dati tapijsku pristojbu. Ako braća (po ocu) ne pristanu na tapijsku pristojbu, koju su oni odredili , i odustanu, spahija će je dati pod tapiju kome hoće. Ostala se njihova rodbina smatra kao strana lica. Spahija će dati kome hoće. Ako ne bude ostalo muške djece i braće po ocu, stari je zakon, da spahija dade kome hoće pod tapiju.[56])

Na onoj zemlji, na kojoj iza umrlog nije ostalo muške djece i braće po ocu, mjesto koje je umrli sam iskrčio, te je postalo njiva ili livada, ako je sa znojem njegova čela uložen trud i novac, naređeno je, da se ta mjesta i livade dadu njegovim kćerima, ako bude imao kćeri i one budu tražile. Ali njegove kćeri — kao i brat — treba da dadu tapijsku pristojbu, koju odrede nepristani muslimani. Svedok njegove kćeri budu tražile te zemlje i budu davale tapijsku pristojbu, koju odrede nepristrani muslimani, drugom neka se ne daje, neka dadu njima.

One zemlje koje se obrađuju i na koje se daje desetina i pristojba, a koje uživa raja i drugi, nije po zakonu dozvoljeno da se bez znanja spahija nekom prodaju ili poklone. Ako učine, spahija može to poništiti. Zemlja će ostati na starom posjedniku. Ali pod izgovorom »prodao si«, oduzeti im i dati drugom uz tapijsku pristojbu nije dozvoljeno, osim ako stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje.[17])

D r u g a v r s t a — Stari je zakon, da zemlje koje su tri godine uzastopce ostale puste i zapuštene i neuzorane njihov spahija dade pod tapiju.[18])

Ako između dva sela nema određene i označene granice, te zemlje budu zajednički posjedovali, upisan je prilikom popisa kao prihod spahiji od prinosa što je svaki rajetin običavao sijati, on će ubirati desetinu svoje raje.

A ako jedna zemlja potpadne pod tapiju, te njen spahija ne uzevši od raje tapijsku pristojbu dade tapiju, a poslije nekog vremena dođe na njegovo mjesto drugi spahija i s motivacijom »nemaš tapije« bude tražio (tapijsku pristojbu), neće se moći ništa uzeti.[19])

Ako iza kršćanina (ostane)[20]) sin musliman ili brat po ocu musliman ili obratno iza muslimana sin kršćanin ili brat po ocu kršćanin imaće pravo na zemlju (sin bez tapijske pristojbe, a brat[21]) uz tapijsku pristojbu, koju odrede nepristrani muslimani.

---

[15]) Ovdje se misli na pravu braću (tj. i po ocu i po majci) i na braću po ocu. Braći po majci nije dato pravo da mogu uzeti zemlju uz tapijsku pristojbu.

[16]) Početkom zulkadeta 975 godine (počinje 28 aprila 1568) dato je kćeri pravo da može iza oca dobiti zemlju uz odgovarajuću tapijsku pristojbu, ako ne bude iza sebe ostavio sinova. To znači, da je gornji zakon iz vremena prije toga. I u zapovijesti upućenoj Bešaretu od 1563 godine data su ista uputstva.

[17]) Slično je uputstvo dato Bešaretu u navedenoj zapovijesti.

[18]) Isto je i u zapovijesti Bešaretu.

[19]) Takav je propis i u navedenoj zapovijesti.

[20]) U našem rukopisu tekst je manjkav, te je dopunjen prema tekstu kanun-name za Klišli sandžak.

[21]) U zapovijesti Bešaretu se veli, da brat nemusliman može dobiti uz prenosnu pristojbu zemlju iza brata muslimana, ako ovaj ne bude ostavio sina.

VII

KANUN-NAMA ZVORNIČKOG SANDŽAKA

IZ 1548 GODINE

Pri pripremi Zvorničke kanun-name bile su na raspoloženju tri njene redakcije iz različitog vremena. To su 1) rukopis Zvorničke kanun-name koja se nalazi u opširnom defteru Zvorničkog sandžaka iz 1548 godine (Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri br. 260, 1. 2 v.—5 v.), 2) rukopis Zvorničke kanun-name u opširnom defteru toga sandžaka iz 1604 godine (Başvekâlet Arşivi br. 743, 1. 1 v.—9 v.) i 3) jedna izdata kanun-nama (N. Filipović, Jedna kanun-nama Zvorničkog sandžaka, Glasnik Zem. muz. nova ser. sv. III (1948), 223—234). Izdata kanun-nama je ustvari dio Zvorničke kanun-name. To je dio koji ima naslov «Kanun-i liva-i Izvornik«. Prepis toga poglavlja nalazi se u kodeksu br. 41 u Orijentalnom institutu u Sarajevu (1. 119—120), a potiče iz nekog opširnog deftera Zvorničkog sandžaka, pisanog, po svoj prilici, u vremenu između pisanja dvije pomenute kanun-name. To pokazuju njegove ortografske odlike.

Između tekstova pomenutih dviju kompletnih kanun-nama Zvorničkog sandžaka, kao i izdatog fragmenta, nema međusobnih bitnih razlika. Jedine materijalne razlike između dviju kompletnih kanun-nama toga sandžaka odnose se na vrijednost novca. Stoga je pri izdanju Zvorničke kanun-name postupljeno tako što je za osnovu uzeta kanun-nama iz 1548 godine, a sve razlike između nje i kanun-name iz 1604 godine kao i izdate kanun-name unesene su u bilješke ispod teksta. Osim spomenutih razlika u vrijednosti akče, te razlike su uglavnom ortografske prirode. Ali ima i izvjesnih tekstuelnih razlika, jer je rukopis kanun-name iz 1604 godine prilično aljkavo pisan. U tekstu kanun-name koja je uzeta za osnovu izvršene su ispravke očevidnih jezičkih grešaka i propusta.

قانون معادن سربرنيج[1] و ساس

هر قيو كرك يربوزندن ديك اشغا صالنمش اولسون كه اكا شَابِينَه[2] و پراوى پَرَوَاَج[3] درلر و كرك لغم طريقيله طاغ التنه سورلمش اولسون كه اكا لِشْتُنَه[4] درلر التمش

---

[1]) II سربرنيچه

[2]) II bez vokalizacije

[3]) II پراوج, bez vokalizacije

[4]) II bez vokalizacije

درت[5] حصه اعتبار اولنور سکز حصه سنه اُوْشِمیجَ[6] درلر [7] اون التی حصه سنه یِشیهتَه[8]
دخی[9] درلر هر[10] کشی قچر حصه سنه متصرف ایسه اکا کوره یاردم دیو هر هفته‌ده
پمُکْ[11] وردلر حصه سنه کوره[12] بریره جمع ایدب بر یردن[13] ویرلور[14] و یاخود هر
کشی حصه سنه کوره قچنجی هفته نوبتی دوشرسه اکا کوره یاردم وردلر[15] صکره هر
اکی[16] آیده قاضی و امین و کاتب و عامل و شفار معرفتلریله حاصل اولان جوهر تقسیم
اولنوب هر کشی حصه سن آلوب[17] واتروغی واریسه[18] واترغنه[19] ویرر[20] و اوزرینه
بازیلور[21] واتروغی یوغسه[22] کندو اوزرنه[23] یازیلور[24] چَرخَه[25] الوب کدب[26] جمله
معدن قیولری جوهرلری تقسیمی تمام اولدقدن صکره[27] ینه قاضی و امین و کاتب و
عامل معرفتلریله رُوشتْ[28] ایدرلر رُوشتْ[29] اولدر که اودون و کمور ایله بر[30] چَچْ[31]
ایدوب اوزرنه[32] جوهر قیوب ینه[33] اوستنه اودون و کمور قویوب اندن جوهر قیوب[34]

---

[5]) II دورت

[6]) II bez vokalizacije

[7]) II riječ درلر ispuštena

[8]) II bez vokalizacije

[9]) II riječ دخی ispuštena

[10]) II riječ هر ispuštena

[11]) II bez vokalizacije

[12]) II iza حصه سنه izostavljeno کوره bez svih diakretičkih znakova; takvih slučajeva u tekstu II ima veliki broj, no oni se većinom u kontekstu mogu lako shvatiti. Mi u bilješkama naznačavamo samo ona mjesta kod kojih nestavljanje diakritičkih znakova ostavlja mogućnost pogrešnog čitanja.

[13]) II بريره

[14]) II ورلور

[15]) II ويرريرلر

[16]) II ايكى

[17]) II الوب

[18]) II وارسه

[19]) II اتروغنه

[20]) II ورر

[21]) II يازيلوب

[22]) II يوغيسه

[23]) II اوزرينه

[24]) II يازيلوب

[25]) II حرحى, bez diakritičkih tačaka

[26]) II ispuštena riječ كدب

[27]) II اولدقدنصكره

[28]) II bez vokalizacije

[29]) II bez vokalizacije

[30]) II izostavljena riječ بر

[76]) II چچ

[32]) II اوزرينه

[33]) II izostavljena riječ ينه

[34]) II iza riječi كمور mjesto: قويوب اندن جوهر قيوب stoji:: ايله جوهر

قات قات قبه و ضعنده اولور و اورتاسن بوش قویوب[35] و تمام اولدقده اوستن محکم قالك بالچق ایله صوایوب اندن صکره[36] ایچنه اود براغوب یقارلر بر[37] نچه[38] کونلو یانسه کوکدر اطر افندن اودی کسلدکجه جوهرین الورلر و سربونیچ[39] و ساس معدنلونده حاصل اولان جوهرلره سایر معادنه مخالف سِتّنِش[40] درلر بر خار[41] یابس خرده قوم شکلنده معدنلرده حاصل اولور طپراغی هر ایکی قبل جوهره بور قبل الحاق ایدب[42] و یکرمی سکز قبل صافی جوهر بر کمشلك دیو اعتبار اولنور رُوشت[43] اولوب یاندقده سِتّنِش[44] ایله مخلوط[45] اولوب یکرمی سکز قبل قرق سکز قبل اولوب یکرمی درت[46] قبلده بر هیچه[47] دیو[48] بر صندق اولچویه قویارلر ایکی هیچه سندن[49] حاصل اولان قورشون پاره‌ارن[50] بر[51] اوجاق ایدب[52] بر[53] کمش حاصل اولور و روشت کنارندن آلنان[54] جوهردن جوهرنه کوره بعضندن[55] بیك[56] درهم کمیش[57] و بعضندن بیك بیش[58] یوز درهم کمیش حاصل اولور اکنجی[59] کمیشی[60] اکی[61] یوز درهم زیاده و اوچنجی کومیشی[62] اندن زیاده[63] چقوب اندن صکره[64] اولان[65] کومیشلر[66] رشته‌سی برابر کلور

---

35) II قیوب

36) II اندنصکره

37) II izostavljena riječ بر

38) II نیچه

39) II سربرنیچه

40) II bez vokalizacije

41) II خایره

42) II الدوب

43) II bez vokalizacije

44) II bez vokalizacije

45) II محلوط

46) II دورت

47) II bez vokalizacije

48) II دیوب

49) II bez vokalizacije

50) II پاره‌لرین

51) II izostavljena riječ بر

52) II ایدوب

53) II izostavljena riječ بر

54) II النان

55) II بعصندن

56) II بك

57) II izostavljena riječ کمیش

58) II بش

59) II ایکنجی, bez dijakritičkih znakova

60) II کمش

61) II ایکی

62) II کومیش

63) II زیده

64) II اندنصکره

65) II iza riječi اولان ponovljeno صکره اولان, ditofonija

66) II کومشلر

جوهرکه ایو روشت اوله قرق سکز قبل حسابندن درت بیش[67] کومشلکده[68] نصف کومشلك فضله کلور واوجاقدن[69] چقان کومیش قاضی و امین و کاتب و شفار معرفتلریله چقوب وزن اولنوب روشت دفترنه[70] قید اولنوب و در کیسه مهرلنور صکره روشتلردن کمیشلر تمام چقدقدن صکره[71] قالخانه یه[72] ایلدب قالخانه‌ده[73] خالص اولور هرنه قلورسه[74] ریشته‌سی[75] التینه[76] حرق النار یازوب و بعده ضربخانه‌ده[77] قاضی و امین و کاتب معرفتلریله وزن اولنوب صاحب عیاره تسلیم اولنور[78] صاحب عیار[79] دخی اقچه اِشلَیوبْ[80] ینه وزن ایله صاحبنه درهمین[81] اوچر[82] اقچه اوزره تسلیم ایدب[83] اوچر[84] اقچه اوزره ورلن اقچه‌دن معدن امیننه میری ایچون عشر ورلور[85] و یوز[86] اون بش درهمده رسم[87] قالخانه[88] دیو برر[89] اقچه ورلور ماباقیسی[90] صاحبنك اولور و ضربخانه یه[91] تسلیم اولنان کمیشك هر یوز درهمی درت یوز یکرمی[92] اقچه اوزرنه کسیلور[93] یوز یکرمی[94] اقچه‌سی رسم ضربخانه[95] اولوب ضربخانه امینی میری ایچون ضبط ایدر و هر[96] نوبتدن

---

67) II بش
68) II کمشلکده
69) II اوچاقدن
70) II دفترینه
71) II چقدقدنصکره
72) I قالحانه یه; II isto
73) I قالحانه ده; II isto
74) II قالورسه
75) II رشته‌سي
76) II التنه
77) II ضرب خانه‌ده
78) II اولنوب
79) II عیاره
80) II bez vokalizacije
81) II درهمن
82) II التی
83) II اویدب
84) II التی شر
85) II ویریلور
86) II mjesto ویوز stoji دنو bez diakritičkog znaka
87) II mjesto رسم stoji بربر, bez diakritičkih znakova
88) I قالحانه; II isto
89) II بربر
90) II ما باقسي
91) II ضرب خانه یه
92) II mjesto درت یوز یکرمی stoji سکز یوز قرق
93) II کسیلور
94) II mjesto یوز یکرمی stoji ایکی یوز قرق, bez diakr. znakova
95) II iza riječi ضربخانه izostavljeno اولوب ضربخانه
96) II mjesto هر stoji بز

یوز درهمکه درت یوز یکرمی[97] اقچه اولور چاشنی آلنوب[98] تابلنوب باشقه مهرلنوب حفظ اولنور صکره خزانهٔ[99] عامره‌یه اقچه[100] اوسال اولندقده اول چاشنیلر[101] قاج[102] قطعه چاشنی[103] ایسه باشقه ارسال اولنور و شویلکه نوبت چقدقده یوز درهم کمیشدن درت یوز یکرمی بر[104] اقچه[105] کلسه[106] و[107] یاخود درت یوز اون طقوز[108] اقچه کلسه مقبولدر[109] زیاده اولورسه و یاخود کسر ایدرسه مقبول دکلدر و یوز درهم اقچه قال اولنسه طقسان سکز و[110] طقسان طقوز درهم قالسه غایت ایله اعلا اقچه‌در شویلکه طقسان بیش[111] و طقسان التی قلورسه[112] اقچه کم کمشدن اشلنمش اولور و معدن خدمتنده[113] اولان اشجیلره[114] هر قسمتده معدن صاحبلر یله حسابلری[115] کور یلوب هر هفتدد[116] الدقلری یاردم اقچه‌سی[117] حساب اولنوب اکر جوهر اوزرنه[118] قول اولنمش ایسه قول ایلیان رئسلری خُوتمَانْ[119] اولان کمسنه ایله صاحب معدن اولان هر نیجه[120] قول ایلدیلرسه قول اوزره زیاده‌سی کلورسه جوهر صاحبندن اشجیلر الورلر اکر ورمکه[121] عناد ایدرسه قاضی و امین اولانلر آلی ورەلر[122] اکر هر هفتده[123] الدقلری یاردم اقچه سنه

97) II mjesto درت یوز یکرمی stoji سکز یوز قرق
98) II الوب
99) II خزآنه‌ء
100) II اقجه
101) II جاشنیلر
102) II قاچ
103) II جاشینی
104) II mjesto درت یوز یکرمی بر stoji سکز یوز قرق ایکی
105) II اقجه
106) II mjesto کلسه stoji اکلیه
107) II izostavljen و
108) II mjesto درت یوز اون طقوز stoji سکز یوز اوتوز سکز
109) II مقبول در
110) II izostavljen و
111) II بش
112) II قالورسه
113) II خزمتنده
114) اسجیلره
115) II iza حسابلری dolazi suvišno له حسابلری
116) I mjesto ispravnog هفته‌ده ; II isto هفتده
117) II اقجسی
118) II اوزره نه
119) II bez vokalizacije
120) II نیچه
121) II ویرمکه
122) II الی ویره‌لر
123) I mjesto هفته‌ده ; II هفته
124) II کسه
125) II ایلدوکه

کفایت ایدر جوهر حاصل ایلمدیلرسه ینه تکرار قول ایدرلرسه اول کسر[124] ایلدوکن[125]
ایلروده[126] ادا اتمك اوزره قلور[127] اشجی تقصیرات ایلمدیسه بوخصوصده اقچه[128] ایچون
حبس اولنمز تدریج ایله ادا ایلیه[129] دیو رخصت ورلور و قیو صاحبلری اشجیلره وردکلری
یاغی و تیموری[130] و دریی و سایر مهماتی اونده[131] اون اکیدن زیاده‌یه وررلرسه حاکم
الوقت[132] اولانلر منع ایلیه‌لرتاکه اشجیلر مضایقه کورمیه‌لر و قیو صاحبلری قیولو ین[133]
خالی[134] قومیه‌لر[135] خالی[136] قودقلرنده کندوسنه تنبیه اولنوب و ندا اتدریله[137] مقید[138]
اولمز ایسه[139] خارجدن طالب اولانلره[140] ورلمك[141] قانوندر مکرکه طقوزلمه ورر[142]
قدیمی[143] ملك لغم ملکیتدن چقمز مکرکه ایچی بوز یلوب و اغزی قاپانوب[144] اغزی
اولدغی قیو اوزرندن یوك ایله بارکیر کچمك[145] قابل اولا اول وقت[146] هر کیم[147]
دیلرسه[148] قانون معادن اوزره ایشلدب[149] ملکی اولور و بر قیو خالی قالوب خارجدن غیریلر
قانون اوزره اوزبوی ایلسلر اسکی صاحبلرندن حصه سی اولان حاضر کلسه حصه سن[150]
طلب ایلسه حصه‌سی ضایع اولمز اوج هفته‌یدکن[151] مکرکه عذر شرعیسی اولوب بعید
یرده بولنوب خبر المغه ممکن اولمسه خبر[152] وارب[153] کلمك مقداری زمان مقبولدر[154]

---

126) II ایللروده
127) II قالور
128) II اقجه
129) II ایله
130) II دموری
131) II اون
132) II حاکم لوقت
133) II قیولرن
134) II حالی
135) II قومه‌یه‌لر
136) II حالی
137) II ادره, bez diakr. znaka
138) II مقید
139) II اولمزسه
140) II اولانلر
141) II ویرلمك
142) II وریر
143) II mjesto قدیمی stoji یمی
144) II قبانوب
145) II کچمکه
146) II اولوقت
147) II کم
148) II دیرلرسه
149) II ایشلدوب
150) II حصّه‌سین
151) I mjesto هفته‌یه دکن ; II هفته‌یده کن
152) II mjesto خبر stoji بر, bez diakr. znaka
153) II واروب
154) II مقبولدر

و بر قیوتك حاصلی (155 خرجه (156 وفا اتمدکی (157 زمانده صاحبنه اشله دیو تکلیف اولنمیه اکا بدل حاصل ورهجك (158 یر تعیین اولنوب آخر (159 قیو اشلدیله (160 و معدنده فایده لنان و ساکن اولانلو حاللونه (161 و قدرتلونه (162 کوره معدنده حصه دتوب (163 پاون (164 اتمك قانون قدیمدر.

تم

قانون لواء مزبوره (165

فرمان شریف عالی شان موجبنجه لواء (166 ازورنیقده (167 بو دفعه دفتر جدید خاقانیه (168 قید اولنان رعایانك تصرفلرنده (169 اولان یرلردن و باشتنه‌لردن و چفتلك (170 تصرف ایدنلردن (171 و باشتنه و یرلو زراعت ایدن ارباب تیماردن و غیریدن عشر و سالاریه (172 ورمك (173 اوزره قید اولنوب و ولایت مزبوره‌ده قدیمدن دفتر خاقانیده (174 یازیلان (175 حمل درت کیل اولوب و کیلی (176 وسط حاللو (177 بغدای ایله وزن اولنوب (178 هر کیله‌سی اوتوز اوچر (179 وقیهٔ (180 عثمانی اولوب وضع اولنان حمل یوز اوتوز ایکی (181 وقیه (182 اولوب

---

155) III حاصل — 156) II خرجنه

157) III اتدوکی — 158) II ویره‌جك

159) II اخر — 160) III اشلدیلر

161) III حاللرینه — 162) II قدرتلرینه

163) II طتوب — 164) I mjesto پاون ágrešno بادن ; II اون

165) I mjesto مزبور ;II مزبوره ; III naslov glasi: قانون لوآء ایزورنیق که دفتر مفصلدن اخراج اولنمشدر , dakle sa naznakom odakle je prepisan

166) II لواء ; III لوآء — 167) III ایزورنیقده

168) I حاقانیه ; II حاقانیه — 169) III تصرفلرنده ; III تصرفلرنده

170) II جفتلك — 171) III ایدن‌لردن

172) II سالاریه ; III سالاریه — 173) II ویرمك ; III ویرمك

174) I حاقانیده ; II حاقانیده — 175) II یزیلا

176) III کیله — 177) II حاللو

178) II اولوب — 179) III اوچ

180) II وقیه ; III وقیه — 181) I ispod toga stavljeno ۱۳۲ u međuredu

182) II وقیه ; III وقیه

لواء[183] مزبوره‌ده[184] جمیع قصباتده و قراده و بازارکاهلرده وجه[185] مشروح اوزره عمل اوبلنو دفتر جدید خاقانیه[186] دخی[187] ایلجه قید اولندی شویلکه قصباتده و بازارکاهلرده و قریده[188] آلوب صاتانلر[189] زاید و ناقص کیل احداث ایدرلرسه عمل اولنمیه و کفره‌نك رؤسندن جزیه و باشتنه‌لرندن خراج دخی[190] قدرتلرنه [191] کوره وضع و تقدیر اولنوب و جمع[192] و تحصیل[193] اولنوب دفتری و اقچه‌سی خزانهٔ عامره‌یه تسلیم اولنوب و کفره‌نك دربند خدمتنده اولنلردن غیری هر نفرندن[194] و قدیمی کافر باشتنه‌سن[195] تصرف[196] ایدنلردن که خراجه قید اولنمشدر یکرمی بیشر[197] اقچه اسپنجه و هر خانهٔ[198] دخاندن اکیشر[199] اقچه رسم هیمه و اکیشر[200] اقچه رسم پولاچنه[201] و اکیشر[202] اقچه عشر بستان و میوه اولان یرده اکیشر[203] اقچه عشر میوه[204] و اکیشر[205] اقچه عشر کتاندن[206] تقدیر اولنوب و اوتلق اولان یرلرده عشر کیاه النه اوتلق اولمیان یرلرده نسنه طلب اولنمیه و عشر عسل دخی[207] اون قواندن بر قوان آلنوب[208] اوندن اکسك اولدقده قوان باشنه برر بجق[209] اقچه النور[210] و تمام ییل اشلیان دکرمندن اوتزر اقچه و اکسك[211]

---

183) II لواء ; III لوآء

184) I mjesto مزبورده ; II مزبورده ; III مزبورده

185) II وچه

186) I حاقانیه ; II حاقانیه

187) III داخی

188) I mjesto قراده ; II قریده ; III قراده

189) III صتانلر

190) III داخی

191) II قدرتلرینه ; III قدرتلرینه

192) II جمع, bez drugog diakr. znaka

193) III iza riječi تحصیل mjesto اولنوب دفتری و اقچه‌سی dolazi اولنمق اوزره دفتری

194) II مفردندن, bez tačke na ف

195) III باشتنه‌سین

196) III تصرّف

197) II بشر ; III بشر

198) II خانهٔ ; III خانهٔ

199) III ایکی‌شر

200) II ایکشر ; III ایکی‌شر

201) I بولاچنه, bez prvog diakr. znaka

202) II ایکشر ; III ایکی‌شر

203) II اکشر ; III ایکی‌شر

204) II عشرومیوه

205) III ایکی‌شر

206) II کتّاندن, bez prvog diakr. znaka

207) III داخی

208) II النور

209) III بوچق

210) III آلنور

211) II السك

اشلیاندن اون بش اقچه و کبه دولا بندن اون بش اقچه النور[212] و عشر قید اولنلوردن هر نه اولورسه موسمنده عشرن[213] الالر و رسم قید اولناندن موسمنده[214] رسمن[215] الالر[216] و رسم پولاچنه خضر[217] الیاس کوننده و رسم آسیاب یکی[218] غلّه دکرمنه کلدکده النور[219] و عشر عسل آغستوس اوّلنده[220] النور[221] و اوزرنده ساکن اولمیوب خارجدن تصرف[222] اولنان باشتنه‌لردن عشر و سالاریه و عشر کیاه النوب[223] و میوه‌سی واریسه میوه سندن عشر النوب[224] سایر رسوم خردوات طلب اولنمیه و بعض قراده رعیت[225] مسلمانلر ساکن اولوب قدیمدن هر مزوّج مسلماندن یکیرمی اکیشر[226] اقچه و بالغ اولان مجرّددن[227] اون اکیشر[228] اقچه و مسلمان تصرّف[229] ایدب[230] خراج وضع اولنمیان مسلم باشتنه سندن یکرمی اکیشر[231] اقچه رسم چفت دیو دفتر عتیق سلطانیده مقید اولوب ینه بر قرار سابق مقرر[232] اولوب قید اولندی و دربند حفظ ایدن[233] دربند چیان[234] رعایاسنه داخی[235] جزیه وضع اولنوب و دربند چیان عادتی اوزره هر خانه‌دن اکیشر[236] کیل بغدای و اکیشر[237] کیل اربه و مزوّج اولان کافردن اون اکیشر[238] اقچه اسپنجه و بشر اقچه رسم کیاه و باغلری اولان دربند قریه‌لرندن باغ تصرّف[239] ایدن خانه‌دن

---

212) آلنور III

213) II عشرین ; III عشرین

214) II موسمده

215) II رسم

216) آلالر III

217) II حضر

218) I کی ; II یکی ; III یکی

219) آلنور III

220) II اولنده ; III اولنده

221) آلنور III

222) II تصرّف

223) آلنوب III

224) II آلنوب ; III آلنوب

225) II رعیّت ; III رعیّت

226) یکری ایکیشر III

227) II مجرددن, bez dijakritičnog znaka

228) III اون ایکیشر

229) III تصرف

230) III ایدوب

231) III یکرمی ایکیشر

232) II مقرّر

233) II ایدوب

234) I svagdje mjesto دربندجیان ; II svagdje دربندجیان ; III svagdje دربندچیان

235) II دخی

236) III ایکیشر

237) III ایکیشر

238) III اون ایکیشر

239) III تصرف

اكيشر[240] مدره شيوه كه درت مدره‌سى بر حمل اعتبار اولنور و رسم عروساتى[241] و رسوم خردواتى سايرولايتده اولان دربند چيان عادتى اوزره اعتبار اولنمشدر[242] و قانون قديم اوزره عوارض ديوانيه دن[243] و تكاليف عرفيه‌دن معافلردر[244] و ولايت مزبوره‌ده اولان دربند قريه‌لرينك هر قريه‌سى اهاليسنه حفظ و حراست ايلدوكى دربند و كوپرى يرلرى تعيين اولنوب دفتر سلطانيده[245] محلنده[246] قيد اولنوب و اللرنه[247] منصل[248] تذكره ورلمشدر[249] حفظ ايلدكلرى دربند حدودنده تلف نفس و ياخود كلوب[250] عبور ايدن كمسنلرك[251] اسبابنه ضرر اولورسه ضررنه[252] متكفل اولمشلردر و قريه‌لر سنورلرندن[253] و دربند حفظ اولنان يرلردن خارج اولو طاغلر و اورمانلر اولوب اكثر زمانده حراميلر كلوب قرار ايدب[254] اندن شهرلرده و قريده[255] متمكن اولانلرك[256] كجه[257] ايله اولرين بصبوب[258] و يوللرى[259] قطع ايدب[260] نچه[261] نفوسك تلفنه و رعايانك اسبابى غارتنه سبب اولوب خصوص مزبورك دفعى ايچون اول اصل مخاطره[262] يرلرى حفظ ايدب[263] ودايما[264] دولا شوب دفع اتمك ايچون[265] ولايت[266] مزبوره‌ده سابقا امر شريفله مرتلوس وضع اولنوب عادت دربندچيان رسومى اوزره خدمت ايدب[267] بو دفعه لازم و مهم[268] اولدقلرى

---

240) III ايكيشر
241) II عروسانى ; III عروسانى
242) III اولنمشدر
243) II ديوانيه‌دن ; III ديوانيه‌دن
244) II izostavljeno و
245) III سلطانيده
246) III محلنده
247) III اللرينه
248) II مفصل
249) III ويرلمشدر
250) III ياخود دكلوب , izdavač ispravio u ياخود كلوب
251) III كمسنه‌لرك
252) III ضررينه
253) II سنورندن
254) II ايدوب ; III ايدوب
255) I mjesto قراده ; II قريه‌ده ; III قراده
256) II اولانلرده
257) I كيجه , bez prvog diakr. znaka
258) II باصوب ; III باصوب
259) II يوللرى
260) III ايدوب
261) II نيجه ; III نيجه
262) II مخاطره
263) III ايدوب
264) III دائما
265) II اتمكيچون
266) I stoji ولايتى
267) III ايدوب
268) III مهم

پایه[269] سریر اعلایه عرض اولندقده دفتر جدید[270] خاقانیه[271] خدمتلری اوزره مقرّر[272]
قید[273] اولنمق فرمان اولنوب و انلره معاونت ایچون یکرمی[274] بش نفر اتلو مرتلوسلری
تعیین اولنوب و لواء[275] مزبورد[276] سنجاغی بکنه[277] بودین[278] جانبلرینه سفر امر[279]
اولندقده اتلو مرتلوسلری[280] سفره بله[281] اشوب خدمتلری مقابله‌سنده عشرلری و خراج
و اسپنجه‌لری و عوارض دیوانیه‌لری النمیوب خدمت ایدرلر یمش[282] ینه خدمتلری اوزره امر
شریف ایله[283] دفتر جدید خاقانیه[284] قید اولندی و ولایت مزبوره افلاق طائیفه‌سندن[285]
خراجه قید اولنمش[286] رعایا اولمغین قدیمدن پَرِه‌مَکُورلَرِی[287] وکنزلری اولوب پره‌مکور
طائفه‌سی[288] قریه سنده اولان رعایانك خراجنه و وضع اولنان رسومنه و عادت اغنامنه
معاونت ایدب[289] ضرر مالنه کفیل اولمشلردر و هر ناحیه‌ده کنز اولوب کنز طایفه‌سی[290]
داخی[291] ناحیه‌سنده اولان پره‌مکورلرد[292] کفیل اولوب خراجه[293] و عادت اغنام و عوارض
خصوصنده امینلره و قوللره[294] معاونت ایدب[295] پره‌مکور طائیفه‌سندن[296] خدمتلری

---

269) II پایهء ; III پایهء

270) II izostavljena riječ جدید

271) I stoji حاقانیه ; II حاقانیه ; III خاقانیّه

272) II مقرر

273) II ispuštena riječ قید

274) III ییکرمی

275) II لواء

276) I mjesto مزبور ; II مزبوره ; III مزبوره

277) I mjesto سنجاق بکنه ; II سنجاغی بکنه ; III سنجاغی بکنه

278) II iza riječi بودین dodato و بوسنه

279) II riječ امر izostavljena

280) II pogrešno مرسلری

281) II بیله

282) III ایمش

283) II شریفله

284) II حاقانیه ; III خاقانیّه

285) II طایفه‌سندن ; III طائفه‌سندن

286) II اولنمشدر

287) II bez vok.; III bez vok.

288) II طایفه‌سی

289) II ایدوب ; III ایدوب

290) III طائفه‌سی

291) II دخی

292) III پرمکورلر, izdavač popravio u پره‌مکورلره

293) III خراجه, izdavač smatrao da izraz »harac« treba uzeti kao dio konstrukcije sa izrazom »hususunda«. Ali izraz »haraca« može ostati, jer se može vezati sa izrazom »muavenet«.

294) II قوللّری

295) II ایدوب ; III ایدوب

296) II طایفه‌سندن ; III طائفه‌سندن

مقابله‌سنده خراجلری و باشتنه‌لری محصولنك عشری و سالار یه‌سی[297] و رسومی النمیوب[298]
کندولر متصرف[299] اولوب و عوارض دیوانیه‌دن[300] و تکالیف عرفیه‌دن[301] معافلر اولوب
و اوغل لری[302] و کندولری ایله بله[303] ساکن اولان قرنداشلری داخی[304] کندولرنه[305] تابع
اولوب فوت اولان پره‌مکورك اوغلی[306] باباسی یرنه[307] پره‌مکور اولا دیو[308] اللرنده
اولان احکام شریفه‌ده مقید[309] اولوب طائیفهٔ[310] مزبوره بر قرار سابق مال میرییه[311]
کفالت ایله[312] پره‌مکور اولمق لازم و مهم[313] اولدوغی[314] حالیا پایهٔ[315] سریر اعلایه
عرض اولندقده مقرّر[316] اولنمق[317] امر اولنمغین حکم شریف جدید ایچون اللرنه[318]
مفصل تذکره وریلوب[319] دفتر جدید خاقانیه[320] قید اولندی[321] و کنز اولانلرك حاللرنه[322]
کوره تصرفلرنده[323] اولان[324] تیمارلری ینه توجیه اولنوب و بیك اقچه‌لق[325] تیماردن
زیاده یه متصرف[326] اولانلر بودین[327] جانبلرنه[328] سنجاغی بکلری[329] سفر ایلدکده بالذات[330]

---

297) II سالاریّه‌سی ; III سالاریّه‌سی

298) II النوب ; III النایوب

299) III متصرّف

300) III دیوانیّه‌دن

301) III عرفیّه‌دن

302) II اوغللّری ; III اوغوللری

303) II izostavljeno بله ; III izostavljeno بله

304) II دخی

305) III کندولرینه

306) II اوغل

307) III یرینه

308) II mjesto اولادیو stoji اولان‌بو, bez zadnjeg diakr. znaka

309) II مقید

310) II طایفهٔ ; III طائفهٔ

311) I میرییه, bez drugog diakr. znaka

312) III ایلر

313) III مهمّ

314) II pored krupno napisanog اولدوغی stoji sitno napisano اولمدوغی

315) II پایهٔ ; III پایهٔ

316) II مقرر

317) II اولمق

318) II اللرینه ; III اللرینه

319) I وریلوب, bez prvog diakr. znaka; ; II ویریلوب ; III ویریلوب

320) I حاقانیه ; II حاقانیه

321) II اولنمشدی

322) II حاللّرنه ; III حاللرینه

323) III تصرّفلرنده

324) II اولا

325) II اقچه‌لیق ; III اقچه‌لیق

326) III متصرّف

327) II iza riječi بودین dodato و بوسنه

328) III جانبلرینه

329) I mjesto سنجاق بکلری ; II سنجاغی بکلری ; III سنجاغی بکاری

330) II بالذّات ; III بالذّات

سفره اشوب و بیك اقچه لقدن[331] اکسك اولانلرك[332] یرار بدلری[333] اشمك اوزره قانونلری اولمغین بر قرار سابق قید اولندی و لواء[334] مزبوره‌ده[335] خاصهٔ[336] همایون امینلری و مباشرلری و میرلوا جانبندن[337] خاصلرضبط ایدن آدملری[338] و بعض ارباب تیمار رعایانك عشرلرین و سالار یه‌لرین دمد ایله الیوب و شیره‌لرین مدره ایله اولچمیوب بر قریده[339] غایت اعلا ترلادن بر قاج[340] حاصللو[341] دمد الوب اندن چاشنی طتوب[342] عشرلرین کسم اتمك تکلیف ایدب[343] قبول اتمیانلرك غلاّتن[344] و شیره‌سن موسمنده تعشیر اتمیوب قیش زماننه آلی قومق[345] ایله بالضروری[346] زیاده اوزره کسم ایدب[347] و غلّه‌لرین در انبار اتمیوب[348] و شیره‌لرین رعایا[349] اوزرنده قویوب نرخ روزیدن[350] زیاده‌یه تکلیف ایدوب[351] قبول اتمیانلری اقرب بازاره[352] کتورتمیوب ایکی اوچ کونلك مسافه[353] بعید بازارلره کتورتمك مضایقه سندن رعایا[354] فوق الحد[355] ضرورت چکوب بلکه نچه‌لرك[356] بو سببدن کریختهٔ[357] اولدقلرینه[358] اظهار تظلّم[359] اتمکین اکر خاصلر[360] امینلریدر[361] و اکر میرلوا خاصلرین[362] ضبط ایدن صوباشیلریدر[363] و زعما و ارباب تیماردر رعایانك[364]

---

331) II اقچه لیقدن ; III اقچه لیقدن
332) اولنلرك
333) II بداللری
334) II لواء
335) I mjesto مزبوره‌ده ; II مزبورده ; III مزبوره‌ده
336) II حاصه‌ء ; III خاصّه , izdavač ispravio u خاصّه‌ء
337) II جانبدن
338) II ادملری
339) I mjesto قریه‌ده ; II قریده ; III قریه‌ده
340) III قچ
341) II حاصوللّو ; III حاصلر
342) III طوتوب
343) II ایدوب ; III ایدوب
344) II غلاتن , bez posljednja dva diakr. znaka; III غلاتن
345) II الیقومق ; III الیقومق
346) II بالضّروری ; III بالضّروری
347) III ایدوب
348) III ایتمیوب
349) II رعایا
350) III روزیدن
351) II ایدب
352) II بازاره
353) II مسافه‌ء
354) II رعایا
355) III فوق‌الحدّ
356) II نیچه‌لرك ; III نجه‌لرك
357) II کریحتدر
358) II المدقلری ; III اولدقلرینی
359) II تظلم
360) II حاصلر
361) III امینلریدر
362) II حاصلرین ; III خاصلریدر
363) II سوباشلردن ; III سوباشیلردر
364) II رعایانك

عشرلرین و سالار یه‌لرین[365] موسمنده اعلادن و ادنادن[366] حاللو[367] حالنجه دمد ایله تعشیر ایدب[368] و غلاّتن[369] در انبار و شیره‌لرین در فوچی اتدورب[370] نرخ روزیدن[371] زیاده‌یه رعایا[372] اوزرنه[373] تحمیل اتدرمیوب[374] قانون قدیم[375] سلطانی موجبنجه غلاتن اقرب بازاره[376] ایلدب[377] و شیره‌لرنده[378] موسمنده عادت قدیمه اوزره منوپولیه اتدرب[379] منوپولیه‌دن[380] باقی قلان شیره‌لرین کمه[381] دلورسه[382] بیع ایدب[383] رعایایه تکلیف ایدب[384] اوزرلرنه[385] صالمیالر دیو قضات سجلاتلرنه[386] قید اتدریلوب[387] و بو خصوص ایچون دفتر جدید سلطانیه قید اولنماسن رعایا الحاح اتماکین[388] بیان واقع قید اولندی و لواء[389] مزبوره‌ده[390] سربرنیج[391] و ساس معدنلرنه خاص اولان قریه‌لرك[392] رعاباسی[393] معدن خدمتنده اولمغین و مملحهٔ[394] چوب خاصلری[395] رعایاسی مملحه‌لره خدمت[396] اتماکین[397] عوارض دیوانیه و تکالیف[397a] عرفیه‌دن[398] قدیمدن معافلردر[399] و مملحهٔ[400]

---

365) II سلاریه‌لرك ; III سلاریّه‌لرین
366) III ادنیٰدن
367) II حاللّو
368) II ایدوب ; III ایدوب
369) II غلاتن
370) II ایدوب
371) III روزیدن
372) I رعایا, bez dilakr. znaka
373) II اوزرینه ; III اوزرینه
374) III ایتدرمیوب
375) II قدیمی
376) II بازاره
377) III ایلتوب
378) I شیره‌لرن‌ده ; II شیره‌لرین ; III شیره‌لرینه
379) II ایدرب ; III اتدوروب
380) II منوپولیدن
381) III کیمه
382) II دیلرایسه ; III دیلرایسه
383) III ایدوب
384) III ایدوب
385) II اوزرلرینه ; III اوزرلرینه
386) II سجلاتلرینه III سجلاّتلرینه
387) III اتدوریلوب
388) II اتمکین ; III اتمکین
389) II لواء
390) I mjesto مزبورده ; II مزبوره‌ده مزبوره‌ده
391) II سربرنیچه ; III سربرنیچ
392) III قریه‌لر
393) II رعایاسی
394) II مملحهٔ ; III مملحهٔ
395) II حاصلری
396) II خزمت
397) II اتمکین ; III اتمکین
397a) II تکلیف
398) II عرفیه‌دن
399) II معافلردر
400) II مملحهٔ ; III مملحهٔ

چوب خاصلری[401] رعایاسی یازده و قیشده عربه ایله اودون طاشیوپ زیاده موٴنتلری اولمغین دفتر عتیق[402] سلطانیده[403] غلاّتندن[404] عشر اونده بر آلنوب[405] سالاریه[406] الثمیه[407] دیو مقید اولوب فی الواقع عهدهلرنده خصوص مزبوره خدمتلری و کلّی[408] زحمتلری مشاهده اولنوب[409] بر قرار سابق دفتر جدید خاقانیه[410] قید اولندی و مملحهٔ[411] چوب احوالی و قانونی محلّنده[412] قید اولنمش در[413] و معدن مماتیچون[414] کمورجلر[415] کمور یاقد قلری اوجاقلردن[416] هر کیمك حدوٛدنده واقع اولورسه اوجاقدن[417] اکیشر[418] اقچه رسم اوجاق ورمك[419] قانون قدیم اولوب بو دفعه دخی[420] دفتر جدید خاقانیه[421] اول اسلوب[422] اوزره قید اولندی رعایایه[423] تابع دکلدر اوجاق یقدقلری[424] یرلر اکر خاصهٔ[425] همایون و اکر ارباب تیمار کویلریدر حدودنده واقع اولان اوجاق صاحب ارضه تابعدر[426] و جرم[427] جنایتك نصفی سنجاق بکنه و نصفی صاحب تیماره اولمق اوزره دفتر سلطانیه[428] قید اولنمش در[429] سنجاق یکلری صوباشیلری[430] قدیمدن تعیین[431] اولنان جرم[432] جنایتی الدقده معرفت قاضی ایله[433] آلوب[434] دفتر سلطانیده[435] تعیین اولندغی[436] اوزره نصفن

---

401) II حاصلری

402) II ispustena riječ عتیق

403) III سلطانیده

404) II غلاتندن

405) II النوب

406) III سالاریّه

407) III آلثمایه

408) II کلل

409) II اولوب

410) I حاقانیه ; II حاقانیه

411) II مملحهٴ ; III مملحهٴ

412) II محلنده

413) III اولنمشدر

414) III مهمّاتیچون

415) II کومرجیلر ; III کمورجیلر

416) II اوچاقلردن

417) II اوچاقدن

418) III ایکیشر

419) III ویرمك

420) II داخی ; III داخی

421) I حاقانیه ; II خاقانیه ; III خاقانیّه

422) II اوسلوب

423) II رعایایه

424) III یاقدقلری

425) II حاصهٴ ; III خاصّهٴ

426) II تابعدر

427) II جورم ; III iza riječi جرم stoji و

428) II سلطانیده ; III سلطانیه

429) II i III اولنمشدر

430) II i III سوباشیلری

431) I تعیین , bez trećeg diakr. znaka

432) III iza جرم stoji و

433) II قاضیله

434) II i III الوب

435) III سلطانیده

436) II i III اولندوغی

سنجاق بکی ایچون[437] الا[438] و نصف آخرین سپاهی‌سی[439] الا[440] تکرار رعایادن طلب[441] اولنمیه[442] و سیاست لازم اولنلره[443] قانون سلطانی[444] اوزره سیاست[445] اتدریلوب[446] بدل سیاست نسنه النمیه و جریمه لازم اولانلردن[447] هم جریمه النوب و هم سیاست النمیه[448]

قانون طپو

رعیّتدن[449] و ارباب تیمـاردن و غیریدن یر تصرف[450] ایدرکن بر کمسنه فوت اولسه و یاخود غیبت منقطعه ایله غایب اولسه اوغللری[451] قالورسه تصرفلرنده اولان یرلر طپویه مستحق اولمز اوغللرنه[452] انتقال ایدب عشرین و رسومین[453] وررلر[454] اوغللری اولمیوب قرنداشی قلسه طپویه[455] مستحق اولور بی غرض کمسنه‌لر[456] اول یرك طپوسن وجه کوردکلری اوزره قرنداشلری طپوسن ورر وجه کوردکلری طپویه قرنداشی راضی المیوب فراغت ایلسه صاحب ارضی کیمه دیلرسه[457] طپویه ورر و سایر اقرباسی اجنبی حکمنده‌در سپاهسی هر کیمه دیلرسه ورر [وجه[458] مشروح اوزره وفات ایدن کمسنه‌نك[459] اولاد ذکوری و قرنداشی قلمیجاق صاحب ارض کیمه دیلرسه طپویه و یرمك قانون قدیمدر لکن سنه سبع و خمسین و تسعمائه‌ده[460] پایهٔ[461] سریر اعلایه

437) II i III سنجاق بکیچون
438) II i III اله
439) III سپاهیسی
440) III اله
441) III izostavljena riječ طلب
442) III اولنمیه ; ali je izdavač imajući u ruci samo taj primjerak, prirodno, stavio mjesto toga النمیه
443) II اولنلر
444) II سلطانی
445) II سیاست
446) II ایدریلوب ; III اتدوریلوب
447) III اولنلردن
448) II اولنمیه ; III اولنمیه
449) II رعیتدن
450) II تصرّف
451) II اوغلاری
452) II اوغللرینه
453) II رسومن
454) II ویررلر
455) II طاپویه
456) II کمسلر
457) II دلرسه
458) II وجه
459) II کمسنه‌نیك
460) I i II تسعمایه‌ده
461) II پایهٔ

عرض اولنوب[462] وفات ایدن کمسنه‌نك[463] اولاد ذکوری و قرنداشی قلمدوغی یرده شول یرکه متوفی‌نك[464] بالته‌سیله اچیلوب[465] ترلا و یاخود چایر اولب[466] و[467] بالجمله اقچه‌سی خرج اولنوب آچلمش اولا اول یرلری و چایرلری قزلری[468] اولب[469] طالب اولسلر قزلرینه ویرلمك امر اولندی لكن قزلری دخی[470] قرنداشی یری[471] کبی[472] بی غرض کمسنلر[473] تقدیر اتدکلری[474] طپویی[475] صاحب ارضه ویره‌لر مادامکی[476] قزلری اول اصل یرلره و چایرلره طالب اولب[477] بی غرض کمسنلر[478] تقدیر اتدکلري[479] طپويي[480] ویره‌لر اخره ویرلمیوب انلره ویریله صح[481]] و زراعت اولنوب عشر ویریلور یرلر که رعایا[482] و غیریلر متصرفلردر صاحب ارض اولان سپاهي[483] رضاسی یوغکن کمسنه‌یه[484] صاتمق و هبه اتمك دخی بحسب القانون جایز دکلدر اکر ایلسه‌لر[485] سپاهی[486] فسخ[487] اتمکه قادردر کرو اسکی صاحبی اوزرنده قلور اما سن فراغت ایلدك دیو الندن الوب آخره طپویه ورمك[488] داخی[489] جایز دکلدر مکر که اسکی صاحب طیب[490] خاطر ایله یردن فراغت ایله و بعض رعایا تصرفنده اولان یرلردن[491] بر مقدارین

[462] II اولندقده

[463] II کمسنه‌نیك

[464] II متوفی‌نیك

[465] II آچیلوب

[466] II اولوب

[467] II izostavljeno و

[468] I قزلری , bez diakr. znakova

[469] II اولوب

[470] II داخی

[471] II izostavljeno یری

[472] II iza riječi کبی dolazi اول یره

[473] II کمسنه‌لر

[474] II ایتدکلری

[475] II pred riječ طپویی stavljeno مقداری

[476] II مادامکه

[477] II اولوب

[478] II کیمسنه‌لر

[479] II ایتدکلری

[480] II طپوي

[481] I tekst dat između crtica dat je na margini; taj tekst je u II unesen u osnovni tekst.

[482] II رعایا

[483] II سپاهی‌یی

[484] II کیمسنه‌یه

[485] II ایلسلر

[486] II سپاهیسی

[487] II فسخی

[488] II ویرمك

[489] II دخی

[490] II izostavljeno طیب

[491] II izostavljeno یرلردن

ضرورتندن رهن طريقيله[492] آخرد[493] ورروب[494] بر قاج[495] اقچه‌سن السا صكره رعيت اقچه‌سن ورد كده رهن قونيلانه[496] نزاع اتدرلميه[497] صاحبنه[498] يری آلی ويريله و خراج و رسوم ويرر[499] باشتنه‌لر داخی[500] پاره‌لنملك[501] قانون دكلدر اصله تابعدر[502] مكركه مستقل باشتنه اولمغه قابل اولوب و قانون و ولايت امیننده مستقل قيد اولنمش اولا و فوت اولان رعيتك اوغلی صغير قلوب زراعته قادر اولمسه قادر اولنجه سپاهيسی آخره ورملك قانوندر[503] اما[504] اوغلی قادر اولدوغی كبی ينه آلور[505] و عذرسز بلا مانع بر يركه اوچ ييل علی التوالی[506] خالی[507] و بطال قلسه سپاهيسی اولان كمسنه[508] طالبه طپوايله ويرملك قانون قديمدر خراج كذار باشتنه‌لر دخی وجه مشروح اوزره عمل اولنور و سپاهی‌يه خاصّه[509] يير[510] خاصّه‌لق[511] اوزره دفترده قيد اولنمش اولسه هر[512] سپاهی زماننده نجه[513] دلرسه[514] تصرف ايدر طپويه و يرسه يرنه كلان سپاهی مختاردر ديلرسه قبول ايدر دلرسه[515] ردّ[516] ايدر و ايكی قريه اراسنده معين و ممتاز سنور اولميوب يرلرين مشاع تصرّف[517] اتسلر ولايت كتب اولندقده هر رعيتك[518] محصولی كه زراعت ايده كلمشدر صاحب تيمارنه حاصل[519] قيد اولنمشدر[520] رعيّتلو[521] رعيّتن[522] تعشير ايدر و بر ير طپويه

---

[492] II طريقله

[493] II اخره

[494] II ويروب

[495] II قچ

[496] II قونلانه

[497] II ايندرليه

[498] II صاحبيه

[499] II ورر

[500] II دخی

[501] II پاره‌لمك

[502] II تابع‌در

[503] II قانوندر

[504] II امّا

[505] II الور

[506] II علی التّوالی

[507] II حالی

[508] II كيمسته

[509] II حاصه

[510] II ير

[511] II حاصّه‌لق

[512] II بر

[513] II نيجه , bez diakr. tačaka

[514] II ديلرسه

[515] II ديلرسه

[516] II رد

[517] II تصرف

[518] II رعيّتك

[519] II حاصل

[520] II اولنمشدر

[521] II رعيتلو

[522] II رعيتن

مستحق اولوب سپاهیسی رعیتدن[523] طپو المیوب طپوسز ویرسه[524] صکره[525] بعد زمان یرنه آخر[526] سپاهی کلوب الکده طپو نامك[527] یوقدر دیو طپو طلب ایلسه[528] نسنه آلیمز[529] و بر خصوصنده مسلمان و کافر برابردر کافرك مسلمان اوغلی و یا مسلمان قرنداشی قلسه[530] و یاخود خلافنجه مسلمانك کافر اوغلی و قرنداشی قالسه[531] اوغلی بلا طپو و قرنداشی طپو ایله مستحق اولور .

تم

قانون باج

معدن سربرنیچ[532] و ساس بازارلرندن غیری ولایت ازورنیقده[533] واقع اولان بازارکاهلرده بغدای و اون و سایر ترکه یوکندن و تازه اوزوم[534] و تازه یمش و صوغان و کستانه و جوز و بادم و دمور یوکندن و ایچ اللردن کتوردکلری اسباب یوکندن اکیشر اقچه باج آلنور[535] و طوز و کتان و برنج و قرو اوزوم[536] و انجیر[537] و بال و حنا و بویه و صابون و ساده یاغ و قرو بالق و قلای یوکندن دردر اقچه باج آلنور و زیت یاغی یوکندن سکزر[538] اقچه[539] و بازاره طوز کتوروب بازار کونی تکنه ایله طوز صاتان دردر اقچه ورر[540] اکر یوك باجنی ورردیسه تکنه ایله صاتدوغندن بر اقچه ورر[541] و اسیر صاتاندن[542] ایکی اقچه و اسیر صاتون الاندن ایکی اقچه و آت الاندن ایکی اقچه و صاتاندن ایکی اقچه و صغر صاتاندن بر اقچه[543] و آلاندن[544] بر اقچه آلنور و قصاب[545] بوغزلدوغی

---

523) I رعیتدن, bez tačke na nunu

524) II ور

525) II izostavljeno صکره

526) II اخر

527) I mjesto طاپونامه‌ك ; II طپونامك

528) II اتبسه

529) II الیمز, bez diakr. znakova

530) II قالسه

531) II قالسا

532) II سربرنیچه

533) II اوزورنیقد

534) II اوزم

535) II النور

536) II اوزم

537) II izostavljena riječ انجیر

538) II سکز

539) II izostavljeno اقچه

540) II در mjesto ورر

541) II د mjesto ورر

542) II صاتان

543) II Iza toga pisar zabunom stavio tekst koji je već prošao, pa ga je precrtao. To je ovaj tekst:
خدمت اتمکین عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه‌دن قدیمدن معافلردر و مملحهء چوب خاصلری یازده و

544) II الاندن

545) II قصاب

صغوردن درت اقچه و صاتلان قیوندن ایکی قیونده بر اقچه و یازیلو قصّاب بوغزلدوغی قیونك و قوزونك دردندن بر اقچه رسم قناره و قصّاب بازارده باجی ویرلمشدن[546] صاتون الدوغی قیوندن و قوزیدن رسم قناره ویرر[547] باج ویرمز امّا خارجدن[548] کتورسه هم باج ویرر هم رسم قناره[549] ورر و ایکی قیون باستورمه‌سندن بر اقچه وچره‌نك[550] ایکی یوکندن بر اقچه و کلم یوکندن بر اقچه و بازار کونی بازار یوزنده دکاندن طشره زیت یاغین[551] صتانلردن[552] بر اقچه آلنور[553] و خارجدن کلوب صاتلان شیره یوکندن درت اقچه و یرلو میخانه‌جیدن یوکده ایکی[554] و اورتو[555] کبه‌سندن بر اقچه و اغریز صاتدقده قرق اندازه‌ده بر اقچه و اکی[556] موتاب جلدن بر اقچه و بر صغر در یسندن بر اقچه و یوك باغلیوب بازاردن کتملو اولسه یوکده ایکی اقچه و اتمکجیلو فرنندن[557] بر اقچه و رسم عروساتی اعلاسندن التمش اقچه اوسطندن قرق اقچه و ادنی‌سندن اوتوز اقچه و کافر قیزلوندن[558] اوتوز اقچه و بیوه‌نك[559] اعلاسندن اوتوز و اوسطندن یکرمی اقچه و ادنی‌سندن اون بش اقچه النور .

معدن سربرنیج[560] و ساس بازارلرنده قدیمدن جاری اولان

قانون[561] باج بودر[562]

صابون[563] و ساده یاغ و بال و قرو بالق[564] و طوز و انجیر و قرو[565] اوزم و پینر یوکندن[566] آلتشر[567] اقچه[568] و زیت یاغندن یوکده اون اکی[569] اقچه آلنور[570] و معدنجی

---

546) II ورلمشدن
547) II ورر
548) II خارن
549) II قناره
550) II چره نیك
551) II یاغن
552) II صتانلردن
553) II النور
554) II iza ایکی dodato اقچه
555) II ابورتو
556) II ایکی
557) I فرونندن
558) II قزلرندن
559) II پیوه نیك
560) II سربرنیجه
561) II izostavljena riječ قانون
562) II بودن
563) II صابون
564) II بالق
565) II izostavljena riječ قرو
566) II izostavljeno یوکندن
567) II التشر
568) I اقچه, bez diakr. tačaka; II iza اقچه dodato النور
569) II ایکی
570) II النور

خارجـه واروب[571] معدن مهماتیچون کتوردکلری یاغدن و دردیدن و اورغاندن و بارکیردن و دمور آلاتندن[572] نسنه ویرلمز اماّ بازارجی بازاره کتوردکلرندن قانون اوزره باج آلنور[573] و معدنجی کندو نفسی ایچون واروب[574] خارجدن صاتون آلدوغی[575] بغدایدن و اوندن و شیرەدن باج ویرمز مکرکه تجارت ایلیوب بیع اتمکه کتورەلر اول وقت سایرلر[576] حکمندەدر و آت[577] الاندن آلتی[578] اقچـه و آت صـاتاندن آلتی[579] اقچـه و اورتو[580] کبەسندن اکی[581] اقچه و اغریز کبەده یکرمی اندازەده بر اقچـه و یوك ایلـه[582] کلمیوب یوکدن اکسك اولان خردواتده و یومردەده و تاوقنده و میوەده عشر آلورلر[583] و ایکی یوك چرەدن[584] بر اقچه و چولمك یوکندن بر اقچه و ایچ ایلدن کلان اسبابدن اکیشر اقچه و بغدایدن و اوندن یوکده ایکی اقچـه و اشبو ذکر اولنان اسبابی خارجدن[585] کلمش کیمسنه صاتون[586] آلوب[587] بازاردن چقرملو[588] اولسـه[589] ازنوسی باج دیو تکرار برر[590] باج دخی آلنور[591] .

تمت[592]

---

[571] II وارب

[572] II الاتندن

[573] II النور

[574] II وارب

[575] II الدوغی

[576] II سا'یرلر

[577] II ات

[578] II التی

[579] II التی

[580] II ارتو

[581] II ایکی

[582] II یوکله

[583] II الورلر

[584] II چیرەدن

[585] II حارجدن

[586] II صا'تون

[587] II الوب

[588] II جقرملو

[589] II اولسا

[590] II بر

[591] II النو

[592] II تم

KANUN RUDNIKA SREBRENICE I SASA

Svaki rov, bilo da je usmjeren s površine zemlje vertikalno prema dolje, a tada se zove šajibna[1]) i pravi pravac[2]), bilo da bude kao podzemni hodnik podveden pod brdo, a tada se naziva lištuna,[3]) smatra se kao 64 dijela. Za osam njegovih dijelova kaže se osmica,[4]) a za šesnaest njegovih dijelova kaže se pak šihta.[5]) Prema tome koliko posjeduje dijelova od njega, svako daje svake sedmice kao ispomoć »pomoć«.[6]) Nju prema svome dijelu skupi na jedno mjesto i ona se daje s jednog mjesta, ili svako daje i pomoć prema tome u koju mu (po redu) sedmicu bude pala smjena prema njegovu dijelu. Zatim se u svaka dva mjeseca sa znanjem kadije, emina,[7]) pisara, amila[8]) i šafara[9]) dijeli rudača koja se dobije. Svako uzme svoj dio i ako ima svoga vatroga[10]) daje ga vatrogu, te se na njega piše. Ako nema svoga vatroga, onda se piše na njega lično. Pošto je uzmu na čekrik i ona ode i završi se podjela rudače svih rudničkih rovova oni prave rošt[11]) opet uz znanje kadije, emina, pisara i amila. Rošt je to kada se od drva i drvenog uglja napravi gomila, na nju se stavi rudača, a onda se na nju stavi drvo i drveni ugalj, pa se iza toga stavi rudača i to u slojevima bude uređeno kao kupola. Njenu sredinu ostavljaju praznom, a kada bude dovršena, njenu površinu čvrsto premažu glinom. Poslije toga u nju stave vatru i zapale. Potrebno je da gori nekoliko dana. Ukoliko se vatra presijeca sa strana, njenu rudu uzimaju. Rudu koja se dobije u rudnicima Srebrenici i Sasu zovu, suprotno ostalim rudnicima, sitniš.[12]) Jedan tvrdi suhi kamen dobiva se u obliku sitnog pijeska u rudnicima. Na svaka 2 kabla rude dodaje se

---

[1]) Ovu riječ čitaju Vl. Skarić i F. Spaho »šajbina«, dok je Anhegger čita »šajibna«. O tome šta je označavao izraz »šajibna« vidjeti Skarić, Staro rudarsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni, pos. izd. Srpske kralj. ak., knj. CXXVII, str. 106.

[2]) Za »pravi pravac« vidjeti pom. Skarićevo djelo, str. 66 i 102 i F. Spaho, Turski rudarski zakoni, Gl. Zem. muz., knj. XXV, str. 166.

[3]) Ovaj izraz ne pojavljuje ni kod F. Spahe i ni kod Vl. Skarića. Vjerovatno on potiče od Lichtstollen (vidjeti kod Skarića, sp. dj., str. 107, štolna, štona i značenje toga izraza), pa je moguće da je pravo čitanje: lištona.

[4]) Za izraz »osmica«, kod Skarića i »osmilica«, vidjeti pom. Skarićevo djelo, str. 66 i 100, kod Spahe ,str. 173.

[5]) Za izraz »šihta« vidjeti kod Skarića, sp. dj., str. 49, 101 i 107.

[6]) Kod Skarića pomoć = plaća, nadnica rudarskih radnika.

[7]) Službena ličnost od povjerenja koja nadzire rad u rudniku i brine se za interese države.

[8]) Zakupnih državnih prihoda u rudniku.

[9]) »Dva su državna činovnika bila koji su se zvali šafarima, jedan je bio postavljen da nadzirava rad u rudniku, a zvao se žolski safar, drugi je nadgledao rad posluge u kolu i zvao se turski šarh-šafar; i varkovske družine imale su svoje šafare, svaka po jednog, koji se zvao i šarbar; on je svršavao i neke poslove u rudniku i izvan njega, n. pr. donosio je u rudnik radnicima hranu«, Vl. Skarić, pom. djelo, str. 107, također str. 37.

[10]) Kod Skarića: Vatrok, vatrug, član jedne družine koja se organizovala da zajedničkim kapitalom i zajednički kopa i redi rudu, koju, istučenu i opranu, kupuje od varkova: njemački Waltworchte-, pom. djelo, str. 95

[11]) Prženje rude

[12]) »Sitniš, pijesak, koji se vadi iz pravaca, gdje se kopa ruda, pa se miješa sa rudom na rošnjaku, jer se bez njega ruda ne može pržiti«, Skarić sp. dj., str. 103.

po jedan kabao zemlje. 28 kablova čiste rude smatra se jednom partijom srebra (gümüşlük). Kada se urošti i izgori miješa se sa sitnišom, pa od 28 kablova postane 48 kablova. To na 24 kabla stavljaju kao jednu hiču[13]) u jednu mjeru-sanduk. Od komadâ olova koji se dobiju od njegove dvije hiče prave jedan odžak i (tako) se dobije 1 srebro. Od rude koja se uzme sa ruba rošta, već prema rudi, dobije se od neke 1000 dirhema srebra, a od neke 1500 dirhema srebra. Drugo srebro od nje izlazi više 200 dirhema, a treće srebro od nje (još)*više od toga. Poslije toga dolaze zajedno rišta[14]) od tih srebara. Kod rude koja se dobro orošti računajući 48 kablova u 4—5 (partija) srebra dolazi pola (partije) srebra kao višak. Srebro koje izlazi iz odžaka (peći) izlazi sa znanjem kadije, emina, pisara i šafara, mjeri se, bilježi u defter za rošt, i stavlja u kesu pod pečatom. Poslije, pošto iziđu srebra u potpunosti iz roštâ, dopremaju se u kalhanu[15]) i u kalhanu prečiste. Sve što ostane, pod njegovu rištu napiše se »žeženo na vatri«, a poslije sa znanjem kadije, imena i pisara izmjeri se i preda se ispitivaču novca. A ispitivač novca izradi akče, izmjeri ih i preda ih njihovu vlasniku 3 akče[16]) na dirhem. Od novca koji se daje 3 akče[16]) po dirhemu daje se eminu rudnika desetina (öşür). Na 115 dirhema daje se kao pristojba za kalhanu (resmi kalhane) po 1 akča. Ostatak pripada svome vlasniku. Svakih 100 dirhema srebra koje se preda u kovnicu sijeku se u 420 akči.[17]) Od toga 120 akči[18]) je pristojba za kovnicu (resmi darbhane) i njih uzima emin kovnice za državu. Od svake smjene uzima se 100 dirhema, što čini 420 akči,[19]) kao proba, izmjeri se, posebno zapečati i čuva. Poslije, kad se Carskoj blagajni šalje novac, te se probe, koliko god proba bilo, posebno odašilju. Ako se, kada iziđe smjena, od 100 dirhema srebra dobije 421 akča,[20]) ili se dobije 419 akči,[21]) to se prihvata. Ako bude više, ili bude manje, to se ne prihvata. Ako se pretopi 100 dirhema akči, i ostane 98 i (tj. ili) 99 dirhema, to su sasvim dobre akče. Ako ostane 95 i (tj. ili) 96 (dirhema), izlazi da su te akče napravljene od slabog srebra. Pri svakoj diobi sređuju se radnicima koji su u službi u rudniku njihovi računi sa posjednicima rudnika. Obračuna se novac za ispomoć koji oni svake sedmice uzimaju. Ako su napravili ugovor prema rudači te ako dođe do viška prema onome

---

[13]) Hica, kod Skarića »jedan poveći kvantum roštovane rude — oko 3 konjska tovara — koji se, dio po dio, meće u peć i u njoj se topi, dok se ne pogasi; i mjesto u kolu, gdje ruda stoji, zove se hica; njemački Hitze«, — spom. dj. str. 105.

[14]) Rišta kod Skarića: »pliko srebro, koje još nije žeženo«, pom. dj. str. 103.

[15]) »Kalhana, naročita čistilja, u kojoj se srebno nanovo čistilo i od najmanjih tuđih primjesa, naročito od olova; turska riječ koja znači prostoriju, gdje se srebro kali, tj. žeže«, — Ol. Skarić, pom. dj., str. 98.

[16]) U II 6 akči.

[17]) U II 840 akči.

[18]) U II 240 akči.

[19]) U II 840 akči.

[20]) U II 842 akče.

[21]) U II 838 akči.

što je ugovoreno, kako god su ugovorili njihov starješina hutman[22]) koji je sklapao ugovor i posjednik rudnika, radnici će, ako dođe do viška rudače prema onom što je ugovoreno, uzeti ga od gospodara rudače. Ako se bude odupirao da ga dade, neka oni koji su kadija i emin omoguće im da ga uzmu. Ako nisu proizveli rudače koja odgovara novcu za ispomoć koji svake sedmice primaju, a opet ponovo naprave ugovor, ostaje da ubuduće nadoknade ono što nedostaje. Ako radnik nije zanemarivao posao, ne može se u ovoj stvari zatvoriti zbog novca, dozvoljava se da ga on postepeno isplati. Ako posjednici rova budu davali mazivo, željezo, kožu i ostalu opskrbu, koju daju radnicima, uz više od 2% (kamata), neka to spriječe oni koji tada budu zapovjedali, tako da radnici ne dođu u težak položaj. Posjednici rovova neka ne napuštaju svoje rovove, neka budu upozoreni i neka se naredi da se to oglasi. Ako ne budu držali do toga, zakon je da se dadu onima koji budu svana tražili. Ali ako bi to bio rov od starine u privatnoj svojini koji daje devetinu, takav rov ne prestaje biti privatna svojina, osim ako bi se iznutra ruinirao, otvor mu se zatrpao i iznad rudničke jame, gdje je njegov otvor, mogao bi da pređe teretni konj sa tovarom. Tada kogod bude htio može ga po zakonu o rudnicima staviti u rad i on postaje njegova privatna svojina. Ako neka jama ostane napuštena i svana dođu drugi i naprave uzboj,[23]) a od njenih starih posjednika pojavi se (u roku) do tri sedmice (neko) ko tu ima svoj dio i zatraži svoj dio, dio mu ne propada. Ali ako on ima pravno vrijedno opravdanje, nađe se u daleku mjestu, te ne bude moguće da bude obavješten (za to vrijeme) uzima se u obzir vrijemepotrebno da vijest krene i prispije do njega. Kad prihod od jedne rudarske jame ne pokriva trošak, neka mu se ne nameće da (u njoj) radi, nego neka mu se odredi mjesto koje će dati ekvivalenat prihoda, neka se pusti da radi u drugoj jami. Stari je zakon da oni koji imaju koristi u rudniku i koji tu stanuju drže u rudniku dio prema svome stanju i prema svojoj imovini i naprave paun.[24])

Kanun pomenute live

Prema uzvišenom časnom fermanu zavedeno je da se u Zvorničkoj livi daje desetina i salarija od zemalja i baština koje se nalaze u posjedu raje ovaj put ubilježene u novi carski defter, od onih koji posjeduju čiftlike, od timarnika koji obrađuju baštine i zemlje i drugih. U pomenutom vilajetu tovar koji se od starine upisuje u carskom defteru iznosi 4 kile (mjerice). Kila se mjeri pšenicom srednje kakvoće. Svaka takva kila iznosi po 33 osmanske oke, te tovar koji se određuje čini 132 oke. U pomenutoj livi po svim grado-

[22]) Kod Skarića: »Hutman, družinski činovnik, koji nadzire rad u rudniku; bio je ujedno i varak u družini, a, čini se, i njen pretsjednik; njega biraju varkovi; u nekim sporovima on je i sudija; podložan je urbareru; novijeg vremena bila su u Kreševu 2 hutmana: veliki nad više rudnika, a mali u jednom rudniku; njemački Hütenmann«, — pom. dj., str. 106.

[23]) »Traženje rude i prvi poslovi oko ispitivanja rudnih žica«, — Skarić, pom. dj., str. 104.

[24]) »Paun, šurf koji se kopa dotle, dok se ne nađe rudna žica; njemački Bau«, — Skarić, pom. dj., str. 101.

vima, selima i tržištima postupa se na pomenuti način. Tako je uneseno i u novi carski defter, te ako u gradovima, tržištima i selima kupci i prodavci budu uvodili veće ili manje kile, neka se to ne praktikuje. Neka se na glave nevjernika stavi i odredi džizja, a i harač od njihovih baština, prema njihovim mogućnostima, neka se to skupi i pobere, a defter i novac od toga neka se predaju carskoj blagajni. Neka se, izuzev one koji su u derbendskoj službi, od svakog nevjernika i od onih koji posjeduju staru nevjerničku baštinu koja je upisana na harač odredi po 25 akči ispendže, a od svakog kućnog ognjišta po 2 akče pristojbe na drvo za gorivo, po 2 akče pristojbe poljačine, po 2 akče desetine od bašte (bostan), na mjestu gdje ima voća po 2 akče desetine od voća, i po 2 akče dsetine od lana. Neka se na mjestima gdje ima travnjaka uzme destina od trave, a na mjestima gdje nema travnjaka neka se ne traži ništa. Također se kao desetina od meda uzima 1 košnica na 10 košnica, a kad ih je manje od 10, na košnicu se uzima po 1½ akča. Od mlina koji radi preko cijele godine uzima se po 30 akči, od onoga koji radi manje 15 akči, a od valjalice za ćebeta 15 akči. A od svega onoga na što je ubilježena desetina, ma šta to bilo, neka se u odgovarajuće vrijeme uzme desetina, a od onoga na šta je upisana pristojba neka se u odgovarajuće vrijeme uzme pristojba. Pristojba poljačina uzima se na dan Hizr-Il'jas, pristojba na drvo za gorivo na Božić, pristojba na mlin kad novo žito dođe u mlin, a desetina od meda u početku avgusta. Od baština na kojima nema stanovnika, već su pritežavane svana, neka se uzima desetina i salarija i desetina od trave, a ako ima voća neka se od voća uzima desetina, a neka se ne traže ostale sitnije pristojbe. U nekim selima stanuju muslimani raja. U starom carskom defteru ubilježeno je od starine od svakog oženjenog muslimana po 22 akče, od odraslog neoženjenog lica po 12 akči, a od muslimanske baštine koju posjeduje musliman, a na koju nije stavljen harač, po 22 akče kao resmi čift (pristojba na čift). I sada je ostavljeno kao ranije i to je zavedeno. Džizja je ustanovljena i na derbendžisku raju koja čuva derbend (tjesnac).

Po derbendžiskom običaju uračunati su (kod njih) od svake kuće po 2 kile pšenice i po 2 kile ječma, po 12 okči ispendže od oženjenog nevjernika, po 2 akče travarine, a od sela koja imaju vinograde od kuće koja posjeduje vinograd po 2 medre vina — a 4 medre vina smatraju se tovarom —, te mlađarina i sitnije pristojbe prema derbendžiskom običaju u ostalim vilajetima. Po starom zakonu oni su oslobođeni od divanskih nameta i izvanrednih tereta. Stanovništvu svakog sela od derbendžinskih sela u pomenutom vilajetu određena su mjesta gdje ono čuva i nadzire derbend i mostove. To je u carskom defteru zabilježeno na odgovarajućem mjestu, a njima je u ruke data opširna tezkera. Ako u granicama derbenda koji čuvaju neko nastrada ili bude štete licima koja dolaze i prolaze, oni su odgovorni za nastalu štetu. Izvan granica sela i mjesta gdje se čuva derbend ima velikih bregova i šuma. Ponajviše vremena dolaze razbojnici, borave tamo i odatle noću napadaju kuće onih koji su nastanjeni u gradovima i selima. Koliko su ubili ljudi i opljačkali stvari od raje! Da bi se to suzbilo, ranije su u pomenutom vilajetu

časnom zapovješću uspostavljeni martolosi da čuvaju takva opasna mjesta i da ih stalno obilaze i brane. Oni služe plaćajući pristojbe po derbendžiskom običaju. Ovaj put, kad je izloženo podnožju visokog prijestolja da su oni potrebni i važni, naređeno je da se, potvrđeni u svojim službama, uvedu u novi carski defter. Da bi im pomagali, određeno je između njih 25 martolosa konjanika. Kad bi sandžak-begu pomenute live bio naređen vojni pohod u pravcu Budima,[25]) išli bi s njime na konjima u vojni pohod martolosi-konjanici. Oni su služili, a da im, u naknadu za njihovu službu, nisu uzimani desetina, harač, ispendže i divanski nameti. Ponovo su časnom zapovješću upisani u novi carski defter u svojim službama. Pošto ima raje iz vlaškog reda pomenutog vilajeta koja je ubilježena na harač, to, kako od starine imaju premićure i knezove, premićuri pomažu da se prikupi harač i uvedene pristojbe i ovčarina od raje koja stanuje u njihovom selu i postali su odgovorni za štetu pričinjenu tome dobru. U svakoj nahiji ima knez. I knezovi su odgovorni za premićure u svojoj nahiji i pomažu eminima i (carskim) slugama u pogledu harača, ovčarine i nameta. Od premićura se, u naknadu za njihovu službu, ne uzima harača niti desetina, salarije i pristojbe od njihovih baština. Sami ih uživaju i oslobođeni su od divanskih nameta i izvanrednih tereta. Njima su podloženi sinovi, a i braća im koja žive zajedno snjima. U časinm odredbama koje imaju u svojim rukama zavedeno je da sin (umrlog) premićura postaje premićur namjesto svog oca. Pošto je, kada je sad izloženo podnožju visokog prijestolja da je potrebno i važno da pomenuti, uz odgovornost za carsko dobro kao i ranije, budu premićuri, naređeno da budu potvrđeni, to im je, radi nove časne odredbe, data u ruke opširna tezkera, i to je ubilježeno u novi defter. Onima koji su knezovi ponovo se dodijeljuju njihovi timari koji su im u posjedu prema njihovom stanju. Pošto je za njih zakon da oni koji uživaju timar veći od 1000 akči idu lično na konju u vojni pohod kad im sandžak-bezi prave vojni pohod prema Budimu,[26]) a da za one koji imaju manje od 100 akči idu na konju vrijedni zamjenici, to je ubilježeno po staroj odluci. Kako se (raja) potužila na to da u pomenutoj livi emini i mubaširi carskih hasova i ljudi mirlive koji u njegovo ime drže hasove i neki timarnici ne uzimaju od raje desetinu i salariju snopom, a vino joj ne mjere medrom. nego da u jednom selu uzimaju od vrlo dobre njive nekoliko rodnih snopova i da to drže kao uzorak, te nameću uzimanje desetine razrezom, a da od žita i vina onih koji to ne prime ne uzimaju desetinu na vrijeme, već da odgađajući to do zimskog vremena nužno uzimaju veći razrez, da ne stavljaju svoje žito u ambar, a da vino ostavljaju na raji i da ih (žito i vino) nameću uz veću (cijenu) od dnevne cijene, a ne daju onima koji na to ne pristaju da ih nose na najbliži trg, već ih tjeraju da ih nose na trgove udaljene 3—4 dana, te da raja usljed tih teškoća preko mjere zlopati i da čak mnogi zbog toga bježe, to je naređeno da se uvede u kadiske sidžile da bilo emini carskih hasova, bilo subaše koji drže hasove mirlive i zeimi i timarnici od raje na vrijeme uzimaju desetine i salarije u snopu od

[25]) U II: i Bosni.
[26]) U II: i Bosni.

najbolje i najslabije (njive) prema pravome stanju, da svoje žito dadu sasuti u ambar, a vino u burad, a da ih ne nameću raji uz veću od dnevne cijene, da po starom carskom zakonu tjeraju svoje žito na najbliži trg, da stavljaju na svoje vino po starom običaju na vrijeme monopol, da svoje iza monopola preostalo vino kome hoće prodaju, a da ga raji ne nameću i da joj ga ne naturaju. Kako je raja za ovu stvar uporno tražila da bude ubilježena u novi carski defter, data izjava je ubilježena. Budući da je raja sela koja su has rudnicima srebreničkom i saskom u rudničkoj službi, a raja hasova Solane na pruće služi slanicama, od starine je oslobođena od divanskih nameta i izvanrednih tereta. Kako (raja) hasova Solane na pruće i ljeti i zimi prevoze kolima drva i imaju mnogo životnih troškova, zavedeno je u starom defteru da se od njihova žita uzima kao desetina deseti dio, a da se salarija ne uzima. I doista, pošto je očevidna njihova služba u pomenutom poslu koji im je povjeren i cjelokupni njihov trud, to je po starom načinu zabilježeno u novi carski defter. A status i zakon Solane na pruće zavedeni su na odgovarajućem mjestu. Stari je zakon da se od odžaka, u kojima ugljari pale ugalj za potrebe rudnika, daje po odžaku, ma u čijim se granicama on nalazio, po 2 akče prostojbe na odžak, i to je ovaj put po tom načinu zavedeno. On (odžak) nije vezan uz raju. Bilo da su mjesta gdje pale odžak carski has, bilo da su timarnička sela, odžak koji se nalazi u njihovim granicama pripada gospodaru zemlje. Zavedeno je u carski defter da polovica novčane kazne ide sandžak-begu, a polovica gospodaru timara. Kada subaše sandžak-begova uzimaju od starine određenu novčanu kaznu, neka je uzimaju sa znanjem kadije i neka, kako je određeno u carskom defteru, polovicu od nje uzmu za sandžak-bega, a drugu polovicu neka uzme dotični spahija. Neka se ponovo ne uzima od raje. Neka se naredi da se po carskom zakonu izvrši kazna nad onima koje treba kazniti i neka se ništa ne uzima kao ekvivalenat za kaznu. Neka se od onih koje treba globiti uzme globa, a neka se istovremeno tjelesno ne kažnjavaju.

Kanun o tapiji

Ako neko od raje, posjednika timara i drugih, posjedujući zemlju, umre ili bez glasa nestane, a iza njega ostanu sinovi, zemlje koje su u njihovom posjedu ne potpadaju pod tapiju, nego one prelaze na njihove sinove i oni će ih obrađivati i davati na njih desetinu i pristojbe. Ako ne imadnu sinova, a iza njih ostanu braća, potpašće pod tapiju. Kako nepristrani ljudi procjene tapiju za tu zemlju, tako će njihova braća dati tapiju za nju. Ako im braća ne pristanu na tapiju kako su oni (tj. nepristrani ljudi) procjenili, nego se odreknu, gospodar zemlje daće je kome hoće uz tapiju. Ostali njihovi rođaci smatraju se kao strana lica. Spahija će je dati kome god hoće. Kada iza nekoga koje na izloženi način umro ne ostane muške djece i brat, stari je zakon da je gospodar zemlje dade uz tapiju kome hoće. Ali, kada je to 957 godine (počinje 20. I. 1550, a završava se 8. I. 1551) izloženo podnožju uzvišenog prijestolja, naređeno je da na zemlji na kojoj iza nekoga nije ostalo muške djece i brat, a to bude ona zemlja koju je umrli iskrčio svojom sjekirom, te je pretvo-

rena u njive ili livade, a (pri tom je) je uložen sav njegov novac i ona bude iskrčena, da se, ako bude imao kćeri i one zatraže te zemlje i livade, dadu njegovim kćerima. Ali, neka i njegove kćeri, kao i brat mu, dadu gospodaru zemlje tapiju koju odrede nepristrani muslimani. Sve dok njegove kćeri budu tražile takve zemlje i dadu tapiju koju odrede nepristrani muslimani, neka se dadu drugom, nego neka budu date njima. Po zakonu nije dozvoljeno da se zemlje koje su obrađivane i sa kojih se daje desetina, a koje raja i drugi posjeduju, bez pristanka spahije koji je gospodar zemlje ikom prodaju i poklone. Ako se to učini, spahija može da to poništi i zemlja opet ostaje na svom starom posjedniku. Ali nije dozvoljeno da mu je, uz izjavu: »Ti si je se odrekao«, oduzme i da je da drugome uz tapiju, osim ako njen stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje. Ako raja uslijed nužde dade drugome putem zaloga jedan dio od zemalja koje su u njenom posjedu i od njega primi nešto novca, neka se poslije, kada mu rajetin vrati njegov novac, ne dozvoli onome kod koga je ona založena da izaziva spor, nego neka se starom posjedniku preda njegova zemlja. Nije zakon da se i baštine koje daju harač i pristojbe rasparčavaju, nego one podležu ranijem stanju, osim ako (jedan njihov dio) može da bude samostalna baština i bude kao samostalan upisan kod vilajetsko emina (povjerenika). Ako iza umrlog rajetina ostane malen sin i ne mogne da obrađuje zemlju, zakon je da je njegov spahija dade drugom dok on (za to) ne bude sposoban. Ali čim njegov sin bude (za to) sposoban, odmah je dobiva. Ako jedna zemlja bez opravdanja i bez smetnje ostane uzastopce tri godine pusta i zapuštena, stari je zakon da je lice koje je njen spahija dade uz tapiju onome ko je zatraži. I sa baštinama koje daju harač postupa se na izneseni način. Ako hassa zemlja bude u defteru ubilježena spahiji kao hassa, svaki spahija u svoje vrijeme raspolaže njome onako kako hoće. Ako je dade pod tapiju, spahija koji dođe na njegovo mjesto može da bira: ako hoće, može da to prihvati, ako hoće može da to odbije. Ako između dva sela nema određene i jasne granice, a oni (raja) zajednički uživaju svoje zemlje, prihod svakog rajetina koji je (te zemlje) obrađivao, upisan je, kad je vilajet popisivan, kao prihod njegovom gospodaru timara. On pobire desetinu od svoje raje. Ako neka zemlja potpadne pod tapiju, a njen spahija ne uzme tapiju od rajetina, nego je da bez tapije, te ako docnije poslije nekog vremena dođe mjesto njega drugi spahija i, uz izjavu: »Ti u ruci nemaš tapiju«, zatraži tapisku pristojbu, ništa ne može uzeti. U pogledu zemlje musliman i nevjernik su ravnopravni. Ako iza nevjernika ostane sin musliman ili brat musliman, obrnuto, iza muslimana ostane sin nevjernik i (tj. ili) brat (nevjernik), sin ima pravo (na zemlju) bez tapije, a brat uz tapiju.

Kanun o badžu

U trgovištima koja se nalaze u Zvorničkom vilajetu (sandžaku), osim trgova rudnika Srebrenice i Sasa, uzima se po 2 akče badža od tovara pšenice, brašna i ostalog žita, od tovara svježeg grožđa, svježeg voća, crvenog luka, kestena, oraha, badema i željeza (kao) i od tovara robe koju donesu iz unutrašnjosti zemlje. Od tovara soli, lana,

pirinča, suhog grožđa, smokava, meda, kne, boje, sapuna, čistog masla, suhe ribe i kalaja uzima se 4 akče badža. Od tovara maslinova ulja (uzima se) po 8 akči. Onaj ko donese so na trg i pazarnim danom prodaje so čabrom daje po 4 akče. Ako je dao tovarski badž, daje od onoga što prodaje čabrom (tj. soli) po jednu akču. Od onoga ko proda zarobljenika uzima se 2 akče, a od onoga ko kupi zarobljenika 2 akče; od onoga ko kupi konja 2 akče, a od onoga ko ga proda 2 akče; od onoga ko proda goveče 1 akča, a od onoga ko ga kupi 1 akča. Mesar daje od govečeta koje zakolje 4 akče, od prodatih ovaca 1 akču na dvije ovce, a registrovani mesar daje na četiri ovce i jagnjeta koje zakolje jednu akču klaničke pristojbe. Mesar daje klaničku pristojbu za ovce i jagnjad koje kupi, a za koje je dat badž na trgu, a ne daje badž. Ali ako ih dotjera svana, daje i badž, a daje klaničku pristojbu. Od dvije ovčije sušenice uzima se 1 akča, od dva tovara luči 1 akča, od tovara kupusa 1 akča, a od onih koji pazarnim danom prodaju na trgu izvan dućana maslinovo ulje 1 akča. Od tovara vina koje dođe svana i prodaje se uzima se 4 akče, od mjesnog krčmara na tovar 2 akče, a od ćebeta za pokrivanje 2 akče. Kad se proda agriz (uzima se) 1 akča na 40 aršina, od dva pokrova od kostrijeti 1 akča, a od jedne goveđe kože 1 akča. (Od robe) koja se poveže u tovar kad treba da ide sa trga (uzima se) 2 akče na tovar. Od peći pekara (uzima se) po 1 akča. Kao mlađarina uzima se od dobrostojeće (žene) 60 akči, od one osrednjeg stanja 40 akči, a od slabo stojeće 30 akči. Od nevjerničkih djevojaka 40 akči, od dobro stojeće udovice 30 akči, od one osrednjeg stanja 20 akči, a od slabo stojeće 15 akči.

Kanun o badžu koji se od starine primjenjuje u trgovima Srebrenice i Sasa jeste slijedeći:

Od tovara sapuna, čistog masla, meda, suhe ribe, soli, smokava, suhog grožđa i sira uzima se po 6 akči, a od maslinova ulja na tovar 12 akči. Od maziva, kože, konopca, teretnog konja i željeznih alatki koje rudari, otišavši navan, dopreme za potrebe rudnika, ništa se ne uzima. Rudar daje badž za pšenicu, brašno i vino koje, otišavši navan, kupi za sebe lično. Ali ako trguje i donese ih da ih proda, tada se tretira kao i ostali. Od onoga ko uzme konja (uzima se) 6 akči, od onoga ko proda konja 6 akči, a od ćebeta za pokrivanje 2 akče, od agriz ćebeta na 20 aršina 1 akča. Na sitne stvari koje ne dođu tovarom, nego kojih je manje od tovara i od jaja, kokošiju i voća uzima se desetina (öşür). Od tovara grnčarije 1 akča, od robe koja dođe iz unutrašnjosti zemlje po 2 akče, od pšenice i brašna na tovar 2 akče. Ako pomenutu robu uzme neko ko je došao svana i bude trebalo da je iznese iz trga, takođe se opet uzima po jedan badž kao badž za njen iznos.

VIII

ZAKON O CARINI SREBRENICE

Nedatirani prepis ovog zakona nalazi se u kodeksu kanun-nama br. 1 Orijentalnog instituta u Sarajevu (II, 1. 44 i 44 v.), a saopšten ranije u prevodu Vl. Skarića (Staro rudarsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni. Beograd 1939, 90—91). Ovaj zakon koji, po svemu izgleda, potiče iz XVI vijeka kompletira poglavlje Zvorničke kanun-name o carini Srebrenice i Sasa. On je opširniji i tekstuelno se razlikuje od tog poglavlja. Ali odredbe koje se u njima podudaraju materijalno se međusobno ne razlikuju. Oba ta teksta doprinose rasvjetljavanju pitanja o posebnom tretmanu rudničkih centara u vrijeme Turaka, pa i u pogledu carine.

Prvi kanun Kanun-name zvorničkog sandžaka, zakon o rudnicima Srebrenici i Sasu, uz dosad kod nas i na strani objavljene osnovne izvore i objašnjenja o rudarstvu, rudarskoj proizvodnji i zakonskim odredbama o toj djelatnosti za vrijeme turske vladavine u našim zemljama, pretstavlja novo, istina kraće, izvorno obavještenje o proizvodnji srebra u jednom značajnom rudarskom reviru u Bosni, objašnjava u grubim crtama proces proizvodnje srebra kovanja akči, ističe neke organizaciono-društvene momente toga procesa i tumači neke rudarske tehničke termine.

Drugo poglavlje ove kanun-name, zakon Zvorničke live, odgovara tekstu izdate kanun-name. Slijedeća dva poglavlja ove kanun-name, zakon o tapiji i zakon i badžu, kao i prvo poglavlje, zakon o rudnicima Srebrenice i Sasu, sada se prvi put objavljuju.

نفس سربرنیچه باج سیاهن[1] بیان ایدر

صاتلمق ایچون بازاره کلن حبوباتدن هر یوکدن ایکی اقچه و بر یوك طوزدن التی اقچه
و بر یوك بالدن و یاغدن التیشر اقچه و بر یوك زیت یاغندن اون ایکی اقچه و بر یوك
پنیردن التی اقچه و بال مومی یوکندن التی اقچه و بر یوك پرنجدن التی اقچه و اکی قیونه

---

1) U originalu stoji سپاهی, što po našem mišljenju, pogrešno i treba i gramatički i logički, da stoji. سیاهن

بر اقچه و درت قوزیدن بر اقچه و قوزی قرقیلوب قیونه قاتلدقدن صکره ایکیسندن بر اقچه و بر صغردن ایکی اقچه و بر صغر دریسندن ایکی اقچه و درت قیون دریسندن بر اقچه و بر یوك قیون و صغر دریسندن التی اقچه و دمور اصلندن چلیق دموردن نسنه النماز اشلنمش دمور آلتندن کلسه بر یوکدن التی اقچه و معادن مصالحیچون کلان کولنکدن و چپادن و واریه‌دن و چیراق یاغندن نسنه النماز و بر یوك چوقه‌دن ایکی اقچه و بازارده صاتیلان چوقه‌دن ارشونه بر اقچه و بر کبه‌نکدن ایکی اقچه و بر دیکلمش چوقه صاتلسه ایکی اقچه و بر چفت چوقه صاتلسه بر اقچه و یوکیله کلان کتان بزندن بر یوکدن یکرمی درت اقچه و یوکدن اکسوك اولسه صاتولیجك اون اقچه‌دن بر اقچه و هکبه ایله کلیجك التی اقچه و کتان یوکندن التی اقچه و بر طونلق بویالو کبه‌دن که اکا صوقنه دیرلر قفتانلق اولسه درت اقچه و آق صوقنه یوکندن یکرمی ایکی اقچه و قصابلرده بوغازلنان قیوندن دردندن بر اقچه و بر صغر بوغازلنسه بر اقچه و دیل کنزوك ایمش و بر قارن یاغدن اون بش اقچه‌لق اولسه بر اقچه و یکرمی [اولسه] ایکی اقچه و معدود بالقدن و یمرده و صوغان و سرمساق و کلم و شلغم و قوز و فی‌الجمله بونلرك امثالی واردر عشر اولنور و درت طاش طوزدن بر اقچه و بازار یرنده سرکه صاتیلادن هفته‌ده بر اقچه و تخته‌دن عشر النور و بر چفت اوکوز اغاچ یاپو کتورسه بر اقچه باج النه و شهردن چقانلردن دخی کذلك شهره کلدوکی کبی ینه باج النور و نفس سربرنیچه‌لو باغلرندن و بغچه‌لرندن عشر النور همان اولرنده یمك و ایچمك ایچون الیقودقلری نسنه‌دن و شیره‌لردن باج النمیه امّا صاتیلاندن النور قانون خاقانی بودرکه ذکر اولندی.

O CARINI MJESTA SREBRENICE[1])

Od žitarica koje dolaze na trg (uzima se) na svaki tovar 2 akče. Od tovara soli 6 akči. Od tovara meda i masla po 6 akči. Od tovara maslinova ulja 12 akči. Od tovara sira 6 kči. Od tovara voska 6 akči.

---

[1]) Ovaj zakon o carini Srebrenice objavio je Vladislav Skarić u svom, već spomenutom, radu »Staro rudarsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni«, str. 90—91, u srpsko-hrvatskom prevodu pod naslovom: »O spahiskom badžu u mjestu Srebrenidi«, jer nije ispravio pogrešno سپاهی u سیاهی

Od tovara pirinča 6 akči. Na dvije ovce 1 akča. Od 4 jagnjeta 1 akča. Pošto se jagnje ostriže i priključi ovci od njih dvoje 1 akča. Od jednog govečeta 2 akče, Od jedne goveđe kože 2 akče. Od 4 ovčje kože 1 akča. Od tovara ovčje i goveđe kože 6 akči. Od čelika (dobivenog) iz željeza ne uzima se ništa. Ako dođe (neka količina) izrađenih željeznih oruđa, (uzima se) od tovara 6 akči. Od trnokopa, motika, varji i loja za svjetiljke koji dođu za poslove rudnika ne uzima se ništa. Od tovara čohe 2 akče. Od čohe koja se proda na trgu na aršin 1 akča. Od kabanice 2 akče. Ako se proda jedna šivena čoha, 2 akče, a ako se prodaju dvije čohe, 1 akča. Od lanenog platna, koje dođe tovarom, od jednog tovara 24 akče. Ako bude manje od tovara, kad se proda, od 10 akči 1 akča. Kada dođe bisagama, (uzima se) 6 akči. Od tovara lana 6 akči. Od jednog (komada) grubog bojenog vunenjaka za odijela, koji se zove sukno, ako je (dovoljno) za 2 kaftana (ogrtača), 4 akče. Od tovara bijelog sukna 22 akče. Od ovaca zaklanih kod mesara (uzima se) na četiri od njih 1 akča. Ako se zakolje goveče, 1 akča. A jezik pripada knezu. Od jednog mijeha masla, ako bude vrijedilo 15 akči, 1 akča, a ako (bude) vrijedilo 20 akči, 2 akče. Od nešto ribe i jaja, crvenog luka, bijelog luka, kupusa, repe, oraha i od svega što je slično ovome, uzima se desetina (öşür). Od četiri kamena soli 1 akča. Od (mjesta) gdje se prodaje na pazarištu sirće sedmično jedna akča. Od onog ko pravi hljeb pa se on na trgu kod njega prodaje, sedmično 1 akča. Od dasaka uzima se desetina (öşür). Ako par volova doveze drvenu građu, neka se uzme 1 akča carine. I od onih koji izlaze iz grada uzima se carina isto tako kao i od onih koji dolaze u grad. Od vinograda i bašta Srebreničana uzima se desetina. Od namirnica (nesne) i od vina koje nabave da bi ih samo u svojim kućama jeli i pili neka se ne uzima carina. Ali se uzima od onog što se prodaje. To je carski zakon, koji je (gore) iznesen.

IX

KANUN-NAMA KLIŠKOG SANDŽAKA

IZ 1574 GODINE

Ova kanun-nama nalazi se u opširnom popisnom defteru Kliškog sandžaka iz 1574 godine (Istanbul, Başvekâlet Arşivi, Tahrir defteri, № 533).

Kanun-nama Kliškog sandžaka iz 1574 godine prestavlja, koliko se danas zna, prvu poznatu i jedinu sačuvanu kanun-namu toga sandžaka. Upoređena sa Bosanskom kanun-namom iz 1565 godine, ona pokazuje da su mnoge odredbe te kanun-name, negdje tekstuelno, negdje uz skraćivanja i modifikacije, prenesene u nju. Malo je mjesta u toj kanun-nami kojih nema u Bosanskoj kanun-nami iz 1565 godine. Stoga je međusobno poređenje ovih dviju kanun-nama omogućilo izdavačima da neka pogrešno napisana, defektna mjesta u tekstu originala isprave i upotpune, te da i prevod što više približe onome smislu koji proizlazi iz ispravnog teksta toga originala.

قانون نامۀ لواء كليس

دفتر عتيقده لواء كليسده واقع اولان كيل التمش درت وقيه اولوب دفتر عتيقده بغدايه بشر اقچه و مخلوطه[1] يديشر و علفك اكيشر اقچه زياده اولمق فرمان اولنمغين بغدايك هر بر كيله سنه يكرمي بشر اقچه و مخلوطك[2] كيله سنه[3] يكرميشر اقچه و علفك كيله سنه[4] اونر اقچه نرخ[5] قونلوب شيره نك دفتر عتيق موجبنجه هر مدره سنه يديشر اقچه قيمت قونلمشدر.

لواء مزبوره[6] ده مسلم اوزرنه يازلمش باشتنه دن رسم جفت يكرم ايكى اقچه رسم النور و قديمدن معتادلري تغيير اولنميوب رسم بنّاك يكرمى ايكى اقچه و رسم مجرّد اون ايكي اقچه

---

[1]) u originalu محلوطه

[2]) u originalu محلوطك

[3]) u originalu كيله سينه

[4]) u originalu كيله سينه

[5]) u originalu نرح

[6]) Trebalo bi مزبورده

النور بتّـاك هيچ يري اولميان و يا نيم جفتدن اقل يري اولان[7] اوليـه ديرلر مجرّد عاقل بالغ كمسنيه ديرلركه باباسي يانـنده كسـبه و كاره قادر اولا باباسي يانـنده اولوب كسبه و كاره قادر اولميان مجرّددن رسم النمز و بو رسم مارت اوّلنده النور دفترده ذمّي[8] اوزرينـه يازلمش باشتنه‌دن يكرم بش اقچه اسپنجه النور و ذمّيلرك اولي و كار كسبه قادر حدّبلوغيتّه يتمش اوغلّلرندن دخي عادت قديمه اوزره يكرم بش اقچه اسپنجه النور.

دفترده مسلم اوزرنه يازلمش باشتنـهء ذمّي الدقده يكرمي ايكي اقچه رسم جفت ذمّي اوزرنه يازلمش باشتنهء مسلم الدقده يكرمي بش اقچه اسپنجه النور بوستان و كتّان و كندير و يونجه و سـير و پياز و كلمدن شرع شريف مقتضاسي اوزره فقط عشر قيـد اولنمشـدر غلّات اوسلوبي اوزره سلاريّه النميه همان عشر النـه عشر كواره اون قواندن بر قوان النور قوان النميوب اقچه طلب اولنسه هر قواندن اكيشر اقچه رسم النور شيره‌نك مدره‌سنه يديشر اقچه قيمت قونلوب بعض مسلم اوزرنه دونم يازيلان باغلرك هر دونمنه دفتر عتيق موجبنجه يديشر اقچه رسم تقدير اولنمشدر تخمين[9] ايله تعيين اولان دونمـدن باغ زياده اوليجـاق اول زياده اولان باغك مقـداري قدر رسم دونم النور سـابقا لواء مزبوره‌ده[10] بعض قريه‌لر تعشير اولندقده يديده و سكزده بر بعض چفتلك و مزرعـه‌لرده فقط عشر النوريش بو دفعه كليا قرا و مزارع و[11] چفتلكلرده عشر و سالاريّه قيد اولنمشدر سكزده بر النه كه قرق كيله‌ده بش قيله اولور من بعد يديده بر و اونده بر النميه.

رعايادن بعض رسملرين كتم ايچون دفتردن خارج[12] قلمق قصدنه بعض كندو و بعض باباسي اسمن تبديل ايدوب و بعضي كندولي فوت اولمش‌در ديو يرين اوغلي اوزرينه و بعضي داخي اوغلي قالمشدر ديو خلاف تقرير ايله يېرنه بي وجه آخر[13] اسم يازدررلر ايش سپاهي ايله ارالرنه اختلاف[14] دشوب كلّي شكوايه منجر اولدوغي معلوم اولوب كمال جدّ و اهتمام صرف اولنمشدر علّتاري و بربرنه باردم و تقويتلريله يازلمق واقع اولديسه انك كبي يرنه اوغلن

[7]) u originalu اولا

[8]) u originalu زمّي

[9]) u originalu تحمين

[10]) Trebalo bi مزبورده

[11]) To je و ispušteno u originalu

[12]) u originalu حارج

[13]) U originalu آحر

[14]) U originalu احتلاف

يازدورب كندو خارج[15] قلن رعيتك بر[15a] رسمى اوغلندن النوب كندودن بناك رسمن
سپاهي الق و يرينه بي وجه آخر[16] اسم يازدروب سپاهيه يير كمك اوزونه يازلمش ايسه
رسمن اندن طلب ايله ديه‌سي دخى[17] مقبول اوليوب ييري كندو تصرف ايدجك سپاهي[17a]
اكر رعيت تصرف اتدوكي ييرك رسمن سپاهيه ويرمك و رعيت اوغللري و قرنداشلري
و اقربالريكه آخره رعيت قيد اولنيوب حين تحريرده رعايا كتم ادوب يازدرمامش اولالر و يا
سهوا غفلت وجهيله متروك و غير مكتوب قالمش اولسه بونلردن سپاهى رسم رعيت و ساير
حقوق شرعيه و عرفيه الق نظام و انتظامه موافق ملاحظه اولنوب قيد اولندي دفتره يازلق
و يازلمامق صاحب ارضه ضرر ويرمز رعيت اوغلي رعيتدر و رعيت قرنداشي دخي رعيتدر
رسوم رعيتلري النور و بعضى قريه رعاياسي تصرفلرنده اولان يرلرين جفتلك يازدرمكله يرلرم
جفتلك اولمشدر ديو رسوم رعيتدن خلاص[18] اولمازلر كيرو كما كان مزوج يكرمى اكي و
مجرد اون اكي اقچه رسم بناك ديو صاحب ارضه ويرر بر سپاهنك اون يلدن زياده طپراغنده
متمكن اولوب وجه مشروح اوزره خارج[19] قلان رعايانك رسوملري ضبطنه سپاهيلره
موقوفجي و عامل و ولايت حاكملرى مانع اوليه‌لر و بر رعيت يرين صاتق ايله رسمدن
معاف اولمز سپاهيسنه رسوم رعيتى تمام ادا ادر صاتدغى ييرك رسمي الوب تصرف ايدندن
النور بو كمسنه كندو سفرده اولماغله موجود اوليوب يه حجتى حاضر اولمامق ايله ييرلري اسكي
صاحبلري اوزرلرينه و يا رعايا تقريري ايله آخر كمسنه اوزرنه يزلمش اولسه مجرد دفتر تمسك
طوتلوب شريعت شريفه مخالف[20] كمسننك يري دفتر موجبنجه اوزرنه يازيلانه حكم اولنميوب
شرع شريف مقتضاسي اوزره قوي تمسكي اولوب حين تحريرده ييره تصرفي اولانه حكم اولنه.

و دفتر عتيقده بو جفتلك و نيم جفتلك يرده بش و اون حصه‌دار قيد اولانلرك هر بري
فرد افرادي[20a] تحريره حاضر اوليوب و تفصيلا انلرك خبرن ويرر كمسنه اولمغين حالا بر نفري

---

15) U originalu حارج 15a) Mislim da treba da stoji بر

16) U originalu آحر 17) U originalu دحى

17a) Tekst iza riječi سپاهى nepotpun. Vidjeti upotpunu teksta kod Hamida Hadžibegića, Bosanska kanun-nama iz 1565 godine, str. . Ta upotpuna glasi: بر رسمن اندن الير. Ta je upotpuna interpolirana u našem prevodu.

18) U originalu حلاص 19) U originalu حارج

20) U originalu محالف 20a) Pogrešno, treba فرادًا فرادًا ili فردًا فردًا

یازیلوب باقیلری شرکا ایله قید اولنمشدر اسمي ذکر اولنمیان حصّه‌دارلره‌سن دفترده یازلمش دکولسن دیو یرینه شریكلري و سپاهیلري دخل اتمیالر بو مقوله جفتلك و زمین‌ده مقیّد اولان رعایا باشتنه‌ده مرقوم اولان رعایا مقوله سندندر اون بیلدن زیاده تمکّنی آخر[21] قریه‌ده اولمیوب سپاهی و سپاهی زاده و امر ایله معاف و مسلم اولمایجق تصرّف اتدکلری یرك حقوق شرعیّه و رسوم عرفیّه‌سن ویردکلرندن صکره سایر رعایا کبي اوغلّرینك بنّاك و مجرّد رسمني طپراق سپاهیلرنه ویررلر.

بعضي جفتلکدن منسوخ[22] قرا و مزارع‌ده متمکّن اولان رعایانك الّرنده اولان یرلري جزوئي اولوب تمام بر جفته وفا ایده‌جك قدر ییرلري اولماغین اکثري اطراف قرا و اخر سنورده ییر طتوب زندکانی ایدرلر اکا بناء هر بر اسمك تحتنده جفت و نیم جفت و بنّاك اشارتي ممکن اولمیوب دفتر عتیق موجبنجه بعد الاسامي حاصل تحتنده رسم جفت و بنّاك و مجرد قید اولنمشدر.

بر رعیّتك یري بر رعیّته داخی[23] انتقال اتدقده بتون جفتدن رسم جفت یکرم ایکي اقچه و نیم جفتدن اون بر اقچه رسم النور نیم جفتدن اقل جزوئ یردن ایکي دونمه بر اقچه رسم النور دفترده مجرّد یازلمش رعیّت اولي اولیخاق یکرمي ایکي اقچه بنّاك رسمین ویرر حین تحریرده تصرّفنده بر جفتلك یر اولوب ییرین کتم ادوب مجرّد یازلمش اولسه متصرّف اولدغی یردن یکرمی ایکي اقچه رسم جفت ویرر تکرار مجرّد رسمن ویرمز اولي و ارکن اوغلّری اولورسه بنّاك و مجرّد رسمن ویرر فوت اولدقده انك یري علي السّویه اغلّرینه منتقل اولور اوغلّري دفتر جدیده یازلمش اولیجاق بابالرندن منتقل اولان یري برابر تصرّف ایدوب ییر رسمن برابر ویردکلرندن ما عدا کندو رسملرین دخی ویررلر بر یازلمامش اوغلي قالورسه باباسي یرینه کچوب انجق بر رسم جفت ویرر نیم جفت و نیم جفتدن اقل ییر اولیجاق اوغلي اولي اولا اکنلو بنّاك مقوله‌سندن اولوب همان کندو بنّاك رسمن ویرر ارکن ایسه مجرّد رسمن ویرر ییر ایچون تکرار رسم ویرمزلر.

هیچ یري اولمیوب بنّاك و مجرّد یازلمش رعیّت فوت اولدقده رسملري رفع اولنور آخر[24] ولایته کتدکلرنده رسملری بابالرندن و اقربالرندن طلب اولنمز عودت ایدوب کیرو کلیجك

---

[21]) U originalu آحر

[22]) U originalu منسوح

[23]) U originalu داحی

[24]) U originalu آحر

سپاهي كذشته رسملرين بي قصور الورلر بابالرندن ايرليوب بابالريله متمكن اولان بناك و مجرد اتالرنه تابعدر رسملرين اتاسي سپاهيسى الور .

رسم عروسانه ايله پولاجنه تمام و سربست اولميان تمارلرك نصف باد هواسي سپاهيلره حاصل يازيلوب باد هوانك نصف اخري ميرلوايه خاص[25] يازلمشدر سنجاق صوباشيلري سپاهيه يازيلان بادهوانك نصفنه دخل اتميه لر و رسم عروسانه سپاهنك بكر قزندن التمش اقچه و طول عورتندن اوتوز اقچه و شهرلو و رعايانك بكر قزلرندن اوتوز اقچـه و طول عورتندن اون بش اقچـه النور كفره نك بكـر و بيوه لرندن دخى[26] كذلك اعلاسـندن اوتوز و ادنيسـندن اون بش اقچـه رسـم النور .

لواء مزبورده[27] دشتبانى ديو هر دخـان[28] خـانـه[29] ستندن ييلـده اكيشر اقچـه بولاجنه[30] النور .

بلا مانع تمام ييل يورين دكرمندن اوتوز اقچه و الت اي يورين دكرمندن اون بش اقچه رسم النور دفترده نيم ساله يازيلان دكرمن بلا مانع تمام ييل يوريجك اوتوز اقچه النور معمول دفترده رسمي يازلمش دكرمن خراب[31] اولدقده رسمن اوجاق صاحبندن سپاهي الور خراب[32] يازلمش دكرمن معمور اوليجاق رسمن طپراق سـپاهيسي الور موقوفجي و عامل دخـل[33] اتمـز ولايت تحرير اولندقدن صكره حادث اولان دكرمن رسمن داخي سپاهي النور .

بر سپاهنك رعيتي يازلدغي يرده متمكن اوليوب خـارج[34] قريه ده و آخر[35] لواده[36] سا كن اولسه ساكن اولدغي[37] قريه ده يازلمش اولمايجق زراعتي يوغيسـه طپراق سپاهيسنه همـان الت اقچه دخان[38] رسمن ويرر زراعتي اوليجق عشرين صاحب ارضه ويروب ما عدا رسمن رعيتي كندو سپاهسنه ويرر طپراغمده ساكندر ديو سپاهي دخل اتمز لكن اون ييلدن

---

25) U originalu حاص

26) U originalu دحى

27) Trebalo bi مزبورده

28) U originalu دحان

29) U originalu حانه

30) Trebalo bi پولاچنه

31) U originalu حراب

32) U originalu حراب

33) U originalu دحل

34) U originalu حارج

35) U originalu آحر

36) U originalu لواد

37) U originalu اولدعي

38) U originalu دحان

زیاد متمکن و متوطن اولوب یازلمش اولیجاق جمله حقوق و رسومن طپراق سپاهیسي الور قدیمي سپاهسنهٔ رسم ویرمز ایکی جانبده باشتنیه یا زلمش ایسه داخی .

بو رعیّت سپاهیه [و] هم فلور یلو ییره یازلسه اون یلدن زیاده فلوریلو یرده متمکن اولوب یازلمش ایسه سپاهسنه رسم رعیّت ویرمز اون یلدن زیاده متمکن اولمیوب یازلمش اولیجاق فلوریلو یرلرك عادت اولاقیّه اوزره میری‌یه رسم فلوریسن تمام ادا اده فلوریلو ییر طوترم دیو سپاهسنه رسم رعیّت ویرمکده تعلّل و نزاع ایلمیه .

بر قریه‌ده باشتنه‌ده مقیّد اولان رعیّت ینه اول قریه‌ده بنّاك داخي یزلمش اولسه مکرّر اولور بنّاك رسمي ویرمز مکرکه کندو دفتر عتیقده مقیّد رعیّت اولوب صکره اخرك باشتنه‌سن المغیله باشتنیه دخی[39] یازلمش اولا رسم جفت و رسم بنّاك دخي ویره .

بر رعیّت ایکی قریه‌ده یازلسه حین تحریرده اون ییل متمکن اولوب یازلدغی قریه‌ده مقرّر قلنر قدیمي سپاهسنه رسم ویرمز تمکن اعتبار اولنور قدم اعتبار اولنمز خارج[40] قریه‌ده دخي ییر دوتمق سببیله یازلمش ایسه تصرّف اتدوکي یرك حقوق شرعیّه و رسوم عرفیه‌سن صاحب ارضه ویروب رسوم رعیّتي کندو سپاهسنه ویرر .

بر باشتنه دخي بر قریه‌ده سهوا ایکي یرده یازلسه رعایا بیننده مشهور و متعارف اولان اسمله مقید اولان باشتنه مقبولدر تقریر یازیلوب نامعلوم اولان باشتنه‌دن رسم طلب اولنمیه بر باشتنه ایکي قریه‌ده یازلسه طپراق سپاهی‌سنه حکم اولنه دفتر عتیقده بر دکرمن حصّه حصّه اولوب بر قاج سپاهی‌یه یازیلوریمش حالیا هر دکرمن طپراغنده یازلمشدر سهوا بر دکرمن ایکي قریه‌ده یازلمش اولورسه رسمن سپاهی‌سي الور .

قدیمدن اوتلامق ایچون قور ینوکلان [و] رسم اوتلاق آلوني کلمش یرلردن هر سورودن برر قیون النور .

و بر تمار اراضسنده[41] یایلاق[42] اولوب خارجدن[43] قیون کلوب اوتندن و صویندن انتفاع ادوب قشلسه اعلا سوریدن بر قیون کي بهاسي یکرمي اقچه و اوسط سوریدن بر قیون

---

[39]) U originalu دحی

[40]) U originalu حارج

[41]) U originalu اراصنده

[42]) U originalu یایلاو

[43]) U originalu حارجدن

كى بهاسي اون بش اقچه و ادني سوريدن بر قيون كي بهاسي اون اقچه رسم يايلاق النور دفترده اول قريه‌ده رسم قشلاق يازلمامشدر ديو مخالفت اولنميه.

رعايا عشرلرين اقوب بازاره التمك قانون قديمدر بازاردن مرادغله صاتلور بازاردركى انده قليل و كثير غله صاتلمق جايز اولا سپاهيلره بو تكليف اولنمز اما عشرلرين و سالاريلرين همان كوي انبارنه ايلدهلر و رعايا سپاهيلرنه كفايت قدري انبار ياپو ويرمك قانون قديمدر.

قديمدن ياپراغي و اودوني ايچون قورينوكلان قوري صاحبلري قوريلرن كما كان تصرف ادرلر دفترده قوري يازلمامشدر ديو سپاهي دخل[44] اتمز.

بغداى يوكندن ايكى اقچه و ساير تركه‌دن دخى[45] يوك باشنه ايكي اقچه باج النور و توز يوكندن درت اقچه و كتان يوكندن درت اقچه و انجير و اوزم يوكندن درت اقچـه و برنج يوكندن درت اقچه و تازه اوزم يوكندن ايكي اقچه النور و بال يوكندن درت اقچه و ساده[45a] باغ صاتلسه قرق اقچه‌ده بر اقچـه النور و ايج ايلدن كلان متاع يوكندن ايكي اقچـه النور و كفاردن مسلمانلر كتوردكي جوقه يوكندن بش اقچـه و كافرلر كتوردوكي جوقه يوكندن اتوز اقچه النور و صابون و غيري متاع يوكندن درت اقچه و زيت ياغي يوكندن سكز اقچه النور و قلاى و بالق يوكندن درت اقچه النور و تكنه ايله بازار كوني صاتلان توزدن درت اقچه النور و اسير صتاندن ايكي اقچـه و آلاندن ايكي اقچـه و آت صاتاندن ايكي [اقچه] و آلاندن دخي[46] ايكى اقچه النور و صغير صتاندن بر اقچه و آلاندن بر اقچه النور و قصاب بوغزلدغى صغيردن درت اقچـه النور و صاتلان قيونه برر اقچـه و يازيلو قصاب بوغزلدغي[47] قيوندن و قوزيدن دوردندن بر اقچه النور و ياش يمش يوكندن ايكي اقچـه و اخلاط[48] و طاغ يمشى يوكندن بر اقچه النور و ايكى قيون باسترمه‌سندن بر اقچه و چيره‌نك ايكى يوكندن بر اقچه و بر عربه دركدن بر اقچه و بر عربه اوتلوقدن بر اقچه و صوغان يوكندن ايكي اقچه و كستانه يوكندن ايكي اقچه و شيروغن يوكندن درت اقچه النور و جوز و بادم يوكندن ايكي اقچـه و كلم يوكندن بر اقچه و بازار كوننده دمور صاتدقلرى يردن بچق النور و بازار كوننده زيت

44) U originalu دحل

45) U originalu دحى

45a) U originalu صاده

46) U originalu دحى

47) U originalu يوعزلدغي

48) U originalu احلاط

ياغي صاتدقلري يردن صتاندن بر اقچه النور و دمور يوكندن ايكي اقچه و خارجدن[49] كلوب صاتلان شيره يوكندن درت اقچــه و يرلو ميخانجدن[50] يوكندن ايكى اقچــه النور و اورتى كبه‌سندن بر اقچه و اكريز صاتلدقده قرق اندازده بر اقچه النور داخى[51] اكسك صاتلســه نسنه النماز و اكى مويتاب چولدن بر اقچه و بر يوك توبره صتاندن بر اقچه و صغير دريسندن بر اقچه و يوك بغلنوب شهردن متاع كتملو اولسه يوكدن ايكي اقچــه النور و اتمكجيلر فروننددن بر اقچه النور

توز يوكندن كي بازار كوني تكنه ايله صاتلور بشر اقچــه النور و بالق يوكندن سكز اقچه النور و كتّان يوكندن اونز اقچــه النور[52] و ياغ يوكندن ايكيشر اقچه و ميوه يوكندن برر اقچه و بازار كون[53] بز صاتاندن اكشر اقچه و بازاركون[54] زيت ياغي صاتاندن يوكندن ايكي اقچه وكمسنه نك بورجين اليو يردكده بيكده يكرمى اقچه و اكسك صاتدقلرنده قاج درهم اكسك صتارسه اول مقدار اقچه جريمه النور.

و عسسلق داخى[55] نصف[55a] صوباشي و نصفن داخي[56] عسس الور.

رعيتدن و ارباب تماردن وغيردن ير تصرّف ايدركن بر كمسنه فوت اولوب و ياخود[57] غيبت منقطعه ايله غايب اولسه اوغلّلرى قلورسه تصرّفلرنده اولان ييرلر طپويه مستحق اولمز اوغلّلرينه انتقــال ادوب زراعت ادوب عشرين ورســومن ويررلر اوغلّلرى اولميوب بابا بر قرنداشلري قالسه طپويه مستحق اولور بي غرض مسلمانلر اول يرك طپوسن وجه كوردكلري اوزره بابا بر قرنداشلري طپوسن ويرر وجه كوردكلري طپويه قرنداشلري راضي اولميوب فراغت ايلسه سپاهيسي كيمه دلرسه طپويه ويرر و ساير اقرباسي اجنبي حكمنده‌در سپاهي هركيمه دلرسه ويرر اولاد ذكوري و بابا بر قرنداشي قالمايجق سپاهي كيمه دلرسه طپويه ويرمك قانون قديمدر وفات ايدن كمسنه‌نك اولاد ذكوري و بابا بر قرنداشي قالمدغى يرده شول يركه متوفانك بالتهســيله اچلوب تارلا و ياخود[58] جاير اولوب عرق جبيني [ايله] امه‌كي و اقچه‌سي خرج[59]

---

[49]) U originalu حارجدن

[50]) U originalu ميحانجيدن

[51]) U originalu داحى

[52]) U originalu النوره

[53]) Mjesto كونى

[54]) Mjesto كونى

[55]) U originalu داحى

[55a]) Trebalo bi نصفن

[56]) U originalu داحي

[57]) U originalu ياحود

[58]) U originalu ياحود

[59]) U originalu حرج

اولنوب اچلمش اولسه اول يرلري و جايرلري قيزلري اولوب طالبه اولسلر تپزينه ويرلمك فرمان اولنمشدر لكن قيزلري داخي[60] قرنداشي كبي بي غرض[61] مسلمانلر تقدير اتدكلري طپوئ سپاهيه ويره‌لر مادامكه قيزلري اول اصل ييرلره طالبه اولوب بي غرض[62] مسلمانلر تقدير ايلدكلرى طپوئ ويره‌لر آخره ورلميوب انلره ويرله و زراعت اولنوب عشر و رسم ويريلور ييرلركه رعايا و غيريلر متصرّفلردر سپاهيسي معرفتي يوغكن كمسنيه صاتمق و هبه اتمك و رهن ايلمك و عارية تصرّف اتدرمك داخي[63] بحسب القانون جايز دكلدر اكر ايلسلر سپاهسي فسخ[64] اتمكه قادردر يركيرو اسكى صاحبي[65] اوزرنده قلور لكن فراغت ايلدك ديو الندن الوب داخي طپويه ويرمك جايز دكلدر مكر كه اسكي صاحبي طيب خاطر[66] له يردن فراغت ايليه و اوچ ييل علي التوالي خالي[67] و بطال سورلميان ييرلري سپاهسى طپو ايله ويرمك قانون قديمدر.

و ايكي قريه اراسنده معيّن و ممتاز سنور اولميوب يرلري مشاع تصرف اتسلر ولايت كتب اولندقده هر رعيّتك محصولي كي زراعت ايده كلمشدر صاحب تياره حاصل قيد اولنمشدر رعيّتلو رعيتن تعشير ايدر و بر ير طپويه مستحق اولوب سپاهيسى رعيّتدن طپو الميوب طپوسز ويرسه بعد[68] زمان ييرنه اخر[69] سپاهي كلوب الكده طپونامك[70] يوقدر ديو طلب اتسه نسنه الماز.

كافرك مسلمان اوغلي و يا بابا بر مسلمان قرنداشي و يا خود خلافنجه[71] مسلمانك كافر اوغلي و يا بابا بر كافر قرنداشي قلسه اوغلي بلا طپو و قرنداشي بى غرض مسلمانلر تقدير ايلدكي طپو ايله مستحق اولور.

و لواء مزبوره‌ده[72] فلوريه قيد اولنان رعايانك فلوريلري ايكى دفعه‌ده ادا اولنمق رعايايه انفع و مناسب اولماغين نصفي روز خضر[73] الياسده و نصف[74] اخري سنهٔ مزبورده[75] واقع

---

[60]) U originalu داحي
[61]) U originalu عرض
[62]) U originalu عرض
[63]) U originalu داحى
[64]) U originalu فسح
[65]) U originalu صاحبي
[66]) U originalu حاطر
[67]) U originalu حالى
[68]) U originalu بعده
[69]) U originalu احر
[70]) Mjesto طپونامه‌ك
[71]) U originalu حلافنجه
[72]) Treballo bi مزبورده
[73]) U originalu حضر
[74]) U originalu نصفي
[75]) Mjesto مزبورده

اولان قاسم كوننده ادا اولنمق اوزره دفتر جديده قيد اولندي و ذكر اولان ايكي كونك
ما بيننده امرايه تبديل و تغيير واقع اولروسه يوم القسط حسابى اوزره حقلرين طلب ايليه‌لر.
جرى ذلك و حرّر فى اوائل شهر محرّم الحرام من شهور سنة اثنى وثمانين و تسعمائة
من الهجرة النبوية

KANUN-NAMA KLIŠKOG SANDŽAKA

U starom defteru mjerica koja je u upotrebi u Kliškom sandžaku iznosi 64 oke. Kako je u starom defteru naređeno da pšenica poskupi za po 5 akči, mješanac za po 7 akči, a zob za po 2 akče, stavljena je tržna cijena na svaku mjericu pšeince po 25 akči, na mjericu mješanca po 20 akči, a na mjericu zobi po 10 akči. Po starom defteru na svaku medru vina stavljena je vrijednost od po 7 akči.

U pomenutom sandžaku uzima se 22 akče kao pristojba na čift (resmi çift) od baštine koja je upisana na muslimana. A od starine, bez promjene u uobičajenom davanju, uzima se 22 akče kao pristojba na (resmi bennak), a 12 akči kao pristojba na neoženjenog (resmi mücerred). Bennakom se naziva oženjeno lice koje nema nikakve zemlje ili ima zemlje manje od pola čifta (nim çift). Mudžerred (neoženjen) se kaže za pametno i odraslo lice koje je (živeći) kod svog oca sposobno da zarađuje i privređuje. Pristojba se ne uzima od mudžerreda koji je kod svoga oca, a nije sposoban za zaradu i privređivanje. Ova se pristojba uzima u početku marta. Od baštine koja je u defteru upisana na nevjernika (zimmi) uzima se 25 akči ispendže. I od punoljetnih sinova nevjernika, koji su oženjeni i sposobni za zaradu i privređivanje, po starom običaju uzima se 25 akči ispendže.

Kada nevjernik uzme baštinu zapisanu u defteru na muslimane uzima se 22 akče pristojbe na čift, a 25 akči ispendže kada musliman uzme baštinu upisanu na nevjernika. Od bašte, lana, konoplje, bijelog i crvenog luka i kupusa uvedena je shodno uzvišenom šeriatu samo desetina (öşür). Neka se ne uzima salarija kao kod žitarica, već neka se uzima samo desetina. Kao desetina od košnica uzima se od 10 košnica jedna košnica. Ako se ne uzme košnica, nego se zatraži novac, od svake košnice uzima se pristojba od po dvije akče. Na medru vina stavljena je vrijednost od po 7 akči. Na svaki dunum vinograda koji su po dunumima upisani na neke muslimane određeno je, shodno starom defteru, po 7 akči pristojbe. Kada je vinograd veći nego što je otprilike u dunumima određeno, uzima se toliko pristojbe po dunumu (resmi dönüm) koliko iznosi taj vinograd sa viškom. Ranije, kada bi se u spomenutom sandžaku u nekim selima kupila desetina, uzimala se jedna sedmina i jedna osmina, a u nekim čiflucima i mezrama samo desetina. Ovaj put je u svim selima, mezrama i čiflucima zavedena desetina i salarija. Neka se uzme jedna osmina, a to je na 40 mjerica 5 mjerica. Otsada neka se ne uzima sedmina i desetina.

Neki od raje, u namjeri da bi ostali van deftera kako bi prikrili svoje pristojbe, mijenjali su poneki svoje, a poneki ime svoga oca, neki su upisivali svoju zemlju na svoga sina prikazujući se umrlim, a neki su opet uz lažnu izjavu da im je sin u životu bezrazložno upisivali mjesto njega drugo ime. Saznalo se da je između njih i spahija došlo do sporova i da je to dovelo do ozbiljnih pritužbi, pa je ovome poklonjena puna ozbiljnost i pažnja. Ako se dogodilo da su upisani uz te njihove izgovore i međusobnu pomoć i potpomaganje, ne može se primiti da se jedna pristojba od ovakvog rajetina koji je mjesto sebe svoga sina zapisao, a sam ostao van (deftera) uzme od njegova sina, a da spahija od njega uzme pristojbu bennaka (resmi bennak), i da onaj koji je bezrazložno mjesto sebe upisao drugo ime kaže spahiji: »Na koga je upisana zemlja, od njega traži pristojbu«, nego čim on sam posjeduje zemlju, spahija (će od njega uzeti pristojbu na zemlju). Ako u vrijeme popisa raja prikrije da rajetin daje spahiji pristojbu na zemlju koju posjeduje i (prešuti) rajetinske sinove, braću i rođake koji nisu drugom upisani kao raja, i ne upiše ih, ili to iz nepažnje bude omaškom izostavljeno i ostane neupisano, smatralo se da je shodno redu i poretku da spahija od ovih uzme rajetinsku pristojbu (resmi reiyyet) i ostale šeriatske i uzakonjene običajne daće, i to je ubilježeno. Ne ide na štetu gospodara zemlje da li je neko upisan ili nije upisan u defter. Rajetinski sin je rajetin, a i rajetinski brat je rajetin, od njih se uzima rajetinska pristojba. A neka seoska raja ne može se osloboditi rajinskih pristojbi time što upiše kao čifluk zemlje koje su u njenom posjedu sa izjavom: »Moje su zemlje postale čifluk«. Opet kao i prije oženjeni daje gospodaru zemlje 22 (akče), a neoženjeni 12 akči kao resmi bennak. Neka mevkufčije, amili i vilajetske kadije ne prave smetnje spahijama da pobiru pristojbe od raje koja je više od deset godina nastanjena na zemlji jednog spahije, a koja je na izneseni način ostala van (deftera). Jedan rajetin se ne oslobađa pristojbe prodajom svoje zemlje, nego u potpunosti plaća rajinske pristojbe svome spahiji. Pristojba od zemlje koju je on prodao uzima se od onoga koji ju je uzeo i koji je posjeduje. Ako neko bude na putu i ne bude lično prisutan, ili njegove zemlje, uslijed toga što nema pri sebi ispravu, budu upisane na svoga starog posjednika ili, na osnovu iskaza raje, na neko drugo lice, neka se ne smatra samo defter kao dokaz i neka se ničija zemlja suprotno uzvišenom šeriatu ne dosuđuje onome na koga je po defteru zapisana, nego se shodno uzvišenom šeriatu dosudi onom ko ima jak dokaz i ko je zemlju posjedovao u vrijeme popisa.

Pošto od onih koji su u starom defteru na zemlji od jednog čifluka ili pola čifluka upisani kao 5—10 sudionika nije svaki pojedinačno prisustvovao popisu, a nije bilo nikog ko bi o njima dao opširno obavještenje, to je sada (samo) jedan od njih zapisan, a ostali su uneseni sa »suvlasnici«. Onim sudionicima čije ime nije spomenuto neka se njihov suvlasnik i njihov spahija ne miješaju u njihovu zemlju sa izjavom: »Ti nisi upisan u defteru«. Raja koja je upisana na ovakvom čifluku i zemljištu istovrsna je sa rajom koja je upisana na baštini. Kada nisu više od 10 godina nastanjeni u dru-

gom selu, a nisu spahije, spahiska djeca niti oni koji su na osnovu naredbe oprošteni i oslobođeni (davanja), pošto dadu na zemlju koju posjeduju šeriatske dažbine i običajne pristojbe, daju svojim zemljišnim spahijama, kao i ostala raja, za svoje sinove pristojbu na bennaka i na neoženjenog (bennak ve mücerred resmi). Kako su na nekim čiflucima zemlje koje su u rukama raje nastanjene u dokinutim selima i mezrama neznatne i kako ona nema zemlje koliko je dovoljno za jedan potpun čift, većinom ona drži zemlju u okolnim selima i na drugom području i (tako) se izdržava. Prema tome, nije bilo moguće ispod svakog imena naznačiti »çift«, »nim çift« (pola čifta) i »bennak«, nego je po starom defteru poslije imenâ ispod prihoda zavedena pristojba »çift«, »bennak« i »mücerred«. Kada zemlja jednog rajetina pređe opet nekom rajetinu, od cijelog čifta uzima se kao pristojba čift 22 akče, a od pola čifta 11 akči pristojbe. Od neznatnije zemlje koja je manja od pola čifta uzima se na 2 dunuma 1 akča pristojbe. Kada se rajetin koji je u defteru upisan kao neoženjen, oženi, daje 22 akče pristojbe nabennaka (bennak resmi). Ako u vrijeme popisa u njegovom posjedu bude zemlja (veličine) jednog čifluka, a on je prikrije i bude upisan kao neoženjen, daće na zemlju koju posjeduje 22 akče pristojbe na čift, a neće ponovo dati pristojbu na neoženjenog. Ako bude imao oženjenih i neženjenih sinova, davaće pristojbu na bennaka i na neženjenog. Kada on umre, njegova zemlja podjednako prelazi na njegove sinove. Kada njegovi sinovi budu upisani u novi defter, oni zajedno posjeduju zemlju koja im je prešla od oca i, pored toga što zajednički daju pristojbu na zemlju, daju i svoje lične pristojbe. Ako iza njega ostane jedan njegov neupisan sin, on zauzima mjesto svoga oca i daje samo jednu pristojbu na čift. Kada zemlja iznosi pola čifta i manje od pola čifta, ako mu sin bude oežnjen, on je ekinlü bennak (bennak sa nešto zemlje) i daje samo svoju ličnu pristojbu na bennaka; ako je neoženjen daje pristojbu na neoženjenog, a (u oba slučaja) ne daju ponovo pristojbu za zemlju.

Kada umre raja koja nema nikakve zemlje, a upisana je kao bennak i mücerred (neoženjen), njene se pristojbe ukidaju. Kada ona ode u drugi vilajet, ne mogu se zahtjevati njene pristojbe od njenih očeva i njenih rođaka. Kada se ona povrati i dođe nazad, spahija uzima bez zaostatka od nje prošle pristojbe. Bennak i mücerred koji se nisu odvojili od svoga oca, nego stanuju sa svojim ocem, podložni su svome ocu i njihove pristojbe uzima spahija njihova oca. Kao prihod spahijama zapisane su cijele mlađarina i poljačina, i pola baduhave sa timara koji nisu oslobodni, a druga polovina baduhave upisana je kao has mirlivi (upravniku sandžaka). Neka se sandžačke subaše ne upliću u polovinu baduhave koja je upisana spahiji. Od spahijne kćeri-djevice uzima se kao mlađarina 60 akči od njegove udovice 30 akči, od kćeri-djevica građana i raje 30 akči, a od njihovih udovica 15 akči; i od djevojaka i udovica hrišćana isto tako se uzima od bogatijih 30 akči, a od siromašnijih 15 akči pristojbe.

U pomenutoj livi uzima se godišnje od svakog ognjišta po 2 akče poljačine kao »deştbani«.

Od mlina koji bez smetnje radi preko cijele godine uzima se 30 akči pristojbe, a od mlina koji radi 6 mjeseci 15 akči. Kada mlin koji je u defteru upisan kao polugodišnji, bez smetnje radi preko cijele godine uzima se 30 akči. Kada se poruši mlin od koga je pristojba ubilježena u defter koji je u važnosti, pristojbu na njega uzima spahija od posjednika odžaka (mlina). Kada se popravi mlin koji je zapisan kao ruševan, pristojbu na njega uzima njegov zemljišni spahija, a mevkufči i amil se u to ne miješaju. Spahija uzima i pristojbu na mlin koji podignut poslije popisa vilajeta.

Ako rajetin jednog spahije ne bude nastanjen na zemlji na koju je zapisan, nego bude stanovao izvan sela i u drugoj livi, a ne bude zapisan u selu u kojem stanuje i ne obrađuje zemlju, davaće svom zemljišnom spahiji samo 6 akči dimarine; kada bude obrađivao zemlju, davaće od nje desetinu gospodaru zemlje, a ostale rajinske pristojbe davaće svome spahiji. Spahija se neće uplitati uz izjavu: »On stanuje na mojoj zemlji«. Ali kada bude nastanjen preko deset godina i bude (tu) upisan, onda sve njegove dažbine i pristojbe uzima njegov zemljišni spahija; svom starom spahiji ne daje pristojbu, pa makar bio na dvije strane upisan na baštini.

Ako jedan rajetin bude upisan spahiji a i na filuriskoj zemlji, te ako bude na filuriskoj zemlji nastanjen preko deset godina i (tu) upisan, on neće svome spahiji davati rajinsku pristojbu; kada ne bude (tu) nastanjen preko deset godina, a bude (tu) upisan, neka po vlaškom običaju u potpunosti daje filurisku pristojbu na filuriske zemlje, a neka ne iznosi kao razlog: »Ja držim filurisku zemlju« i neka se ne protivi da daje svome spahiji rajinsku pristojbu.

Ako rajetin koji je u jednom selu upisan na baštini bude u tom istom selu upisan i kao bennak, on je »ponovljen« i ne daje pristojbu na bennaka. Ali ako bude upisan kao rajetin u starom defteru, a poslije uzme baštinu drugog (lica) i bude i na baštini zapisan, neka daje pristojbu na čift i pristojbu na bennaka.

Ako jedan rajetin bude upisan u dva sela, u vrijeme popisa biće potvrđen (tj. upisan) u onom selu u kojem je nastanjen deset godina i gdje je upisan, i neće svome starom spahiji davati pristojbu. U obzir se uzima nastanjenost, a ranije stanje ne uzima se u obzir. Ako bude zapisan i izvan sela zato što tamo drži zemlju, davaće gospodaru zemlje na zemlju koju posjeduje šeriatske dažbine i običajne pristojbe, a rajinsku pristojbu davaće svome spahiji.

Ako i jedna baština bude omaškom zapisana na dva mjesta u jednom selu, biće prihvaćena ona baština koja je upisana pod imenom koje je među rajom čuveno i poznato. Neka se napiše izvještaj i neka se ne zahtjeva pristojba za nepoznatu baštinu. Ako neka baština bude upisana u dva sela, neka bude dosuđena područnom spahiji. U starom defteru jedan mlin je dijeljen u posjedovne dijelove i upisivan na nekoliko spahija. Sada je svaki mlin zapisan na svom području. Ako jedan mlin bude omaškom zapisan u dva sela, pristojbu na njega uzima područni spahija. Od zemalja koje se od starine čuvaju za ispašu i na koje je uzimana pristojba na ispašu, uzima se od svakog stada po jedna ovca.

Ako na jednoj timarskoj zemlji bude ljetnje planinske ispasište, te ako budu svana dolazile ovce, koristile se njegovom travom i vodom i tu zimovale, uzeće se kao pristojba za ljetnju ispašu od najboljeg stada jedna ovca čija je vrijednost 20 akči, od osrednjeg stada jedna ovca, čija je vrijednost 15 akči, a od slabog stada jedna ovca, čija je vrijednost 10 akči. Neka ne bude protivljenja stoga što u starom defteru nije ubilježena pristojba za zimovalište.

Stari je zakon da raja nosi svoju desetinu na najbliži bazar. Pod bazarom se razumije bazar (trg) na kome se prodaje žito, a tu je dozvoljena prodaja žita namalo i naveliko. Ovo se ne može nametnuti spahijama, oni neka svoju desetinu i salariju nose samo do seoskog ambara. Stari je zakon da raja napravi svojim spahijama ambar dovoljne veličine.

Gospodari zabrana koji se od starine čuvaju radi lišća i drva od njih posjedovaće kao i ranije svoje zabrane.

Od tovara pšenice uzima se 2 akče, a i od ostalog žita na tovar 2 akče. Od tovara soli uzima se 4 akče, od tovara lana 4 akče, od tovara smokava i (suhog) grožđa 4 akče, od tovara pirinča 4 akče, a od tovara svježeg grožđa 2 akče. Od tovara meda uzima se 4 akče, a ako se prodaje čisto maslo na 40 akči 1 akča. Od tovara robe koja dolazi iz unutrašnjosti (zemlje) uzima se 2 akče. Od tovara čohe koju iz hrišćanskih zemalja donesu muslimani uzima se 5 akči, a od tovara čohe koju donesu hrišćani 30 akči. Od tovara sapuna i druge robe uzima se 4 akče, a od tovara maslinovog ulja 8 akči. Od tovara kalaja i ribe uzima se 4 akče. Od soli koja se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se 4 akče. Od onoga ko proda zarobljenika uzima se 2 akče, a i od onoga ko ga kupi 2 akče, a od onoga ko proda konja 2 (akče), a i od onoga ko ga kupi 2 akče. Od onog ko proda goveče uzima se 1 akča, a i od onoga ko ga kupi 1 akča. Na goveče koje mesar zakolje uzima se 4 akče. Na prodanu ovcu uzima se po 1 akča, a od ovaca i jagnjadi koje zakolje registrovani mesar na četvoro od njih 1 akča. Od tovara svježeg voća uzima se 2 akče, a od tovara divljih krušaka i mušmula 1 akča. Od dvije ovčje sušenice uzima se 1 akča, od dva tovara luči 1 akča, od jednih kola direka 1 akča, od jednih kola sijena 1 akča, od tovara crvenog luka 2 akče, od tovara kestena 2 akče, a od tovara sezamova ulja 4 akče. Od tovara oraha i badema uzima se 2 akče, a od tovara kupusa 1 akča. Za mjesto gdje se pazarnim danom prodaje željezo uzima se pola akče. Za mjesto gdje se pazarnim danom prodaje maslinovo ulje uzima se od prodavca 1 akča. Od tovara željeza uzima se 2 akče, od tovara vina koje dođe svana i prodaje se 4 akče, a od mjesnog krčmara od tovara (vina) 2 akče. Od ćebeta za pokrivače uzima se 1 akča, a kada se prodaje bez, na 40 aršina 1 akča; (no) ako se prodaje manje ništa se ne uzima. Od dva pokrovca od kostreti uzima se 1 akča, od onoga ko prodaje tovar torbi 1 akča, od goveđe kože 1 akča, a ako se roba poveže u tovar i treba da ide iz grada, uzima se od tovara 2 akče. Od peći pekarâ uzima se 1 akča.

Od tovara soli koja se pazarnim danom prodaje čabrom uzima se po 5 akči. Od tovara ribe uzima se po 8 akči. Od tovara lana uzima se po 10 akči. Od tovara masla uzima se po 2 akče, od tovara voća

po 1 akča, od onog ko pazarnim danom prodaje bez po 2 akče, od onoga ko pazarnim danom prodaje maslinovo ulje na tovar 2 akče. Kada se nekom omogući naplata duga uzima se na 1000 akči 20 akči. Kad neko prodaje uz manjak, za koliko drama manje proda, toliko se akči uzme globe.

I od (pristojbe za noćno stražarenje uzima polovinu subaša, (drugu) pak polovinu uzima noćni stražar.

Ako neko od raje, posjednika tîmara i drugih, posjedujući zemlju, umre ili bez glasa nestane, a iza njega ostanu sinovi, zemlje koje su u njihovu posjedu ne potpadaju pod tapiju, nego one prelaze na njegove sinove i oni će ih obrađivati i davati na njih desetinu i pristojbe. Ako ne imadnu sinova, a iza njih ostanu braća po ocu, potpašće pod tapiju. Kako nepristrani ljudi procjene tapiju za tu zemlju tako će njihova braća po ocu dati tapiju za nju. Ako im braća po ocu ne pristanu na tapiju kako su oni (tj. nepristrani ljudi) procjenili, nego se odreknu, njen spahija daće je kome hoće uz tapiju. Ostali njihovi rođaci smatraju se kao strana lica. Spahija će je dati kome god hoće. Kada iza njih ne ostanu muška djeca i brat po ocu, stari je zakon da je spahija dade uz tapiju kome hoće. Na zemlji na kojoj iz umrloga nije ostalo muške djece i brat po ocu, a to je ona zemlja koju je umrli svojom sjekirom iskrčio, te je pretvorena u njive ili livade, — naređeno je, ako je u to uložen trud sa »znojem lica njegova« i njegov novac i ta je zemlja iskrčena, a on imadne kćeri i one zatraže te zemlje i livade, da se one dadu njegovim kćerima. Ali neka i njegove kćeri, kao i brat mu, dadu spahiji tapiju koju odrede nepristrani muslimani. Sve dok njegove kćeri budu tražile takve zemlje i dadu tapiju koju odrede nepristrani muslimani, neka se ne dadu drugom, nego neka budu date njima. Po zakonu nije dozvoljeno da se obrađivane zemlje, na koje se daje desetina i pristojba, a koje raja i drugi posjeduju, bez spahijna znanja ikom prodaju, poklone, založe a i dadu u naruč. Ako se to učini, spahija može da to poništi i zemlja opet ostaje na svom starom posjedniku. Ali nije dozvoljeno da mu je, uz izjavu: »Ti si je se odrekao«, oduzme i da je da (drugome) uz tapiju, osim ako njen stari posjednik dragovoljno odustane od zemlje.

Stari je zakon da zemlje koje su uzastopce tri godine ostale puste i zapuštene i neorane njihov spahija dâ (drugome) uz tapiju.

Ako između dva sela nema određene i jasne granice, a oni zajednički uživaju zemlje, prinos svakog rajetina koji je (te zemlje) obrađivao upisan je, kad je vilajet popisivan, kao prihod gospodaru timara. Onaj kome raja pripada ubire desetinu od svoje raje. Ako neka zemlja potpadne pod tapiju, a njen spahija ne uzme tapiju od rajetina, nego je da bez tapije, te ako poslije nekog vremena dođe mjesto njega drugi spahija i, uz izjavu: »Ti nemaš u ruci tapiju«, zatraži (tapisku pristojbu), ništa ne može uzeti.

Ako iza hrišćanina ostane sin musliman ili brat po ocu musliman, ili, obrnuto, iza muslimana sin hrišćanin ili brat po ocu hrišćanin, sin mu ima pravo (na zemlju) bez tapije, a brat uz tapiju koju budu odredili nepristrani muslimani.

Kako je u spomenutoj livi najkorisnije i napogodnije za raju da se filurije raje koja je upisana na filuriju plate u dva puta, to je ubilježeno u novi defter da se polovica od njih plati na Đurđevdan, a druga polovica na Dmitrov-dan u toj istoj godini. Ako bi se u vremenu između dva pomenuta dana desilo da se upravnici (sandžaka) zamjene i promjene, neka se njihove dažbine traže prema danu utvrđenog davanja.

Ovo je izvršeno i napisano je u prvoj dekadi mjeseca časnog muharrema godine devetstotinaosamdeseti druge od Hidžre profetove (23 aprila do 2 maja 1574 godine).

X

KANUN-NAMA ZA HERCEGOVAČKI SANDŽAK

IZ 1637—38 GODINE

Tekst ove kanun-name je utvrđen na osnovu pet prepisa. Od tih dva se nalaze u Orijentalnom institutu i to u rukopisima broj 1 (III, list 139r — 140v) i broj 66 (list 2r — 2v). Dva prepisa nalaze se u Orijentalnoj zbirci Jugoslavenske akademije u Zagrebu u rukopisima broj 970 (list 16v — 17r) i broj 1619 (list 9v — 10r). Osim toga kod mene se nalazi i jedan stolački prepis, koji sam dobio od Nedima Filipovića. U svim tim prepisima stavljen je naslov »Kanun-name-i liva-i Hersek« (Kanun-nama za Hercegovački sandžak). Jedino u rukopisu br. 1619 stoji »Kanun-name-i der liva-i Bosna ve Hersek« (Kanun-nama za sandžak Bosnu i Hercegovinu).

Kod obrade ove kanun-name vršio sam upoređenja i s bosanskom kanun-namom iz iste godine, koja je istog sadržaja, a nalazi se u Orijentalnom institutu u rukopisu broj 38 (list 22r — 23v) u jednoj kompilaciji više raznih kanun-nama. To je u Glasniku Zemaljskog muzeja za 1916 godinu objavio Dr. Č. Truhelka pod naslovom »Stari turski agrarni zakonik za Bosnu«. Turski tekst koji se odnosi na navedenu bosansku kanun-namu nalazi se na strani 445, a prevod na strani 466—467.

Hercegovačku kanun-namu iz rukopisa broj 1 (stari broj 1054) objavio je 1934 godine u Glasniku Zem. muzeja Vladimir Skarić. Paralelno s njom donio je i tekst spomenute bosanske kanun-name. Pošto su ove kanun-name skoro identične, to je Skarić stavio naslov »Turski agrarni zakonici za sandžake Bosnu i Hercegovinu od godine 1047«. Njemu nisu bili poznati ostali prepisi hercegovačke kanun-name.

Po mom mišljenju od navedenih prepisa hercegovačke kanun-name najstariji je a ujedno i najtačniji u rukopisu broj 66. U tom rukopisu iza hercegovačke kanun-name dolaze razni formulari iz sudske prakse, na kraju čega je kao datum završetka pisanja tog rukopisa stavljeno 7 rebiulevvela 1057 (12 aprila 1647) godine, a to znači nakon deset godina od vremena izdavanja kanun-name.

Na drugom mjestu dolazi rukopis broj 970. Na početku rukopisa (list 1v — 16r) napisana je jedna kanun-nama od 1122 (1710) godine, iza koje odmah slijedi hercegovačka kanun-nama.

Na kraju stolačkog prepisa označeno je da je tu kanun-namu prepisao Ali Murteza sin Hadži Ismailov 20 safera 1127 (25-II-1715) godine.

Za rukopise broj 1 i 1619 ne može se tačno utvrditi iz kojeg vremena potiču, ali bi se prema izvjesnim podacima moglo reći, da su pisani u prvoj polovici 18. vijeka. Što se tiče rukopisa broj 38, on je iz druge polovine XVII stoljeća.

قانون نامهٔ لواء هرسك[1]

مسلمان اولان[2] رعايانك مزوج[3] اولوب[4] اير و اولاندن يكرمی ايكی[5] اقچه رسم چفت النور . قرنداشلريلـه[6] يا اتاسـيله[7] براوده مزوج[3] اولاندن طقوز اقچـه النـور[8] . و مجرد اولان مسلماندن[9] التيشر و يديشر اقچه[10] اسپنجه[11] النور . و كفرەدن مزوج اولسون مجرد اولسون يكرمی بش اقچه اسپنجه النور[12] و خراج النور .

---

[1]) Ovakav je naslov stavljen u rukopisima 1, 66 i u stolačkom prepisu. U rukopisu 970 stoji (قانون نامهٔ لواء هرسك در غفلت اولنميه), a u rukopisu 1619 (قانون نامهٔ در لواء بوسنه و هرسك سنه ١١٤٧). U rukopisu 38 u kome je data kanun-nama za Bosanski sandžak napisano je (قانون جديـد در لواء بوسنـه فی سنه سبـع و اربعين و الف).

[2]) U rukopisu 1619 nema riječi (اولان), a u svim drugim ima.

[3]) U rukopisu 38 ovdje je upotrebljena riječ (متزوج), a u svim ostalim rukopisima napisano je »müzevvec«. I jedan i drugi izraz ima isto značenje, ali je ovaj drugi više uobičajen u kanun-namama.

[4]) U rukopisu 38 ovdje je umetnuta riječ (باباسندن), dok u svim prepisima Hercegovačke kanun-name toga nema. Ali se ne može reći da je ta riječ potpuno suvišna.

[5]) U rukopisu 970 i 1619 izostavljena je riječ »iki«.

[6]) U rukopisu 66 (قرنداشلر ايله), a u ruk. 1619 (قرنداشلرينه).

[7]) U rukopisu 1 pogrešno je napisano »anasiyle« (اناسيله), a u svim ostalim »atasiyle« i to je napisano u ruk. 66 i u stolačkom rukopisu ovako: (اتاسيله), a u rukopisu 1619 i 38 (اتهسيله). »Atasiyle« svakako je ispravnije, jer odgovara i tekstovima opštih kanun-nama. Uporedi moj prevod kanun-name sultana Sulejmana Zakonodavca iz prvih godina njegove vladavine (Glasnik Zemaljskog muzeja za 1949—50 godinu, strana).

[8]) U rukopisima 1619 i 38 ovdje nema riječi »alınır«, a u ostalim ima.

[9]) U stolačkom rukopisu napisano je »Ve mücerred olan muslimandan«, a u rukopisima 1619 i 38 samo »Ve mücerred olandan«. U rukopisima 1, 66 i 970 stavljeno je »Ve mücerred olandan muslimandan«. Smatram da prvi oblik bolje odgovara zakonskom tekstu.

و بغدایدن و ارپه‌دن[13] و علفدن و دارودن و چاواردن[14] و سایر کیل اولنان حبوباتدن مسلمان اولاندن[15] عشر[16] و کفره‌دن یتمش بش کیله‌دن ایکی بوچق کیل سالاریه‌لق[17] [دخی] النور . اول تقدیرجه یدیده و سکزده بر اولور[18] .

و خانه‌دن خانه‌یه رسم بوستان ایکیشر اقچه[19] و[20] رسم پولاچنه ایکیشر اقچه[21] و رسم کتان ایکیشر اقچه[22] و اوتلق[23] اولان یرلرده[24] عشر و یاخود هر خانه‌دن[25]

---

10) Tako je napisano u rukopisima 66 i 970, a i u ruk. 1619 samo bez sveze »ve«. U ruk. 1 stoji (التیشر اقچه ویدیشر اقچه), a u stolačkom rukopisu samo (التشر اقچه).

11) U stolačkom rukopisu napisano (اسپنچه).

12) U ruk. 38 napisano je ovako: و کفره مزوج اولاندن یکرمی بش اقچه اسپنجه النور و مجرد اولاندن دخی کذالك یکرمی بش اقچه اسپنجه النور

13) U stolačkom rukopisu manjkavo napisano (و بغدادن واربه‌دن).

14) U ruk. 1619 napisano je (و بغدایدن و علفدن و شعیردن), a u ruk. 38 (و بغدایدن وارپه و علفدن).

15) U ruk. 1619 napisano je »muslimandan«, u ruk. 38 »muslimanlardan«, a u ostalim kao što je gore označeno.

16) U stolačkom rukopisu ovdje ima riječ »alınır«.

17) Tako je u ruk. 66. U ruk. 970 napisano je (ایکی بوجق سالاریلق النور), u stolačkom rukopisu (ایکی بوجق کیل صالاریاق آلنور), a u rukopisima 1619 i 38 (ایکی بوچق کله سالاریه النور). U rukopisu 1 stoji (و کفره‌دن اون بش کله‌دن ایکی کیل سالارق النور); međutim kad bi ovo bio stvarni zakonski tekst, trebalo bi iza riječi »iki keyl« dodati (عشرو). U ruk. 38 mjesto »yetmiş beş« stavljeno je »yetmiş«. Tu je prepisivač izostavio riječ »beş«.

18) U ruk. 970 i 38 stoji »yedile ve sekizde bir olur«. U ostalim rukopisima nema sveze »ve«, a po mom mišljenju treba. Obrazloženje o tome daćemo kod prevoda.

19) U ruk. 1619 mjesto »ikişer akçe« stoji samo (ایله). U stolačkom rukopisu napisano je (ایکیشر اقچه النور).

20) U ruk. 1 izostavljena je sveza »ve«.

21) U stolačkom rukopisu na ovom mjestu ima riječ (آلنور). U ruk. 1 izostavljena je riječ »akçe«.

22) I ovdje u stol. rukopisu ima riječ »alınır«.

23) U ruk. 1 i 66 napisano je (اوتلق), a u ruk. 970, 1619, 38 i u stolačkom rukopisu (اوتلاق).

24) U ruk. 38 i u stol. rukopisu (یرلردن).

25) U ruk. 66 i 38 napisano je »haneden«, a u drugim »her haneden«.

بشر اقچه[26] النور . و باغ[27] اولان یرلرده شره‌دن[28] مسلماندن عشر و کفره‌دن یدیده و سکزده بر النور[29] . و کندو یزین قیوب غیری تیمار اری کوینده اکن[30] رعایانك عشرین کوینده اکدوکی[31] تیمار اری اولور و هم کندو تیمار اری[32] تکرار[33] الور .

و قوان اولدوغی یرلرده ایکی قوانه[34] اوچ اقچه[35] و عادت اغنام ایکی قیونه[36] بر اقچه[37] و کردك حقی قزدن اوتوز اقچه و طول عورتدن[38] اون بش اقچه النور .

و سپاهی‌یه متعلق اولان خاصه ترلادن[39] عشر النور . و دربند اولان قریه خلقندن خانه‌دن خانه‌یه[40] اونر[41] اقچه اسپنجه و هر کیله‌دن[42] التمش وقیه حسابی اوزره ایکی کیله بغدای و ایکی کیله اربه النور . و عوارض دیوانیه‌دن معافلردر .

---

26) U stol. rukopisu stoji »beş alınır». Iza toga je dodato: (و رسم آغیل حقی رعایادن بش اقچه النور), što u drugim rukopisima nema.

27) U ruk. 1619 pogrešno je napisano (و بالح).

28) U ruk. 1 mjesto »şireden« napisano je »beşer akçeden«. U bos. kanunnami nema ni jedno ni drugo.

29) U svim rukopisima na ovom mjestu stoji »yedide sekizde bir alınır«, jedino u stol. rukopisu mjesto »sekizde« stavljeno je »sekizden«. Gore je stavljeno »yedide ve sekizde bir alınır« saglasno onome što je navedeno u napomeni 18.

30) U ruk. 1 i 1619 napisano je (ایکن), a u svim ostalim (اکن).

31) U stol. rukopisu mjesto (رعایانك عشرین کوینده اکدوکی) stoji samo (اکدوغی), a iza toga je napisano »ol köyün« što u drugim rukopisima nema.

32) U ruk. 1, 66 i 970 napisano je (تیماری اری), a u druga tri rukopisa kao što je gore napisano.

33) Riječ »tekrar« nema samo u ruk. 38. U stol. rukopisu iza ove riječi stavljeno je (عشر).

34) U ruk. 1 i 970 stoji »iki kovana«, u ruk. 1619 i 38 »iki kovandan«, u ruk. 66 »bir kovana«, a u stol. rukopisu »iki kovan«.

35) U stolačkom rukopisu i u ruk. 38 ovdje ima riječ »alınır«, što u ostalim nema.

36) U ruk. 1619 i 38 »koyundan«.

37) U stol. rukopisu dodato je »alınır«.

38) U ruk. 1 (دول عورتدن), u ruk. 1619 (دولدن), a u ostalim kao što je gore.

39) U ruk. 1619 i u stol. rukopisu (تارلالردن).

40) U ruk. 970 napisano je (خانه‌دن), a u stol. rukopisu (خانه‌دن خانیه).

41) U rukopisu 1619 napisano je اوتور), a u svim drugim (اونر).

42) U rukopisu 1619 i 38 stoji (و هر کیله‌له).

و عموما دکرمن[43] اولان یرلرده بوتون[44] ییل یورر ایسه اوتوز اقچه[45] التی ای یورر ایسه[46] اون بش اقچه النور .

و بازار اولان یرلرده فی الجملـه محمول اولان[47] نسنـه‌لردن هر یوکدن[48] ایکی اقچه النور[49] . و صاتلان اغریز کبه سندن[50] و کتان بزندن اوتوز ارشونه[51] بر اقچه النور[52] .

---

[43]) U rukopisu 1619 mjesto »değirmen« stavljena je perziska riječ »âsiyâb« u istom značenju.

[44]) U stolačkom rukopisu izostavljena je riječ »bütün«, koja je u rukopisima 970 i 1619 napisana u obliku (بتون), a u ostalim (بوتون).

[45]) U stolačkom rukopisu na ovom je mjestu stavljeno (رسم النور), što u drugim rukopisima nema.

[46]) U rukopisu 1619 ova je riječ napisana u obliku (يوررسه), međutim u starijim rukopisima više je u upotrebi gornji način pisanja.

[47]) U rukopisu 970 izostavljena je riječ »olan«.

[48]) U stolačkom prepisu ovdje je ubačena riječ (صاتيلان). To bi imalo smisla, kad bi bila ispred »her yükten«.

[49]) U rukopisima 66 napisano je samo na ovom mjestu »alına, a na svim drugim mjestima u kanun-nami »alınır«.

[50]) U rukopisima 66 i 970 kao i u stolačkom prepisu napisano je (اغريز كبه‌سندن), a u rukopisu 1619 (اغريزدن كبه). U rukopisu 38 stoji (الغريز كبه سنـدن) i to bez riječi »satılan«. U rukopisu 1 napisano je ovako: (و صاتيلان اغريز كبه‌دن بر اقچه النور), a dalji dio teksta do kraja rečenice u ovom rukopisu ne postoji. U vezi s tim Skarić je dao ovu napomenu: »U ovom tekstu (tj. u bosanskoj kanun-nami) stoji الغريز, a u tekstu Hercegovačkog zakona stoji اغريز. Ni jedno ni drugo nisam našao u riječnicima, pa ne znam kako je pravo, zato ovu riječ nisam ni ispisao u prijevodu«.

Na ovu riječ napisanu u obliku (اغريز) nailazimo i u drugim kanun-namama. Po mom mišljenju to će biti »igris« ili »igriz« u značenju seoske odjeće (gunja ili kabanice), a »igris kebesi« značilo bi prema tome sukno za tu odjeću. Želim napomenuti, da Zenker ovu riječ piše u obliku (اكرس), a tumači je ovako: espèce d'habit de paysan (ein Kleidungstück welches die Bauern tragen).

Potpuno je nepravilno pisati ovu riječ, kao što je u rukopisu 38, jer je ovo turska riječ.

[51]) U rukopisu 1619 i 38 (ارشوندن).

[52]) U rukopisu 970 i u stolačkom prepisu ovdje je dodato و بازارده صاتلان كبه‌دن بر اقچه النور), a u rukopisu 38 (و بازارده صاتلان كبه بر اقچه).

U rukopisu 1619 napisano je (و بازارده صاتلان كبه‌دن بر اقچه و الاذن بر اقچه). Ovo je sigurno nastalo ispuštanjem krajnjeg dijela navedene i prvog dijela slijedeće rečenice.

و صغر صتاندن بر اقچه و الاندن بر اقچه النور[53] . و بارکیر صتاندن ایکی اقچه[54] و الاندن[55]
ایکی اقچه النور . و صاتیلان قیوندن ایکی قیونه[56] بر اقچه النور . و صاتیلان بالدن
و یاغدن و یوندن و دموردن[57] فی الجمله وزن اولنان نسنه‌لردن[58] قنطاردن[59] صتاندن
بر اقچه و الاندن بر اقچه النور[60] . و قیون بوغازلنسه درت قیوندن بر اقچه[37] و صغرك
برندن[61] بر اقچه النور .

و رعایا عشر حفظیچون سپاهی‌یه[62] انبار یاپمق قانوندر . و کوینده انبار یاپمز ایسه[63]
اقرب بازاره ایلتمك عادتدر . و حصار اری[64] رعیتی عشرین حصاره ایلتمك[65]
قانون قدیمدر[66] .

---

[53]) Ove rečenice nema u rukopisu 1619. U stolačkom rukopisu pogrešno je napisano (صاتدن), a poslije »alandan« dodato je (دخی), što ima i u rukopisu 38. Riječ »satandan« različito je napisana: u rukopisu 66 (صتاندن), a u rukopisima 1 i 970 i 38 (صاتاندن).

[54]) U stolačkom prepisu izostavljena je riječ »akçe«.

[55]) U stolačkom prepisu i ovdje ima riječ »dahi«, zatim iza riječi »iki akçe« dodato je (رسم). U rukopisu 38 na kraju rečenice nema »alınır«.

[56]) U rukopisu 1619 napisano je »koyundan«. U stolačkom pak rukopisu stoji ovako: (و صاتیلان قیوندن و معزدن ایکیسندن).

[57]) Tako je u rukopisima 1, 66 i 970. U rukopisu 1619 manjkavo je napisano (و صاتیلان یاغدن و بالدن دموردن), a u stolačkom prepisu tekst je ovaj: (و صاتیلان عسلدن و روغندن و یوندن).

[58]) U rukopisu 1619 mjesto »nesnelerden« stavljeno je «eşyalardan«, što je po smislu isto.

[59]) Ovako je u rukopisima 1, 66, 970 i 1619, a u stolačkom »bir kantardan«.

[60]) Ova rečenica izražena je u rukopisu 38 kraće i drugačije. Tu stoji ovo: (و صاتلان یاغدن قرق اقچه‌دن بر اقچه النور).

[61]) Tako je u rukopisima 1, 66, 970 i 38. U rukopisu 1619 stoji »ve sığırdan birinden«, a u stolačkom rukopisu (و صغر بوغازلنسه برندن).

[62]) U rukopisu 66 napisano je (سپاهیه), a u svim ostalim kao što je gore stavljeno.

[63]) U rukopisima 1, 66 i 970 napisano je kao gore, a u rukopisima 1619 i 38 »yapmazlarsa«. U stolačkom rukopisu izostavljena je riječ »anbar« i stavljeno samo (و کوینده یاپماز لارسه).

[64]) Ovako je u rukopisima 1 i 970 i u stolačkom prepisu. U rukopisu 66 napisano je (حصار ارنلر), a u rukopisu 38 samo (حصاری).

[65]) U rukopisima 66 i 38 napisano je (ایلتمك), a u rukopisima 1, 970 i u stolačkom prepisu (التمك).

[66]) Ove rečenice nema u rukopisu 1619.

و بعض سرف قرالری طپراغی[67] خالی قالوب افلاقلر متمکن اولمشلردر. بعضلری[68] دفتر عتیقده مقید بولنوب و بعضلری حین تحریرده قید اولنوب[69] اکاکوره سرف طپراغنده متمکن اولان افلاقلر فلوریجی‌یه[70] فلوری ویردکدن صکره سرف عادتنجه سپاهی‌یه[71] عشرین[72] ویره‌لر[73]. وخارجدن سرف طپراغن زراعت ایدن افلاقلر عادتنجه اوندن بر عشر ویره‌لر[74].

صورت قانون نامهٔ جدید لواء مزبور بودر که نقل اولندی فی سنه ١٠٤٧ [75].

---

[67]) Tako je u svim rukopisima. Jedino u rukopisu 970 napisano je (و بعض صرف قرالری طپراقلری). I u daljem tekstu mjesto (سرف) u ovom je rukopisu stavljeno (صرف).

U bosanskoj kanun-nami (kod Dr. Truhelke) mjesto (سرف) stavljeno je (مشرف), čime se značenje potpuno mijenja. Skarić je to ispravio.

[68]) Ova je riječ napisana u rukopisima 66 i 1619 u obliku (بعضـلری), a u ostalim (بعضیلری)

[69]) U rukopisu 1, 66, 970 i u stolačkom prepisu stavljen je pozitivni oblik »kayd-olunub«, a u rukopisima 1619 i 38 negativni oblik »kayd-olunmayub«. Smatram da je prvo ispravnije.

[70]) U rukopisima 1 i 66 kao i u stolačkom prepisu napisano je (فلورجیه) u rukopisu 970 (فلوریجی‌یه), a u rukopisu 1619 (فلوریجیسنه).

[71]) U rukopisima 970, 1619, 38 i u stolačkom prepisu napisano je (سپاهی‌یه) a u rukopisu 66 (سپاهیه), dok je u rukopisu 1 ova riječ potpuno izostavljena.

[72]) U rukopisu 1619 stoji (عشر).

[73]) Drugi dio ove rečenice počevši od »ana göre...« napisan je u rukopisu 38 ovako: (اکا حالی طپراغنده متمکن افلاقلری فلوری‌یه فلوری ویرر سرف عادتنجه سپاهی‌یه عشرلرن ویره‌لر). Iza toga u ovom rukopisu dodata je rečenica: (و رعایانك سپاهی‌یه اوچ کون خدمت ایتمه‌لری خلاف قانوندر). I time je završena bosanska kanun-nama, čiji se tekst uglavnom slaže s hercegovačkom kanun-namom.

Ove zadnje rečenice nema u rukopisima 1, 66, 970 niti u stolačkom prepisu. Navedena rečenica postoji samo na kraju u rukopisu 1619, ali u nešto drugačijoj stilizaciji (و رعایا سپاهی‌یه اوچ کون خدمت ایتمیه‌لر زیرا خلاف قانوندر.)

[74]) U stolačkom prepisu napisano je (اونوك بر عشر ویره‌لر), a u svim ostalim kao što je gore označeno. U rukopisu 38 ove rečenice nema.

[75]) Tako je napisano u rukopisima 66 i 970, a i u rukopisu 1 samo što je izostavljeno »livai mezbûr«. U stolačkom prepisu dat je duži završetak i to ovako: صورت قانون نامهٔ جدید لواء هرسك بودرکه نقل اولندی. حرر فی التاریخ . . (١٠٤٧). کتبه الفقیر علی المرتضی بن الحاج اسمعیل عفی عنهما ربهافی شهر صفر الخیر لسنه ١١٢٧.

KANUN-NAMA ZA SANDŽAK HERCEGOVINU[1])

Od onog između muslimanske raje koji je oženjen i zasebno živi[2]) uzimaju se 22 akče pristojbe na čifluk (resm-i çift). Od oženjenog koji je u istoj kući sa svojom braćom ili sa svojim ocem[3]) uzima se 9 akči. A od neženjenog muslimana uzima se po 6 i po 7 akči ispendže (ispence). Od nemuslimana — bili oženjeni ili neoženjeni — uzima se 25 akči ispendže, a uzima se i harač.

Od pšenice, ječma, zobi, prosa, raži i drugog zrnja, koje se mjeri kejlom (»keyl« ili »kile«), uzima se od muslimana desetina; a od nemuslimana se uzima (uz to) od 75 kejla 2½ kejla salarije, tako izlazi od sedam jedan i od osam jedan.[4])

---

[1]) Ovaj naslov postoji u četiri prepisa hercegovačke kanun-name. Međutim u rukopisu 1619 stavljeno je na početku ovo: »Kanun-nama za sandžak Bosnu i Hercegovinu, godina 1147«. Ovakav naslov mogao je uslijediti zbog toga, jer su stvarno bosanska i hercegovačka kanun-anama iz 1047 godine po svome sadržaju, a može se reći i po tekstu, identične. To se može utvrditi iz upoređenja ove dvije kanun-name, koje sam dao kod turskog teksta. Što se tiče godine 1147 u ovom 1619 rukopisu, to je svakako greška prepisivača.

[2]) U svim prepisima hercegovačke kanun-name napisano je »ayri olandan«, tj. od onog koji je odvojen (koji zasebno živi). U bosanskoj kanun-nami ovo je pobliže označeno »od onog koji je odvojen od svoga oca«. U ovom smislu treba shvatiti i tekst hercegovačke kanun-name.

[3]) U rukopisu br. 1 pogrešno je napisano »anasiyle« (sa svojom majkom), a u drugim rukopisima »atasiyle« (sa svojim ocem).

[4]) U svim rukopisima hercegovačke kanun-name, izuzevši rukopos br. 1, stoji da se od nemuslimana — pored desetine — ima uzeti na ime salarije od 75 kila dvije i po kile, što skupa čini od sedam i od osam jedan. Naime kad se od 75 kila uzme 7,5 kila na ime desetine i 2,5 kile na ime salarije, to će ukupno iznositi 10 kila. A to je isto što i od 15 kila 2 kile ili — kako se to u zakonu navodi — od sedam i od osam jedan. To u procentima iznosi 13,33%.

Isti je tekst i u rukopisu 38 (tj. u bosanskoj kanun-nami), samo je prepisivač ovdje izostavio riječ »pet«, a to bi značilo kao da se od 70 kila uzimaju 2,5 kile na ime salarije. Međutim to se ne bi slagalo sa daljnim tekstom, tj. da to (ukupno sa desetinom) iznosi od sedam i od osam jedan, odnosno od 15 dva.

Kod objavljivanja bosanske kanun-name Dr. Č. Truhelka imao je samo jedan rukopis i nije primijetio, da je tekst manjkav. Osim toga onaj dio turskog teksta gdje se kaže »yedide ve sekizde bir« preveo je s e d m i n a i l i o s m i n a. Potpuni prevod ovog dijela kod njega glasi: »I od pšenice, ječma, zobi i od sveg žita, što se mjeri, uzimlje se od muslimana desetina, a od inovjeraca (još) od 70 kila 2 i po kile salarije tako da iziđe sedmina ili osmina«. Vl. Skarić uvidio je da postoji pogreška u turskom tekstu, ali ga nije ispravio, a u prevodu mjesto navedenog »sedmina ili osmina« stavio je »od sedam ili osam jedan«.

Što se tiče teksta hercegovačke kanun-name u rukopisu 1, on se djelomično razlikuje od ostalih rukopisa. Tu je ovaj propis o porezu nemuslimana formulisan ovako: »ve keferden onbeş kileden iki keyl salarilik alınır, ol takdirce yedide sekizde bir olur«. To u prevodu glasi: »a od nemuslimana se od 15 kila uzimaju 2 kile salariluka, tako izlazi od sedam i od osam jedan«.

Kod izdavanja hercegovačke kanun-name Skarić se je poslužio samo ovim rukopisom, upoređujući ga s bosanskom kanun-namom koju je objavio Dr. Truhelka. Povodeći se za njegovim prevodom Skarić je i ovdje stavio »tako iziđe o d s e d a m i l i o s a m j e d a n«. U vezi s tim dao je ovu napomenu: »Turski tekst, koji odgovara ovom mjestu, tačan je. Jer ako se od 15 kila uzimaju dvije kile i ako se to smatra sedminom, onda ova sedmina iznosi doduše 2,14, ali ako se dvije kile smatraju osminom od 15, onda osmina iznosi 1,875, a to je manje. Ali ako se 2,14 i 1,875 saberu pa se suma podijeli sa dva,

S kuće na kuću uzima se po 2 akče pristojbe na vrt (resm-i bostan), po 2 akče pristojbe za poljačinu (resm-i polaçina), po 2 akče pristojbe na lan (resm-i kettân), a na mjestima gdje su travnjaci desetina ili od kuće po 5 akči.[5]) Na mjestima gdje su vinogradi uzima se od mošta (şire)[6]) od muslimana desetina, a od nemuslimana od sedam i od osam jedan.[7])

Desetinu od raje koja napusti svoju zemlju i sije u selu drugog timarnika, uzeće timarnik u čijem selu sije, a i njegov timarnik će ponovo uzeti.

Na mjestima gdje ima košnica uzima se na dvije košnice[8]) 3 akče, te običajne pristojbe na ovce (âdet-i agnâm) na dvije ovce

---

dobije se čisto 2«. Ovo zaobilazno tumačenje je nepotrebno i ono dolazi zbog čestice »ili«, koja je ovdje stavljena mjesto »i«.

Ali u navedenom tekstu u rukopisu br. 1 ima jedan nedostatak koji treba otkloniti, da bi i ova stilizacija po svom sadržaju dobila pravi smisao, koji će odgovarati i ostalim rukopisima i opštim propisima. Naime iz navedenog teksta proizlazilo bi, da se na ime same salarije uzima od 15 kila 2 kile ili 13.33%. Međutim to nije tačno, nego se ovdje misli na ukupan iznos od desetine (10%) i salarije (3.33%). Ukoliko bi ovo bio zakonski tekst, trebalo bi dodati riječ »öşür«, te bi cijela rečenica glasila: »ve keferden onbeş kileden iki keyl (ö ş ü r v e) salarılık alınır«, a u prevodu: »a od nemuslimana se od 15 kila uzimaju 2 kejla (desetine i) salarije«. Ja ipak smatram da ovo nije prvobitni zakonski tekst, nego samo druga formulacija teksta u ostala četiri prepisa hercegovačke kanun-name i bosanske kanun-name u rukopisu 38 (s gore istaknutom nadopunom). Za dokaz mogu nam poslužiti dvije činjenice. Na prvom mjestu fakat da su ostali prepisi hercegovačke kanun-name stariji. S druge strane slijedeća rečenica: »tako izlazi od sedam i od osam jedan« potpuno je suvišna u navedenoj formulaciji u rukopisu 1, jer kada se kaže da se od 15 kila uzimaju 2 kile, onda za to ne treba nikakva objašnjenja. Međutim kada se veli da se od 75 kila uzimaju 2,5 kile salarije i da to s desetinom ukupno čini od sedam i od osam jedan, onda ta rečenica ima pun smisao. Uporedi s napomenom 17 i 18.

[5]) U stolačkom rukopisu ovdje je dodato: «Od raje se uzima 5 akči na ime pristojbe za tor«. Ovoga u drugim rukopisima nema. — Vidi napomenu 26.

[6]) U rukopisu 1 mjesto »şireden« (od mošta) pogrešno je stavljeno »beşer akçeden« (od po pet akči), jer nema smisla reći, da će se od 5 akči uzeti desetina. — Vidi napomenu 28.

Ovdje bi se moglo govoriti samo o uzimanju po 5 akči od svakog dunuma vinograda, ali tekst bi tada morao biti drugačiji. Kako se vidi iz raznih kanun-nama, muslimani su obično plaćali porez na vinograd po dunumu i to kako u kom kraju, po 5 ili po 7 ili po 10 akči. Prema kanun-nami od 1565 godine u Bosni se uzimalo po 7 akči od svakog dunuma. Ako je bila zavedena desetina, ona se je utvrđivala od strane pouzdanih lica.

Što se tiče riječi »şireden«, ona se nalazi u ostala četiri prepisa hercegovačke kanun-name, a u bosanskoj kanun-nami (ruk. 38) uopšte je nema. Po tome bi značilo da se je u Bosni od muslimana uzimala desetina od prinosa sa vinograda, a od nemuslimana desetina i salarija od šire.

[7]) Ono što je rečeno u napomeni 79 u pogledu tumačenja teksta »od sedam i od osam jedan« važi i ovdje. Prema tome nemuslimani su u Hercegovini davali na vino od 15 dva, od čega na desetinu otpada 1.5 (ili 10%) a na salariju 0.5 (tj 3.33%). Isti je taj propis važio i za Smederevo, samo je drugačije formulisan. Tamo je rečeno da se od nemuslimana pored desetine na vino uzima od 30 medri 1 medra na ime salarije, a to je 3.33%. — Vidi moj prevod Kanun-name sultana Sulejmana Zakonodavca u Glasniku Zemaljskog muzeja za 1949—50 godinu (strana 340).

[8]) U svim rukopisima stoji da se na 2 košnice uzimaju 3 akče, jedino u rukopisu 66 je stavljeno »na jednu košnicu«. U bosanskoj kanun-nami od 1530 i 1565 godine se kaže, da će se od svake košnice uzimati 1.5 akča, a to znači od 2 košnice 3 akče.

(odnosno na dva bravčeta) 1 akča, a mlađarine od djevojke 30 akči, a od udovice 15 akči.

Od hassa njiva koje se odnose na spahiju (koje pripadaju spahiji) uzima se desetina. Od stanovnika derbendskih sela uzima se s kuće na kuću po 10 akči ispendže i — računajući svaki kejl 60 oka — 2 kejla pšenice i 2 kejla ječma. A oprošteni su od divanskih vanrednih nameta (avariz-i divaniye).

Na svim mjestima gdje postoji mlin uzima se 30 akči, ako radi cijelu godinu; a 15 akči, ako radi šest mjeseci.

Na mjestima gdje je pazar, od svih stvari koje se tovare (od svega što se tovari) uzima se od svakog tovara 2 akče. Od prodanog sukna za odjeću i od lanenog platna uzima se na 30 aršina 1 akči.[9]) Od prodavaoca govečeta uzima se 1 akča i od kupca 1 akča. Od onog koji proda konja uzimaju se 2 akče i od kupca 2 akče. Od prodanih ovaca[10]) uzima se na dvije ovce 1 akča. Od prodanog meda, masla, vune, željeza,[11]) ukratko od stvari koje se mjere (po težini) uzima se od kantara od prodavaoca 1 akča i od kupca 1 akča.[12]) Kad se kolju ovce, uzima se od četiri ovce 1 akča, a od jednog govečeta 1 akča.

Zakon je da raja napravi spahiji hambar (anbar) za čuvanje desetine. A ako ne napravi hambara, običaj je da odnese na najbliži pazar. A stari je zakon, da raja tvrđavske posade odnese svoju desetinu u tvrđavu.[13])

Zemlja nekih srpskih sela ostala je pusta, te su se naselili vlasi. Neki su od njih zavedeni u starom defteru (defter-i âtîk), a neki su upisani za vrijeme popisa. Prema tome vlasi koji su se naselili na srpskoj zemlji, pošto filuridžiji dadu filuriju, neka po srpskom običaju predaju desetinu spahiji.[14]) Vlasi sa strane (iz vana), koji obrađuju srpsku zemlju, neka za nju po svom običaju dadu jednu desetinu.[15])

Ovo što je prepisano kopija je novog zakona za spomenutu livu iz 1047 godine (1637—38).

---

[9]) Uporedi s napomenom 50.

Iza navedene rečenice u rukopisima 970 i 1619 i u stolačkom prepisu kao i u rukopisu 38 stavljeno je »Ve bazarda satılan kebeden bir akçe alınır«, što znači: »Od ćebeta koje bude prodano na tržištu uzima se jedna akča«. Ove rečenice nema u rukopisima 66 i 1, te je nisam unio u tekst. — Vidi napomenu 52.

[10]) U stolačkom rukopisu dodato je »i od koza« (napomena 56), što se podrazumijeva i iz riječi »koyundan« (od ovaca). To je i uzrok da u drugim prepisima nema navedenog dodatka.

[11]) U stolačkom rukopisu nije spomenuta vuna, a u stolačkom nije navedeno željezo. — Vidi napomenu 57.

[12]) U rukopisu 38 ova je rečenica ovako izražena: »Ve satılan yağdan kırk akçeden bir akçe alınır«, tj. »Od prodanog masla od 40 akči uzima se jedna akča«.

[13]) Ova je rečenica ispuštena u rukopisu 1619.

[14]) Ovaj je otsjek vrlo loše prepisan u bosanskoj kanun-nami, kao što je to istaknuto u napomeni 73. Nemajući pri ruci drugih uporednih tekstova, Dr. Truhelka je iz toga izveo neke pogrešne zaključke, koje je Skarić ispravio.

Na kraju kanun-name u rukopisu 1619 kao i u rukopisu 38 dodata je rečenica, da je protivno zakonu da raja radi spahiji 3 dana. U drugim starijim prepisima ove rečenice nema, zato je nisam ni unio u gornji tekst.

[15]) Ove rečenice nema u rukopisu 38.

B

ZAKONSKI SPOMENICI ZA CRNU GORU

I

ODREDBE O NEKIM BRDSKIM I MALISORSKIM PLEMENIMA

IZ 1497 GODINE

Rukopis deftera za Skadarski sandžak (Başvekalet arşivi, Tahrir defterleri № 26 m.) iz 1485 godine ima naprijed vrlo kratak (od 7 strana) popis Kuča, Pipera, Hota i Klimenata koji je završen 1 redžepa 902 (1497). U uvodu popisa pisari su zapisali kako i zbog čega su prišli popisivanju tih »nahija«, a isto tako u uvodu i na kraju popisa daju neke odredbe o tim plemenima.

Ranije je taj popis saopšten u Radovima Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine II (1950), odelj. ist. — filoloških nauka I, 166—179, u turskom tekstu sa faksimilom i u prevodu. Ovde se ponovo objavljuje uvodni dio i odredba o Klimentima sa izvjesnim ispravkama.

بو عبدين ضعيفين امور بن طغان الامين و يوسف بن احمد الكاتب امر همايون
موجبنجه ولايت چرن الين يازدوقده نواحي خود و قوچه و پيپرلری بيله يازمق امر اولنوب
امر سلطانی اله وارب نواحي مذكورلری يازملو اوليجاق برات همايون موجبنجه فيروز بك
معرفتيله يازلوب مفصل دفترده جميع شرحی و قانونلری ذكر اولنمشدر و خراجلری
و اسپنجه‌لری وجميع حاصللری مقطوع امر اولنمشدر معلوم اولنماغيچون[1] بيان اولندی
و خود ناحيه‌سی كه الت پاره قريدر[2] اسكندريه قلعه سنده ديه دوكان[3] و مدون
قلعلرنه[4] كدن يولك ازرنده اولان دربند كه اشغه طوزه ديمكله معروف اولان قريلردن[5]

[1]) اولنمق ايچون   [2]) قريه‌در

[3]) Tako je napisano. Koja je to tvrđava nije poznato. Svakako da se ona nalazi u blizini oblasti Pipera, jer je u defteru iz 1485 godine zapisano da Piperi pripadaju kadiluku Depedukan ili Depedöken. (ديه‌دوكن) Piperi u defteru iz 1570 godine pripadaju nahiji Podgorica.

[4]) قلعه‌لرينه   [5]) قريه‌لردن

یوقارو طوزه دیمکله معروف اولان قریلره[6] وارنجه دکین اولان دربندی تمامجه بکلیوب هر قریه ده[7] نوبتجی قویوب کوزدره لر که کمسنه نك مالنه و جاننه ضرر اولنمیه و مزبور کافرلر دخی ذکر اولان موجب ازره رسوملرین ویرب جمیع عوارض دیوانیدن[8] معاف [و] مسلم اولالر دیو امر اولنمشدر

و برات همایونده ذکر اولنان ناحیه لردن غیری طانمش ولایت وارسه یازله دیو امر اولندوغی سببدن کلمنته ناحیه سی داخی کلوب اطاعت ایدوکی جهتدن فیروزبك معرفتله مفصل یازلدی حاصل و بر وجه مقطوع ویره جکلری حاصللری قید اولندوغی یرده بیان اولنمشدر

تحریرا فی غره رجب المرجب سنه اثنین و تسعمائه

Odredba o Klimentima glasi:

و مذکور کلمنته ناحیه سی بش پاره قریه در مزبور قریلرك کافرلری ییلده بر وجه مقطوع بیك اقچه خراج و بر وجه مقطوع بیك اقچه اسپنجه سنجاق بکنه ویرب و غیری عشر و رسوم و یرمیوب جمیع عوارض دیوانیدن معاف [و] مسلم اولوب اسکندریه قلعه سندن پترش یان الندن التون النه اشان یوله و مدون قلعه سندن قوچه طاغندن اشوب پلاوه چقان یوللری بکلیوب دربندجیلر الق امر اولندی تحریراً فی غره رجب المرجب سنه اثنین و تسعمائه

Kada su ova dva slaba roba Umur sin Toganov kao emin i Jusuf sin Ahmedov kao pisar prema uzvišenoj zapovijesti popisali vilajet Crnojevića zemlju (Çirn ili), zapovijeđeno je da nahije Hote. Kuče i Pipera zajedno popišu. Kada su došli sa sultanovom zapoviješću i kada je spomenute nahije trebalo popisati, one su popisane prema uzvišenom beratu sa znanjem Firuz-bega, a u opširnom defteru (defteri mufassal) su spomenuti svi komentari i kanuni (koji se na njih odnose). Zapovijeđeno je da njihov harač, ispendže i sve dažbine budu otsjekom. To je objašnjeno da bi bilo poznato.

---

6) قریه لره 7) قریه ده 8) دیوانیه دن

Nahija Hoti, koja ima šest sela, neka čuva sve derbende (klance) koji se prostiru od sela koja su poznata pod nazivom Donji Tuzi do sela koja su poznata pod nazivom Gornji Tuzi — na putu koji ide od tvrđave Skadra do tvrđave Depedukana (?) i Meduna. U svakom selu neka postave smjene i neka nagledaju da ne bude štete bilo čijem dobru ili životu. Zapoviјeđeno je da spomenuti nevjernici daju svoje dažbine (rusum) po naprijed spomenutoj odredbi, a da su oslobođeni i oprošteni svih divanskih nameta.

Kako je nahija Klimenti došla i pokorila se, opširno je popisana sa znanjem Firuz-bega, jer je zapoviјeđeno da se popiše, ako se zna područje osim nahija koje su spomenute u uzvišenom beratu. Prihodi od njih i prihodi koje oni imaju da daju otsjekom objašnjeni su na mjestu gdje su zavedeni.

Pisano prvog dana poštovanog redžepa devetsto druge godine (5 marta 1497).

Prevod odredbe o Klimentima glasi:

Spomenuta nahija Klimenti ima pet sela. Zapoviјeđeno je da nevjernici tih spomenutih sela daju godišnje 1000 akči otsjekom harača i sandžakbegu otsjekom 1000 akči ispendže, a ostale ušure (desetine) i dažbine da ne daju,[1]) da budu oslobođeni i oprošteni od svih divanskih nameta (avarizi divaniye), da paze na put koji ide od tvrđave Skadra kroz Petrošban zemlju[2]) do zemlje Altin (Altun ili)[3]) i da čuvaju puteve koji idu od tvrđave Meduna kroz Kučke planine i izlaze na Plav, pa da budu derbendžije. Pisano prvog dana časnog redžepa devetsto druge godine.

---

[1]) Ovim se ne kaže da ušur i ostale dažbine Klimenti uopšte ne daju, jer je gore navedeno koliko oni daju naime toga otsjekom (uporedi i rečenice u uvodu koje se odnose na Klimente). Ovde hoće da se kaže da osim onoga što je zavedeno oni ništa ne daju.

[2]) Sada Petrošjan, ali je u rukopisu jasno napisano Petrošban.

[3]) Ovo je kraj Altin koji spominje u Dečanskoj povelji kao dobro manastira Dečana. U defteru iz 1485 ima uveden zeamet Altun i nahija Altun ili. Dobar dio naselja koja se spominju u defteru spominju se i u Dečanskoj povelji, a i sada se nalaze u okolini Đakovice (Morina, Brovina itd., a neka kojih sada nema spominju se u Dečanskoj povelji, napr. Gorani). O zemlji Altin i o turskom nazivu Altin ili vidi Jastrebov, Стара Србия и Албания. Споменик XVI, 1, 4, 9—10.

II

CRNOGORSKE KANUN-NAME IZ DEFTERA

IZ 1523 GODINE

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 122. Prva kanun-nama u tom defteru nalazi se na listu 6 v. do lista 8. Druga crnogorska kanun-nama nalazi se u defteru od lista 9 do 10 v.

Defter za Crnogorski sandžak iz 1523 godine je opisan u Prilozima za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom I (1950), str. 9 do 11. Prva crnogorska kanun-nama je opisana na istom mjestu str. 11, a druga crnogorska kanun-nama na str. 17—18.

Analiza teksta i jedne i druge crnogorske kanun-name pokazuje da njihov osnovni tekst potiče od kanun-name iz deftera koji je dao načiniti Skender-beg Crnojević prilikom svog dolaska za sandžak-bega (uporedi: Br. Đurđev, Sitni prilozi za istoriju Crne Gore u XVI i XVII veku II — Godišnjak Istoriskog društva BiH VII-1955, 17—25).

Ranije su te dvije kanun-name objavljene u Prilozima orijentalnu filologiju etc. I (prva kanun-nama str. 12—14 turski tekst, str. 14—17 prevod; druga kanun-nama str. 19—20 turski tekst, str. 21—22 prevod; faksimil prve kanun-name je objavljen u Prilozima III). Ovdje se ove dvije kanun-name objavljuju sa nekim sitnim ispravkama.

قانون نامۀ جدید ولایت قره طاغ بر موجب امر عالی

بوندن اوّل لواء قره طاغ فتح اولندقده یازیلوب دفتر اولیجاق عشر و خراج و اسپنجه وضع اولنمش ایمش لواء مزبوره[1] صعب و سنکستان اولوب رعایا عشر و خراج و اسپنجه و سایر رسوم ویرمکه قادر اولمدقلری اجلدن هر خانیه[2] و باشتنه یه

---

[1]) Treba: لواء مزبور . [2]) خانه یه

عادت افلاقيه اوزره اللّى بشر اقچه وضع اولنوب اوتوز اوچ اقچه‌سى خزينهٔ عـامره ايچون خراج و يكرمجا[3] اقچه‌سى بدل عشر و اسپنجه سنجاق‌بكنه و اكى اقچه‌سى جزيه جمعنه واران پادشاه قوللرنه تعيين اولوب اول اسلوب اوزره لواء مزبوره سنجاغى بكى اسكندربك يازب دفتر ايلمش ايله[4] اولسه لواء مذكورك رعاياسى دركاه معلايه آدم كندرب مشار اليه اسكندربك يازدوغى دفتر ايچون اوزرومزه مرده‌لرومزك اساميلرى [ايله][5] باشتنه قيد اولنمشدر بزه ظلم‌در ديو اظهار تظلم اتدكلرى سببدن لواء مزبوره‌نك كتابتى بو فقرايه امر اولنوب لواء مسفوره‌يه واروب تفتيش اولندقده رعايانك موجود بولنانى دفتر جديد خاقانى‌يه[6] اساميلريله قيد اولنوب و شول باشتنه‌لركه باشتنيه[7] قابل اولا رسوملريله طالب اولانلره ويرلوب اوزرلرينه باشتنه ديو قيد اولندى و شول باشتنه‌لركه باشتنه‌دن ايرلمش ثلث ويا ربع حصه‌در باشتنه‌لغه قابل دكل كمسنه داخى طلب ايلمز انلرك كبى‌لر دفتر خاقانيه خالى باشتنه قيد اولنوب امر همايون ايله خزينهٔ عامره ايچون اوتوز اوچ اقچه خراج وضع اولنوب سنجاق بكى اوزرينه قيد اولنمدى و ذكر اولنان خالى باشتنه‌لرى تمام رسمله هركم طلب ايدرسه متصرف اولاندن آلنوب اكا ويرله مكركه واضع اليد[8] اولان اول ويردكى رسمى ويره‌ين[9] ديه[10] اول وقت آنك اوزرينه مقرر اولا و سنجاق بكى‌نه[11] تعيين اولنان يكرم اقچه‌نك اون اقچه‌سى بدل اسپنجه‌در اسپنچه وقتنده النه و اون اقچه‌سى بدل عشردر حاصل وقتنده النه

---

[3]) يكرميجه [4]) اوايله

[5]) Rečenica bez ovog umetanja teže bi se razumjela.

[6]) U rukopisu je redovno napisano حاقانى.

[7]) باشتنه يه

[8]) U rukopisu stoji: واضع اليه

[9]) Stariji oblik za ويره‌م.

[10]) Treće lice optativa.

[11]) Pisar neke riječi piše različito. Pisanje سنجاق بكى نه »sancakbeyine« odgovara njegovom načinu pisanja صاحبى نك, što se malo niže sreta. Ovakav način pisanja je čest u rukopisima iz ovog vremena.

و ذکر اولان خالی باشتنه‌لردن رسوم ویرمکه ملتزم اولانلردن سنجاق بکنه[11] تخمینا بیش بیك اقچه حاصل قید اولندی که اختیاریله ملتزم اولانلره ویرب کمسنه‌نوك اوزرنه[12] جبری براغوب رسم طلب اتمیه[13] اما هر قریه‌ده که خالی باشتنه قید اولنمشدر هر کم تصرف ادرسه خراجی انلردن النه بو کویده خالی باشتنه واردر دیو معطل اولان باشتنه‌لرك خراجنی باشتنه‌نك اوّلکی صاحبی‌نك اقرباسندن ویا رعایادن طلب ایلمایلر[14] والحاصل معطل دوران خالی باشتنه‌نك خراجی کمسنه‌دن ظلماً النمیه

و شول باشتنه‌لر که مومی الیه‌اسکندربك یازدوغی دفترده باشتنه قید اولنمشدر امّا اصلی و فرعی یوقدر انلرك کبی‌لر رعایادن و اهل وقوفدن کرکی کبی تفتیش اولنوب اصلی وفرعی اولمیانلر دفتر جدیده قید اولنمدی انلرك خراجی و سایر رسومی رعایادن طلب اولنوب النمیه

و دفتر عتیقده شیله[15] قید اولنمش که سابقا چرنه اوغلی دریایه کیدیجك انك و انك ایله بیله کیدنلرك دکرمنلری صاتلوب تیماره رسمی حاصل بغلنوب و باغلرینك نصف حاصلی واقع اولان قراده خاصه[16] قید اولنوب و نصف اخری ذکر اولان باغلرك خرجنه و عمارتنه قونلوب که رعایا چپالایه و بودایه و فلیس ایلایه و صکره ازومن[17] جمع ایدب صقوب شیره ایلایه‌لر و فوچی خرجی داخی انلرك اولا بو خدمتلر مقابله‌سنده نصف حاصلن الالر و منوپولیه سایر ممالك محروسه‌ده اولان قانون مقرر کبی سپاهی ییلك هر قنقی آیلرنی دلرسه اکی آی منوپولیه دوتوب خاصه باغلردن حاصل اولان نصف حصه شیره‌سن صاتدوره شیله که ذکر اولان اکی ایده صاتلمز ایسه جبرله رعایا اوزرنه برقمیه مکر که رعایا اختیارلری و رضالری ایله دلدکلری بهایه الالر و چرنه اوغلینك طالیانلری و کچیدلری و چایرلری[18] و مزرعه‌لری خاصه قید اولنوبدرر و چرنه اوغلیله بیله کیدنلرك چایرلری و ییرلری خاصه قید اولنوبدرر

---

12) اوزرینه. 13) ایتمیه. 14) ایلمه‌یه‌لر، ایلیه‌لر. 15) شویله
16) Kasnije pisano bez tešdida.
17) اوزومنی 18) U rukopisu جایرلری.

و چتنده[18a] اولان اسوتی کوستج[19] نام مناستره و رقده[19a] اسوتی نیقولا نام مناستره و اورانته اطاسنده اسوتی نیقولا نام مناستره و بویانه کولنده پرچسته[20] قوم دیمکله معروف اولان مناستره متعلق بیرلو و باغلر و دکرمنلر و طالیانلر ایچون امر همایون موجبنجه هر بیرنه مقطوع مقرراقچه قید اولنمشدر دیو دفتر عتیقده مقید اولمغین کیرو اول وجه اوزره قید اولندی

و دفتر عتیقده رسم قشلاق قید اولنمامش اما ولایت مزبوره‌نك سواحلنه خارجدن کلوب قشلیان قیوندن رسم قشلاق النورمش قانون اوزره دفتر جدید خاقانیه هر سوریدن بر قیون رسم قشلاق قید اولندی اما رعایانك عدالتی اوزره اعلا سوریدن اعلا و اوسط سوریدن اوسط و ادنی سوریدن ادنی قیون اله جمله‌سندن اعلاسندن المیه رسم قشلاق و خاصه‌لر و مناسترلر سنجاقبکنه خاص تعیین اولنمشدر

و سابقا لواء مزبوره‌نك خراجی جمعی ایچون اللی[21] اوج نفر مسلم تعیین اولنمش ایمش حالیا اتوز[22] الت[23] نفر مسلم تعیین اولنوب هر بری یرلو یرنده مسلم دیو قید اولنمشدر رسوملری مقابله‌سنده جزیه جمعنه معاونت ایدب و چرنه مملحه‌سنه قره طاغ رعایاسیله بیله وارب خدمت ایدرلر

قض[ا][24]

سابقا ولایت یازلدقده قاضی اولانه بر کوی تیمار اولمش اسکندربك التزام ایدیجك قاضی تیمارین داخی المش اول سببدن قاضی قرار ایده‌مامش مملکت قاضی استر پودغوریچه قاضیلغنه الحاق اولنمق مناسبدر

[18a] چتنه‌ده

[19] Pogrešno. U kasnijim kanun-namama اسوته غوسپوکه i اسوته کوسپچه

[19a] رقه‌ده

[20] U rukopisu برچسته

[21] اللّی. U starim rukopisima se sreta da u turskim riječima ponovljen konsonant ima tešdid.

[22] اوتوز

[23] آلتی

[24] U rukopisu je riječ krnje napisana.

مسلمان قره طاغ

نفرا ٣٦ [25]

سابقا ولایت یازلدقده خدمات شاهی ایچون اللی اوج نفر مسلم و اکی نفر سپاهی

قید اولنمش ایمش حالیا اتوز الت نفر مسلم قید اولندی خدمتلری مال پادشاهی

جمعی و طوزلا خدمتیدر

NOVA KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE (SASTAVLJENA) PREMA UZVIŠENOJ ZAPOVJESTI

Ranije kada je liva (sandžak) Crna Gora zauzeta, pa kada je popisana i defter načinjen, bili su nametnuti ušur (desetina), harač i ispendže. Kako je spomenuta liva neprohodna i krševita zemlja, pa raja nije u mogućnosti da daje ušur, harač, ispendže i druge dažbine, na svaku kuću i baštinu nametnuto je pedeset i pet akči po vlaškom običaju.[1]) Od toga je određeno trideset i tri akče za carsku blagajnu naime harača, po dvadeset akči sandžakbegu naime ušura i ispendže,[2]) a dvije akče za carske sluge koji dolaze da skupljaju glavarinu. Tako je sandžakbeg spomenute live Skender-beg napisao i sastavio defter.[3]) Pošto je poslije toga[4]) raja spomenute live poslala čovjeka na Visoku Portu i izjavila žalbu na zulum, rekavši o defteru koji je spomenuti Skender-beg napisao: »Na nas je baština upisana imenima naših mrtvih.[5]) To je zulum prema nama«, zapovjeđeno je popisivanje spomenute live ovim siromasima.[6]) Kada se prispjelo u spomenutu livu i izvršila istraga, uvedeno je u novi carski defter ono što se nalazi kod raje sa njihovim imenima. A one baštine koje [su tolike da] se mogu smatrati baštinama date su onima koji su ih tražili sa dažbinama i zavedene su na njima pod nazivom »baština«. One pak baštine, koje su odjeljeni od baštine treći ili četvrti dio, pa se ne mogu podvesti pod pojam baštine, a niko ih i

---

[25]) U rukopisu je na tom mjestu bilo napisano اللّی اوج pa je precrtano i stavljen broj ٣٦

[1]) To znači da je nametnuto plaćanje filurije, poreza sultanu koji su plaćali slobodni seljaci (odnosno stočari) — vlasi-filuridžije.

[2]) Iz činjenice da je dvadeset akči za sandžakbega računato kao ekvivalenat za ušur i ispendže izlazi da je turska vlast priznala Skender-begu dio filurije od slobodnih seljaka pod nazivom dažbina koje inače pripadaju spahiji-feudalcu, jer su se ušur i ispendže davali feudalcu.

[3]) Taj defter nije očuvan (vidi: Godišnjak Ist. dr. BiH VII 1955, 17—25). Defter iz 1521 (Başvekâlet arşivi, Tahrir deft. № 106) nije katastarski defter nego popis skupljene glavarine.

[4]) »Öyle olsa« bukvalno znači: ako je tako, pošto je to tako.

[5]) To znači da je Skender-beg upisao na imena mrtvih ljudi baštine.

[6]) Defter emin i pisar deftera sami sebe nazivaju tako.

ne traži, takve su uvedene u carski defter kao »prazne baštine«. Uzvišenom zapovješću [na njih] je nametnut harač od trideset i tri akče za carsku blagajnu, a sandžakbegu nije zapisano. Ako kogod spomenute prazne baštine traži sa punom dažbinom, od onoga koji je uživa neka se uzme i njemu dade, osim ako sadašnji posjednik kaže: »Želim da dam dažbinu koju je on dao«, tada neka bude na njemu upisana.[8]) Od dvadeset akči koje su određene sandžakbegu deset akči je umjesto ispendže, pa se uzima u vrijeme naplate ispendže,[9]) a deset akči je umjesto ušura i uzima se u vrijeme žetve.

Sandžakbegu je upisano približnom procjenom pet hiljada akči od onih koji su preuzeli na sebe da daju dažbinu sa spomenutih praznih baština, koje neka dadu onima koji su svojevoljno preuzeli obavezu. Neka se silom nikom ne nameću i neka se ne traži dažbina. Ali u svakom selu u kome je prazna baština upisana, neka se od sviju koji ih budu uživali uzme harač.[10]) Neka se ne traži harač od rođaka pređašnjeg posjednika ili od (ostale) raje sa baštine koja je napuštena pod izgovorom: »U ovom selu ima prazna baština«.[11]) Jednom riječi, neka se ni od kog ne uzima zulumom harač sa prazne baštine koja je ostala napuštena.

A one baštine, koje su zavedene kao baštine u defter koji je napisao spomenuti Skender-beg,[12]) a nemaju [zakonsku] podlogu, pošto su takve od strane raje i znalaca tačno utvrđene, nemajući [zakonsku] podlogu nisu u novi defter zavedene. Sa njih neka se harač i ostale dažbine ne traže od raje i ne uzimaju.

U starom defteru[13]) je ovako zapisano: »Kada je ranije Crnojević (Çirne oğlu) otišao na more,[14]) njegovi mlinovi i onih koji su s njim pošli, prodani su, a dažbina od njih data je uz timar kao prihod (renta). A polovina prihoda koji bude od vinograda u selima

---

[7]) Od onih baština koje su zavedene kao prazne, prema odredbi ove kanun-name trebalo je plaćati samo onaj dio filurije koji je pripadao carskoj blagajni, to jest 33 akče. Od takvih baština nije obavezno bila zapisana dažbina od 20 akči koja je pripadala sandžakbegu. Uostalom, dalji tekst kanun-name spominje kako se postupalo sa tim baštinama. Razumije se da podaci u popisu hasova i u defterskom dijelu odgovaraju odredbama ove kanun-name.

[8]) To znači: ako neko za praznu baštinu ponudi punu filuriju, upisuje se na onoga koji je ponudio; ali ako onaj koji drži baštinu također kaže da će dati punu filuriju, tada »prazna baština« ostaje u posjedu onoga koji ju je dotle držao.

[9]) Bukvalno: uzima se u vrijeme ispendže.

[10]) Ovdje se ponavlja već naprijed rečeno da »prazne baštine« moraju dati onaj dio filurije koji je prema odredbama kanun-name bio ekvivalenat za harač, odnosno 33 akče, bez obzira da li su njihovi posjednici preuzeli na sebe obavezu da daju i sandžakbegov dio ili nisu.

[11]) Iz ovog se vidi da je tužba raje na postupke sandžakbega bila opširnija a ne samo jedna rečenica kao što bi se to moglo zaključiti iz ranije saopštenog.

[12]) Neočuvani defter koji je napisan odmah poslijie dolaska Skender-bega Crnojevića.

[13]) Odnosi se na prvi defter koji je dao napisati Skender-beg Crnojević. Taj se defter u ovoj kanun-nami naziva »starim defterom« (vidi: Godišnjak Ist. dr. BiH VII, 18).

[14]) Odnosi se na bjekstvo Đurđa Crnojevića iz Crne Gore.

upisana je kao hasa,[15]) a druga polovina je ostavljena za troškove i kulturu spomenutih vinograda, koje neka raja kopa, reže i podmlađuje. Zatim neka grožđe bere, cjedi i vino pravi. Trošak za burad neka takođe bude njihov.[16]) Radi te službe uzimaju polovinu prihoda.[17]) Kao što je propisan zakon u drugim osmanskim zemljama (memaliki mahruse), neka spahija[18]) drži monopol dva mjeseca u godini kojagod želi i neka naredi da se prodaje njegova polovina vina dobijenog kao prihod od hasa vinograda, s tim da se silom ne nameće raji vino, ako se za spomenuta dva mjeseca vino ne bi prodalo; osim ako bi raja uzimala po cijeni koju bi svojevoljno i dobrovoljno željela. A Crnojevićevi ribolovi, brodovi,[19]) livade i njive ostale su upisane kao hasa, kao što su livade i zemlje onih koji su otišli sa Crnojevićem upisane kao hasa«.

Pošto je u starom defteru zapisano: »Za zemlje, vinograde, mlinove i ribolove, koji pripadaju manastiru Sv. Gospođa[20]) na Cetinju, manastiru po imenu Sv. Nikola u Rijeci, manastiru po imenu Sv. Nikola na ostrvu Vranjini i čuvenom manastiru koji se zove Prečiste Komi kod jezera Bojane,[21]) prema carskoj zapovjesti za svaki pojedini uvedena je određena suma novca otsjekom«, pa je tako ponovo uvedeno.

U starom defteru nije bila upisana dažbina za zimovanje stoke (resm-i kışlak), ali se uzimala dažbina za zimovanje od ovaca, koje su dolazile spolja na obale spomenutog vilajeta i tu provodile zimu. U novi carski defter uvedena je po zakonu jedna ovca od svakog stada kao dažbina za zimovanje (resmi kişlak). Ali prema običajnom pravu raje,[22]) neka uzme od najboljeg stada najbolju, od srednjeg stada osrednju, a od najgoreg najgoru ovcu. Neka od sviju ne uzima niajbolju. Dažbina za zimovanje stoke (resmi kişlak), hasa zemlje i manastiri[23]) određeni su sandžakbegu kao has.[24])

Ranije je bilo imenovano pedeset i tri čovjeka kao muselemi[25]) radi skupljanja harača spomenute live. Sada je imenovano trideset i šest ljudi kao muselemi i svaki je na svome mjestu zaveden pod nazivom »muselem«. Umjesto svojih dažbina oni vrše službu što pomažu pri skupljanju glavarine (cizye) i što dolaze sa crnogorskom rajom na Crnojevića solane.[26])

---

[15]) Hasa zemlje su domen feudalaca, ono što Ö. L. Barkan naziva spahiskim čitlukom (Islam Ansiklopedisi, cilt 3, cüz 25 — pod rečju çiftlik).

[16]) To znači rajin.

[17]) Tj. polovina prihoda od vinograda pripada seljacima koji rade, a druga polovina je hasa i pripada feudalcu.

[18]) Otkud se u ovoj odredbi spominje spahija, iako u ovo vrijeme spahija nema u Crnoj Gori, vidi: Godišnjak Ist. dr. BiH VII, 25—30.

[19]) Tj. takse za prelaz preko rijeka.

[20]) U turskom tekstu stoji: Sv. Gostić (!). Vidi prim. 19 kod turskog teksta.

[21]) Lokaliteti su prevedeni onako kako je u turskom tekstu.

[22]) Bukvalno: prema pravdi (pravici) raje.

[23]) Tj. prihodi od manastira.

[24]) Šta je sve spadalo u sandžakbegov has za vrijeme Skender-bega Crnojevića vidi: Prilozi za or. fil. etc. II.

[25]) Müsellem (ar.) = oslobođen (od poreza). Ovdje će ovaj termin značiti knezovi (vidi: Đurđev, Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII vijeku).

[26]) I kasnije su Crnogorci morali dolaziti na rad na solanama (Tomić, Politički odnos Crne Gore prema Turskoj, Glas LXVIII, 20—1).

Sudstvo

Ranije, pri popisu vilajeta, jedno selo postalo je timar za onoga koji je kadija. Kada je Skender-beg zakupio, uzeo je i kadijin timar.[27]) Zbog toga kadija nije mogao ostati na mjestu. Zemlja traži kadiju. Shodno je da se pripoji Podgoričkom kadiluku.

Muselemi Crne Gore 36 ljudi

Ranije, pri popisu vilajeta, bilo je zavedeno radi carske službe podeset i tri čovjeka kao muselemi i dva čovjeka kao spahije. Sada je trideset i šest ljudi uvedeno kao muselemi. Njihova služba je skupljanje dobra carskog i služba na solanama.

قانون نامۀ ولايت قره طاغ بر موجب دفتر عتيق

امر شريف خاقانى[1] موجبنجه ولايت مزبوره‌نك جرم جنايتى و بادهواسى بابنده
قانون نامه بو وجهله يازلديكه ذكر اولنور اكر بر كافر زنا قلسه شرعله ثابت اولسه
زنا قلان اولو[2] اولورسه و باى اولورسه كه الت يوز اقچه‌يه كوجى يترسه جرم سكسن
اقچه النه و وسط الحال اولورسه اللّى اقچه النه و فقير الحال اولسه اتوز يا يكرم اقچه
النه اكر زنا ايدن اركن اولوب باى‌اولسه‌كه الت يوز اقچه‌يه كوجى يترسه جرم اللّى
اقچه النه وسط الحال اولسه اتوز اقچه فقير الحال اولسه يكرم يا اون بيش اقچه النه
اكر عورت زنا قلوب شرعله ثابت اولسه ارلرك اولولرى قانونى كبى كه ذكر اولندى
جرمى اول موجبنجه النه اكر بو عورتك يارمز حاللغى ظاهر اولوب ارى رد ايلميوب
قبول ايلسه ارغنى اولسه جرم اللّى اقجه النه وسط الحال اولسه اتوز اقچه فقير الحال
اولسه يكرمى يا اون بش اقچه النه اكر عورت بوزنكلك[3] ايلسه قاضى تعزير ايده
اكى اغاجه بر اقچه جرم النه اكر عورت يا قيز بر اره بكا زنا ايلدك دسه[4] ار انكار

[27]) Iz ovog se vidi da je Skender-beg došao kao sandžakbeg Crne Gore na taj način što je uzeo u zakup (iltizam) crnogorsku filuriju. Dalje se vidi i to da su timari ukinuti kada je Skender-beg došao za sandžakbega.

[1]) I u ovoj kanun-nami je riječ خاقانى pisana sa ح.

[2]) اولى

[3]) پزونكلك pezevenklik, پوزونكلك

[4]) ديسه.

ایلسه بونلرك سوزلرینه چوق اعتبار اولنمیوب اره قاضی یمین ویرب عورته و قیزه تعزیر ایدب اکی اغاجه بر اقچه جرم النه اکر ار عورته و قیزه زنا ایلدم دیسه عورت و قیز انکار ایلسه عورت و قیزه قاضی یمین ویروب اری قاضی تعزیر ایدب اکی اغاجه بر اقچه جرم النه اکر بر کمسنه زنا قصدینه برکونك[5] اوینه کرسه یوقرو[6] تفصیل اوزره ارکن ایسه ارکن جرمن اولو ایسه اولو جرمن ویره اکر بر کمسنه‌نك بر کمسنه عورتن اوپب یا دلسه یا یاپشسه شرعله ثابت اولیجق قاضی تعزیر ایدب اکی اغاجه بر اقچه جرم النه اکر بر کمسنه زنا بلوب دیمسه جرم یوق اوغولق بیلوب دیمسه جرم بش اقچه النه

اکر بر بونك سقالن یا ساچن یولسه شرعله ثابت اولسه غنی اولسه‌لر جرم یکرمشر اقچه وسط الحاللو اولسه جرم اون بش اقچه فقیر الحاللو ایسه جرم اونر اقچه النه اکر باشی یاریلوب قان چقسه غنی اولاندن جرم یکرم اقچه وسط الحال اولاندن اون بش اقچه فقیر الحال اولاندن اون اقچه النه و اکر کموك چیقب اوتاجلو[7] اولسه بای اولاندن الت یوز اقچه‌یه کوجی یترسه جرم اللّی اقچه اله وسط الحال اولورسه اتوز اقچه النه فقیر الحال ایسه یکرم یا اون بش اقچه النه اکر بر کمسنه آدم الدورب[8] یرنه قصاص اولنمسه قان جرمی بای اولوب الت یوز اقچیه کوجی یترسه اکی یوز اقچه وسط الحال ایسه یوز اقچه فقیر الحال ایسه اللّی یا اوتوز اقچه النه اکر بر کمسنه اوقله یا بچاغله اورلوب یاشلو اولوب دوشکه دوشرسه اوران بای اولورسه که الت یوز اقچیه کوجی یترسه جرم یوز اقچه النه وسط الحال ایسه اللّی اقچه النه فقیر الحال ایسه اتوز یا یکرم بش اقچه النه

---

[5] بر کو ، بره کو ili براکی = neko, jedan. Kraelitz, Kanunname, 20, M. Arif, Kanunnamei Ali Osman [II], 2); Radlov IV, 1750 بیراکو = jednog od mnogih, neki.

[6] یوقاری.

[7] اوتاجیلو pridjev od اوتاجی otacı = ljekar.

[8] اولدروب.

اکر بر کمسنه قاز یا اوردك اوغرلسه قاضی تعزیر ایده درت اغاجه بر اقچه جرم النه اکر قیون و یا قوان اوغرلسه جرم اون اقچه النه اکر بر کمسنه صغر اوغرلسه الن کسملر غنی اولب الت یوز اقچیه کوجی یترسه جرم اللّی اقچه النه وسط الحال ایسه اوتوز اقچه فقیر الحال ایسه یکرم یا اون بش اقچه النه اکر بر کمسه آت اوغرلسه الن کسلر کسمزلرسه یوز اقچه جرم النه اکر بر کمسه برکونك تخلین اوغرلسه جرم یکرم اقچه وسط الحال ایسه اون اقچه فقیر الحال اولورسه بش اقچه النه اوغل اتادن یا آنه اوغلدن یا قرداش قرنداشندن یا ار عورتندن یا عورت ارندن نسنه اوغرلسه قاضی تعزیر ایده اکی اغاجه بر اقچه جرم النه اکر بر کمسه بر کمسهنك کوزن یا دشن چقرسه قصدله قصاص اولنمسه غنی اولسه جرم یوز اقچه وسط الحال اولسه اللّی اقچه فقیر الحال ایسه اوتوز یا یکرم اقچه النه صغیر اوغلنجقلر سواش[9] ایلسه جرم یوق

اکر بر کمسنه یبانده صغیر یا یوند یا قیون بولسه قغرتمسه[10] بای اولورسه که [الت یوز اقچیه کوجی یترسه][11] جرم اون بیش اقچه وسط الحال ایسه اون اقچه فقیر الحال ایسه بیش اقچه النه اکر قغردب صاحبی بولنمسه قاضی‌یه ویره‌لر قاضی صاقلیه قغرتدو [قد]ن صکره ضایع اولورسه جرم یوق امر شرع نیسه[12] ایله[13] اولا اکر کمسنه بر کمسنه‌دن ظلمله اتمك و غیری نسنه السه قاضی تعزیر ایده اکی اغاجه بر اقچه جرم النه

اکر بر کمسنه‌نك آتی و یا اکوزی و یا یوندی اکلمش تارلایه کرسه زیان ایلسه طوار باشنه بیش اغاج اورلوب بیش اقچه جرم النه اینك کرسه درت اقچه[14] درت

---

[9]) صواش.

[10]) قغرمق kağırmak چاغرمق، چغرمق = zvati, vikati (Zenker, 706).

[11]) U rukopisu je ovo izostalo, ali je očigledno da poslije که mora doći ovo što je umetnuto.

[12]) نه ایسه.

[13]) اویله.

[14]) U rukopisu na ovom mjestu stoji اغاج, ali je očigledno da se pisar zabunio i da treba da stoji اقچه.

چوماق بوزاغو کرسه بر اقچه بر چوماق قیون کرسه اکی قیونه بر اقچه بر چوماق اولا
جانور کرسه جانور باشنه اکی اقچه النه اکی چوماق اوروله امّا اوّلدن حجت ایده‌لر
حجت اتدکلرندنصکره اسلمیوب طوارلرنه تیمار ایلمزلرسه که اکلمش غلّه‌یه زیان
ایلمش اولا بو رسمه جورملیوب[15] چوماق اوره‌لر و تهدید ایده‌لر و الّا واقع اولان
زیانی تضمین ایده‌لر اکر کوی یاننده و کویلر اراسنده غلّه اولسه طوار اوغراغی اولا انك
کبی‌یه اولاغو ایده‌لر

و رسم عروس بابنده فلورجی اولدغی حالده رسم عروس و یری کلمدوکی اجلدن
رسم عروس حاصل قید اولنمدی بو بابده بر درلو داخی اولمیه

افراد آفریده‌دن بر فرد قانون مزبوردن تجاوز ایلمیه و الّا ایلرلرسه قاضی اعلام
ایده تاکه تجاوز ایدنلرك حقلرندن کلنه اکر قاضی اعلام ایلمزسه سبب عتاب عظیم
و موجب عقاب الیم بلنه

KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE (SASTAVLJENA) PREMA STAROM DEFTERU

Prema časnoj carskoj zapovjesti kanun-nama u poglavlju o globama i baduhavi spomenutog vilajeta ovako je napisana kako se (ovde) navodi:

Ako jedan nevjernik počini blud, pa se to sudski utvrdi, ako je onaj koji načini blud oženjen i bogataš da mu imanje[1]) vrijedi šest stotina akči, neka se uzme osamdeset akči globe; ako je srednjeg stanja, neka se uzme pedeset, a ako je siromašnog stanja, neka se uzme trideset ili dvadeset akči. Ako je onaj ko počini blud momak i bogataš da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme pedeset akči kao globa, ako je srednjeg stanja, trideset akči, ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako žena počini blud i bude sudski utvrđeno, neka se uzme globa prema onome što je po zakonu za oženjene ljude, a što je spomenuto. Ako je niski moral[2]) te žene očevidan, pa je njen muž ne pusti nego primi, ako je muž bogat, neka se uzme pedeset akči, ako je srednjeg stanja, trideset akči, a ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako se žena bavi prostitucijom, neka je kadija kazni

[15]) جرملك (جرم + لك) Gore je prodrla nešto malo turska fonetika u arapsko pismo.

[1]) Bukvalno: snaga, kapacitet.

[2]) Bukvalno: nevredno stanje.

batinjanjem,[3]) a neka za dvije batine uzme globu jednu akču. Ako žena ili djevojka reče nekom čovjeku: »Obljubio si me«, pa čovjek poriče, njihovim rečima kadija neće poklonuti mnogo pažnje, nego neka čovjeka zakune, a ženu i djevojku neka kazni batinjanjem i neka uzme za dvije batine globe po jednu akču. Ako čovjek kaže ženi ili djevojci: »Obljubio sam te«, a žena ili djevojka poriče, ženu ili djevojku neka sudija zakune, a čovjeka neka kazni batinjanjem i neka uzme za dvije batine jednu akču globe. Ako neko u nečiju kuću uđe u namjeri bluda, prema gore izloženim odredbama,[4]) neka dade globu za momka, ako je momak, a globu za oženjenog, ako je oženjen. Ako neko nečiju ženu poljubi ili zatraži ili opipa kada se sudski utvrdi, kadija neka ga kazni batinjanjem i neka za dvije batine uzme jednu akču globe. Ako neko zna za nečiji blud, pa ne kaže, nema globe. Ako zna za krađu, pa nekaže neka se uzme pet akči kao globa.

Ako jedan drugom počupaju bradu ili kosu, pa se sudski utvrdi, ako su bogati, neka se uzme dvadeset akči globe, ako su srednjeg stanja po petnaest akči globe, a ako su siromašnog stanja, po deset akči globe. Ako bude ranjena glava i poteče krv, neka se uzme dvadeset akči globe od onog koji je bogat, petnaest akči globe od onog koji je srednjeg stanja, a deset akči od onog koji je siromašnog stanja. Ako se kost pojavi i bude liječen,[5]) od onoga koji je bogat[6]) da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme pedeset akči, ako je srednjeg stanja, neka se uzme trideset akči, ako je siromašnog stanja, neka se uzme dvadeset ili petnaest akči. Ako neko ubije čovjeka, pa na njemu ne bude izvršen »kisas« (kazna koja odgovara počinjenom djelu),[7]) neka se uzme krvarina (kan cürmü) dvjesto akči, ako je bogat i imanje mu vrijedi šest stotina akči, sto akči, ako je srednjeg stanja, pedeset ili trideset akči, ako je siromašnog stanja. Ako bude udaren strijelom ili nožem, pa je on stariji i padne u postelju, ako je onaj koji je udario bogat da mu imanje vrijedi šest stotina akči, neka se uzme sto akči globe, ako je srednjeg stanja, neka se uzme pedeset akči, ako je siromašnog stanja neka se uzme trideset ili dvadeset i pet akči.

Ako neko ukrade gusku ili patku, neka ga kadija kazni batinanjem, pa neka se uzme na četiri batine jedna akča globe. Ako ukrade ovcu ili košnicu, neka se uzme deset akči globe. Ako neko ukrade vola, ako mu ruku ne otsjeku, ako je on bogat imanje mu iznosi šest stotina akči, nek se uzme pedeset akči, a ako je srednjeg stanja, neka se uzme trideset akči, ako je siromašnog stanja, dvadeset ili petnaest akči. Ako neko ukrade konja, neka mu ruku otsjeku; ako mu ne otsjeku, uzima se sto akči globe. Ako neko ne-

[3]) Ta zir (ar.) u ovom slučaju je kazna batinanjem, i to manja (do 80 batina).

[4]) Tafsil (ar.) = izlaganje u pojedinostima, u detaljima, ali je to druga forma (faktitiv) od fasl = odjeljak, u značenju odredba.

[5]) »Otacı« znači ljekar, a »otacılı« liječen (uporedi: Kraelitz, Kanunname Sultan Mehmeds II, Mitt. zur osm. Geschichte I, 1, 21 prim. d.).

[6]) Odnosi se na onog koji je nanio ranu.

[7]) U ovom slučaju smrtna kazna. Kisas je kazna koja odgovara starozavjetnom: »Oko za oko, zub za zub«.

čije žito ukrade, neka se uzme dvadeset akči globe,[8]) ako je srednjeg stanja, deset akči, ako bude siromašnog stanja, pet akči. Ako sin od oca ili mati od sina ili brat od svoga brata ili muž od svoje žene ili žena od svoga muža nešto ukrade, neka ih sudija osudi na batinanje i neka uzme za dvije batine jednu akču. Ako neko nečije oko ili zub izbije, a namjerno ne bude izvršen »kisas«, ako bude bogat, neka se uzme sto akči globe, ako bude srednjeg stanja, pedeset, ako je siromašan, trideset ili dvadeset akči. Ako se mali djećaci potuku nema globe.

Ako neko nađe izgubljenog[9]) vola, konja[10]) ili ovcu, pa ne javi, ako bude bogat da mu imanje iznosi šest stotina akči, neka se uzme petnaest akči globe, ako je srednjeg stanja, deset akči, ako je siromašnog stanja, pet akči. Ako se javi, pa se ne nađe gospodar, neka se preda kadiji da kadija sačuva. Ako se izgubi, kada javi, nema kazne. Kako je zapovjest šerijata onako neka bude. Ako neko od nekog nasiljem uzme hljeb i drugo, neka ga kadija kazni batinanjem, a neka se uzme za dvije batine jedna akča globe.

Ako nečiji konj, vo ili kobila uđe u obrađenu njivu i načini štetu, neka se udari po pet batina za svaku glavu stoke i uzme pet akči globe. Ako krava uđe, neka bude četiri akče i četiri batine, ako tele uđe, jedna akča i jedna batina, ako ovca uđe, na dvije ovce jedna akči i jedna batina. Svinja ako uđe, na svaku svinju dve akče neka se uzima i neka se udare dva štapa. Ali prvo neka se sudski opomenu. Pošto ih opomenu, pa ne poslušaju i ne paze na svoju stoku, koja je načinila štetu zasejanom žitu, neka ih kazne ovom globom, izbatinaju i neka im zaprijete. Osim toga, neka naknade štetu koja je nastala. Ako blizu sela ili između sela bude žito, pa (tu) bude prolaz stoke, neka naprave takvim (njivama) ogradu.

U pogledu odredbe o svadbarini (resmi arus), svadbarina nije zavedena kao prihod, jer nije običaj da daju svadbarinu, budući da su filuridžije. U tom pogledu neka ne bude drukčije.

Neka baš niko spomenuti zakon ne prekorači. Ako ga prekorače, neka kadija obavjesti da bi oni koji prekorače bili kažnjeni. Ako kadija ne izvjesti, neka se zna da će biti uzrok velikog ukora i povod za osjetnu[11]) kaznu.

---

[8]) Ovo se očigledno odnosi na bogatog.

[9]) Bukvalno: u divljini, u tuđini.

[10]) Mislim da na ovom mjestu يوند ne znači kobila nego konj (vidi Zenker). Smisao i veza u rečenici traži da se riječ tako shvati, osim ako nije riječ at u prepisu izostala.

[11]) Bukvalno: bolnu.

III

KANUN-NAMA ZA CRNU GORU

IZ DEFTERA OD 1529—1536 GODINE

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 367.

Defter sadrži sandžake: Karlı ili, Mora, Rodos, Tirhala, Yanina, Elbasan, Iskenderiye, Ohri itd. Crna Gora se nalazi u popisu Skadarskog sandžaka a naziva se vilajetom. Defter nije datiran. Međutim, u defteru se spominju Ajas-paša i Kasim-paša kao veziri. Iz toga bi izlazilo da je defter pisan između 1529 i 1536 godine, jer je 1529 Kasim-paša postao drugi vezir, a 1536 Ajas-paša je imenovan velikim vezirom.

Defter ima 228 listova. Popis Skadarskog sandžaka počinje na listu 150 v. a završava se na listu 180. Popis Crne Gore počinje na listu 170 v. a završava se na listu 179. Kanun-nama za Crnu Goru se nalazi na listu 170 v.—171 v.

Opis Crne Gore u ovom defteru je prepisan iz nekog drugog savremenog deftera za Skadarski sandžak. Pisarima toga osnovnog deftera služio je očigledno kao uzor defter iz 1523 godine.

Ova kanun-nama se ovdje prvi put objavljuje.

قانون نامهٔ ولايت قره طاغ بر موجب دفتر عتيق و جديد

ولايت مزبوره صعب و سنكستان ير الوب[1] رعايالرى عشر و خراج و اسپنجه و سایر رسوم ويرمكه قادر اولمادوقلرى باعثدن عادت افلاقيه اوزره اللّى بشر اقچه رسم افلاقيه[2] وضع اولنوب اتوز اوچ اقجسى[3] خزانهٔ عامره ايچون خراج و اون اقجسى بدل

---

1) اولوب

2) Vidi prim. 1 kod prevoda.

3) اقچهسى

اسپنجه و اون اقجسی بدل عشر سنجاق بکسنه[4] و ایکی اقجسی جزیه جمعنه واران پادشاه عالم پناه قوللّرینه[5] تعیین الونوب دفتر خاقانیه قید اولنمش

و شول باشتنلرکی تمام رسمه متحمّل اولوب دفتر عتیقده قید اولنمشدر کما کان مقرّردور و شول باشتنلر کی دفتر عتیقده خالی قید اولنمشدر ذکر اولان باشتنلرك بعضین تمام رسمله طالب اولنلره ویرلوب و بعضین داخی تمام رسمه متحمّل اولمیانلری تحملینه کوره برر مقدار اقجه تعیین النوب خزانهٔ عامره ایچون خراجیه ویرله دیو قید اولنمشدر و دورت یوز اون اوج مقداری دفتر جدیده خالی باشتنه قید اولنلردن تصرّف ایچون رسمنه ملتزم اولنلردن بر وجه تخمین سنجاق بکنه بش بیك اوج یوز سکسن طقوز اقچه قید اولندی که ملتزم اولنلره ویروب امّا کمسه‌نوك اوزرینه جبر اله براغوب رسم طلب ایتمیه و هر کم متصرف الورسه قانون اوزره رسمین ویره و بو بهانیله بو کویده خالی باشتنه واردور دیو اونك صاحبنك اقرباسندن ویا رعایاسندن خراجین و رسمین النمیالر و الحاصل معطل دوران باشتنه نوك [رسمین] کمسنه‌دن طلب اولنمیه

و سابقا دفتر عتیقده چرنو[6] اوغلیله درپایه اباقت ادن کمسنه‌لروك باغلرینك نصف حاصلی سنجاق بکنه خاصّه قید اولنوب و نصف اخری ذکر اولان باغلروك خرجنه و تعمیرینه چپلمق و بودامق و سقوب شیره ایلدکلرینده فوجی المق ایچون تعیین النوب بو خدمتلر مقابله‌سنده نصف حاصلن رعایا الالر و منوپولیه سایر ممالکده اولان قانون اوزره سپاهی یلك هر قنغی آیلرینی اختیار ادرسه اکی ای مانوبولیه دوتوب خاصّه باغلردن حاصل اولن نصف شیره‌سین صتدوره شیله که ایکی آیده صاتلمزسه جبر ایله رعایا اوزرلرینه برقمیه مکر که رعایا کندو اختیارلریله الالر و دیلدکلری بهایله الالر

---

4) سنجاقبکیسینه

5) U starijim rukopisima i kod turskih riječi stoji tešdid kad se ponavljaju isti suglasnici.

6) U drugim deftenima stoji چرنه. I u ovoj kanun-nami na kraju stoji چرنه مملحه سنه

و چرنو اوغلینك طالیانلری و كجیدلری و چایرلری خاصّه قید اولنوبدرر و

مذكور خاصلردن بعضی خاصلر طپویه ویرلوب كمی سنجاقبكنه و كمی رعایایه

ویرلمشدر رسم حاصل بغلنوب سنجاق بكنه تعین اولنمشدر

و چتنده اولان اسوته كوسپجه نام مناستره و رقده اسوتی نقوله نام مناستره [و

اورانده اداسنده اسوتی نقوله نام مناستره][7] و بویانه كولنده پرچسته قومی[8] دیمكله

معروف اولان مناستره متعلق یرلر و باغلر و دكیرمنلر و طالیانلر ایچون دفتر عتیقده بر

مقدار مقطوع اولمغین بر قرار سابق مقرّر قلندی

و دفتر جدیده مسلّم دیو قید اولان مسلّملر رسوملری مقابله سنده جزیه جمعنه

معاونت ادوب و چرنه مملحه سنه قره طاغ رعایاسیله بله واروب خدمت ادرلر

Zatim slijedi prepis druge crnogorske kanun-name iz deftera iz 1523 godine. Stvarne razlike između originala i ovog prepisa nema. Jedino što su nastupila neznatna jezička ostupanja, odnosno što su skraćene neke odredbe.

Ovaj odjeljak počinje ovako:

و امر شریف قانونی موجبنجه ولایت مزبوره‌نوك جرم جنایتی و باد هواسی بابنده

قانون نامه شریف بو وجهله یازلدی كه

Pošto ovaj odjeljak prestavlja samo lošiji prepis ranije kanun-name, ovde se ne saopštava.

KANUN-NAMA ZA VILAJET CRNU GORU (SASTAVLJEN) PREMA STAROM I NOVOM DEFTERU

Pošto je spomenuti vilajet neprohodna i krševita zemlja, pa kako njena raja nije u stanju da daje ušur (desetinu), harač, ispendže i ostale dažbine, nametnuto je po vlaškom običaju po pedeset i pet akči kao porez »eflakija«.[1]) Od toga je trideset i tri akče za carsku

[7]) U ovom rukopisu ovoga nema, ali su u defteru uvedena četiri manastira, pa je jasno da treba ova odredba da glasi slično kao u ostalim kanun-namama za Crnu Goru.

[8]) U ostalim defterima stoji i u kanun-namama i u defterskom dijelu پرچسته قوم. Pisanje u ovom defteru pokazuje da i kod ostalih deftera treba čitati Prečiste Komi.

[1]) U turskom tekstu stoji resmi eflakiye. Ja ne mislim da treba da stoji rusumı eflakiye, iako bi se moglo pretpostaviti da je pisar napravio pogrešku, nego se iz moga prevoda vidi kako je to shvatam, odnosno mislim da je ovdje riječ eflakiye upotrebljena u istom obliku i značenju kao malo niže haraciye.

blagajnu kao harač, deset akči umjesto ispendže i deset akči umjesto ušura njihovom sandžakbegu i dvije akče slugama veličanstvenog padišaha koji dolaze da kupe džizju određeno i u carski defter zavedeno.

A one baštine, koje su bile opterećene punom dažbinom i u starom defteru zavedene, zabilježene su kao i ranije. A one baštine koje su u starom defteru bile zavedene kao prazne, neke od tih spomenutih baština su dane onima koji su ih tražili sa punom dažbinom, a neke od njih pak koje ne mogu podnijeti punu dažbinu prema mogućnosti njihovog opterećenja, jedna suma novca je zavedena i zapisano je da se daju za carsku blagajnu kao »haradžija«. Od onih četiri stotine trinaest baština koje su u novi defter kao prazne baštine uvedene, zavedeno je sandžakbegu približnom procjenom pet hiljada tri stotine osamdeset i devet akči od onih koji su se obavezali da daju dažbinu radi posjeda. Te baštine neka dade onima koji su preuzeli obavezu, ali neka nikom silom ne nameće i neka ne traži od njih dažbinu. A svaki koji bi uživao, neka dade od nje dažbinu prema zakonu. »U tom selu ima prazna baština« sa tim izgovorom neka se ne uzimaju harač i dažbina od rođaka njenog posjednika ili od raje toga sela. Uopšte, neka se ni od koga ne traži (dažbina) od baštine koja je ostala napuštena.

A ranije u starom defteru je sandžakbegu kao hasa upisana polovina prihoda od vinograda onih koji su pobjegli na more sa Crnojevićem, a druga polovina je određena radi troškova i održanja spomenutih vinograda, da bi se kopali i rezali i da bi se kupovala burad prilikom cjeđenja i pravljenja vina. Za tu službu raja uzima polovinu prihoda od njih. A za monopol, po zakonu kao što je u drugim krajevima spahija[2]) neka drži dva mjeseca u godini monopol, u mjesecima koje on odabere pa neka naredi da se prodaje njegova polovina vina koja je proizvedena od hasa vinograda. Tako da silom ne nameće raji, ako se za dva mjeseca ne proda; osim ako raja svojevoljno uzima i uz cijenu koju želi.

Crnojevićevi ribolovi, brodovi i livade upisani su kao hasa. Od tih hasova neki su dati u tapiju, pa su neki od njih dati sandžakbegu, a neki raji. Pošto je nametnuta dažbina (resim) kao prihod, ona je sandžakbegu određena.

Pošto za zemlje, vinograde, mlinove i ribolove koji pripadaju manastiru po imenu Sv. Gospođa na Cetinju, manastiru po imenu Sv. Nikola na Rijeci, [manastiru po imenu Sv. Nikola na ostrvu Vranjini] i poznatom manastiru kod jezera Bojana koji se zove Prečiste Komi, postoji uvedena u starom defteru jedna suma novca otsjekom, ubilježeno je po staroj odluci.

Umjesto dažbina muselemi koji su u novi defter ubilježeni pod nazivom »musellem«, vrše službu pomažući pri skupljanju džizje i dolazeći zajedno sa svojom rajom na solane Crnojevića.

---

[2]) Kao što se vidi, i u ovoj kanun-nami se prenosi odredba o tome da spahija drži monopol na vino, a ni u ovom defteru spahija uopšte nema. I ovdje je isti slučaj kao u kanun-nami deftera iz 1523 godine. U ovoj kanun-nami je prenijeta odredba iz kanun-name od 1523 godine, a tamo je ona opet prenijeta iz najstarijeg crnogorskog deftera, kada je zbilja bilo spahija.

IV

KANUN-NAMA ZA CRNU GORU IZ DUKAĐINSKOG DEFTERA

IZ 1570 GODINE

T. C. Basvekâlet arşivi — Tahrir defterleri № 449. — Početak šabana 978 po hidžri.

U gore navedenom defteru za Dukađinski sandžak 136 listova se odnose na nahije Dukađinskog sadžaka, 62 lista se odnose na Crnu Goru, a 10 listova se odnose na Zadrimlje.

U opisu Crne Gore pisarima ovog deftera nije služio za uzor prethodni defter, kao nijedan drugi defter poslije 1523 godine, nego je očigledno služio defter iz 1523 godine. To pokazuje i sadržaj kanun-name i sve ostalo što je u defter uvedeno. Ali pisari nisu unijeli odredbe o globama iz »starog deftera«, a unijeli su neke promjene koje su nastupile.

Kanun-mana za vilajet Crnu Goru nalazi se na listu 137 v. Ona se ovdje prvi put objavljuje.

قانون نامهٔ ولايت قره‌جه داغ

قره‌جه داغ ناحيلرى رعاياسى قتور قلعه‌سى قربنده واقع اولان جرنه مملحه سنك يلده بر كره واروب طايه‌لرن و ارقلرن كركى كبى ايرتلايوب ارغادلق خدمتن ايدرلر ساكن اولدقلرى يرلرى صعب و سكستان اولغن خدمتلرى مقابله‌سنده عوارض ديوانيه و تكاليف عرفيه‌دن معافيت اوزره مقدّما هر خانيه[1] و باشتنه‌يه عادت افلاقيه اوزره اللى بش اقچه وضع اولنوب اوتوز اوچ اقچه‌سى خزانهٔ عـامره ايچون خراج و اكى اقچه‌سى جزيه جمعنه وران[2] پادشاه قوللرنه و يكرمى اقچه‌سى بدل عشر و اسپنج

---

1) خانه‌يه

2) واران

سنجاقبکنه اون اقچه‌سی حاصل وقتنده و اون اقچه‌سی اسپنج زماننده تعیین اولنوب و سابقا چرنه اوغلی دریایه کیدیجك انوك و انوك ایله بله کیدنلرك دکرمنلری صاتلوب رسمی تیماره حاصل بغلنوب و باغلری کی بعض قراده واقع اولمشدر نصف حاصلی خاصّه دیو قید اولنوب و نصف اخری ذکر اولنان باغلرك خرجنه و عمارتنه قونلوب کی رعایا چپالیه و بودایه و فلس ایلیه حاصل اولان شیرهء (sic!) فوچی خرجی دخی رعایانك اولمق اوزره‌در فوچی ایدوب خدمتلری مقابله‌سنده نصفن آلوب و نصفی ایچون سایر ولایتلرده اولدوغی کبی قانون اوزره مناپولیه دوتلوب و مناپولیه موسملرنده صاتلمیان شرهء[3] جبرله رعایا اوزرنه برقمیالر مکرکه رضالریله دلدکلری بهایه الالر. و مذکور چرنه اوغلنك و آنوکله بیله کیدنلرك طالیانلری و کچیدلری و چایرلری و مزرعه‌لری دخی خاصه قید اولنوب سنجاقبکنه حاصل قید اولنمشدر

و چتنه‌ده اولان اسوته غوسپوکه[4] و ریقه‌ده اولان اسوتی نیقولا و پره‌چستنه قوم و بویانه کولنده اورانته اداسنده اسوتی نیقولا نام دیکر اورانته نام مناسترلره متعلق اولوب متفرق قراده واقع اولان یرلر و باغلر و دکرمنلر و طالیانلر ایچون امر شریف موجبنجه هر برنه مقطوع مقرر اقچه قید اولنوب وجه مشروح اوزره دفتر عتیقده مسطور اولوب. و نواحیء مزبوره‌نك سواحلنه خارجدن کلن قیوندن قانون اوزره اعلا و اوسط و ادنا اعتباریله هر سوریدن بر قیون رسم قشلاق و خاصّه‌لر و مناسترلر و جرم و جنایت قراء نواحیء مزبوره سنجاق بکنه خاص تعیین اولنمش

و شول باشتنه‌لر که باشتنه‌دن ایرلوب بر مقدار یرلری مرور ایامله آخره نقل اتمکله ثلث و یا ربع حصّه قالوب باشتنه‌لغه قابل اولمیه انوك کبلر دفتر عتیقده خالی قید اولنوب و هر کم تمام رسمله طالب اولورسه النوب اکا ویرله مکر اولدخی[5] اسلوب

---

[3]) Mjesto شره‌یی

[4]) U rukopisu kanun-name deftera iz 1529—1536 اسوته کوسپچه, a u kanun-nami iz 1523 godine pogrešno اسوتی کوسنیج

[5]) اول داخي

مذكور اوزره قبول ایلیه انوك كبلردن تمام اوتوز اوچ اقچه جزیه النوب بو وجه تخمین
سنجاق بكنه بش بیك اقچه حاصل قید اولنمش

نواحیٔ مزبوره مجدّدا تحریر اولندقده ذكر اولنان خالی باشتنه‌لردن اثر بلورمیوب
تصرف اولنمز یر اولمیوب بلكی زراعت یرلوی قلت اوزره اولماغن نیجه رعایا اطراف
ممالكه پراكنده[6] اولورمش اول سببدن زیاده‌یه یازلق فرمان اولنماغن ولایت
رعایانیك كندو رضالریله اسلوب سابق اوزره عوارض دیوانیه و تكالیف عرفیه‌دن
معاف اولوب هر خانه و حالیا باشتنه قید اولنان یرلو خزانهٔ عامره ایچون اوتوز اوچ
اقچه خراج و جزیه جمعنه وران قوللره ایكی اقچه و سنجاق بكنه اسپنج مقابله‌سنده
اون اقچه و عشر مقابله‌سنده اون اقچه و بدل خردوات داخی اون اقچه ویرمك اوزره
قید اولنوب و ذكر اولنان خاصه‌لر و طالیانلر و كچیدلر و مناسترلر و رسم قشلاق
و جرم و جنایت قراء نواحیٔ مزبوره سنجاق بكنه جمله یوز اوتوز بیك اقچه‌لق اوزره
خاص تعیین اولنوب وجه مشروح اوزره دفتر جدیده قید اولنمشدر

و جزیه جمعنه وران قوللره معاونت ایدوب و چرنه مملحه‌سنه نواحیٔ مزبوره
رعایاسی واروب اداء خدمت ایلمك ایچون رعایایی سوروب و یرلو یرنه خدمته تعیین
ایلمك ایچون دفتر عتیقده بعض قراده اوتوز التی نفر مسلّم قید اولنوب حالیا خدمتلری
لازم و مهم اولماغن دفتر جدیده كما كان اوتوز التی نفر قید اولندی

KANUN-NAMA VILAJETA CRNE GORE

Raja nahije Crne Gore jednom godišnje dolazi i čisti, kao što treba, terase i kanale Crnojevićeve solane koja se nalazi u blizini tvrđave Kotor, pa tako vrši službu kuluka.

Pošto su mjesta gdje oni stanuju neprohodna i krševita, uz oslobođenje od divanskih nameta i nešerijatskih tereta (avarizi divaniye ve tekâlifi örfiye) u zamjenu za njihovu službu ranije je bilo nametnuto pedeset i pet akči za svaku kuću i baštinu po vlaškom običaju. Trideset i tri akče od toga je određeno za carsku blagajnu kao harač, dvije akče carskim slugama koji dolaze da kupe džizju (glavarinu), a dvadeset akči sandžakbegu umjesto ušura (desetine) i

[6]) U rukopisu: براكنده.

ispendže, od toga je određeno deset akči u vrijeme žetve a deset akči u vrijeme kada se uzima ispendže. Kada je ranije Crnojević (Çirne oğlu) otišao na more mlinovi njegovi i onih koji su s njim pošli prodani su, a dažbina od njih data je uz timar kao prihod (renta). A polovina prihoda od njihovih vinograda koji su bili u nekim selima upisana je kao hasa, a druga polovina od toga je ostavljena za izdržavanje i kulturu spomenutih vinograda, pa něka ih raja kopa, reže i podmlađuje. Trošak za burad za vino koje se dobije takođe da bude rajino. Kako prave burad, nek uzimaju za tu svoju službu polovinu od toga,[1]) a za drugu polovinu neka se drži monopol po zakonu kao što postoji u drugim vilajetima. Neka se ne nameće silom raji vino koje se ne proda u vrijeme monopola, osim ako dobrovoljno uzimaju uz cijenu koju žele. Crnojevićevi ribolovi, brodovi, livade i njive, kao i onih koji su otišli sa njim, takođe su upisani kao hasa i zavedeni kao prihod sandžakbegu.

Za zemlju, vinograde, mlinove i ribolove koji se nalaze u raznim selima, a koji pripadaju manastirima po imenu Sv. Gospođa na Cetinju, Sv. Nikola na Rijeci, Prečiste Komi i na ostrvu Vranjini u jezeru Bojane Sv. Nikola, drugim imenom Vranjina, prema časnoj zapovjesti, za svaki pojedini bila je uvedena dažbina otsjekom u novcu, pa je tako zabilježeno u starom defteru. A od ovaca koje spolja dolaze na obale spomenutih nahija, po zakonu, od svakog stada, s obzirom da li je odlično, osrednje ili loše, jedna ovca poreza za zimovanje (resmi kişlak) hase, manastiri i globe spomenutih nahija bili su određeni kao has sandžakbegu.

A one baštine koje su od baštine odjeljene, pa je u ranija vremena jedna količina zemljišta prenesena na drugog, te ostane treći ili četvrti dio, pa se ne mogu primiti kao pojam baštine, takve su uvedene u starom defteru kao »prazne«. A ako ih bilo ko traži uz punu dažbinu, oduzimane su, pa su njemu (tj. tražiocu) davane osim ako on (tj. posjednik) takođe[2]) na isti način ne primi obavezu. Od takvih baština se uzimala džizja punih trideset i tri akče, a za sandžakbega je približnom procjenom zavedeno kao prihod pet hiljada akči.[3])

Kada se sada spomenute nahije ponovo popisuju, od spomenutih praznih baština nema ni traga i nema zemlje koja nije u posjedu. Šta više, kako imaju malo obradive zemlje, mnogo raje se razasulo po okolnim krajevima. Kako je zapovjeđeno da se piše više, zapisano je da budu pristankom same raje toga vilajeta slobodni od divanskih nameta i nešerijatskih tereta kao i ranije i da daju od svake kuće i od zemlje koja je sada zapisana kao baština trideset i tri akče za carsku blagajnu kao harač, dvije akče carskim slugama koji dolaze da kupe harač, a sandžakbegu u ime ispendže deset akči, uime ušura

---

[1]) Misli se na vino koje se proizvodi.

[2]) Misli se: posjednik »prazne baštine« koji je drži.

[3]) Ovom rečenicom se kaže: od »praznih baština« se uzimalo 33 akče, a od onih baština za koje će eventualno dati puna dažbina, za sandžakbega je bilo predviđeno 5.000 akči.

Dovde kanun-nama izlaže što je ranije bilo. Kao što se vidi, podaci su uglavnom iz deftera iz 1923 godine.

deset akči i umjesto sitnica (hurdevat) takođe deset akči. (To)[4]) i (prihodi od) hasa, mlinova, brodova, manastrira, poreza za zimovanje stoke i globa od sela spomenutih nahija je određeno kao has sandžakbegu u ukupnom iznosu od sto trideset hiljada akči, pa je tako u novi carski defter zavedeno.

Pošto je zavedeno u stari defter da u nekim selima trideset i tri osobe kao muselemi pružaju pomoć slugama koji dolaze da kupe džizju, da gone raju spomenutih nahija da bi dolazila na Crnojevićeve solane i da bi vršila službu, i da budu imenovani radi službe u svojim mjestima, a kako je sada njihova služba potrebna i važna, u novi carski defter uvedeno je trideset i šest ljudi kao što je bilo i ranije.

---

[4]) Ako bi se uzeo bukvalno tekst, ovo umetanje ne bi bilo opravdano. Bukvalan prevod bi glasio:

»Prihodi od hasa, mlinova, brodova, manastira, poreza za zimovanje stoke i globa od sela spomenutih nahija su određeni kao has sandžakbegu u ukupnom iznosu od sto trideset hiljada akči, pa je tako u carski defter zavedeno«.

Međutim, nije moguće da pobrojani prihodi iznose sto trideset hiljada akči. Defterski podaci jasno pokazuju da se tu misli na ukupni prihod, kako ovde pobrojanih tako i sandžakbegov prihod od baština koji se spominje u prethodnoj rečenici (odnosno polurečenici). Mora se uzeti u obzir šta znači kod sastavljača deftera (a oni su sastavljali rečenice kao računski činovnici) riječ cümle = ukupno, svega. Uostalom, čitav pasus, a naročito sadržaj krajnjeg dijela rečenice, gdje se nalazi finitni glagol, pokazuje da su te rečenice povezane i da riječ cümle treba shvatiti kako kažem.

V

KANUNNAMA ZA SKADARSKI SANDŽAK

IZ DEFTERA OD 1529—1536 GODINE

Ova i sljedeća kanunnama Skadarskog sandžaka ulaze u okvir ove prve sveske turskih zakonskih spomenika za istoriju naših naroda stoga, što se odnose i na neke dijelove naših zemalja, koji su bili u sastavu toga sandžaka.

Ovo izdanje je pripremljeno na osnovu snimaka originala iz navedenog deftera.

Original u T. C. Başvekâlet arşivi, Instanbul, Tahrir defterleri № 367, vidi ovdje str. 169.

قانون نامهٔ لواء اسکندریه

مزبور لواده نرخ غلات بو وجهله جاری و مقرّر اولدی ذکر اولنور ناحیهٔ ایبکده و بودمله و ازله‌رقه ناحیه‌لرینده بغدایوك حملی که استانبولوك التی کیله‌سیدر اوتوز التشر اقچیه و مرجمك و نخود[1] و باقله و مردمك حملی بغدای بهاسنه دوتولمشدر و چودار و طارو یوکی یکرمیشر اقچیه دوتولمشدر و علف و قبلوجه و پورچاغك حملی اون سکز اقچیه و جوزوك حملی یکرمی دوردر اقچیه و شیره‌نوك جبوری که دورت مدره‌دور هر جبوری یکرمی بشر اقچیه قیمت قونولوب امر پادشاهیله مقرّر اولمشدر و زعفران لدره‌سنوك یوز درهمی التمیشر اقچیه و کوکك بیك دانه‌سی[2] اون بر اقچیه و کلك اون بش باشی بر اقچیه و پیازوك و سیروك اللّی باشی بیر اقچیه و کتانوك بیك پارماغی التمش اقچیه دوتولمشدر

---

[1]) U tekstu stoji نحوت

[2]) U tekstu stoji دانسی

و ناحیهٔ اسکندریه‌ده و توابعنده و پودغوریچه ناحیه‌سنده بغدایوك حملی كذالك
استانبولوك التی كله‌سیدر اوتوز سكزر اقچیه و مرجمك و نخوت و باقله و مردمك
حملی كذالك بغدای بهاسنه دوتلمشدر. . .[3] و چودارك و طارونوك حملی یكرمی‌شر
اقچیه و علف و قبلوجه و بورچاق حملی اون سكزر و شیره‌نوك مدره‌سی بیشر بوجوق
اقچیه دوتولمشدر و جوزوك حملی یكرمی دوردر اقچیه

و شیره ایچون اكی آی مانوپولیه دوتولمق قانون قدیمدر سپاهی دلوسه اكی آی
و بر هفته‌دوته و دلوسه بر آی بر موسمده و بر آی اخر موسمده دوته و سنجاق سوباشیلری
سنجاق بكنك خاصّه قریلرینده اولن شیره نفس اسكندریّه‌یه كتوروب یلك اون اكی
آیی مانوپولیه دوتارلر ایمش امر پادشاهی اوزره رفع اولنوب قانون قدیم اوزره اكی
آی مانوپولیه دوتالر اندن غیری تجاوز ایدوب كمسنیه دخل و تعارض اتمیالر

ذكر اولن توابعده رسم تكنه دیو باغ صاحبلری سپاهی‌یه بشر اقچه ویرورلر و
سپاهینك عشری بازاره التمك عهده‌لرینده دور و رعایا كندو عشرلرین قریلرینده حفظ
اولنمق ایچون سپاهیلرینه انبار یاپی ویرمك عهده‌لرینده دور و سپاهی قواندن و كتاندن
همان عشرین اله و رعایانوك مزوّجندن بیشر اقچه رسم كیاه و اكیشر اقچه رسم هیزم
النمق قانون قدیمدور

و تمام یل یورین قره‌جه دكیرمندن اتوز اقچه و نصف یل یورین و كیه دكیرمندن
اون بشر اقچه رسم النه و تمام یل طولاب دكیرمنلریندن التمشر اقچه رسم الینه و
سپاهی اكی جانوردن بیر اقچه بدعت اله و رعایا صتماق ایچون جانور بسلسه سپاهی
هر بر جانوردن برر اقچه بدعت اله

تعریف باج

و بازاره كلن غله[3a]دن و دواردن و میوه‌دن و برنجدن و بالدن و یاغدن و بالقدن
و چوقه یوكندن فی الجمله جمیع یوكله بازاره كلندن یوكونه اكیشر اقچه باج النه

[3]) Na ovom mjestu u originalu stoji jedna riječ koju nisam mogao **pročitati.**

[3a]) U tekstu stoji غلاّ

و اودون عربه‌سندن اکی اغاج اودون النه و بارکیر یوکندن بر اغاج اودون النه و بر
یوك چیره‌دن ربع اقچلق چیره النه و قصاب بوغزلدوغی غنمدن بیر اقچه باج النه و
بازاره کلوب صاتلن غنمدن اکی غنمه بر اقچه باج النه و بازارده صاتلن بارکیردن
الندن و صاتاندن اکیشر باج النه و سغردن الندن و صاتندن برر اقچه باج النه و سغری
صاتون الوب داشوره کتسه اوچ اقچه باج النه و بازارده صاتلن اسیردن الندن و
صاتاندن دوردر اقچه باج النه و شیره صاتلمغه کلن خمردن هر فوجودن اون بشر
اقچه و بارکیر یوکندن اکیشر اقچه باج النه و خارجدن بازاره کلوب اوتوروب اسباب
و متاع صتاندن رسم سرکی دیو نصف اقچه باج النه و تحته یوکندن هر یوکدن اکیشر
تحته باج النه و بازارده ایپك صاتان خاتونلردن رسم سرکی دیو برر پول باج النه و
چلمك و بارطاق و دستی یوکندن برر اقچه باج النه و پالاموت یبراغی یوکندن بیرر
اقچه باج النه

و لواء اسکندریه حنه و حنطه ادا ادن قریه‌لرك[4] قانونی بودرکه
حنطه عیاری بر یوك بغدایدرکه اول یرده موز دیرلر و قدیمدن اول یرده جاری
اوله‌کلن قارته اولچوسیله اوچ قارته بر موز الور و دفترده هر موزه سکز اقچه بها
تعیین اولنمشدر

و حنه اللی اکیشر اقچه پادشاهیدن عیاردور و نعل بها هر حنه‌دن بیشر اقچه
النمق عیاردور

KANUNNAMA SKADARSKE LIVE

Maksimalne cijene (narh) poljoprivrednim proizvodima u spomenutoj livi ovako su tekle i utvrđene kako se ovdje navodi:

Carskom zapoviješću određeno je da u nahijama: Ipek (Peć) Budimlja i Zla Reka tovar pšenice — koji teži šest stambolskih kila — bude po trideset i šest akči; tovar sočiva, nohuta, boba i grahorice divlje držan je na cijeni pšenice; tovar raži i prosa držan je po dvadeset akči; tovar zobi, pirovine (kapluce[1]) i kukolja (burçak)[2]) po

---

[4]) U tekstu stoji قریلرك

[1]) HEUSER-SEVKET, Turkisch — deutsches Worterbuch, str. 259, kaplica = Triticum monecoccum, Spelz.

[2]) Isti rječnik, burçak = Platterbse, Lathyrus.

osamnaest akči; tovar oraha po dvadeset i četiri akče, a čabar[3]) vina — a on teži četiri medre — svaki čabar po dvadeset i pet akči; ledra šafrana od stotinu drama po šezdeset akči; hiljadu korjenčića po jedanaest akči; petnaest ružinih cvjetova po jednu akču; pedeset glavica crvenog i bijelog luka po jednu akču; te hiljadu palaca lana držano je po šezdeset akči.

U skadarskoj nahiji i u mjestima koja joj pripadaju te u podgoričkoj nahiji tovar pšenice — koji isto tako teži šest stanbolskih kila — po trideset i osam akči; a tovar sočiva, nohuta, boba i grahorice divlje držan je isto tako po cijeni pšenice; tovar raži i prosa po dvadeset akči; tovar zobi, pirovine (kapluce) i kukolja (burçak) po osamnaest akči. Medra šire držana je po pet i po akči, a tovar oraha po dvadeset i četiri akče.

Stari je zakon da se monopol na vino drži dva mjeseca. Ako spahija želi, neka drži dva mjeseca i sedmicu,[4]) a ako želi, neka jedan mjesec drži u jednoj sezoni, a jedan mjesec u drugoj sezoni. Sandžakove subaše su u grad Skadar donosili vino koje je sa sela koja su sandžak begov has i držali monopol dvanaest mjeseci godišnje. (To je, međutim) na osnovu carske zapovijesti dokinuto, te neka i oni po starom zakonu drže monopol dva mjeseca i ne prekorače taj rok, te neka nikog ne ometaju.

Vlasnici vinograda na spomenutim područjima daju spahiji po pet akči resmi tekne. Oni su dužni spahijin ušur donositi na pazar. Raja je dužna svojim spahijama davati građu za anbar[5]) da bi se u njihovim selima čuvao njihov ušur.

Neka spahija isto tako ušur uzme od košnice i od lana. Stari je zakon da se od oženjenog rajetina uzima po pet akči resmi giyah-a i po dvije akče resmi hizem-a.

Neka se od mlina karaca[6]) koji radi čitavu godinu uzme trideset akči resim-a, od onog koji radi pola godine i od stupe za ćebad (kebe değirmeni) po petnaest akči resima, te neka od mlinova na točkove[7]) (dolap değirmenleri) uzme po šezdeset akči resima.

Neka spahija na dvije svinje uzme jednu akču bidat-a. Ako raja tovi svinje za prodaju, neka spahija na svaku svinju uzme po jednu akču bidat-a.

---

[3]) U tekstu stoji جبوری. Ovakva riječ nigdje u turskim rječnicima nama dostupnim ne postoji. Mi držimo da je to pogrešno napisana riječ »čabar«.

[4]) Misli se odjedanput.

[5]) U tekstu ove kanunname upotrijebljen je izraz انبار یاپی ویرمك dok, međutim, u tekstu nekih drugih kanunnama stoji انبار یاپمق tj. napraviti anbar.

[6]) U tekstu je upotrebljen izraz قرجه دكرمن. Kako iz dostupnih turskih rječnika se ne može saznati kakvu vrst mlina ovaj izraz označava, to smo ga i u prevodu takvog ostavili. Vjerovatno da se ovdje misli na vjetrenjaču, pa da bukvalni prevod znači: mlin na kopnu.

[7]) Ovdje se sigurno misli na vodenicu.

Tarifa badža

Neka se na tovar žita, marve, voća, pirinča, meda, masla, ribe i čohe i uopće robe koja tovarom na pazar dolazi, na tovar uzme po dvije akče badža. Neka se na kola drva uzmu dvije cjepanice badža. Neka se na konjski tovar uzme jedna cjepanica badža. Neka se na tovar luča uzme luča u vrijednosti četvrtine akče. Neka se za ovcu koju kasap zakolje uzme jedna akča badža. Neka se na ovce koje na pazar dođu i budu prodane, na dvije ovce uzme jedna akča badža. Neka se za konja koji na pazaru bude prodan, od kupca i prodavca uzmu po dvije (akče) badža. Neka se za goveče, od kupca i prodavca uzme po jedna akča. Neka se od onog koji kupi goveče i ode vani, uzmu tri akče badža. Neka se za roba koji se na pazaru proda, od kupca i prodavca uzmu po četiri akče badža. Neka se na vino koje dođe da se proda, na svaku fučiju (uzme) po petnaest akči, a na konjski tovar po dvije akče badža. Neka se od prodavca espapa i robe koji iz vana na pazar dođe i rastovari, uzme pola akče badža zvanog r e s m i s e r g i. Neka se na tovar daske, od svakog tovara uzmu po dvije akče. Neka se od žena koje na pazaru svilu prodaju uzme po jedan pul badža zvanog r e s m i s e r g i. Neka se na tovar glinenih lonaca, bardaka i testija uzme po jedna akča badža. Neka se na tovar hrastova žira (palamut yaprağı)[8]) uzme jedna akča badža.

Ovo je zakon za sela koja u Skadarskoj livi plaćaju hinu i hintu:

Prava h i n t a iznosi jedan tovar pšenice, kojeg u tom kraju nazivaju m u z. Mjeru k a r t a — koja je u tom kraju na snazi od davnina — tri karte sačinjavaju jedna m u z. U defteru je određeno da se na svaki m u z uzme po osam akči n a l b a h a. H i n n a teži po pedeset i dvije carske akče. N a l b a h a (od hinne) sastoji se u tome da se od svake h i n n e uzme po pet akči.

---

[8]) Ni ovu složenicu nisam našao u pristupačnim rječnicima. Riječ پلامود znači »hrastovi žir«, a یاپراق »list« pa bi prema tome složenica پلامود یاپراغی značila »hrastova žira list«, ali kako to nema mnogo smisla, mislim da bi ova složenica značila »hrastov žir«.

VI

KANUNNAMA ZA SKADARSKI SANDŽAK

IZ 1570 GODINE

Na početku deftera stoji uobičajena bilješka o popisu Skadarske live iz koje se vidi da je popis izvršen pod nadzorom Kasima mir-live, a da je sami popis izvršio Alija sin Mustafin u prvoj dekadi šabana 978 (29 XII 1570 — 7 I 1571).

I z d a n j e: Barkan, KANUNLAR, str. 291—292.

Ovo izdanje pripremljeno je na osnovu snimaka originala i Barkanova izdanja.

T. C. Başvekâlet arşivi — Tahrir defteri № 500.

قانون نامهٔ لواء اسکندریّه

مقدما ناحیهٔ اسکندریده اولان خواص[1] همایون کی بعد زمان ارباب تیماره توزیع
و تقسیم اولنمشدر بالفعل اول ولایتده جاری اولن قارته اولچوسیله اکی قارته کندم
که هر قارته سکسن وقیه‌در اکی‌سنه بر موز دیرلر یعنی بر حمل کندمدن عبارتدر
حنطه نامیله سکسن اقچه بها تعیین اولنوب و هر مزوج اللّی اکیشر اقچه حنه و
یدی‌شر اقچه نعل بها ویروب بو اوسلوب اوزره هر قریه‌ده برر مقدار حنه و حنطه
تقدیر اولنوب ادا ایدرلرمش و ناحیهٔ مزبوره‌نك سایر قریه‌لری[2] که خواص همایونله
مخلوط[3] در عشر و سایر رسوم عادیه‌لرین قانون مقتضا سنجه ویرمك اوزره قید اولنوب
انلرك اراسنده دخی بعض منعم رعایا اوسلوب مذکور اوزره حنه و حنطه ادا ایلمك

---

[1]) U tekstu stoji حواص

[2]) U tekstu stoji قریلری

[3]) U tekstu stoji محلوط

اوزره قید اولنوب و اول دخی خواص همایونه الحاق اولنوب ارباب تیماره توزیع اولدقده هرکشی‌یه[4] استحقاقی دکلو ویرلوب کیمنه فیلوریجیاندن و کیمنه عشریدن ویرلوب اجمال دوتلمش اول تقدیرجه برقریه‌ده[4a] بر قچ مستقل سپاهیلر واقع اولوب فیلوریجیلر منعم و سایر رعایا نوعا ضعف اوزره اولماغله نچه یرلرین فیلوریجیلر بیع و رهن ایدرلرمش اول یرلرك عشرنی بز فیلوریجی یوز و مستقل سپاهمز واردر دیو عناد ایدوب ویرممکله بر جانبه تعدّی ایدرلرمش علی الخصوص[5] سنکستان و بی حاصل یرلرده ساکن اولان[6] رعایا قانون اوزره عشر و سایر رسوملرین ادا ایدوب اوَالرده و محصولدار یرلرده ساکن اولانلر موز و حنه حسابی اوزره نصف حاصللرین و یرمزلرمش مجدّدا تحریر اولندقده شرع شریف مقتضاسنجه اراضی‌نك تحملنه و مساعده‌سنه کوره خراج[7] مقاسمه یعنی عشر شرعی قید اولنمق فرمان اولنوب بر موجب امر عالی اکر رعیت و کر رعیت یرلرین الان کمسنه‌لر عشر و سالاریه‌لرین ویردکدنصکره قانون قدیم مقتضاسنجه هر مزوّج رعیت بشر اقچه رسم کیاه و اکیشر اقچه رسم حطب و هر صاحب باغ اولان رعایا رسم تکنه دیو بشر اقچه ویردلر و رعیت یرلون و باغلرین متصرف اولانلر کذلك رسوم مذکوری انلر دخی بو وجهله ویردلر و شیوه ایچون سایر ولایتلرده اولان قاعدهٔ قدیم اوزره اکی ای اون کون مناپولیه دوتلمق قانوندر و ناحیهٔ مزبوره رعایا سنك کیمی فیلوریجی و کیمی عشری اولماغن نرخ غلات دخی عادت اوزره مقرر اولمیوب متفرق یازلمش ایمش

حالیا قضاء اسکندریه و قضاء پودغوریچه ده و انلره تابع نواحیده بغدای و باقله و مرجمك و نخودك یوکی اللّیشر اقچه‌یه و اربه‌نك یوکی اوتوزر اقچه‌یه و ارزن و چودارك

[4]) U tekstu stoji کشیه

[4a]) U tekstu stoji قریده

[5]) U tekstu stoji على الحصوص

[6]) Kod Barkana je ispuštena riječ اولان

[7]) U tekstu stoji حراج

یوکی اوتوز التیشر اقچه‌یه و سایر مخلوطك[8] یوکی یکرمی دردر اقچه‌یه و شیره‌نك مدره‌سی سکزر اقچه‌یه فرمان شریفله مقرر اولمشدر

و ایبك قضاسنه تابع نواحیده و پلاو و ایزلی ریقه ناحیه‌لرنده بغدای و مرجمك و جوز و باقله و نحودك یوکی قرقر اقچه و اریه‌نك یوکی یکرمی دردر اقچه و چودار و طاری‌نك یوکی اوتوز التیشر اقچه‌یه و سایر مخلوطك یوکی یکرمی‌شر و شیره‌نك جبوری[9] اوتوز اکیشر اقچه‌یه مقرر اولمشدر و زغفرانك لدره‌سی سکسنر اقچه بهایه دوتلمشدر و کتان و کلم و سیر و پیاز و کوکلدن سپاهی عشر الور (بوراده اوچ سطر قدر بر یر یرتیقدر)

تعریف باج بازار

بازاره کلن غله‌دن و میوه‌دن و برنجدن و بالدن و یاغدن و پنیر و بالیق یوکندن و چوقه یوکندن بالجمله بازاره جمیع یوکله کلن متاعدن هر یوکه اکیشر اقچه باج النه و اودون عربه‌سندن اکی اغاچ اودون و بارکیر یوکندن بر اغاج اودون النه و بریوك چرادن ربع اقچه‌لق چرا آلنه و قصاب بوغزلدوغی قویوندن درت قیوندن بر اقچه باج النوب و بازاره کلوب صاتلن قیوندن اکی قیونه بر اقچه باج النه و بازارده صاتلان بارکیردن الندن و صاتندن اکیشر اقچه باج النه و صغردن الندن و صتاندن برر اقچه باج النه و صغری صاتون الوب طشره کتسه اوچ اقچه باج النه و بازارده صاتلان اسیردن الندن و صتاندن دردر اقچه باج النه و بازاره و شهره صاتلمغه کلن خمردن فوجیدن اون بش اقچه و حملدن ایکیشر اقچه باج آلنه و خارجدن بازاره کلوب اوتورب اسباب و متاع صتاندن رسم سرکی دیو نصف اقچه باج النه و تحته یوکندن اکی تحته باج آلنه و بازارده ایبك صتان خاتونلردن رسم سرکی دیو برر پول آلنه و چولمك و بارداق و دستی یوکندن بر اقچه باج النه و پلامود ییپراغی یوکندن بر اقچه باج آلنه

---

[8]) U tekstu stoji محلوطك

[9]) Barkan je ovu riječ pročitao s a b u r u.

KANUNNAMA SKADARSKOG SANDŽAKA

Carski hasovi koji su se ranije nalazili u skadarskoj nahiji razdijeljeni su i podijeljeni poslije izvjesnog vremena timarnicima. U tom vilajetu važi stvarno mjera karta. Dvije karte pšenice — a svaka karta iznosi osamdeset oka — obe njih nazivaju jedan muz, znači da se on sastoji od jednog tovara pšenice.

(U to ranije vrijeme) bilo je određeno (da se daje) osamdeset akči na ime hinte. Svaki oženjeni je davao po pedeset i dvije akče hinne i po sedam akči nal baha. Na taj način je na svako selo određena po jedna količina hinne i hinte i oni su to davali.

Za ostala sela spomenute nahije koja su pomiješana sa carskim hasovima, bilo je zavedeno da shodno zakonu daju ušur i ostale običajne rusume. Isto tako bilo je zavedeno da i neki bogati rajetini između njih na spomenuti način plaćaju hinnu i hintu i bili su priključeni carskim hasovima.

Kad su (carski hasovi) bili razdijeljivani timarnicima, svakome je dato prema zasluzi; nekima je dato od filurdžija, a nekima od ušura i tako sastavljen icmal. Tako je u jednom selu nastalo nekoliko samostalnih spahija.

Pošto su filurdžije bogate, a ostala raja u izvjesnom smislu siromašna, to su filurdžije mnoge zemlje prodali i založili i nisu htjeli da daju ušur od tih zemalja govoreći: »Mi smo filurdžije i mi imamo svoga samostalnog spahiju«. Tako su oni, ne dajući ušur, drugoj strani pričinili nepravdu. Naročito, raja koja je nastanjena u krševitim i neplodnim krajevima po zakonu je plaćala ušur i ostale rusume, a oni koji su bili nastanjeni u poljima i u plodnim krajevima, računajući po muzu i hinni, nisu davali ni polovinu svojih prihoda.

Kad je ponovo vršen popis, izdana je časna zapovijed da se u duhu časnog šeriata zavede haraci mukaseme, tj. šeriatski ušur prema podnosivosti i bonitetu zemalja.

Prema visokoj zapovijedi, rajetin ili lica koja uzmu rajinske zemlje nakon što daju ušur i salariju, shodno starom zakonu svaki oženjeni rajetin daje i po pet akči resmi giyah-a, po dvije akče resmi hatab-a, a svaki rajetin koji je vlasnik vinograda daje po pet akči resmi tekne. Isto tako i ona lica koja drže rajinske zemlje i vinograde, na isti način daju spomenute rusume.

Po starom propisu, koji je u drugim vilajetima na snazi za vino, zakon je da se monopol drži dva mjeseca i deset dana.

Budući da neka raja spomenute nahije daje filuriju, a neka ušur, to se nisu mogle prema običaju ni utvrditi maksimalne cijene (narh) poljoprivrednim proizvodima, pa su različito i upisane.

Sad je časnim fermanom određeno da je u skadarskom kadiluku, te u podgoričkom kadiluku, kao i u nahijama koje im pripadaju, tovar pšenice, graška, po pedeset akči; tovar ječma po trideset akči; tovar prosa i raži po trideset i šest akči; tovar suražice po dvadeset i četiri akče te medra vina po osam akči.

Određeno je da je u nahijama koje pripadaju pećkom kadiluku i u nahiji Plav i Zla Rijeka tovar pšenice, sočivice, oraha, boba i no-

huta po četrdeset akči; tovar ječma po dvadeset i četiri akče; tovar prosa i raži po trideset i šest akči; a tovar suražice po dvadeset akči, te čabar vina po trideset i dvije akče. Držana je cijena ledri šafrana po osamdeset akči. Spahija u š u r uzima od lana, kupusa, bijelog i crvenog luka, te od gönüla.[1])

(Na ovom mjestu su tri retka teksta oštećena).

Tarifa badža pazara

Neka se na tovar žita, voća, pirinča, meda, masla, sira i ribe te od tovara čohe i uopće od robe koja tovarom na pazar dolazi, na svaki tovar uzme po dvije akče badža. Neka se od kola drva uzmu dvije cjepanice, a od konjskog tovara jedna cjepanica. Neka se na jedan tovar luča uzme luča u vrijednosti ¼ akče. Neka se na četiri ovce koje kasap zakolje uzme jedna akča badža. Neka se na dvije ovce koje na pazar dođu i budu prodane, uzme jedna akča badža. Neka se za konja koji je na pazaru prodan, od kupca i prodavca uzmu po dvije akče badža. Neka se za goveče od kupca i prodavca uzme po jedna akča. Neka se od onog koji kupi govoče i ode vani, uzmu tri akče badža. Neka se za roba koji se na pazaru proda, od kupca i prodavca uzmu po četiri akče badža. Neka se na fučiju vina koje dođe na pazar ili u grad da se proda, uzme petnaest akči, a na tovar po dvije akče badža. Neka se od prodavca espapa i robe koja na pazar dođe, uzme pola akče badža na ime r e s m i s e r g i. Neka se od tovara daske uzmu dvije daske badža. Neka se od žena koje na pazaru svilu prodaju, uzme po jedan pul na ime r e s m i s e r g i. Neka se na tovar glinenih lonaca, bardaka i testija uzme jedna akča badža. Neka se na tovar hrastova žira (palamut yaprağı) uzme jedna akča badža.

---

[1]) U pristupačnim rječnicima nisam mogao naći odgovarajuće značenje ovoj riječi u ovakvom tekstu. Kao što je poznato riječ كوكل znači »srce«, a na ovom mjestu takav smisao ne odgovara. Zato sam tu riječ ostavio neprevedenu. Napominjem da je i Barkan ovu riječ pročitao »gönül«.

REGISTAR

a) za turski tekst

ا

ات at 22-25, 35, 39, 49, 60, 62, 80, 111, 113, 131, 165
اتلو مرتلوس atlu martolos 103
اتمكجى etmekci 16, 17
اتمكجى فرونى etmekci furunu 40, 63, 81, 112, 132
اجرت ücret 23, 29, 35, 60, 65
اجمال icmal 184
اجنبى ecnebi 82, 132
احتساب ihtisâb 22, 28
احضار ihzâr 22
احياء موات ihyâi mevât 53
اخلاط ahlat 39, 62, 80, 131
ار er 163-165
اراضى arazi 184
ارباب تيمار erbâb-ı timar 22, 23, 33, 49, 60, 81, 99, 105, 107 108, 132, 183, 184
ارپه arpa 16, 34, 37, 48, 51, 101, 143, 144, 184, 185
ارزن erzen 34, 60, 184
ارشون arşin 123, 145
ارق ark 173
اركن ergen 76, 77, 128, 163
ازله رقه، ازلى ريقه Izla Reka, Izli Rijeka 178, 185
ازورنيق Izvornik 48
اسپنجه، اسپنچه، اسپنج ispence, ispenç 15-17, 25, 33, 37, 41, 51, 72, 74, 84, 86, 100, 101, 103, 142, 143, 144, 153, 154 156, 157, 169, 174, 175

استاد üstad 23, 35, 60, 65
استانبول كيله سى Istanbul kilesi 178, 179
اسكندربك Iskender Bey 157, 158, 159
اسكندر پاشا Iskender Paşa 25, 37, 62
اسكندريه Iskenderiye 179, 180, 183, 184
اسكندريه قلعه سى Iskenderiye kal'ası 153, 154
اسوته كوسپچه Isveta Gospoca 159, 171, 174
اسوتى نيقوله Isveti Nikola 159, 171, 174
اسوتى نيقوله (اورانته) Isveti Nikola (Ivranina) 159, 171, 174
آسياب âsiyâb 52, 53
اسير esîr 39, 62, 80, 111, 131, 180, 185
اشجار مثمره eşcaâr-i müsmire 38, 52
اشجى işci 97, 98
اشغه طوزه Aşağa Tuze 153
اشكونجى eşkünci 12-14
اغاج ياپو ağaç yapu 123
اغريز agriz 16, 39, 63, 112, 113
اغريز كبه سى agriz kebesi 40, 145
اغيل حقى ağıl hakkı 144
افراز ifrâz 51
افلاق، افلاقان eflâk, eflâkan 12, 13, 62, 147
افلاق طائفه سى eflâk taifesi 103
افلاقيه عادتى eflâkiye âdeti 13
افلاقلر عادتنجه eflâklar âdetince 147

اقچه akçe 12-14, 16, 17, 22-25, 30-40, 48, 60-63, 71-74, 76-81, 96-98, 100, 101, 109, 110-113, 122, 123, 125-129, 131, 132, 142-146, 157, 158, 163, 165, 169, 170, 173, 174, 175, 178-180, 184, 185
اق‌حصار قلعه‌سی Akhisar kal'ası 25
اقنجی akıncı 24
اکرس igris 91, 145
اکنلو بنّاك ekinlü bennâk 77, 88, 128, 136
الات حرب âlât-ı harb 23, 35, 60
التزام iltizam 159, 163
التون الی Altun Ili 154
التون معدنی altun ma'deni 16
الدفتری al-defteri 19, 20
امر emr, emir 41, 73, 78, 128
امر پادشاهی emr-i padişâhî 22, 178, 179
امر سلطانی emr-i sultanî 153
امر شریف emr-i şerîf 102, 103, 163, 171, 174
امر عالی emr-i âlî 21, 156, 184
امر همایون emr-i hümâyûn 153, 157, 159
امن طریق emn-i tarîk 25, 37, 62
امور بن طغان Umur b. Togan 153
امیر، امراء emîr, ümerâ 25, 37, 134
امین emîn 41, 94, 96, 97, 103, 105, 153
انبار anbar 105, 131, 146, 179
انتقال intikal 76, 81, 128, 132
انجیر incir 39, 62, 80, 111, 112, 131
اندازه endaze 40, 63, 81, 112, 113, 132
او، ایو ev 12-17
اوتاجی otacı 164, 167
اوتلاق otlak 79, 143
اوتلق، اوتلوق otluk 25, 31, 37, 39, 61, 63, 66, 80, 100
اوتلوق عشری otluk öşrü 24, 31, 37, 50, 61, 66, 131
اوج uc 23, 25, 35, 49, 60
اوجاق ocak 95, 96
اوجاق صاحبی ocak sâhibi 77, 107, 128
اوج حصارلری uc hisarları 23, 35, 60
اوج قلعه‌سی uc kal'ası 24
اود od 95
اودون odun 17, 39, 49, 94, 107, 180
اودون عربه‌سی odun arabası 185
اورانه اطاسی Ivranina adası 159, 171
اورتو کبه‌سی örtü kebesi 40, 63, 80, 112, 113, 132
اورغان organ 113
اورمان orman 73, 102
اورمانلق ormanlık 53
اوزبوی uzboy 98
اوزوم، ازوم üzüm 39, 62, 80, 111, 112, 131, 158
اوسمیج osmice 94
اوغرلق oğurluk 164
اوکوز، اکوز öküz 165
اولاغو ulagu 165
اولوطاغ ulu dağ 102
اولی evli 72, 76, 126, 128
اون un 111, 113
اویری ev yeri 88
اووا ova 183
اهالئ حصار ehâli-i hisâr 23, 33, 60
اهل معدن ehl-i ma'den 17
اهل وقوف ehl-i vukûf 73, 158
ایام فترت eyyâm-ı fetret 24
ایچ ایل iç-il 39, 62, 80, 111, 113 131
ایل il 15
ایپك ipek 180, 185
ایپك Ipek 178, 185
ایپك قضاسی Ipek kazası 185
اینك inek 165

ب

باب اعلا bâb-ı a'lâ 50

باج bac 16, 23, 24, 30, 31, 36, 39, 40, 55, 61, 62, 66, 80, 111-113, 123, 131, 179, 180, 185
باج سیاه bac-ı siyah 122
بادم badem 39, 63, 80, 111, 131
بادهوا badıhava 77, 129, 163, 171
بارطاق، بارداق bardak 180, 185
بارکیر bargîr 23, 35, 60, 98, 113, 146, 180, 185
بارکیر یوکی bargîr yükü 185
بازار bazar 23, 30, 36, 39, 40, 61-63, 79-81, 105, 106, 111, 112, 122, 131, 132, 145, 146, 179, 180, 185
بازارگاه bazargâh 100, 111
باشتنه baştina 24, 25, 41, 52, 72, 74, 76, 78, 79, 99-101, 104, 125, 126, 128, 130, 156, 157, 159, 170, 171, 173, 174, 175
باغ bağ 51, 52, 73, 74, 101, 123, 125, 144, 158, 179, 184
باقله bakla 178, 179, 184, 185
بال bal 39, 62, 80, 111, 112, 131, 146, 179, 185
بالچق balçık 95
بالق balık 39, 40, 50, 62, 63, 80, 81, 111, 112, 123, 131, 132, 179, 185
بال مومی bal mumu 16
بای bay 163
بدعت bid'at 23, 24, 35, 36, 49, 60, 61, 179, 181
بدل bedel 105
بدل اسپنجه bedel-i ispence 157, 169, 173
بدل جزیه bedel-i cizye 25, 33
بدل خردوات bedel-i hurdevât 175
بدل سیاست bedel-i siyâset 30, 36, 42, 55, 60, 65, 108
بدل عشر bedel-i öşür 64, 69, 157, 170, 173
بده bede 74, 86
برات همایون berat-ı hümâyûn 153, 154
براکو، برهاکو، براکی biregü 164, 165
بر وجه نقد ber vech-i nakd 64
برود Brod 25, 71
بز bez 40, 63, 81, 91, 132
بزر bezir 62, 80
بشارت بن عبد السلام Beşâret b. Abdisselâm 71
بغدای buğday 23, 34, 37, 39, 48, 49, 51, 60, 62, 71, 72, 80, 99, 101, 111, 113, 125, 131, 143, 144, 178, 179, 184, 185
بکلربکی beylerbeyi 22
بکلك beylik 23, 29, 35, 60, 65
بناك bennâk 44, 72, 76-78, 87, 88, 126, 128, 129, 130, 136
بناك رسمی bennâk resmi 75-78, 89, 127, 128, 136
بورج borc 40, 63, 81, 132
بورچاق، پورچاق burçak 178, 179, 181
بوزاغو buzağu 166
بوستان bostan 72, 126
بوستان رسمی bostan resmi 15
بوسنه Bosna 13, 22, 48, 60, 142
بوسنه ولایتی Bosna vilayeti 22-24, 35
بویا boya 39, 62, 111
بویانه کولی Boyana gölü 159, 171, 174
بهاء beha 12-14, 79, 131, 158, 174, 178, 179, 180, 185
بی رسم چفتلك bî resim çiftlik 86
بیع bey' 184
بیوه bîve 40, 63, 77, 112

پ

پاپاس papas 24, 37, 61
پاپوججی papuçcu 16, 17
پادشاه padişâh 22, 24, 25
پادشاه قوللری padişâh kulları 157, 173, 175
پاستاو pastav 16
پالاموت یپراغی palamut yaprağı 180, 182
پاون paun 99
پپر Piper 153
پترش بان Petroşban (Petroşyan) 154

پراوی پراواج pravi pravac 93
پرچسته (پره‌چسته) قوم Preçiste Kom 159, 171, 175
پرمکور، پره‌مکور premikûr 41, 103
پرنج، برنج pirinç 39, 62, 80, 111, 131 185
پریبوی Priboy 25, 37
پزه‌ونکلك pezevenklik 163
پلاو Plav 154, 185
پمك pomoç 94
پنیر penir 16, 39, 112, 122, 185
پوتور، پوطور potur 51
پودغوریچه Podgoriçe 179
پودغوریچه قاضیلغی Podgoriçe kadılığı 159
پول pul 180, 185
پولاچنه، پولیاچنه polaçina, polyaçina 24, 36, 38, 50, 61, 66, 77, 88, 129
پولوغ دموری pulug demiri 17
پیاز piyaz 38, 51, 61, 72, 126, 178, 185

ت

تازه اوزوم taze üzüm 39, 62, 80, 111, 112, 131, 158
تاوق tavuk 113
تجارت ticâret 113
تجسس احوال tecessüs-i ahvâl 24, 37, 61
تحریر tahrîr 74-76, 78, 127-130, 175, 184
تحریر دفتری tahrîr defteri 6, 12, 13, 15, 34, 93
تخته tahta 17, 123, 179, 185
تخته یوکی tahta yükü 185
تخیل tahıl 16, 165
تذکره tezkire 64, 102, 104
تذکره‌سز تیمار tezkiresiz timar 21, 22
تذکرلو تیمار tezkireli timar 21, 22
ترکه، تره‌که tereke 39, 53, 62, 80, 111, 131
ترلا، تارلا tarla 52, 64, 74, 82, 105, 109, 132, 165
تصرف tasarruf 22, 23, 25, 33, 35, 38, 73, 76, 99, 100, 104, 108, 109, 127, 128, 131, 132, 158, 170
تعریف ta'rîf 179
تعریف باج بازار ta'rîf-i bac-ı bazar 185
تعزیر ta'zîr 23, 30, 36, 50, 55, 61, 66, 163, 164, 165
تعشیر ta'şîr 23, 35, 60, 73, 82, 105, 106, 110, 126, 133
تفتیش teftîş 74, 157
تقریر takrîr 79, 127, 130
تکالیف tekâlîf 54, 58
تکالیف دیوانیه tekâlîf-i dîvaniye 15
تکالیف شاقه tekâlîf-i şâkka 28
تکالیف عرفیه tekâlîf-i örfiye 28, 32, 37, 44, 51, 56, 62, 102, 104, 106, 173, 175
تکالیف موضوعه tekâlîf-i mevzûa 24, 28, 32
تکنه tekne 39, 62, 80, 81, 111, 131, 132
تمسك temessük 64, 68, 75, 76, 127
توبره، طوبره tobra 40, 63, 81, 132
توتون tütün 14
توتون رسمی tütün resmi 88
تیمار timar 21, 22, 35, 37, 38, 60, 61, 104, 130, 158, 159, 174
تیمار اراضیسی timar arazisi 79
تیمار اری timar eri 24, 36, 144
تیمور timur 98

ج

جانور canavar 16, 166, 179
جانور باسترمه‌سی canavar pastırması 16
جبور، چبور cubur 178, 185
جبه cebe 49
جرم cürüm 23, 30, 36, 65, 163, 164, 165
جرم جنایت، جرم و جنایت cürm-ü cînayet 88, 107, 163, 171, 174, 175,
جره‌خور cerehor 35, 60
جریمه cerîme 22, 27, 40, 49, 60, 61, 63, 81, 108, 132,

جزیه cizye 25, 37, 51, 74, 86, 100, 101, 157, 159, 162, 170, 171, 173, 175
جماعت cemâat 12, 13
جماعت افلاقان cemâat-ı eflâkan 12
جوز ceviz 39, 40, 63, 80, 111, 131, 178, 179, 185
جوهر cevher 94-98
جوهر صاحبی cevher sâhibi 35, 60

چ

چارشو، چارشی çarşı 40, 63, 81
چاشنی çaşnı 97, 105
چاودار، چودار، جودار cavdar 34, 60, 143, 178, 179, 184, 185
چایر çayır 49, 52, 74, 82, 109, 132, 133, 171, 174
چپا çapa 17, 123
چتنه Çetine 159, 171, 174
چچ، چچ çeç 94
چرخ çerh 94
چرکه، حرکه çerge 12, 13, 14
چرن ایلی Çern Ili 153
چرنه مملحه‌سی، جرنه - Çerne memlehası 159, 170, 171, 173, 175
چرنه اوغلی، چرنو اوغلی Çerne-oğlu 158, 170, 171, 174
چفت çifit 73-76, 86, 87, 128, 136
چفت اوکوز çift öküz 123
چفتلك çiftlik 22, 38, 51, 52, 63, 64, 73, 74, 76, 99, 126-128
چفتلکچی çiftlikçi 63, 68
چفتلك صاحبی çiftlik sâhibi 52, 73, 75, 85
چفتلك طپوسی çiftlik tapusu 88
چلیك çelik 123
چوقه، چوقا çoka 16, 39, 62, 80, 123, 131, 179, 185
چوقا پاستاوی çoka pastavı 16
چول، چل çul 40, 63, 81, 112, 132
چوملك، چاملك çölmek 16, 17, 113, 180, 185
چوماق çomak 166
چیراق یاغی çırak yağı 123
چیره، چرا çıra 16, 39, 62, 80, 112, 113, 131, 180, 185

ح

حاصل hâsıl 13, 23, 24, 35, 37, 38, 60, 61, 64, 76, 77, 82, 110, 128, 129, 133, 153, 154, 158, 170, 174, 175, 184
حاکم الوقت hâkim-ul-vakt 98
حبوبات hubûbât 15, 16, 122, 143
حجت hüccet 75, 127, 166
حد had 23, 30, 36, 50, 60, 66
حدود hudûd 102, 107
حرامیلر harâmiler 102
حصار hisâr 23, 35, 49, 60, 146
حصار اری hisâr eri 23, 35, 49, 60, 65, 146
حصه hıssa, hisse 94, 98
حصه دار hissedâr 76, 127,128
حق، حقوق hak, hukûk 130, 134
حق سیاست hakk-ı siyâset 23, 30
حقوق شرعیه hukûk-ı şer'iye 22, 75, 76, 78, 79, 87, 89, 127, 128, 130
حقوق عرفیه hukûk-ı örfiye 75, 76, 127
حکم، احکام hüküm, ahkâm 16, 75, 76, 78, 104
حکم همایون hükm-i hümâyûn 15, 16, 64
حمل haml 35, 48, 60, 99, 102, 178, 179, 183, 185
حنا hinna 39, 62, 80, 111
حنطه hinta 180, 183
حنطه عیاری hinta ıyarı 180
حنه hinne 180, 183, 184

خ

خارج از دفتر hâric ez defter 64
خار یابس hâr-i yâbis 95
خاص hâs 22, 38, 52, 105, 129, 159, 171, 174, 175,
خاص اولان قریه‌لر hâs olan karyeler 106

خاصه hâssa 12, 13, 44, 52, 110, 159, 170, 171, 174,
خاصه اولان یرلر hâssa olan yerler 78, 89
خاصه باغلار hâssa bağlar 38, 158, 170
خاصه ترلا hâssa tarla 38, 144
خاصه چایر hâssa çayır 38
خاصه‌لق hâssalık 38, 110
خاصهٔ همایون hâssai hümâyûn 107
خاصهٔ همایون امینی hâssai hümâyûn emîni 105
خالی باشتنه hâlî baştina 157, 158, 170, 174, 175
خانه hâne 23, 24, 36, 37, 49, 50, 51, 61, 100, 101, 143, 144, 156, 173, 175
خانهٔ دخان hânei duhan 100
خدمت، خذمت hidmet, hizmet 13, 14, 22, 24, 26, 27, 31, 33, 41, 60, 62, 102, 103, 107, 147, 158-160, 170, 173-175
خراج harâc 15-17, 25, 41, 100, 101, 103, 104, 110, 142, 153, 154, 156, 158, 159, 169, 170, 173
خراج کذار harâç-güzar 110
خراجلو باشتنه harâçlu baştina 25
خراجلو رعیت harâçlu raiyyet 25
خراج مقاسمه harâc-ı mukaseme 184
خراجیه harâciye 170
خرج harc 15, 99
خرده قوم burde kum 95
خردوات hurdevât 37, 51, 113, 177
خرسوز hırsız 23, 36, 50, 61
خرمن harman 64
خزانهٔ عامره، خزینهٔ عامره hazinei (hizânei) âmire 22, 24, 25, 38, 52, 64, 97, 157, 169, 170, 173, 175
خلق halk 23, 35, 60
خمر hamr 180, 185
خنزیر رسمی hınzır resmi 15, 17
خواص همایون havâss-ı hümâyûn 183, 184
خوتمان hutman 97
خود Hod 153
خود ناحیه‌سی Hod nahiyesi 153
خوینجه معدنی Hoynice ma'deni 16
خیمانه haymane 22, 28, 52, 53

د

دارالحرب dârulharb 49, 64
دارو daru 143
دائره daire 24, 31
دپه دوکان، دپه دوکن Depedukan, Depedöken 153
دخان خانه‌سی duhan hanesi 129
دخان رسمی duhan resmi 78, 89, 129
دربند derbend 50, 51, 72, 100-102, 144, 153, 154
دربندجی derbendci 37, 50, 62, 101, 102, 154
دربند قریه‌سی derbend karyesi 101, 102
درزی derzi 16
درك direk 39, 62, 131
درکاه عالی، درکاه معلا dergâh-ı âlî, — mualla 16, 157
درهم dirhem 40, 63, 95, 132, 178
دری deri 98, 113
دژاویجه Dejavice 16
دستور destûr 23, 35, 60
دستی desti 180
دشتبانی deştbani 77, 88, 136, 129
دفاتر قدیمه defâtir-i kadîme 73
دفتر defter 14, 15, 17, 24, 37, 41, 61, 64, 72-77, 79, 99, 100, 102, 107, 126-129, 131, 143, 156, 158, 170, 180
دفتر جدید defter-i cedîd 21, 22, 24, 35, 41, 60, 62, 64, 71, 73, 76, 83, 99, 103, 104, 106, 107, 128, 134, 157-159, 169-172
دفتر خاقانی defter-i hâkanî
دفتردار defterdar 22
دفتردن اخراج defterden ihrâc

دفتر عتيق defter-i atîk 36, 37, 62, 64, 71-74, 76, 78, 79, 83, 90, 101, 107, 125, 127, 128, 130, 147, 158, 159, 163, 169, 170
دفتر مجمل defter-i mücmel 19
دفتر مفصل defter-i mufassal 59, 83, 153
دكان dükkân 40, 63, 81, 112
دكرمن değirmen 15, 38, 52, 53, 77, 79, 100, 101, 129, 130, 158, 159, 171
دكرمن رسمی değirmen resmi 17
دلكو دريسی dilgü derisi 17
دمد demet 105, 106
دمور demür 39, 49, 62, 80, 111, 123, 131, 132, 145, 146
دمور آلاتی demür âlâtı 113, 123
دوار davar 179
دوتون رسمی، توتون رسمی dütün resmi, tütün resmi 88
دوسنه Dusine 16
دوشمان duşman 49
دونم dönüm 73, 76, 126, 128
دونم رسمی dönüm resmi 75, 86
ديار اسلام diyâr-ı islâm 22, 24, 35, 60
ديار كفار diyâr-ı küffâr 24

ذ

ذخيره zahire 23, 24, 29, 31, 35
ذمی zimmî 72, 75, 84, 86, 134

ر

رسم، رسوم resim, rüsûm 13-15, 17, 30, 38, 41, 52, 53, 62, 64, 72-79, 81, 82, 101, 103, 104, 108, 110, 125-133, 145, 154, 157-159, 166, 169-171, 174, 179, 182
رسم اسياب resm-i âsiyâb 38, 52, 53, 58, 64, 101
رسم اغيل resm-i ağıl 144
رسم افلاقيه resm-i eflâkiye 169, 171
رسم اوتلاق resm-i otlak 79, 90, 130
رسم اوتلق resm-i otluk 50, 55, 143
رسم اوجاق resm-i ocak 107
رسم بناك resm-i bennâk 72, 74, 76 78, 84, 86, 89, 127, 128, 130, 134, 135
رسم بوستان resm-i bostan 37, 38, 51, 56, 61, 66, 143
رسم پولاچنه resm-i polaçina 36, 78, 88, 100, 101, 129, 143, 149
رسم تكنه resm-i tekne 179, 181, 184
رسم چفت resm-i çift 44, 56, 72, 74, 76-78, 84, 86, 88, 89, 101, 117, 128, 130, 134
رسم چفتلك resm-i çiftlik 64, 69
رسم حطب resm-i hatab 184
رسم دخان resm-i duhan 53, 58, 88
رسم دشتبانی res-i deştbanî 55, 77, 88
رسم دونم resm-i dönüm 73, 74, 84, 86, 126
رسم رعيت resm-i raiyet 75, 127, 130, 135
رسم سركی resm-i sergi 180, 182, 185
رسم ضربخانه resm-i darbhane 96
رسم طپو resm-i tapu 52, 57, 58
رسم عروس، رسم عروسات، رسم عروسانه resm-i arûs, r. arûsât, r. arûsâne 40, 46, 63, 77, 88, 102, 112, 129, 166, 168
رسم غنم resm-i ganem 41, 44, 47
رسم فلوری، رسم فيلوری resm-i filuri 12, 13, 15, 78, 130
رسم قالخانه resm-i kalhane 96
رسم قشلاق resm-i kışlak 79, 90, 131, 159, 162, 174
رسم قناره resm-i kanara 112
رسم كتان resm-i kettân 143
رسم كواره resm-i küvare 51, 53, 56, 58
رسم كياه resm-i giyâh 51, 56, 101, 179, 181, 184
رسم مجرد resm-i mücerred 72, 76, 84, 125, 128
رسم هيمه resm-i hîme 100
رسم هيزم resm-i hîzem 179, 181
رسم يايلاق resm-i yaylak 79, 90, 131

رسوم خردوات rüsûm-ı hurdevât 101, 102
رسوم رعيت rüsûm-ı raiyyet 75, 78, 79, 89
رسوم عاديه rüsûm-ı âdiye 183
رسوم عرفيه rüsûm-ı örfiye 22, 24, 28, 31, 78, 79, 87, 89, 128, 130
رودا ، روده ruda 15, 16
رشته rişte 95, 96
رشوت rüşvet 23, 35, 60
رعيت ، رعايا raiyyet, reaya 15, 17, 23, 25, 35, 38, 49, 51-53, 60, 64, 73-79, 81-83, 99, 101-103, 105-111, 126-132, 139, 142, 144, 146, 156-159, 169, 170, 173, 175, 179, 183, 184
رعيت يرى raiyyet yeri 184
روغن rugan 146
رتَه ، ريقه Reka, Riyeka 159, 171, 174
روشت roşt 94-96
روشت دفترى roşt defteri 96
رهن rehin 110, 133, 184

ز

زراعت ziraât 25, 38, 52, 64, 74, 78, 81, 82, 129, 132, 133, 147
زعامت zeâmet 21, 22
زعفران zafran 178, 185
زعيم ، زعما zaîm, zuamâ 22, 23, 35, 60, 105
زمين zemîn 73, 74, 76, 128
زنا zinâ 163
زندان zindan 23, 36, 50, 61
زيت ياغى zeyt-yağı 39, 40, 62, 63, 80, 81, 111, 112, 131
زيتون ياغى zeytun yağı 16

ژ

ژژنه Jejne 22

س

ساحل، سواحل sâhil, sevâhil 159, 174
ساده ياغ sâde yağ 39, 62, 80, 111, 112, 131
سالارلق ، ـ الاريلق ، سالاريه‌لق ، صالاريلق ، سالاريه salarlık, salaryalık, salarya 16, 17, 38, 51, 52, 63, 64, 72-74, 79, 99, 101, 104-107, 126, 131, 143, 184
سپاهى sipahi 24, 25, 38, 51-53, 64, 75-79, 82, 158, 170, 179, 184, 185
سپاهى زاده sipahi zade 76, 87, 128
ستنش sitniş 95
سجل sicil 106
سراى ، سراى بوسنه Saray, Saray-Bosna 34, 48, 60, 71
سربست اولميان تيمار serbest olmıyan timar 77, 129
سربست تيمار serbest timar 88
سربرنيچه Srebernice 122
سربرنيچه و ساس معدنلرى Srebernice ve Sas ma'denleri 95, 106, 111, 112
سرحد serhad 74
سرعسسان ser-i asesan 40, 46, 63, 81
سرف serf 147
سرف عادتى serf âdeti 147
سركه sirke 123
سرمساق sarımsak 123
سره‌خور serehor 23
سفر sefer 12-14, 75, 103, 105, 127
سلاح silah 12-14, 23, 35, 60
سنجاق sancak 22, 26, 49
سنجاق بكى sancak-beyi 13, 22-25, 35, 36, 47, 49, 60, 103, 104, 107, 108, 154, 157-159, 170, 171, 175, 179
سنجاق صوباشيلرى sancak subaşıları 77, 129, 179
سنكستان senkistan 157, 169, 173
سنور sinor 82, 102, 110, 128, 133
سنيجه Senice 25
سوباشى ، صوباشى subaşı 22, 23, 36, 40, 49, 60, 81, 91, 105, 107, 132

سوجى süci 16
سورى sürü 79, 130, 131, 159, 174
سير sîr 38, 51, 61, 72, 126, 178
سين Sin 25
سياست siyâset 22, 24-26, 28, 30-33, 35-37, 49, 60, 62, 65, 66, 108

ش

شايبنه şayibna, şaybina 93
شرع شريف şer'i şerîf 52, 72, 75, 126, 127, 184
شريك ، شركا şerîk, şürekâ 76, 87, 128, 163, 164
شعير şeîr 143
شفار şafar 94, 96
شلغم şalgam 38, 51, 61, 123
شهر şehir 16, 40, 63, 81, 102, 132, 185
شهرلو şehirlü 16, 77, 129
شيرروغن şir-rugan 39, 63, 80, 131
شيره şire 34, 37, 40, 48, 60, 63, 70, 72, 73, 81, 102, 105, 106, 132, 144, 158, 170, 178, 179, 180, 184, 185
شيهته şihte 94

ص

صابون sabun 39, 62, 80, 111, 112, 131
صاحب sâhib 75, 78, 82, 96, 98, 99, 110, 127, 131, 133
صاحب ارض sâhib-ı arz 53, 58, 70, 78, 79, 89, 90, 107, 108, 109, 129, 130
صاحب تيمار sâhib-i timar 36, 38, 50, 60, 64, 78, 82, 107, 110, 133
صاحب رعيت sâhib-i raiyyet 53
صاحب عيار sâhib-i ıyâr 96
صاحب معدن sâhib-i ma'den 97
صالغون ، صالقون salgun, salkun 49
صبان دمورى saban demiri 17
صغر sığır 16, 39, 62, 80, 111, 112, 123, 131, 132, 146, 165, 180
صغر دريسى sığır derisi 16, 40, 63, 81, 112, 123, 132
صلب salb 23, 36, 50, 60
صندق sandık 95
صوغان soğan 39, 63, 80, 111, 123, 131
صوقنه sukna 123
صوه Sava 77

ض

ضربخانه darbhane 96
ضربخانه امينى darbhane emîni 96

ط

طارو ، طارى daru 178, 179, 185
طاغ يمشى dağ yemişi 39, 62, 80, 131
طاليان dalyan 158, 159, 171, 174, 175
طايفه tayife 23
طايه taye 173
طباقلر يپراغى tabbaklar yaprağı 17
طپو tapu 38, 52, 53, 64, 70, 81-83, 91, 108, 109, 110, 111, 132, 133, 171
طپو دفترى tapu defteri 34
طپونامه tapuname 83, 111, 133
طشرا taşra 16
طوار davar 165, 166
طوار اوغراغى davar oğrağı 166
طوبره ، توبره tobra 40, 63, 81, 132
طوپراق ، طپراق toprak 15, 16
طوپراق سپاهيسى toprak sipahisi 75-79, 86, 89, 90, 128-130
طرز tuz 39, 40, 62, 63, 80, 81, 111, 112, 123, 131, 132
طوزلا خدمتى tuzla hidmeti 160
طولاب دكرمنى dolab değirmeni 179, 181
طول عورت dul avret 17, 129, 144

ع

عادت âdet 13, 15, 16, 35, 60, 62, 64, 101, 102, 146, 184

عادت اغنام âdet-i agnâm 37, 44, 103, 144

عادت افلاقيه âdet-i eflâkiye 78, 89, 130, 157, 169, 173

عادت دربندجيان رسوى âdet-i derbendciyan rüsûmu 102

عادت دشتبانى âdet-i deştbanî 55

عادت قديمه âdet-i kadîme 72, 106, 126, 133

عاريت âriyet 133

عامل âmil 16, 23, 36, 49, 50, 60, 61, 65, 75, 77, 87, 94, 127, 129

عدالت adâlet 159

عربه araba 23, 80, 82, 107, 130

عزل azl, azıl 22-24, 35-37, 49, 50, 60, 62

عسس asas, ases 40, 63, 81, 132

عسسلق asaslık 40, 46, 63, 81, 132

عسل asel 146

عشر öşr, öşür 15-17, 25, 33, 37, 38, 50-53, 61-64, 72-74, 78, 79, 81, 82, 96, 99, 101, 103-109, 113, 123, 126, 129, 131, 132, 133, 143, 144, 146, 147, 154, 156, 169, 175, 179, 183, 184, 185

عشر بستان öşr-ü bostan 100

عشر چاير öşr-ü çayır 38, 64

عشر حبوبات ösr-ü hubûbât 41

عشر شرعى ösr-ü şer'î 24, 31

عشر شيره öşr-ü şire 37, 51

عشر عسل öşr-ü asel 100, 101

عشر كتان ösr-ü kettân 100

عشر كواره öşr-ü küvâre 38, 61, 66, 73, 84, 125

عشر كياه öşr-ü giyâh 51, 61, 66, 100, 101

عشر ميوه öşr-ü meyva 100

عشرى öşrî 184

عقوبت ukûbet 23, 30, 36, 50, 61, 66

علف alef 34, 60, 71, 72, 125, 143, 178, 179

على المرتضى بن الحاج اسمعيل Ali al-Murteza b. al-hâc Ismail 147

عملدار ameldar 15

عوارض avârız 15, 31, 41, 103

عوارضات avârızât 12-14

عوارض ديوانيه avârız-ı dîvaniye 15, 24, 31, 37, 44, 56, 62, 102-104, 106, 144, 154, 173, 175

عورت avret 163, 164, 165

غ

غله ، غلات galle, gallât 72, 79, 101, 105-107, 126, 131, 166, 178, 179, 184, 185

غيبت منقطعه gaybet-i munkatıa 81, 108

ف

فتح fetih 15

فترت fetret 24, 31

فراغت ferâgat 82, 109

فرمان ferman 24, 63, 71, 74, 99, 103, 125, 133, 175, 184, 185

فرون furun 15, 112

فلورى ، فيلورى filuri 12, 13, 15, 16, 17, 54, 62, 64, 133, 147

فلورجى ، فلوريجى ، فيلوريجى filurici 147, 166, 184

فوچى fuçı 185

فوچى خرجى fuçı harcı 158, 174

فيروز بك Firuz Bey 25, 37, 62, 153, 154

فيك fik 34, 60

فيلوريلو ير filurilü yer 78, 130

ق

قارته karta 180, 183

قاضى ، قضاه kadı 22-24, 35-37, 50, 52, 60, 62, 74, 94, 96, 97, 106, 107

قاضيلق kadılık 24, 50, 62, 71, 159
قاعدهٔ قديمه kaidei kadîme 184
قالخانه kalhane 96
قانون kanun 12-16, 22, 23, 36, 48-50, 60, 61, 64, 73, 74, 79, 82, 98, 99, 105, 106, 108-110, 113, 123, 133, 146, 153, 158, 159, 163, 165, 166, 170, 171, 174, 180, 184
قانون احتساب kanun-ı ihtisâb 40, 63, 81
قانون باج سراى kanun-ı bac-ı Saray 39, 62, 70, 80,
قانون جديد kanun-ı cedîd 142
قانون سرعسسان kanun-i ser-i asesan 40, 63, 81
قانون طپو kanun-ı tapu 70, 81, 91, 108
قانون قديم kanun-ı kadîm 79, 82, 99, 102, 106-108, 110, 131-133, 146, 179, 184
قانون قرال kanun-ı kıral 11, 14, 16
قانون لواء ازورنيق kanun-ı livai Izvornik 93
قانون معادن kanun-ı meâdin 98
قانون معادن سربرنيجه و ساس kanun-ı meâdin-i Srebernice ve Sas 93
قانون نامه kanun-name 23, 36, 61, 160, 163, 169, 171, 173, 178
قانون نامهٔ جديد kanun-namei cedîd 147
قانون نامهٔ سراى بوسنه kanun-namei Saray-Bosna 71
قانون نامهٔ لواء اسكندريه kanun-namei livai Iskenderiye 178, 179, 183
قانون نامهٔ لواء بوسنه kanun-namei livai Bosna 21, 34, 60
قانون نامهٔ لواء كليس kanun-namei livai Klis 125
قانون نامهٔ لواء هرسك kanun-namei livai Hersek 142
قبل kabal 95, 96
قبلوجه kabluca 178, 179, 181
قتل نفس katl-i nefs 22
قتور قلعه سى Kotor kal'ası 173
قديم kadîm 24, 25, 37, 63, 72, 79, 106, 107
قرار سابق karâr-ı sâbık 78, 101, 104, 105, 107
قرال زمانى kıral zamanı 16
قره جه دكيرمن karaca değirmen 179
قره جه طاغ ، قره طاغ Karacadağ, Karadağ 156, 159, 160, 163, 169, 171, 173, 179
قريه karye 21, 72, 79, 82, 100-102, 105, 110, 126-131, 133, 144, 147, 153, 154, 158, 174, 175, 179, 180
قز kız 40, 63, 77, 82, 112, 129, 133, 144, 163-165
قصاب kassâb 16, 39, 62, 80, 111, 122, 131, 180, 185
قصاص kısâs 164, 165, 167
قصبه ، قصبات kasaba, kasabât 100
قضا kaza 184
قضاء اسكندريه Kazai Iskenderiye 184
قضاء پودغوريجه Kazai Podgoriçe 184
قطع يد kat'ı yed 23, 36, 50, 60
قفتانلق kaftanlık 16
قلاى kalay 39, 62, 80, 111, 131
قلعه kal'a 13, 23, 25, 31, 35, 60
قلعهٔ مغلاى kal'ai Maglay 13
قليج kılıç 49
قنطار kantar 146
قوان kovan 38, 51, 61, 73, 100, 126, 144, 165, 179
قوان رسمى kovan resmi 15, 17
قوباش Kobaş 71
قوچ koç 12, 13
قوچه Kuçe 153
قوچه طاغى Kuçe dağı 154
قورشون kurşun 95
قورى koru 79, 131
قورى صاحبى koru sâhibi 79
قوز koz 123
قوزى kuzu 39, 62, 80, 111, 123, 131
قولق kulluk 24, 31
قويى اغزى kuyu ağzı 15
قيو kuyu 93, 98, 99

قيو صاحبى kuyu sâhibi 98
قيمت kıymet 35, 60, 71, 125
قيون koyun 12, 13, 15, 16, 37, 39, 62, 79, 80, 112, 123, 130, 131, 144, 146, 159, 165, 166, 174, 185
قيون باسدرمەسى koyun pastırması 39, 62, 80, 112, 131
قيوز دريسى koyun derisi 123
قيوز رسمى koyun resmi 17

ك

كاتب kâtib 19, 153, 94
كبه kebe 16, 113, 123, 145
كبه دولابى kebe dolabı 101
كپەنك kepenek 49, 54, 123
كتابت kitâbet 157
كتان kettân 39, 40, 62, 63, 80, 81, 111, 131, 132, 178, 185, 179
كتان بزى kettân bezi 123, 126, 145
كچيد geçid 158, 171, 174, 175
كردك دكرى gerdek değeri 17
كردك حق gerdek hakkı 144
كستانه kestane 39, 40, 63, 80, 111, 131
كفيل kefîl 103
كلم kelem 38, 39, 51, 61, 63, 72, 80, 112, 123
كليسا killisa 24, 37, 50, 61
كلمنته Klimente 154
كلمنته ناحيەسى Klimente nahiyesi 154
كمش ، كميش ،
كومش ، كوميش gümüş 15, 95-97
كمشلك gümüşlük 95, 96
كمور kömür 94, 107
كمورجى kömürcü 107
كندم gendüm 183
كنديز ، كنوير kendir, kenevir 72, 126
كنز knez 103, 104, 123
كنز طائفەسى knez taifesi 103
كوپرى köprü 102
كوركجى kürkçü 17
كوكل gönül 185
كولنك külünk 123
كومش معدنى gümüş ma'deni 15
كوى köy 107, 131, 144, 146, 170
كوى انبارى köy anbarı 79
كياه giyâh 38, 48, 51, 60
كيسه kîse, kese 96
كيل ، كيله keyl, kile 34, 37, 48, 54, 60, 71, 72, 83, 99-101, 125, 126, 143, 144

ل

لدره ledre 178, 185
لشتنه liştuna, liştona 93
لغم lağım 93, 98
لقد lakad 16
لواء livâ 41, 61, 63, 72, 78, 99, 100, 103, 105, 106, 125, 129, 133, 156, 157, 159
لواء ازورنيق livâi Izvornik 99
لواء بوسنه livâi Bosna 21, 38, 51, 59, 71
لواء قرەطاغ livâi Karadağ 156
لواء هرسك livâi Hersek 147

م

مال پادشاهى mâl-i padişâhî 160
مال ميرى mâl-i mîrî 41, 104
مباشر mübâşir 25, 105
متاع metâ' 39, 40, 62, 63, 80, 81, 131, 132, 180, 185
متصرف mutasarrıf 38, 41, 52, 73, 74, 76, 184
مجرد mücerred 13, 14, 44, 72, 77, 87, 88, 101, 126, 128, 129, 142
مجرد رسمى mücerred resmi 76, 77, 127, 128, 136
محصول ، محصولات mahsûl, mahsûlât 49, 51, 64, 104, 110

محصولدار یر mahsûldâr yer 184
محلول mahlûl 21, 22
مخلوط mahlût 48, 71, 72, 125, 185
مدره medre 35, 48, 60, 71-73, 102, 105, 125, 126, 178, 179, 185
مدون Medun 153
مرجمك mercümek 34, 60, 71, 178, 179, 184, 185
مردمك merdümek 34, 60, 178, 179
مرمتجی meremmetçi 23, 29, 35, 60
مزرعه mezrea, mezâri' 64, 73, 74, 76, 126, 128, 174
مزوج müzevvec 101, 127, 142, 143, 183, 184
مسلّم müsellem 159, 160, 171, 175
مصطفی بن احمد Mustafa b. Ahmed 71
معاف muâf 37, 51, 54, 75, 102, 104, 106, 128, 154
معاف کفره muâf kefere 23
معاف و مسلم muâf ve müsellem 12-16, 41, 62
معافیت muâfiyet 35, 60
معاهده muâhede 25, 37
معدن ، معادن ma'den, ma'âdin 22, 95, 97, 99, 107, 113, 123
معدن امینی ma'den emîni 96
معدنجی ma'denci 15, 16, 112, 113
معدن چوب خاصلری ma'den-i çûb hasları 106
معدن خدمتی ma'den hidmeti 106
معدن صاحبلری ma'den sâhibleri 97
معدن قیوسی ma'den kuyusu 94
معزول mâzûl 21, 22
معمار mi'mâr 23, 35, 60
معمارلق mi'mârlık 23, 60
معمارلق خدمتی mi'mârlık hidmeti 23, 35
مغلای Maglay 13
مقاطعه mukata'a 23, 29, 36, 38, 51, 60, 63, 64, 65
مقطوع maktû' 153 154
مکتوب mektûb 22
ملك لغم mülk lağım 98
ممالك محروسه memâlik-i mahrûse 158, 162
مملحهٔ چوب memlehai çûb 106, 107
مناستر manastir 159, 171, 174, 175
منسوخ قرا و مزارع mensûh kurâ ve mezâri' 76
منوپولیه ، مناپولیه ، مانوپولیه monokolya, manapolya, manopolya 106, 158, 170, 174, 179, 184
موتاب mutab 40, 63, 80, 112, 132
موز muz 180, 183, 184
موقوفجی mevkûfcu 75, 77, 87, 127, 129
میخانه‌جی meyhaneci 40, 63, 67, 81, 112, 132
میر لوا mîr-i livâ 12, 13, 26, 77, 105, 129
میر لواء بوسنه mîr-i livâi Bosna 13
میری mîrî 78, 96, 130
میوه meyva 40, 63, 81, 101, 113, 132, 179, 185

ن

ناحیه ، نواحی nâhiye, nevâhi 13, 103, 154, 173-175, 178, 179, 183-185
ناظر عوض nâzır Ivaz 63
نجار neccâr 35, 60
نخود nohut 178, 179, 184, 185
نرخ narh 34, 35, 60, 71, 72, 125, 178, 181, 184
نرخ روزی narh-ı rûzi 105, 106
نظام و انتظام nizâm-u intizam 75, 127
نعل بها na'l beha 180, 183
نقد nakd 64
نوبت nöbet 25, 94, 96, 97
نیم چفت nîm çift 72-75, 77, 84, 86, 87, 126, 128, 134, 136
نیم چفتلك یر nîm çiftlik yer 76, 127

و

واتروغ ، واتروق vatrog (vatrug), vatrok 94

واروش varoş 25, 37, 62
واريه varya 123
واضع اليد vâziulyed 157
وقيه vukıyye 34, 48, 60, 71, 99, 125, 144, 183
ولايت vilâyet 12, 13, 25, 38, 52, 77, 82, 99, 102, 103, 110, 128, 129, 153, 154, 156, 159, 160, 163, 169, 171, 173-175, 183, 184
ولايت ازورنيق vilâyet-i Izvornik 111
ولايت اميني vilâyet emîni 110
ولايت پاولي vilâyet-i Pavli 12
ولايت حاكمي vilâyet hâkimi 75, 87
ولايت قرال vilayet-i kıral 13
ولايت قره طاغ vilâyet-i Karadağ 156
ولايت هرسك vilâyet-i Hersek 12
ولدان Vildan 14
ويشغراد Vişegrad 71
وينوق voynuk 25, 26, 37
وينوق زوائدى voynuk zevâidi 25
ويوده voyvoda 23, 36, 50, 61

ه

هبه hibe 109, 133
هرسك Hersek 12, 48, 147
هكبه heybe 123
هلدنه heldene 34, 60
هيچه hiçe 95

ى

ياردم اقچه‌سى yardım akçesi 97
ياغ yağ 23, 40, 63, 81, 113, 132, 146, 179, 185
يايلاق yaylak 79, 90, 130
يبان yaban 165
ير رسمى yer resmi 75, 76, 128
بكى بازار Yeni Bazar (Yeni Pazar) 22, 25, 35, 60
يم yem 49
يمردا ، يومرده yumurda 16, 113, 123
يمش yemiş 39, 62, 80, 111, 131
يمك yemek 16
يوسف بن احمد Yûsuf b. Ahmed 153
يوقارو طوزه Yukarı Tuze 154
يوك yük 16, 17, 24, 39, 40, 62, 63, 80, 81, 111-113, 122, 131, 132, 145, 178-180 184, 185
يون yun 146
يونجه yonca 72, 126
يوند yond 165
يونس پاشا Yûnus-paşa 24, 25, 37, 62

b) za prevod

A

Abdulkerim sin Abdulahov 19, 20, 21
agriz 17, 45, 121
ajan 20
Ajas-paša 169
Ajni Ali 83
akča 12—14, 16—18, 43, 44, 54—56, 65—67, 83—91, 93, 115, 122—124, 134—139, 148—150, 161, 166—168, 171, 175—177, 180—182, 186, 187
Akhisar 32
akindžije 31, 32
Ali Murteza sin Hadži Ismailov 142
Ali sin Mustafin 183
Altin-ili (Altun Ili) 155
amaldar (amil) 15, 29, 30, 42, 43, 55, 65, 66, 87, 89, 135, 137
anbar 90, 118, 119, 138, 150, 181
anadolski defterdar 21
Anhegger 114
aršin 121, 150

B

bademi 45, 67, 91, 120, 138
badihava 88, 136
badž 17, 30, 43, 45, 46, 91, 120, 121, 123, 181, 182, 187
Bajezid (pisar) 59
bardak 182, 187
Barkan Ömer Lûtfi 20, 21, 34, 59, 162, 183

bašdefterdar 21
bašta 124, 134
baština 31, 47, 57, 84, 86, 87, 89, 90, 116—118, 120, 134, 135, 137, 160, 161, 175—177
bede 86
beglerbeg 26, 27
beglerbegluk 21
Belin 8
bennak 84, 134, 137
berat 6, 26, 154, 155
Bešaret sin Abdusselamov 70, 92
bez 138
Bihaćki sandžak 8
Biograd 33
bisage 124
blud 167
bob 41, 65, 85, 180, 181, 186
Bobovac 33
boja 45, 67, 121
Bojana (jezero) 162, 172, 176
bosanska kanun-nama 91, 125, 147—150
Bosanska liva (sandžak) 7, 8, 11—13, 15, 19—21, 26, 29, 34, 41, 44, 54, 55, 65
Bosna 8, 11, 14, 70
bostan 84
brašno 120, 121
bravče 91, 150
bravija pastrma 91
Brod 32, 33, 83
brodovi 162, 172, 176, 177
Brovina 155
Budim 118
Budimlja 180

C

carina 11, 14, 30, 43, 70, 90, 91, 122—124
carinik 30
carska blagajna 28, 32, 45, 58, 69, 114, 117, 160, 161, 171, 172, 175
carska naredba (zapovijest) 15, 17, 26, 27, 59, 68, 70, 154
carski has 19, 29, 118, 119, 186
carske sluge 160, 175—177
Cetinje 162, 172, 176
cijene 28, 41, 65, 83, 84, 118, 119
crkva 31, 43, 56, 66
Crna Gora 8, 160, 162, 163, 166, 169, 171, 173, 175
crnogorska kanun-nama 156, 171
Crnogorski sandžak 156
Crnojević (Đurađ) 161, 162, 172, 176
Crnojevića solane 162, 172, 175, 177
Crnojevića zemlje 154

Ć

ćebe 17, 45, 67, 91, 121, 138, 181

Č

čabar 90, 91, 121, 138, 181, 187
čaršija 68, 91
čekrik 114
čelik 124
čerga 12—14
čifluk (čiftlik), čift 27, 44, 57, 68, 70, 84—88, 117, 134—136, 181, 187
čoha 17, 45, 67, 90, 124, 138
čuvari gradova 29, 65

D

daće 70
daska 18, 124, 182, 187
Davud-beg 20
dažbina 47, 137, 140, 154, 155, 161, 171, 172, 176
dažbina od bašte 44, 56
dažbina od mlina 58, 160
dažbina za vrt 56
dažbina za zimovalište 162
decizija (fetva) 70
Dečanska povelja 155
defter 5, 7, 14, 15, 18—20, 28, 31, 34, 43, 47, 69, 84, 86—89, 117, 120, 134, 135, 137, 140, 153, 156, 160, 161, 169, 171, 173, 178, 183
novi defter 7, 26—28, 32, 41, 65, 67, 68, 83, 86, 88, 116—119, 136, 160, 161, 171, 172, 177
opširni defter 12, 13, 15, 59, 70, 93, 125, 154
popisni defter 12, 13, 15, 125
stari defter 7, 17, 26, 43, 66, 68, 83—87, 117, 119, 134—138, 150, 161—162, 171—173, 176, 177
sumarni defter 12
defter za rošt 115
defterdar 19—21, 27
Depedukan (Depedöken) 153
derbend 56, 117, 155
derbendska sela 84, 150
derbendska služba 117

derbendžije 43, 44, 56, 66, 117, 155
derbendžiski običaj 117, 118
desetina (ušur) 15, 17, 18, 29, 31, 33, 42—45, 47, 55—58, 65—69, 83—85, 89—92, 115—121, 123, 134, 137—139, 148—150, 155, 160, 161, 171, 172, 175, 176, 186, 187
desetina od košnica 44, 84, 134
desetina od livada 45
desetina od meda 117
desetina od trave 117
Deževica 11, 14, 15, 17
dim 14
dimarina, dimnina 58, 137
direk 45, 67, 91, 138
dirhem (dram) 115, 139, 181
divanski nameti 17, 31, 117—119, 150, 155, 175, 176
divanski tereti 15, 44
djetelina 84
djevojka 18, 88, 121, 136, 150
dokaz 87, 135
domaćinstvo 70
Donji Tuzi 155
dozvola 29, 42, 65
drvena građa 124
drveni ugalj 114
drva (za gorivo) 18, 45, 55, 114, 117, 119, 124, 181
držalac 44
državna blagajna 27, 29, 33, 42, 65, 89
dućan 46, 68, 71, 121
dug 91, 139
Dukađinski sadžak 173
dunum 84, 88, 134, 149
Dusina 11, 14, 15, 17

Đ

Đakovica 155
đumruk 30
Đurđevdan 12—14, 44, 56, 66, 70

Dž

Dželal 28
džerahor (čerahor, serahor) 29, 42, 65
džizja 33, 43, 56, 57, 59, 86, 117, 172, 175, 176

E

ejalet 21, 26
ekvivalent za harač 161
ekvivalent za ispendže 160
ekvivalent za kaznu 42
ekvivalent za ušur 160
Elbasan 169
Elezović Gliša 21, 28
emin 19—21, 29, 30, 47, 114, 116, 118, 120, 154, 160
emin kovnice 115
emin rudnika 115
endaze 46, 67, 91
esnaf 28

F

ferman 6, 31, 68, 69, 116, 186
fetva (decizija) 8
feudalne države 14
filuridžija 150, 168, 186
filurija 12—15, 17, 18, 58, 59, 67, 70, 140, 150, 160, 161, 163, 186
filuriska pristojba 89
filuriska zemlja 89, 137
Firuz-beg 32, 43, 66, 154, 155
Fojnica 8, 11, 14, 15
fučija 182, 187

G

gaj 90
glavarina 33, 43, 56, 57, 59, 160, 162, 175
glina 114
globa 30, 40, 46, 55, 65, 119, 138, 167, 168, 173, 177
Gorani 155
Gornji Tuzi 155
goveče 18, 67, 90, 121, 124, 138, 150, 182, 187
goveđa koža 18, 67, 91, 121, 123, 138
gospodar čifluka 57, 85
gospodar raje 58
gospodar rudače 116
gospodar timara 43, 44, 55, 120, 138
gospodar zabrana 138
gospodar zemlje 58, 70, 89, 90, 119, 120, 135, 137
grad 29, 46, 65, 67, 91, 116, 117, 123, 138, 181, 187
gradska posada 19, 29, 65
građa 181
građani 17, 18, 88, 136
građevinska služba 42
grahorica 41, 65, 180, 181
granica 31, 42, 55, 58, 83, 92, 117, 119, 120, 139

grašak 186
greda 91
grnčarija 121
grožđe 45, 67, 90, 120, 137, 162
gvozdeni obrt 11
gvožđe 45, 67
gumno 68
gunj 145

H

harač 15—18, 33, 47, 58, 86, 117, 118, 120, 154, 156, 160—162, 171, 172, 175, 176
haradžija 172
has 13, 14, 44, 57, 118, 119, 161, 162, 177, 181
hassa 44, 45, 57, 162, 172, 176, 177,
hassa njiva 150
hassa vinograd 162, 172
hassa zemlje 89, 120
heljda 41, 65
Herceg 12
hercegovačka kanun-nama 142, 147—149
Hercegovački sandžak 7, 8, 11, 12, 54
Hercegovina 8, 11, 149
hiča 115
hinna 182, 186
hinta 182, 186
hisba 28
Hojnica 17
Hoti 153—155
hrana 29, 31, 42, 65
Hudavendigar liva 20
hudžet 20
hutman 116

I

ihtisab 28
ihzar 28
iltizam 30, 163
Inaldžik Dr. Halil 20
Ipek (Peć) 180
Iskenderije (Skadar) 169
ispaša 90, 137, 138
ispendža 15, 17, 18, 33, 44, 47, 56, 57, 84, 86, 117, 118 134, 150, 154, 155, 160, 161, 171, 172, 176
ispitivač novca 115
ispomoć 114—116
isprava 87, 135
Ivaz (inspektor) 68
izvanredni nameti 29, 56

J

jabuke (divljake) 45, 91
jagnje 45, 67, 91, 121, 124, 138,
Jahja-paša 20
jaja 121, 123
jama 15
Janina 169
Jastrebov 155
ječam 17, 41, 44, 54, 56, 65, 85, 117, 148, 150, 186, 187
jelo 55
Junus-paša 31, 32, 43, 66
Jusuf sin Ahmedov 153
Jusuf sin Hasum-Jakubov 19

K

kabanica 54, 124, 145
kabao 114, 115
kadija 20, 27, 29—31, 42, 43, 56, 57, 65, 66, 115, 116, 118, 119, 163, 167, 168
kadiluk 43, 56, 83, 84, 153
kaftan 17, 124
kajmakam 29
kalaj 45, 67, 90, 121, 138
kalhana 115
kamen (tvrdi suhi) 114
kanali 175
kantar 150
kanun 7, 8, 11—15, 18—20, 69, 116, 120, 121, 154
kanun o badžu 120
kanun o tapiji 119
kanun-nama 5—8, 26, 30, 34, 41, 42, 55, 59, 66, 70, 92, 125, 134, 149, 150, 156, 160, 161, 169, 171, 173, 175, 178
kanun-nama Skadarske live 180, 186
kanun-nama za Bosnu i Hercegovinu 148
Karli-ili 169
karta 182, 186
Kasim (mirliva) 183
Kasim-paša 169
kasap 182
kâtib 115
kazna 28—33, 41, 65, 66, 91, 119, 168
kejl, kile 41, 54, 56, 65, 84, 85, 117, 148, 150, 180, 181
Kemalpaša-zade 70
kesa 115
kesteni 45—47, 68, 91, 120, 139

kisas 167, 168
Kivamuddin ibn Isa ed-defterî 20
klanac 56
klanična pristojba 121
Klimenti 153—155
Kliški sandžak 8, 92, 125, 134
kna 45, 67, 121
knez 47, 118, 124, 167
Kobaš 83
kokoši 121
kola drva 187
konopac 121
konj 29, 31, 33, 42, 45, 54, 55, 65, 67, 90, 116, 121, 138, 150, 167, 168, 182, 187
konoplja 84, 134
kontrola 86
konjanik (pod oružjem) 12—14
Konjic 33
konjski tovar 180, 187
korjenčići 181
košnica 44, 45, 56, 58, 66, 84, 117, 134, 149, 167, 181
Kotor 175
kovnica 115
koža 116, 121
kradljivac 30, 66
krađa 167
Kraelitz 54
Kraljeva zemlja 11—14
kraljev zakon 11, 14, 17
kraljevo vrijeme 17
krava 168
Krčki sandžak 8
krčmar 67, 91, 121, 138
Kreševljaković Hamdija 11
Kreševo 8, 11, 14, 15
Kreševska nahija 20
krojači 17
kruške (divljake) 138
krvarina 167
krznar 18
kuća 12—15, 17, 18, 29, 31, 43, 44, 55, 56, 66, 117, 149, 150, 160, 175, 176
kućno ognjište 117
Kuči 153, 154
Kučke planine 155
kukolj 180, 181
kuluk 31, 175
kupus 44, 45, 56, 66, 67, 84, 91, 121, 123, 134, 138, 187

L

lakat 17
lan 45, 46, 67, 68, 84, 85, 90, 91, 117, 120, 123, 134, 138, 181, 187
laneno platno 123, 150
leća 65
ledra 181, 187
Lepenica 33
licitacija 45, 58, 69
lisičja koža 18
ljva 47, 66, 116, 118, 137, 140, 150, 160, 162
livada 55, 57, 69, 86, 92, 120, 139, 162, 172, 176
lištona, lištuna 114
loj za svjetiljke 124
lonac (glineni) 182, 187
luč 17, 45, 67, 91, 121, 138, 182, 187
luk 44, 45, 56, 66, 67, 84, 91, 120, 124, 134, 138, 181, 187

M

Maglaj 14, 33
majdan 28
majstor 29, 42, 65
manastir 171, 172, 176, 177
manastir Prečiste Komi 162, 172, 176
manastir Sv. Gospođa 162, 172, 176
manastir Sv. Nikola 162, 172, 176
martolosi 118
marva 181
maslinovo ulje 17, 45, 46, 67, 90, 91, 121, 123, 138, 139
maslo (čisto) 30, 43, 45, 46, 67, 68, 90, 91, 121, 123, 124, 138, 150, 181, 187
mazivo 116, 121
mazul 28
med 45, 67, 90, 121, 123, 138, 150, 181, 187
medra 41, 54, 83, 84, 117, 134, 181, 187
mejhandžija 45
meremetči 65
mesar 18, 45, 67, 90, 91, 121, 138
mevkufčija 135, 137
mezrea 69, 134, 136
Milojević Mustafa-paša 21
mirliva 13, 14, 118, 136, 183
mito 29, 42, 65
Mitrovdan 44, 56, 66, 70

mjera 28, 68
mjerica (kila) 41, 54, 56, 116, 134
miješanac (miješano žito) 83, 84, 134
mlađarina 18, 46, 68, 88, 117, 121, 136, 150
mlin 44, 57, 58, 69, 89, 90, 117, 137, 150, 161, 162, 172, 176, 177, 181
mlinarina 45, 58
monopol 162, 172, 176, 181, 186
motika 18, 124
Mora (Moreja) 169
Morina 155
mostovi 117, 149
mubašir 33, 118
mudd 85
mudžerred 84, 134
muhtesib 28
muhzir 28
mukata 30, 44, 57, 69
musellem 162, 163, 172, 177
musellim 29
Mustafa (zaim) 57
mušmule 45, 91, 138
mutesarif 57
muz 182, 186

N

nadzor 29
nahija 14, 26, 70, 118, 153—155, 173, 175, 176, 177, 180, 186
nahija Klimenti 155
nahija Hoti 155
najamnina 29, 42, 65
naknada za glavarinu 33
namet 12—15, 17, 29, 58, 118
nametnute obaveze 28
nametnuti tereti 31
namirnice 124
narh 41, 70
naruč 139
naut (nohut) 85, 180, 181, 186
nedžar 65
neimar 65
Neretva 32
nešeriatski nameti 175, 176
noćni čuvar 46, 47, 68, 91, 139
nomadi 28, 57, 58
Novaković Stojan 8
Nova Varoš 70
novčane pristojbe 91
novčana kazna 32, 33, 88, 119
Novi Pazar 28, 29, 32, 41, 65, 84
Novoselo 70
novotarije 29—31, 42, 43, 55, 65, 66

NJ

njiva 44, 57, 68, 84—86, 92, 118, 120, 138, 162

O

običaj 15, 17, 42, 59, 67, 69, 84, 134, 150, 168, 186
običajne daće 87, 135
običajne pristojbe 28, 31, 59, 70, 87, 89, 90, 136, 137, 149
običajni nameti (tereti) 28, 67
običajno pravo 7, 162
Oblast Pavlovića 11, 12
obrt 11
odredba 7, 8, 11, 12, 118, 153—155, 167, 171, 173
odžak 115
ognjište 136
Ohri (Ohrid) 169
oka 41, 54, 65, 83, 84, 116, 134, 150, 186
oklop 54
olovo 115
opskrba 55, 116
orasi 45, 46, 67, 68, 91, 120, 124, 138, 181, 186
oružje 29, 42, 54
oslobođenje od nekih daća 12—15, 17, 47, 87, 117—119, 136, 155
osmica 114
ostavština 57
ostrvo Vranjina 162, 172, 176
otkup od glavarine 30, 63
otpust, otpuštanje 42, 43, 55, 56
otvor jame 15
ovan, ovca 12—14, 18, 44, 45, 67, 90, 91, 121, 123, 137, 138, 149, 150, 162, 167, 168, 176, 182, 187
ovčarina 44, 47, 56, 118, 149
ovčija pastrma (sušenica) 45, 120, 138
ovčija koža 124

P

Pakrački sandžak 8, 20
pamuk 85
papučari 17, 18
par volova 124
paun 116

pazar 43, 90. 138, 150, 181, 182, 187
pazarište 124
pčelarina 56, 58
peć (met.) 15
pećki kadiluk 186
pekari 17, 18
pekarska peć 46, 67, 91, 121, 138
Petrošban (Petrošjan) 155
pijesak (sitni) 114
Piperi 153, 154
Pir Muhamed ibn Muhamed el-Džemali ed-defteri 20
pirinač 45, 67, 90, 121, 123, 138, 181, 187
pirovina 180, 181
pisar 7, 19, 58, 83, 153, 154, 160, 169, 171, 173
plaća (nadnica) 114
platno 46, 67. 68
Plav 153
pleme 153
plužno gvožđe 18
Podgorička nahija 181
podgorički kadiluk 163
podzemni hodnik 114
pogranična oblast 29, 32
pogranični gradovi 29, 31
poklon 9, 139
pokrovac (konjski) 46, 67, 91
pokrov od kostrijeti 121, 138
poljačina 31, 43, 44, 55, 56, 66, 88, 117, 136
poljoprivredni proizvodi 180, 186
pop 31, 43, 66
popis 19, 20. 70, 86—88, 92, 135—137, 150, 153, 169, 183, 186
popisni defter 12
Popović D. 54
poreski popisi 6
porez 28, 31, 47, 89
porez eflakija 171
poreznici 87, 89
porez za zimovalište 176, 177
posada tvrđave 42
posjed 44, 57, 68, 86, 116, 118—120, 139, 172, 176
posjednik 57, 87, 89, 92, 120, 161, 172, 175
posjednik rova 116
posjednik rudnika 115, 116
posjednik timara 91. 119, 139
posuda 18
potraživanje duga 68
potrica 55
potvrda 68
povjerenik 7
povlastice 19
povlašćeni redovi 19
Požeški sandžak 8
pravi pravac 114
prazna baština 76
prenosna pristojba 88
Priboj 32, 43
prihod 14, 29, 43, 44, 88, 92, 120, 155, 161, 168, 172, 176, 177
primićur 34. 41, 47, 118
primirje 31
pristojba bennak 84, 87, 134—137
pristojba mudžered 84, 136
pristojba na bostan (vrt) 15, 66, 149
pristojba na čift 117, 134, 136, 137, 148
pristojba na čifluk 84
pristojba na drva 117
pristojba na ispašu 90, 137
pristojba na košnice 15, 18
pristojba na lan 149
pristojba na ljetnu ispašu 90, 138
pristojba na mlin 15, 18. 89, 117
pristojba na ovce 15
pristojba na svinje 15, 18, 137
pristojba na zemljište 88
pristojba na zemlju 87, 135, 136
pristojba na zimovalište 90, 138
pristojba za kalhanu 115
pristojba za kovnicu 115
pristojba za noćnog čuvara 46, 91, 139
pristojba za odžak 119, 137
pristojba za poljačinu 149
pristojba za tor 149
pristojbe 13—15, 18, 59, 67, 69, 70, 83—90, 92, 117—120, 134—137, 139
proba (met.) 115
prodaja 87, 92, 139
Prozor 33
proso 41, 65, 148, 180, 181, 186
Prusac 33
pšenica 41, 44, 45, 54, 56, 65, 67, 83, 84, 85, 90. 116, 117, 120, 121, 134, 138, 148, 150, 180—182, 186

raja (rajetin) 15, 18, 29, 33, 44, 55—59, 65, 69, 70, 83, 85—92, 116, 118—120, 135—140, 149, 150, 160—162, 171, 172, 175, 176, 181, 186
rajinska baština 33
rajinska pristojba 33, 87, 89, 90, 137
rajinska zemlja 33, 186
ralično gvožđe 18
Rama 33
ratno oruđe (r. pribor) 29, 42, 65
razbojnici 42, 55, 117
raž 41, 65, 85, 148, 180, 181, 187
red i poredak 135
registar 90
repa 44, 66, 124
ribe 45, 46, 55, 67, 68, 90, 91, 121, 124, 138, 181, 187
ribolovi 162, 172, 176
Rijeka 162, 172, 176
rišta 115
rob 45, 67, 187
roba (trgovačka) 45, 46, 67, 90, 91, 120, 138, 181, 182, 187
Rodos 169
rošnjak 114
rošt 114
rov 114, 116
ruda 11, 15, 17, 114, 115
rudača 114, 115, 116
rudari 15, 17, 18, 114, 115, 116, 121
rudarska kolonija 11
rudarska proizvodnja 122
rudarski zakon 14
rudarstvo 122
rudne žice 116
rudnici Srebrenica i Sas 114, 119, 120, 122
rudnički rov 114
rudnički trgovi 14
rudnik 11, 14, 15, 17, 114—116, 119—122, 124
rudnik srebra 15
rumeliski defterdar 21
ružin cvijet 181

S

sablja 54
safran 187
salarija 17, 18, 44, 45, 57, 58, 68, 69, 84, 85, 90, 116—119, 134, 138, 148, 149, 186
sanduk (mjera) 115
sandžak 5, 7, 8, 19, 20, 26, 84, 88, 89, 93, 134, 156, 169, 178
sandžakbeg 14, 19, 26—28, 31, 33, 41—43, 55, 65, 88, 118, 119, 160, 161, 163, 172, 173, 176, 177, 181
sapun 45, 67, 90, 138
Sarajevo 41, 54, 65, 83
sarajevska kanun-nama 83
Sas 114, 119, 120, 122
Sava 89
selo 83—87, 89, 90, 92, 117—120, 134, 136, 137, 149, 155, 162, 168, 176, 177, 181, 186
sezamovo ulje 91, 138
sidžil 6, 118
sijeno 41, 43—45, 54—56, 65—67, 91, 139
Sinj 33
sir 17, 45, 67, 121, 123
sirće 124
sitniš 114, 115
Sjenica 32
Skadar 181
Skadarska nahija 186
skadarski kadiluk 186
Skadarski sandžak (— liva) 153, 169, 178, 182, 183
Skarić Vladislav 11, 14, 91, 114, 123, 141, 145, 148, 150
Skender-beg Crnojević 156, 160—163
Skender-paša 32, 43, 66
slanica 119
slobodni seljaci 160
slobodni timari 88
služba 13, 14, 26, 27, 31—33, 47, 118, 163, 172, 176, 177
Smederevo 149
Smederevski sandžak 8
smjena 114, 115
smokve 45, 67, 90, 121, 138
snop 57, 85, 118
so 45, 46, 67, 68, 90, 91, 120, 121, 123, 124, 138
sočivo 41, 83, 85, 180, 186
solana 119, 162, 163
spahija 33, 44, 57, 58, 70, 86—90, 92, 119, 120, 135—150, 160, 162, 163, 173, 181, 186, 187
spahiski čifluk 163
Spaho Fehim 114
Srbija 11, 14
srebrena ruda 11, 14
Srebrenica 8, 122—124
srebrenički zakon 11

srebro 15, 17, 115, 122
sremska kanun-nama 55
srpski običaj 150
srpska sela 150
stado 90, 162, 176
stočari 160
stoka 168
stupa za ćebad 182
subaša 27, 29, 30, 33, 42, 46, 55, 65, 88, 118, 136, 181
sudija 42, 55, 167
sudstvo 163
sukno 124, 150
suražica 54, 186
suvlasnici (sudionici) 87, 135
suzam 45, 67
svadbarina 168
svila 187
svinja 18, 168, 181
svinjeća sušenica 18
svrgnuće 54

Š

šafar 114
šafran 181
šajbina, šajibna 114
šarbar 114
šarh-šafar 114
šator 12—14
Šems Čelebi 21
šeriat 7, 57, 84, 134, 135, 186
šeriatske daće (dažbine) 70, 87, 89, 90, 135—137
šeriatski porezi 28, 59
šeriatski ušur 186
šihta 114
šira 83, 84, 91, 181
štavljač koža 18
štićenik 84
šuma 85, 117

T

taksa 27, 28, 43, 46, 55, 69
tapija 44, 45, 57, 58, 69, 91, 92, 119, 120, 139, 172
tapiska pristojba 45, 57, 58, 69, 70, 92, 120, 139
tarifa 181, 187
terase 175
tesari 42
testija, 182, 187
teški nameti 28
tezkera 117, 118
tezkireli timar 26, 27
tezkiresiz timar 26, 27
timar 19, 26, 29, 31, 42—44, 65, 66, 68, 88, 118, 136, 161
timar-defterdar 21
timarnik 19, 27, 29, 31, 42, 43, 55, 65, 89, 116, 118, 119, 149, 186
timarska zemlja 90
Tirhala 169
tkanina 91
Tomić Jovan 162
torba 46, 67, 91, 138
tovar 17, 18, 41, 54, 65—68, 90, 116, 117, 120, 123, 124, 136, 150, 180, 181, 187
travarina 31, 50, 56, 66, 90, 117
travnjak 117, 149
trg 11, 14, 15, 30, 118—124
trgovci 28
trgovište 120
trnokop 124
trošarina 30, 31, 66
Truhelka Dr. Č. 8, 20, 48, 141, 147, 148, 150
tržište 28, 117
tržna inspekcija 28
tržna taksa 67
tvrđava 14, 29, 42, 55, 65, 150, 153, 155, 175
tvrđavska posada 150
tvrđavski ljudi 55

U

udovica 18, 88, 121, 150
ugalj 119
ugljari 119
ugovor 32, 43, 115, 116
Umur sin Toganov 154
urbari 116
uzboj (traženje rude) 116
uroštiti 115
ustanova 15
utezi 28
uživalac 57

V

vakufnama 20
valjalica za ćebeta 117
vanredni nameti 44
varak 116
Vareš 11

varje 124
varoš 32, 43, 66
vatrog, vatrug, vatrok 114
vedro 65
vezir 169
vilajet 12, 26, 57, 88, 116—118, 120, 136, 169, 171, 173, 175, 176, 186
vilajetske kadije 87, 135, 154
Vildan 14
vino 17, 41, 44, 45, 54, 56, 65, 67, 91, 118, 119, 121, 124, 134, 138, 162, 172, 176, 181, 182, 186, 187
vinograd 44, 56, 57, 84, 86, 117, 124, 134, 149, 161, 162, 172, 176, 181, 186
Visoka Porta 55, 59, 160
Visoko 11
Višegrad 83
vještak 85
vlasi 7, 8, 11—14, 59, 67, 70, 150, 160
vlasnik 115
vlasnik odžaka 89
vlaški običaj 14, 89, 137, 160, 171, 175
vlaški red 118
voće 45, 46, 67, 68, 91, 117, 120, 121, 138, 187
voćka 44
voćnjak 57
vodenica 181
vojni pohod 12—14, 118
vojnuk 32, 33, 43
vojnučka rezerva 33
vojvoda 29, 30, 42, 66
volovska koža 46
vosak 17, 123
Vranjina (ostrvo) 162, 172, 176
Vukanović Tatomir 11
vuna 150
vunenjak (sukno) 124

Z

zabit 30
Zadrimlje 173
zaim 19, 27, 29, 42, 65, 118
zajam 46
zakon 7, 11—15, 17, 27, 28, 30, 54, 55, 70 90, 92, 116—120, 124, 139, 148, 150, 172, 176, 181, 182, 186
zakon ihtisaba (tržišne takse) 46, 68
zakon o carini (trošarini) u Sarajevu 70, 90
zakon o prenosu i ustupanju zemlje uz tapisku pristojbu 70
zakon o rudnicima 116
zakon o tapiji 91
zakon o tržnom nadzorništvu 91
zakon o ukinutim čiflucima 85
zakon sarajevskog badža (carine) 45, 67
zakon solane 119
zakon zapovjednika noćnih čuvara 46, 68, 91
zakup 29, 30, 42, 55, 65, 163
zakupnici 68
zalog 120
zanatlije 28
zapovijest 86, 92, 118, 161, 162, 176, 180, 186
zapovjednik 91, 121
zarobljenik 90, 138
zeamet 27
zemaljski proizvodi 83
Zemlja Pavlovića 13
zemljišni spahija 87, 89, 136, 137
zemljište 87
zemljana posuda 18
zidari 42
Zla Reka 180, Zli Rijeka 186
zlatna ruda 17
zob 41, 65, 83—85, 134, 149, 181
zvornička kanun-nama 93, 122
Zvornički sandžak (— liva) 8, 54, 93, 116, 120

Ž

željezo 54, 91, 120, 138, 150
željezno oruđe (alatka) 121, 123
žetva 55, 57, 176
Žežna 28
žir 182, 187
žitarice 84, 123, 134
žito 15, 17, 45, 47, 55, 67, 90, 117, 118, 119, 120, 138, 168, 181, 187
žolski safar 114

ERRATA

Strana	Red	Stoji	Treba	Strana	Red	Stoji	Treba
23	14	مقاطعتيه	مقاطـعيه	97	2	اوسال	ارسال
39	18	جور	جوز	100	2	اوبلنو	اولنوب
60	12	ظلم	—	102	12	دفغ	دفع
60	18	ارستادلر	اوستادلر	112	6	يرلر	يرلو
61	14	غرسنده	غرەسنده	127	16	يه	يا
62	14	بزير	بزر	128	12	اتدقده	اندكده
63	23	مقاصعەلرين	مقاطعەلرين	128	17	اغللرينه	اوغللرينه
72	17	كتان كنوير	كتان و كنوير	129	19	رسمن رعيتى	رسوم رعيتى
75	6	كماك	كمال	131	11	باغ	ياغ
79	2	رسم	رسوم	132	3	اكريز	اكربز
91	41	اكرير	اكربز	144	3	تيمار ارى اولور	تيمار ارى آلور

Strana	Red	Stoji	Treba
26	11	neka ne	neka se
41	29	grahovica	grahorıca
67	14	mladog masla	čistog masla
67	42	skupocjeno platno	sukno
70	17	zakon i carini	zakon o carini
83	39	dvodištem	dvorištem
83	41	p	
84	39	dununmu	dunumu
85	23, 24	površine	zemljišta
85	35	spohija	spahija
86	1	površini	zemljištu
86	40	dununmu	dunumu
87	9	biti	bili
88	33	sanddakbegu	sandžakbegu
88	42	tapusa	tapusu
89	48	Str. . . .	Str. 58
91	38	Str. . . .	Str. 45
114	41	Zakupnih	Zakupnik
115	16	a poslije	a poslije se u kovnici
115	16	imena	cmina
120	21	vilajelsko	vilajetskog
134	16	pristojba na	pristojba na bennaka